

ЕРИХ МАРИЯ РЕМАРК СЕНКИ В РАЯ

Превод от немски: Емилия Драганова, 1983

chitanka.info

ПРОЛОГ

Края на войната прекарах в Ню Йорк. Районът на Петдесет и седма улица стана за мен, изгнаника, владеещ твърде зле езика на тази страна, едва ли не нова родина.

Зад мен се разстилаше дълъг, пълен с опасности път, *via dolorosa*^[1] на всички онези, които бяха принудени да избягат от Хитлеровия режим. Пътят на страданията водеше от Холандия през Белгия и Северна Франция в Париж. Там той се разклоняваше. Единият път отвеждаше през Лион до крайбрежието на Средиземно море, другият — през Бордо и Пиренеите до Испания и Португалия, в пристанището на Лисабон.

Бях преминал този път както мнозина други, изплъзнали се от гестапо. Но и в страните, през които минаваха бежанските пътища, не бяхме в безопасност, тъй като малцина от нас имаха редовни паспорти и визи. Щом жандармите ни пипнеха, ни арестуваха, осъждаха ни на затвор и ни екстернираха. В някои страни бяха наистина малко по-човечни — поне не ни прехвърляха в Германия, където щяхме да загинем в концлагерите.

Много малко бежанци бяха успели да се сдобият с истински паспорти, затова почти постоянно бяхме на път. А и без документи не ни разрешаваха да работим легално. Повечето от нас бяха гладни, окаяни и самотни, ето защо наричахме пътя на нашите странствувания *via dolorosa*.

За спирки ни служеха пощите в малките градчета и белите крайпътни зидове. В пощите търсехме писма, изпратени до поискване от роднини и приятели, стените и къщите край шосетата бяха нашите вестници. Там бяха написани с тебешир и въглен имената на изгубилите се, които взаимно се издирваха, адреси, предупреждения, указания. Викове в пустотата във време на всеобщо безразличие, което скоро щеше да бъде последвано от епохата на безчовечността — войната, когато и гестапо, и полицията, а често и жандармите вършеха общо дело, преследвайки нас, изгнаниците.

[1] Път на страданията (лат.). — Б.пр. ↑

I

Бях пристигнал в Америка преди няколко месеца с товарен параход от Лисабон и говорех английски лошо — струваше ми се, че са ме свалили тук полулям и полуглух от някаква друга планета. А Европа наистина беше друга планета, защото там се водеше война.

Освен това и документите ми не бяха редовни. Макар че притежавах получена благодарение на чудеса американска виза, с която бях влязъл в страната, паспортът ми носеше чуждо име. Имиграционните власти се отнесоха към мен с недоверие и ме задържаха в Елис Айлънд. Едва след месец и половина ми дадоха разрешително за временно пребиваване. За това време бях длъжен да си набавя входна виза за някоя друга страна. Позната картина. В Европа бях живял по този начин години наред — понякога не месец за месец, а ден за ден. И без това като немски емигрант бях официално мъртъв от 1933 година. А сега за цели три месеца не бях принуден да бягам. Това ми изглеждаше като невероятен сън.

Отдавна вече не ми се струваше странно, а напротив, по-скоро в реда на нещата, да нося чуждо име и да живея с паспорта на мъртвец. Бях наследил паспорта във Франкфурт; човекът, който ми го подари в деня на своята смърт, се наричаше Рос. Следователно сега аз също се казвах Роберт Рос. Почти бях забравил истинското си име. Човек е в състояние да забрави много неща, когато се касае за живота му.

В Елис Айлънд срещнах някакъв турчин, който преди десетина години беше вече идвал веднъж в Америка. Не зная защо сега не му разрешаваха да влезе в страната, а нямаше смисъл и да питам. Твърде често се бе случвало да изгонват хора само затова, че не подхождат за нито една колонка от формуляра. Турчинът ми даде адреса на един руснак, живеещ в Ню Йорк, когото познавал отпреди. Той обаче не знаеше дали руснакът е още жив. Но когато ме пуснаха, аз веднага го потърсих. Беше напълно естествено да го направя, та нали от дълги години живеех така. Хората, намиращи се във вечно бягство, бяха принудени да разчитат на случайностите и колкото по-невероятни бяха

те, толкова по-естествени им се струваха. Това бяха съвременните приказки, не много весели, но краят им често се оказваше изненадващо по-щастлив, отколкото можеше да се очаква.

Руснакът работеше в малък, много западнал хотел близо до Бродуей. Той се нарече Меликов, говореше немски и ме прие радушно. Като стар емигрант той отлично знаеше кое ми е най-необходимо: подслон и работа. Квартирата се намери лесно: Меликов имаше излишно легло, което сложи в своята стая. Да работя с туристическа виза ми бе забранено, за това ми трябваше друга — входна виза с номера на имиграционната квота. Значи трябваше да работя нелегално. Това не ми направи особено впечатление, защото и в Европа беше така. Освен това ми бяха останали още малко пари.

— Имате ли представа как бихте могли да изкарате прехраната си? — ме попита Меликов.

— Напоследък във Франция работех като търговски посредник, продавах съмнителни картини и фалшификати на старинни вещи.

— Имате ли понятие от тая работа?

— Не много, но знам някои неща.

— Къде сте ги научили?

— Прекарах две години в Брюкселския музей.

— Работехте там? — изненадано попита Меликов.

— Криех се — отговорих аз.

— От германците ли?

— От германците, които окупираха Белгия.

— Две години? — учуди се той. — И не ви намериха?

— Мен не. Намериха човека, който ме беше скрил.

Меликов ме погледна.

— Успяхте да избягате?

— Да.

— А какво стана с другия човек?

— Обичайното. Изпратиха го в лагер.

— Немец ли беше?

— Белгиец. Директорът на музея.

Меликов кимна.

— Как не ви откриха толкова време? — попита след това той. — В музея идваха ли посетители?

— О, да. През деня стоях заключен в един склад в мазето. Вечер идваше директорът, носеше ми храна и ме пускаше за през нощта от скривалището. Оставах в музея, но можех да излизам от мазето. Естествено — без да паля осветлението.

— Знаеха ли други служители за това?

— Не. Складът нямаше прозорци. Когато някой слизаше долу, трябваше да пазя тишина. Най-много ме беше страх да не кихна в неподходящ момент.

— По това ли ви откриха?

— Не. Някому бе направило впечатление, че директорът остава много често в музея или се връща там вечер.

— Разбирам — каза Меликов. — Можехте ли да четете?

— Само през летните нощи и на лунна светлина.

— Но нощем можехте да се разхождате из музея и да разглеждате картините?

— Докато се виждаше.

Меликов се усмихна.

— Веднъж, по време на бягството си от Русия, бях принуден да лежа на финландската граница шест дни под купчина наредени дърва. Когато излязох на бял свят, си мислех, че съм лежал така цяла вечност. Най-малко две седмици. Но тогава бях млад, а за един млад човек времето и бездруго минава по-бавно. Гладен ли сте? — попита той без всякаква връзка.

— Да — казах аз. — Даже много.

— Така си и мислех. Човек винаги огладнява, щом го пуснат на свобода. Хайде да хапнем в аптеката.

— В аптеката ли?

— Да, в дрогерията. Това е една от особеностите на Америка. В аптеката можете да си купите аспириин и да се нахраните.

— Какво правехте по цял ден в музея, за да не полудеете? — обърна се към мен Меликов.

Плъзнах очи по редицата хора, които ядяха припряно на дългия тезгях, гледайки рекламите и шишенцата с лекарства пред себе си.

— Какво ще ядем тук? — отвърнах с въпрос.

— По един хамбургър. Освен кренвиршите, това е основната храна на американците. Бифтеците са твърде скъпи за нашего брата.

— Чаках да дойде вечерта. И, разбира се, използвах всяка възможност, за да не мисля непрекъснато за опасността, която ме заплашваше. Инак много скоро щях да полудея. Имах известен опит, нали вече няколко години се криех, една от тях в Германия. Избягвах да мисля, че може би съм допуснал някаква грешка. Разкажанието разяжда душата по-силно от солната киселина — то е за спокойни времена. Постоянно повтарях познанията си по френски език и сам си давах безброй уроци. След това започнах да обикалям нощем залите на музея, да разглеждам картините и да ги запечатвам в съзнанието си. Скоро знаех всички платна. А денем, седнал в мрачния затвор, мислено си ги представях. Възстановявайки ги в паметта си, аз следвах определена система, картина по картина, често някое платно ми отнемаше много дни. Понякога изпадах в отчаяние, но след това започвах всичко отначало. Ако само разглеждах картините, отчаянието щеше да ме погуби. Като го превръщах в един вид упражнение за паметта, си създавах възможност да се усъвършенствувам. Вече не се мъчех да разбия стена с главата си, а се изкачвах бавно нагоре, стъпало по стъпало. Разбирате ли ме?

— Вие не сте си давали покой — каза Меликов. — И сте имали определена цел. Това ви е спасило.

— Прекарах едно лято със Сезан и няколко картини на Дега. Това естествено бяха въображаеми картини и въображаеми сравнения. Но все пак аз съпоставях платната и това бе вече предизвикателство. Заучавах наизуст цветовете и композициите, въпреки че не ги бях виждал никога денем. Онова, което запомнях и сравнявах в тяхното сумрачно възплъщение, бяха лунен Сезан и нощен Дега. По-късно в библиотеката намерих книги за изкуството. Седнал под перваза на прозореца, аз ги изучавах. Призрачен свят, но все пак свят.

— Музеят не се ли охраняваше?

— Само през деня. Вечер го заключваха. За мое щастие.

— И за нещастие на човека, който ви е носел храна.

— За нещастие на човека, който ме криеше — отговорих спокойно аз и погледнах Меликов. Разбрах, че не го казва със зла умисъл — не искаше да ме упрекне. Той просто го спомена като факт, нищо повече.

— Няма да можете да работите като нелегален мияч на чинии — рече Меликов. — Това са романтични глупости, а и откакто съществуват профсъюзите, такава възможност е вече изключена. Колко време сте в състояние да живеете, без да умрете от глад?

— Не дълго. Колко струва това ядене?

— Долар и половина. От началото на войната всичко поскъпна.

— Война ли? — се учудих аз. — Та тук няма война!

— Има — възрази Меликов. — Пак за ваш късмет. Търсят се хора. Вече няма безработица. Ще ви бъде по-лесно да намерите някаква работа.

— След два месеца ще трябва пак да се махам оттук.

Меликов се засмя, примижавайки с малките си очички.

— Америка е огромна. И се води война. Отново за ваш късмет. Къде сте роден?

— Според паспорта — в Хамбург. В същност в ХанOVER.

— И в единия, и в другия случай не ви заплашва опасност от изгонване. Но може да попаднете в лагер за интернирани.

Вдигнах рамене.

— Бил съм вече в такъв лагер. Във Франция.

— Избягахте ли?

— По-скоро един ден си тръгнах. Във всеобщата суматоха след поражението.

Меликов кимна.

— Аз също съм живял във Франция. Във всеобщата суматоха след победата, която се оказа победа само на теория. През 1918 година. Бях дошъл от Русия през Финландия и Германия. В първата вълна на малкото преселение на народите. Не смятате ли, че е време за малко водка?

— Свикнах да не се доверявам на алкохола — поясних аз. — Заради него неведнъж съм надценявал собствените си възможности. На два пъти резултатите бяха плачевни — затвор, гъмжащ от насекоми.

— В Испания ли?

— В Северна Африка.

— И все пак да направим трети опит. Затворите тук са чисти. В хотела имам водка. Тук няма да ви дадат нищо. Вие романтик ли сте? — попита след малко Меликов.

— Много рядко. Полицията хваща романтиците по-лесно от другите.

— През следващите месеци няма защо да се безпокоите за това.

— Така е. Още не съм свикнал.

Отидохме в хотела на Меликов, но не се задържах дълго там. Не ми се пиеше, не ми се седеше на протъркания плюш, а стаята на Меликов беше твърде малка. Искях да изляза още веднъж на улицата. Достатъчно дълго бях седял затворен. Даже и Елис Айлънд беше един, макар и комфортен затвор. Забележката на Меликов, че няма защо да се страхувам от полицията през идните два месеца, не ми излизаше от ума. Това беше невероятно дълъг срок.

— Докога мога да се разхождам? — попитах аз.

— Колкото желаете.

— Кога си лягате?

Меликов махна небрежно с ръка.

— Не по-рано от сутринта. Сега имам работа. Искате да си потърсите жена? В Ню Йорк това не е така просто, както в Париж. И е по-опасно.

— Не. Просто искам да се поразходя още малко из града.

— Жена ще намерите по-лесно тук, в хотела.

— Нямам нужда от жена.

— Човек винаги има нужда от жена.

— Не и днес.

— Значи все пак сте романтик — каза Меликов. — Запомнете номера на улицата и името на хотела. Хотел „Рубън“. В Ню Йорк човек се ориентира лесно — почти всички улици са номерирани, само някои от тях имат имена.

Също като мен. Един номер, носещ някакво име, си помислих. Това бе приятна анонимност, имената ми бяха създавали достатъчно неприятности.

Шляех се безцелно из този анонимен град, чийто белезникав пушек се издигаше към небето. Нощем той приличаше на мрачен огнен стълб а денем — на светъл облак. Не бе ли посочил и бог така пътя на първото племе от преселници в пустинята? Вървах през дъжд от думи, шумове, смехове и викове, които глухо удряха по ушните ми

мембрани — чувах само шума, но не разбирах смисъла. След потъналата в мрак Европа тук всеки ми изглеждаше като Прометей — потният мъж, който, окъпан в светлина, протяга от вратата на някой магазин ръка, отрупана с чорапи и кърпи за лице, умолявайки ме да купя нещо, и готвачът, който пържи пици в огромен тиган, а край него хвърчат искри като около неаполитански бог. Аз не ги разбирах, като че ли действията им бяха лишени от реален смисъл, и цялата тази пантомима ми се струваше чисто символична. Като че ли всичко ставаше на някаква сцена и те не бяха само келнери, готвачи, безделници и продавачи, а и марионетки, разиграваци неразбираема пиеса, от която само аз бях изключен, но която в общи линии долавях. Аз се намирах сред тях, но се чувствавах чужд. Разделяше ни някаква стъклена стена, не разстояние, не враждебност и не отчуждение, а нещо незримо, засягащо само мен и бликащо от мен. Смътно разбирах, че това е един неповторим миг, който никога няма да се върне. Още утре той щеше да избледнее — не защото всичко около мен щеше да ми стане по-близко, напротив. Може би още утре щях да започна борба за съществуване, да пълзя по корем, да се пазаря, да лъжа и да трупам онази планина от полуистини, от която се състои всеки делник, но тази нощ градът все още ми показваше своето безучастно лице.

Изведнъж ми стана ясно, че стъпил на този чужд бряг, още не съм избягнал опасността, напротив, тя едва сега надвисваше над мен. И ме заплашваше не отвън, а отвътре. Толкова дълго ме бе занимавала единствената мисъл как да остана жив и тя беше моята закрила. Това бе примитивен инстинкт за самосъхранение, проявяващ се в паниката на потъващ кораб, когато човек има само една цел — да оцелее. Скоро, още утре, а може би даже от този необикновен час действителността, щеше да се разгърне като ветрило пред мен, щях отново да имам бъдеще, а значи и минало, минало, което лесно можеше да ме погуби, ако не съумееш да го забравя или превъзмогна. Внезапно разбрах, че ледът, който се бе образувал, щеше още дълго време да бъде твърде тънък и да ходя по него бе опасно. Можех да пропадна. А трябваше да избягна това. Ще мога ли да започна живота си отново? Да опозная неизвестността, която ме очаква, както опознавам този чужд език? Ще мога ли да започна отначало? И няма ли това да бъде предателство, убийство, двойно убийство на мъртвите, които са ми били скъпи?

Обърнах се рязко и закрачих обратно, объркан и дълбоко развълнуван. Вече не се оглеждах и бях останал почти без дъх, когато съзрях пред себе си хотела — не широк и биещ на очи като другите хотели, а тесен и незабележим.

Влязох през вратата, загрозна с колони от фалшив мрамор, и видях Меликов, който дремеше в люлеещ се стол зад тезгяха. Той отвори очи и за миг ми се стори, че няма клепачи като стар папагал. След това очите му станаха сини и светли.

— Играете ли шах? — попита той и се надигна.

— Като всички емигранти.

— Добре. Ще донеса водка.

Меликов се заизкачва по стълбите. Огледах се. Обзе ме чувството, че съм се върнал у дома. Когато човек няма никъде дом, лесно се поддава на такива настроения.

II

Моят английски бързо напредваше и след две седмици вече притежавах познанията на петнадесетгодишен юноша. Сутрин прекарвах по няколко часа с граматика в ръка сред червения плюш на хотел „Рубън“, а следобед използвах всяка предложена ми възможност за устна практика. Действувах без срам и стеснение. Когато забелязах, че след десетте дни, прекарани с Меликов, придобих руски акцент, веднага се насочих към гостите и служителите на хотела. Последователно усвоявах най-различни акценти — немски, еврейски, френски, а накрая, когато бях твърдо убеден, че при чистачките и камериерките съм попаднал на истински американки, заговорих с трудния бруклински акцент.

— Трябва да си намериш някоя млада американка — ме посъветва Меликов, с когото през това време бях преминал на „ти“.

— От Бруклин ли? — попитах аз.

— По-добре от Бостън. Там говорят най-правилно.

— А защо не някоя учителка от Бостън? Би било още по-целесъобразно.

— За нещастие този хотел е истински кервансарай. Тук акцентите се носят във въздуха като тифусни бактерии, а ти, уви, долавяш само патогенното, а не и нормалното. Може би любовта ще ти помогне.

— Владимир — рекох аз, — светът и без това се променя прекалено бързо за мен. С всеки изминат ден моето английско „аз“ остарява с по една година и за мое най-голямо съжаление светът на това „аз“ губи своя чар. Колкото повече разбирам езика, толкова по-бързо изчезва тайнствеността. Още няколко седмици и двете ми „аз“ ще се уравният. Американското ще стане точно толкова трезво, колкото и европейското. Дай ми време! Остави произношението ми на мира. Не искам да изгубя така бързо второто си детство.

— Не се безпокой. За сега умственият ти кръгозор е като на меланхоличен зарзаватчия, като на Анибале Балбо, зарзаватчията на

ъгъла. Ти даже вече си служиш с неговите италиански думички и те плуват като късчета месо из твоята английска министроне^[1].

— А има ли изобщо истински кореняци американци?

— Разбира се. Но от нюйоркското пристанище тук нахлуват тълпи от емигранти — ирландци, италианци, германци, евреи, арменци и още куп други. Както се казва у вас: „Тук отново си човек, тук можеш да бъдеш човек.“^[2] Тук си емигрант, тук можеш да бъдеш емигрант. Тази страна е основана от емигранти. Отърси се от европейските си комплекси за малоценност. Тук отново си човек, а не измъчен къс месо, залепен за един паспорт.

Вдигнах поглед от шахматната дъска.

— Имаш право, Владимир — изрекох бавно. — Но да видим докога ще продължи така.

— Не вярваш ли, че е задълго?

— Как да вярвам?

— В какво вярваш в същност?

— В това, че всичко върви от зле на по-зле — отговорих аз.

Някакъв непознат човек закуцука през фоайето. Ние седяхме в полумрак и аз не го виждах съвсем ясно, ала странното му куцукане в три четвърти такт ми направи впечатление и смътно ми напомни за някого.

— Лахман — промълвих полугласно.

Мъжът се спря и погледна към мен.

— Лахман! — повторих аз.

— Името ми е Мертън — каза той.

Аз запалих лампата. От жалкия полилей, един от най-лошите модели в стил „сецесион“, се процеждаше печална жълтеникавосиня светлина.

— Господи, Роберт — възкликна той изненадано. — Ти си жив? А аз си мислех, че отдавна си загинал!

— Същото си мислех и за теб! Познах те по походката.

— По моето куцукане в ритъма на хорей ли?

— По валсовата ти стъпка, Курт. Познаваш ли Меликов?

— Разбира се, че го познавам.

— Да не би да живееш тук?

— Не. Но наминавам понякога насам.

— И сега се казваш Мертън?

— Да. А ти?

— Рос. Само собственото ми име е непроменено.

— Ето че се срещнахме — изрече Лахман с лека усмивка.

И двамата се умълчахме. Познатата тягостна пауза при среща на емигранти. Не знаеш за кого можеш да попиташ. Не знаеш кой вече не е между живите.

— Чувал ли си нещо за Кон? — попитах аз след малко. Това също беше стар метод. Отначало предпазливо задаваш въпроси за хора, които не са толкова близки на събеседника ти.

— Той е в Ню Йорк — отвърна Лахман.

— И той ли? Как е успял да се добере дотук?

— А всички ние как попаднахме тук? Благодарение на стотици случайности. Никой от нас не беше включен в съставения от американците списък на изтъкнати интелектуалци, които трябваше да бъдат спасени.

Меликов отново угаси лампата и извади една бутилка изпод тезгяха.

— Американска водка — обяви той. — Нещо като калифорнийско бордо или бургундско от Сан Франциско. Или рейнско вино от Чили. Салют! Едно от предимствата на емиграцията е, че човек е принуден много често да се сбогува, а после може да отпразнува всяка нова среща. Това създава илюзия за дълголетие.

Нито Лахман, нито аз отговорихме. Меликов беше от друго поколение — поколението от 1917 година. Онова, което все още ни причиняваше пареща болка, за него се бе превърнало вече в спомен.

— Салют, Владимир — казах аз, за да наруша мълчанието. — Защо не сме се родили йоги?

— Аз бих се задоволил и с по-малко — да не се раждам евреин в Германия — заяви Лахман-Мертън.

— Вие сте авангардът на космополитите — отвърна невъзмутимо Меликов. — И се дръжте както подобава на истински пионери. След време ще ви издигнат паметници.

— Кога? — попита Лахман.

— Къде? — попитах аз. — В Русия ли?

— На луната — каза Меликов и се запъти към администрацията.

— Шегобиец — рече Лахман, поглеждайки след него. — За него ли работиш?

— Какво?

— Момичета. При случай малко морфин и други от тоя род. Също и обзалагания, предполагам.

— Затова ли си тук?

— Не. Луд съм по една жена. Представи си — тя е на петдесет години, от Пуерто Рико, католичка и без една нога. Премазала я кола. Има нещо с някакъв мексиканец. Явен сутенъор. За пет долара би се съгласил даже сам да ни постеле леглото. Но тя не иска. Категорично. Вярва, че бог ни гледал от облак в небето. Нощем също. Казах й, че бог е късоглед. Отдавна. Не помага. Но пари взема. И обещава. А след това се смее. И пак обещава. Какво ще кажеш? Затова ли дойдох в Америка? Безнадеждно положение!

Лахман имаше комплекс за малоценност, защото бе куц. Разправяше, че по-рано бил страхотен женкар. Някакви есесовци чули за това и го замъкнали в любимата си кръчма в Берлин — Вилмерсдорф, за да го кастрират. Но полицията им попречила — това станало през 1934 година. Лахман се отървал само с няколко белега и разтрошен крак, който обаче не заздравял правилно. Оттогава куцаше и имаше предпочитания към жени с малки телесни недъзи. Всичко друго му беше безразлично, стига жената да имаше дебел, здрав задник. Даже във Франция при изключително тежки условия Лахман бе продължил да робува на своята ловджийска страст. Той твърдеше, че в Руан имал връзка с някаква жена с три гърди, които отгоре на това били на гърба й. В сравнение с нея Венера би му се сторила жалък урод, тъй като дамата от Руан нямало защо да се обръща — всичко, що радвало окото му, се виждало веднага.

— На всичко отгоре и твърди като камък! — с възхищение си спомняше той. — Горещ мрамор!

— Ти никак не си се изменил, Курт! — рекох аз.

— Човек изобщо не се променя. Въпреки хилядите клетви, които си даваме. Понякога, когато нямаме почва под краката си, сме готови да го сторим. Но щом отново си поемем дъх, забравяме всичко. — И Лахман си пое дъх. — Какво е това в същност — героизъм или идиотизъм?

Забелязах, че сбръчканото му сиво чело е покрито с едри капки пот.

— Героизъм — казах аз. — В нашето положение трябва да се кичим с най-положителните епитети. Започнеш ли прекалено да се ровиш в душата си, скоро се натъкваш на решетка, която води към смрадливи канали, пълни с нечистотии.

— И ти си си останал същият — Лахман-Мертън изтри потта с измачкана носна кърпа. — Все още обичаш да философствуваш, а?

— Не мога да отвикна. Това ме успокоява.

Лахман неочаквано се захлади.

— Дава ти усещане за евтино превъзходство, това е всичко.

— Превъзходството не може да бъде евтино.

Лахман замълча.

— Защо да спорим? — въздъхна след това той и извади от джоба на сакото си някакво увито в копринена хартия пакетче.

— Броеница. Осветена лично от папата. Чисто сребро и слонова кост. Как мислиш, това може ли да я накара да омекне?

— От кой папа?

— Пий! Та от кой друг!

— По-добре щеше да бъде Бенедикт XV.

— Какво? — Той ме изгледа явно объркан. — Нали Бенедикт не е жив. Какви ги разправяш?

— Затова пък щеше да има по-развито чувство за превъзходство. Както всички мъртъвци. И не толкова евтино.

— А, така ли било! Още един шегобиец! Бях забравил. Последния път, когато те...

— Спри! — прекъснах го аз.

— Какво?

— Спри, Курт! Не бива!

— Е, добре — Лахман се поколеба за миг. След това желанието му да си излее душата надделя. Той разви светлосинята фина хартия. — Малко маслиново клонче от дърветата на Гетсиманската градина. С печат и писмено удостоверение за автентичност. Нима и то няма да подействува? — Лахман не откъсваше умоляващия си поглед от мен.

— Сигурно ще подействува. Нямах ли шише йорданска вода?

— Не.

— Тогава напълни едно.

— Какво?

— Напълни едно. Навън има кран. Сипи вътре и малко прах, за да изглежда по-истинско. Никой не може да провери. Нали вече имаш удостоверения за броеницата и клончето, не бива да липсва и йорданска вода.

— Но не и в бутилка от водка!

— Защо не? Отлепи етикета. Бутилката има напълно ориенталски вид. Твоята пуерториканка положително не пие водка. Най-много да пие ром.

— Уиски. Странно, нали?

— Ни най-малко.

Лахман се замисли.

— Шишето ще трябва да се запечата, така ще изглежда по-достоверно. Имаш ли восък за печат?

— Още нещо? Виза и паспорт? Откъде да имам восък?

— Понякога човек има най-невероятни неща. Аз например години наред мъкнех със себе си една заешка лапичка.

— Може би Меликов има.

— Вярно! Нали постоянно запечатва колети. Как не се сетих!

Лахман закуцука навън.

Облегнах се назад. Беше съвсем тъмно. Сенките и призраците се втурнаха през светлата врата навън, в нощния мрак. В отсрещното огледало едно мътно сиво петно напразно се мъчеше да придобие сребрист блясък. Плюшените кресла изглеждаха виолетови и за миг ми се стори, че върху тях има засъхнала кръв. Страшно много кръв. Къде бях виждал толкова много кръв? Кръвта на труповете в малка сива стаичка, зад чиито прозорци сияеше величествен залез, от който всички предмети вътре бяха станали някак безцветни — сиво-черни, тъмночервени, почти виолетови. Такова бе даже и лицето на човека до прозореца. Внезапно той се обърна и лицето му се озари от лъчите на умиращото слънце, едната половина пламна огненочервена, а другата остана в сянка. И се чу гласът му, изненадващо висок и писклив, с лек саксонски акцент: „Продължавай! Следващите!“

Аз се обърнах и отново запалих лампата. Бяха минали години, докато свикна пак да спя на тъмно, а когато сънят ме обореше, се

стрясках от ужасни кошмари. Даже и сега нощем загасях лампата неохотно и не обичах да спя сам.

Станах и излязох навън. Лахман стоеше заедно с Меликов на малкия тезгях до входа.

— Готово! — тържествуващо произнесе той. — Виж! Владимир намери стара руска монета и с нея ще запечатаме тапата. Древнославянски писмени знаци! Кой ще се усъмни, че не са го напълнили гръцки монаси в някакъв манастир край река Йордан!

Гледах капещия восък, светлочервен от пламъчето на горящата свещ, поставена върху дървения плот. Какво става с мен, мислех аз. Та нали всичко е минало! Аз съм спасен! Там, навън, кипи животът! Спасен! Но дали бях спасен? Дали бях избягал от тях? И от сенките?

— Ще изляза за малко — казах аз. — Главата ми гъмжи от английски думи. Трябва да я поизпразня! Servus!

Когато се върнах, Меликов бе постъпил на смяна. Той изпълняваше всевъзможни длъжности — понякога беше дневен портиер, понякога нощен, а едновременно с това вършеше разни дребни услуги. Тази седмица работеше като нощен портиер.

— Къде е Лахман? — попитах аз.

— Горе, при своята любима.

— Мислиш ли, че днес щастието ще му се усмихне?

— Не. Тя ще го заведе на вечеря заедно с мексиканеца. Ще му позволи да плати. Винаги ли е бил такъв?

— Да. Само че е имал по-голям късмет. Той твърди, че е започнал да харесва сакати и изроди, откакто куца. По-рано имал нормален вкус. Може би е толкова деликатен, та се срамува от красиви жени. Кой знае...

През вратата се промъкна нечия сянка. Това бе стройна, доста висока жена с дребно лице. Беше бледа, със сиви очи и тъмноруси коси, които приличаха на боядисани. Меликов стана.

— Наташа Петровна — каза той. — Кога се върнахте?

— Преди две седмици.

Изправих се. Жената беше висока почти колкото мен. Носеше плътно прилепнал костюм и изглеждаше много слаба. Говореше припряно с твърде висок и дрезгав глас на пушачка.

— Чашка водка — попита Меликов. — Или уиски?

— Водка. Но само една глътка. След малко трябва да тръгвам. На снимки.

— Толкова късно?

— Цялата вечер. Фотографът е свободен само вечер. Рокли и шапки. Малки шапки. Съвсем мънички.

Едва сега забелязах, че и Наташа Петровна е с шапка; това беше по-скоро черна баретка, почти незабележима, леко накривена на една страна.

Меликов отиде за водката.

— Вие не сте американец? — попита момичето.

— Не. Германец.

— Ненавиждам германците!

— Аз също — отвърнах аз.

Тя ме погледна с изненада.

— Не гохващайте като лична обида.

— И вие също.

— Аз съм френцуйка. Трябва да разберете. Войната...

— Разбирам — казах равнодушно. Не за първи път ме караха да се чувствавам отговорен за прегрешенията на режима в Германия. С течение на времето човек претръпва. И аз бях интерниран известно време във френски лагер, ала не намразих французите. Но беше излишно да го обяснявам. Примитивните хора, които са в състояние само да мразят или само да обичат, са за завиждане.

Меликов се върна с бутилка и три миниатюрни чашки, които напълни догоре.

— За мен не — казах аз.

— Обидихте ли се? — попита момичето.

— Не. Просто сега не ми се пие.

Меликов се усмихна.

— Наздраве — рече той и вдигна чаша.

— Дар от боговете! — възкликна момичето и пресуши на един дъх своята.

Почувствувах се като глупак, загдето бях отказал, но сега беше вече късно.

Меликов вдигна шишето.

— Още по една, Наташа Петровна?

— Merci, Владимир Иванович. Стига ми. Трябва да тръгвам. Au revoir.

Тя ми подаде ръка.

— Au revoir, monsieur.

Имаше силна десница.

— Au revoir, madame.

Меликов я изпрати до вратата и се върна.

— Ядоса ли те?

— Не.

— Не й обръщай внимание. Тя ядосва всички. Без да иска.

— Не е ли рускиня?

— Рускиня е. Но е родена във Франция. Защо?

— Живял съм известно време с руснаци. Забелязах, че жените се заяждат с мъжете просто от любов към спорта.

Меликов се ухили.

— Не виждам нищо лошо в това да извадиш един мъж от равновесие. Понякога даже е полезно. По-добре, отколкото да лъскаш сутрин с горд вид копчетата на униформата му и ботушите, с които после ще тъпче ръчичките на еврейски деца.

Вдигнах рамене.

— Предавам се! Изглежда, днес емигрантите са в немилост. Дай ми по-добре водката, от която преди малко се отказах.

— Добре.

Меликов се послуша.

— Това са те!

Стъпки идеха по стълбите. Чух един изключително мелодичен, дълбок женски глас. Бяха пуерториканката и Лахман. Тя вървеше напред, без да се интересува дали той смогва да се движи заедно с нея. Жената не куцаше и по походката ѝ не се забелязваше, че има протеза.

— Отиват да вземат мексиканеца — прошепна Меликов.

— Бедният Лахман — казах аз.

— Беден ли? — учуди се Меликов. — Той просто иска това, което му липсва.

Засмях се.

— Единственото, което никога не губим, нали?

— Беден е онзи, който престане вече да иска.

— Така ли? — казах аз. — Мислех, че тогава човек е помъдрял.

— Аз съм на друго мнение. В същност какво ти е днес? Жена ли ти трябва?

— Не. Просто съм изморен от преживените опасности — отвърнах захилено. — Това състояние би трябвало да ти е познато от младежките години.

— Ние бяхме неразделни. А ти за разлика от мен не се интересуваш много от другите емигранти.

— Нямам желание да си спомням.

— Това ли е всичко?

— А и не ми се ще да потъна в атмосферата на невидим затвор. Твърде добре я познавам.

— Значи искаш да станеш американец?

— Не искам нищо. Просто искам най-сетне да бъде нещо. Ако ми позволят.

— Големи думи.

— Човек трябва сам да си дава кураж — казах аз. — Никой друг няма да го направи.

Изиграхме още една партия шах. Аз загубих. След това започнаха да се връщат другите обитатели на хотела и Меликов трябваше да им дава ключовете и да разнася из стаите бутилки и цигари. Останах на мястото си. Какво ставаше наистина с мен? Реших да кажа на Меликов, че искам да си взема отделна стая. Сам не знаех защо, ние не си пречехме и на Меликов му беше все едно дали ще живея при него, или не. Но изведнъж ми се стори, че е много важно да спя отново сам. В Елис Айлънд бях принуден да спя в една зала с другите, във френския лагер беше същото. Знаех, че щом се озова пак сам в стая, ще започна да си спомням за времена, които предпочитам да забравя. Не можех да направя нищо, не бях в състояние да се избавя завинаги от тези спомени.

[1] Гъста италианска чорба, приготвена от различни зеленчуци, месо и тестени произведения. — Б.пр. ↑

[2] Перифраза на стих от „Фауст“ на Гьоте. — Б.пр. ↑

III

С братята Лоуи се запознах в мига, в който полегатите слънчеви лъчи осветиха антикварните магазинчета от дясната страна на улицата в приказен златистожълт цвят, докато витрините от другата страна вече се забулваха с паяжината на мрака. Това бе мигът, когато стъклата се пробуждаха за своя собствен живот — отразен живот, с чужда светлина, като измамната искрица живот, породена у нарисувания над някой оптически магазин часовник в секундата, когато времето, показвано от неговите стрелки, съвпада с действителния час. Отворих вратата на дюкяна. От помещението, приличащо на аквариум, излезе единият от братята Лоуи — рижият. Той премигна, кихна, погледна мекия залез, кихна още веднъж и ме забеляза, когато наблюдавах как антикварният магазин се превръща в пещерата на Аладин.

— Хубава вечер, а? — рече той с блуждаещ поглед.

— Имате прекрасна бронзова статуетка.

— Фалшификат.

— Изглежда не е ваша.

— Защо?

— Казахте, че е имитация.

— Казах, че е имитация, защото е така.

— Голяма дума — казах аз. — Особено в устата на търговец.

Лоуи отново кихна, а след това примигна още веднъж.

— Купил съм я за фалшива. Ние тук сме честни хора!

Съчетанието от думите „фалш“ и „честност“ бе пленително в този миг, когато витрините засияха.

— А не мислите ли, че все пак би могла да се окаже автентична?

Лоуи излезе от вратата и внимателно огледа бронзовата фигурка, която лежеше върху един американски стол-люлка.

— Можете да я получите за тридесет долара. Заедно с поставката от теково дърво. С резба!

Целият ми капитал беше около осемдесет долара.

— Мога ли да я взема за няколко дни? — попитах аз.

— Може и за цял живот, ако я платите.

— А за проба? За два дни?

Лоуи се обърна.

— Та аз не ви познавам. Последния път дадох две статуетки от майсенски порцелан на една вдъхваща пълно доверие жена. За няколко дни.

— Е, и? След това тя изчезна с тях?

— Не, дойде пак. Със счупените статуетки. Изтървала ги, някакъв човек я блъснал в препълнения автобус със сандъче за инструменти.

— Нямала е късмет!

— Плачеше, сякаш бе изгубила детето си. Две деца. Близнаци. Статуетките бяха двойка. Какво можехме да сторим? Тя нямаше пари, за да ги плати. Беше ги поискала само за няколко дни, да им се порадва. И да ядоса своите приятелки, които смятала да покани на бридж. Човешко, нали? Какво можехме да сторим? Парите ни отидоха. Сам виждате, че...

— Бронзът не се троши толкова лесно. Особено ако е имитация.

Лоуи ме погледна внимателно.

— Вие съмнявате ли се?

Не отговорих.

— Дайте ми тридесет долара — рече той. — Можете да я задържите за една седмица и след това да ми я върнете. Ако я оставите за себе си и смятате да я продадете, ще си поделим печалбата. Какво ще кажете?

— Пладнешки грабеж. Въпреки това приемам.

Не бях сигурен в себе си, затова приех предложението. Поставих статуетката на прозореца в стаята си. Лоуи старши ми бе казал, че фигурката е от някакъв нюйоркски музей, който я изхвърлил като фалшификат. Тази вечер останах в къщи. Когато се стъмни, не запалих лампата. Легнах на кревата и загледах статуетката. За времето, прекарано в Брюкселския музей, бях научил едно — че предметите проговарят едва когато ги гледаш продължително време и че онези, които започват да говорят веднага, далеч не са най-добрите. Разхождайки се нощем из залите на музея, взимах понякога със себе си в тъмното мазе по-дребни предмети, за да ги опипвам. Между тях имаше бронзови статуетки и тъй като музеят притежаваше богата

колекция от ранен китайски бронз, с разрешението на моя спасител аз занасях по някоя от тях в своето самотно скривалище. Можех да си го позволя, защото самият той често носеше в къщи експонати за изследване, и ако нещо липсваше, казваше, че е у тях. Така си изработих известно умение да преценявам патината, опипвайки я с ръце, а тъй като нощем прекарвах дълги часове пред витрините, разбрах и някои неща за нейния химичен строеж, въпреки че никога не я бях виждал на дневна светлина. Както у слепеца се развива безпогрешно осезание, така и у мен с течение на времето се появи нещо подобно. Наистина аз не му се доверявах напълно, но понякога бях съвсем сигурен в себе си.

В магазина бронзът ми се стори добър на пипане; очертанията и релефите не ми бяха направили впечатление на нови, въпреки че бяха много остри, което може би не бе харесало на експертите от музея. Но линиите бяха ясни и когато, затворил очи, започнах да ги опипвам много бавно и продължително, усещането, че статуетката е оригинална, се усили. В Брюксел бях видял една подобна фигурка, за която също отначало предполагаха, че е копие от епохата Тан или Мин. Работата бе там, че още във времето Хан, тоест около началото на новата ера, китайците бяха копирали и заравяли своите бронзови статуетки от епохите Шан и Чжоу. Затова по патината беше трудно да се определи автентичността, ако в орнаментите и отливката не се откриеха никакви дефекти.

Върнах статуетката на перваза на прозореца. От двора долитаха металните гласове на миячките, дрънченето на контейнерите за смет и мекият гърлен бас на негъра, който ги изнасяше. Изведнъж вратата се разтвори с трясък. В осветения четириъгълник различих силуета на камериерката, видях как тя се дръпна уплашено назад и изкрещя:

— Мъртвец!

— Глупости — казах аз. — Не ми пречете да спя. Затворете вратата. Вече съм си оправил и леглото.

— Но вие съвсем не спите! Какво е това?

Тя бе съзряла фигурката.

— Зелено нощно гърне — отсякох аз. — Не виждате ли?

— Какво ли не измислят хората! Но запомнете едно: утре сутринта аз няма да го изнеса! За нищо на света! Изнасяйте си го сам! В хотела си има клозети.

— Добре.

Отново си легнах и без да искам, съм заспал. Когато се събудих, бе дълбока нощ. Мина известно време, преди да разбера къде се намирам. След това видях бронзовата статуетка и за миг си помислих, че съм пак в музея. Седнах в леглото и започнах дълбоко да дишам. Не, вече не съм там, мълвях беззвучно аз, аз избягах и съм свободен, свободен, свободен. Повтарях думата „свободен“ в някакъв примитивен, успокояващ ритъм, повтарях я на ум, после на глас, тихо и настойчиво, докато се успокоих. В годините на преследвания бях правил често това, когато се сепвах, уплашен от сън. Погледнах фигурката, поглъщаща последните отблясъци на нощната светлина, и изведнъж почувствувах, че е оживяла. Не формата, а патината. Патината не бе мъртва, никой не я беше нанесъл отгоре, никой не бе предизвикал изкуствено появата ѝ върху грапавата повърхност с киселини, тя бе нараствала много бавно, в продължение на столетия, беше се появила от водата, миеща бронза, от минералите в земните недра, които се бяха сраснали с нея; първоосновата на патината бяха очевидно фосфорни съединения, това се виждаше от чистата синя ивица в основата ѝ, а фосфорните съединения бяха образувани преди стотици години от близост с труп. Патината притежаваше лекия блясък на неполираните порести бронзови фигури от епохата Чжоу, които бях виждал в музея. Порестата повърхност не поглъщаше светлината, както при статуетките с нанесена по изкуствен начин патина, а светлината по-скоро ѝ придаваше блясъка на груба сурова коприна.

Станах от леглото и седнах до прозореца. Останах там много дълго, почти без да дишам, изцяло отдаден на съзерцание, което постепенно заглуши всичките ми мисли.

Задържах скулптурата още два дни, после отидох на Трето авеню. Този път в магазинчето бе вторият брат Лоуи, приличащ много на първия, само че малко по-елегантен и сантиментален — доколкото това е възможно за търговец със старинни предмети.

— Статуетката ли връщате? — попита той и извади портфейла си, за да ми върне тридесетте долара.

— Тя е оригинал — отвърнах аз.

Той ме погледна добродушно и насмешливо.

— Музеят се отказа от нея.

— Аз смятам, че е истинска. Донесох ви я, за да я продадете.

— А вашите пари?

— Ще ми ги дадете заедно с половината от печалбата. Както беше уговорката.

Лоуи бръкна в десния си джоб, извади банкнота от десет долара, целуна я и я пъкна в левия си джоб.

— Позволете ми да ви поканя да пийнем нещо. Какво бихте желали? — попита той.

— Защо? Вярвате ли ми? — отвърнах аз, приятно изненадан. Бях свикнал с това никой да не ми вярва; нито полицаите, нито жените, нито инспекторите, занимаващи се с имигрантите.

— Не — отговори Лоуи младши весело. — Просто се обзаложих с брат си — пет долара за него, ако върнете статуетката, защото е фалшива, и десет за мен, ако я върнете, дори и да е оригинална.

— По всичко личи, че вие сте оптимистът на семейството.

— Заклет оптимист. Брат ми е заклет песимист. Така си поделяме риска в тези тежки времена. Днес никой не може да си позволи лукса да притежава и двете качества едновременно. Какво ще кажете за едно шварц?

— Виенчанин ли сте?

— Да. Виенски американец. А вие?

— Виенчанин по избор и гражданин на света.

— Чудесно. Хайде да изпием по едно шварц отсреща при Ема. Що се отнася до кафето, американците имат спартанско възпитание. Те или го варят до припадък, или го приготвят сутрин за целия ден. Държат го с часове върху котлоните, за да не изстине, и през ум не им минава да сварят ново. Ема не прави така. Тя е чехкиня.

Пресякохме кипящата улица. Една машина за миене на улиците пръскаше на всички страни струи вода. Виолетова товарна кола, разнасяща по магазините детски пелени, едва не ни прегازی. Лоуи спаси живота си с грациозен скок. Забелязах, че е с лачени обувки.

— Не сте ли на една възраст с брат си? — попитах аз.

— Близнаци сме. Но заради клиентите се наричаме старши и младши. Брат ми е по-стар от мен с три часа. И затуй според зодията си е близък. А аз съм рак.

Една седмица по-късно се върна от пътуване собственикът на фирмата „Лу и Ко“, експерт по китайско изкуство. Той не можа да проумее защо музеят е сметнал бронзовата статуетка за фалшификат.

— Не е нещо изключително — разясни ни той. — Но без съмнение е автентична, от епохата Чжоу. Късен Чжоу, даже по-скоро преход към Хан.

— Каква е стойността ѝ? — попита Лоуи старши.

— На търга при Парк Бърнет ще стигне до четиристотин, петстотин долара. Може и повече, но не много. Днес китайските бронзови фигури са евтини.

— Защо?

— Защото днес всичко е евтино. Война. А и не се намират много хора, колекциониращи китайски бронз. Мога да ви дам за нея триста долара.

Лоуи поклати глава.

— Мисля, че първо трябва да я предложа пак на музея.

— Откъде накъде? — попитах аз. — Нали половината от парите са мои. Да я върнете за някакви си петнадесет долара, които навярно сте платили за нея? Няма да стане!

— А имате ли разписка?

Втрещих очи в него. Той вдигна ръка.

— Един момент! Не бързайте да викате! Това да ви е за урок. Искайте за всичко разписка. И с мен са се случвали подобни неща.

Продължих да го гледам слисано.

— Ще отида в музея и ще кажа, че почти съм продал статуетката. Както си е. Ще я предложа отново на музея, защото Ню Йорк е едно голямо село. Поне за антикварите. След няколко седмици всички ще разберат. А музеят пак ще ни потрѣбва. Затова ще отида първо там. Ще поискам вашия дял.

— Колко?

— Сто долара.

— А колко ще остане за вас?

— Половината от сумата, която ще платят отгоре. Съгласен ли сте?

— За вас, изглежда, всичко е шега — казах аз. — А аз рискувах почти половината от състоянието си.

Лоуи старши се засмя. В устата му имаше много злато.

— Освен това вие разкрихте всичко. Сега си представям как е станала грешката. Те са назначили нов, млад експерт. Той е искал да покаже, че предшественикът му не е разбирал много от изкуство и е купувал фалшификати. Имам едно предложение. Избата ни е пълна с куп предмети, от които малко разбираме. В края на краищата човек не може да бъде специалист по всичко. Ще имате ли нещо против да ги разгледате? За десет долара на ден. Е, и премии, ако ви провърви.

— Компенсация за бронзовата фигурка?

— Горедолу. Работата, разбира се, е само временна. Аз и брат ми и сами се справяхме с магазина. Съгласен ли сте?

— Съгласен — казах аз и погледнах през стъклото на витрината към уличния кипеж. Понякога даже страхът донася полза, помислих си аз без особено въодушевление. Важното бе да запазя спокойствие. Когато се мъчиш със зъби и нокти да задържиш нещо, то ти се изплъзва и оставаш наранен. Животът е като топка. Винаги запазва равновесие.

— Петдесет милиона мъртвци — каза Лоуи старши. — Сто. Човечеството е постигнало напредък само в едно — в масовите убийства. — Той захапа яростно пурата си. — Разбирате ли?

— Най-евтин е човешкият живот в Германия — рекох аз. — В концлагерите са изчислили, че един млад и работоспособен еврей струва само хиляда шестстотин и двадесет марки. За шест марки на ден го дават под наем като роб на немските индустриалци. За прехраната му в лагера са определени шестдесет пфенига дневно. Още десет пфенига — за амортизация на дрехите. Средна продължителност на живота — девет месеца. Това дава печалба от над хиляда и четиристотин марки. Прибавяме и рационалното използване на трупа: златни коронки, дрехи, ценни вещи, пари, коси. Като извадим разноските по изгарянето от две марки, печалбата става около хиляда и шестстотин и двадесет марки. От нея приспадаме жените и децата,

които нямат реална стойност, умъртвяването им в газови камери и изгарянето им струват кръгло шест марки. Същото се отнася за старците, болните и тъй нататък. Тоест, ако закръглим сумата, печалбата пак възлиза на средно хиляда и двеста марки.

Лоуи беше побледнял като платно.

— Истина ли е това?

— Така е изчислено. От официалните немски ведомства. Възможни са обаче известни отклонения от тази цифра. Трудността не идва от самия процес на убиване. Най-трудно е, колкото и странно да звучи, унищожаването на труповете. За изгарянето на един труп трябва определено време. Заравянето в земята също не е толкова просто, ако става въпрос за десетки хиляди и ако човек иска да свърши работата си съвестно. Крематориумите не стигат. А и не винаги могат да работят нощем — заради вражеските самолети. На бедните немци наистина им е трудно. А те искаха само мир, нищо повече.

— Какво?

— Така е. Ако целият свят бе вървял по волята на Хитлер, нямаше да има война.

— Шегобиец — изръмжа Лоуи. — Проклет шегобиец! Не, господине, вече прекалявате! — Той наведе рижата си глава. — Как е възможно? Вие проумявате ли го?

— Не. Заповедта е почти винаги безкръвна. С това започва всичко. Този, който седи зад бюрото, не е длъжен да вземе брадвата в ръце. — Погледнах с известно съжаление към дребния мъж. — А хора, изпълняващи заповеди, винаги се намират. Особено в Германия.

— Даже и кървави?

— Особено кървави, защото заповедта освобождава от отговорност. Тъй че човек може да даде воля на своите инстинкти.

Лоуи прекара ръка по косите си.

— И вие сте минали през този ад?

— Уви — рекох аз. — Бих искал да не е така.

— А ето че сега, в този мирен следобед, ние с вас стоим в един магазин на Трето авеню — каза той. — Как гледате на всичко това?

— Не като на война.

— Говоря за друго. По земята се вършат такива неща, а хората си живеят спокойно, като че ли всичко е наред.

— Хората не си живеят спокойно. Има война. За мен наистина тя е странна, нереална. Действителната война се води там, в родината. Всичко останало е нереално.

— Но се убиват хора.

— Човешкото въображение не стига твърде далеч. В същност то може да брои само до едно. До ближния ти...

Звънецът в магазина издрънча. Някаква жена с червена рокля искаше да купи сребърна персийска чаша. Попита дали би могла да служи и за пепелник. Възползувах се от случая, за да сляза незабелязано в мазето, което се простираше и под улицата. Мразех подобни разговори. Изглеждаха ми наивни и безполезни. Такива разговори се водеха от хора, които не бяха видели войната и мислеха, че вършат нещо, щом се вълнуват. Това бяха разговори на хора, непознаващи истинската опасност.

В мазето бе хладно като в комфортно противовъздушно скривалище. Противовъздушно скривалище на някакъв колекционер. Отгоре приглушено долиташе шумът на автомобилите и грохотът на товарните коли, напомнящ далечен рев на самолети. А по стените висяха картини — безмълвният упрек на миналото.

В хотела се върнах късно вечерта. Лоуи старши ми бе дал в изблик на великодушие петдесет долара аванс. Миг по-късно той, разбира се, вече съжаляваше за това и аз го забелязах. Но поради сериозността на нашия разговор не бе посмял да се откаже от думите си. Така аз неочаквано спечелих.

Меликов не беше в хотела, затова пък пристигна Лахман. Той, както винаги, бе развълнуван и целият плувнал в пот.

— Всичко наред ли е? — го попитах аз.

— Кое?

— Със святата вода от Лурд.

— От Лурд ли? Искаш да кажеш — водата от Йордан! Какво значи: всичко наред ли е? Не е толкова просто. Но нещата потръгнаха. Тази жена просто ме побърква! Непрекъснато се люшкам между Сцила и Харибда. Това уморява.

— Сцила и Харибда?

— Е, нали знаеш израза. От гръцката митология. Капан за моряците между две скали. Трябва да лавирам, иначе съм загубен. — Той ме погледна с очи на уморено, подгонено животно. — Ако тази жена не бъде моя в най-близко време, ще стана импотентен. Знаеш за мъчителния ми комплекс. Отново ме преследват старите кошмари. Събуждам се, цял облян в пот от собствения си вик. Нали ти е известно, че бандитите искаха да ме кастрират. С ножица, не с нож. И как се хилеха! Ако не спя час по-скоро с тази жена, ще започна да сънувам, че са успели да го направят. Ужасни сънища! Всичко е като наяве!

Смехът им продължава да кънти в ушите ми и след като съм скочил от леглото.

— Спи с някоя проститутка.

— Не мога. Въпреки желанието си. И с нормална жена също не мога. Успяха да го постигнат.

Лахман се послуша.

— Ето я, идва! Отиваме в „Блу Рибън“, тя обича говеждо печено. Ела с нас! Може би ще й повлияеш. Нали имаш дар слово!

От стълбите долетя мелодичният глас.

— Нямам време — рекох аз. — Но навярно и жената има комплекс заради ампутирания си крак. Както ти заради белезите си.

— Смяташ ли? — Лахман бе вече станал. — Наистина ли мислиш тъй?

Бях изрекъл последните думи просто ей така, само за да го утеша. Забелязах колко се развълнува и се проклех за дългия си език. Нали знаех от Меликов, че жената спи с мексиканеца. Но сега беше вече късно за обяснения. А и Лахман не ме слушаше повече. Той се запъти, куцайки, към вратата.

Качих се в стаята си, но не запалих лампата. Няколко от прозорците отсреща светеха; в един от тях видях един мъж, който обличаше женско бельо. Той стоеше гол и космат пред едно огледало и се гримираше. След това obu светлосини пликчета и си сложи сутиен, като го натъпка с тоалетна хартия. Беше толкова вгълбен в онова, което вършеше, че бе забравил да дръпне пердето. Наблюдавах го вече няколко пъти, беше сравнително плах в мъжки дрехи, но облечен като жена, ставаше доста нахален. Обичаше меки шапки с големи периферии и вечерни рокли. Полицията го познаваше, бе регистриран

като неизлечимо болен. Гледах го известно време, след това ме обхвана меланхолията, която лесно те овладява, присъствуваш ли на подобно зрелище, и слязох долу, за да почакам Меликов.

IV

Лахман ми даде адреса на Хари Кан. Още във Франция бях чул за неговите легендарни подвизи. Той се бе появил в Прованс в ролята на испански консул по времето, когато немската окупация в тази област формално бе завършила и поставеното от Хитлер френско правителство във Виши с всеки изминат ден губеше влиянието си заради зверствата на германците.

Един прекрасен ден Кан се яви в Прованс под името Раул Тение с испански дипломатически паспорт. Никой не знаеше откъде е този паспорт. Някои говореха, че паспортът е френски с испански щемпел, удостоверяващ, че Кан е вицеконсул в Бордо, други разказваха, че са видели паспорта и той наистина бил испански. Самият Кан мълчеше и действуваше. Той притежаваше кола с дипломатически знак на радиатора, елегантни костюми и хладнокръвие, стигащо до наглост. Играеше ролята си така блестящо, че дори и емигрантите повярваха, че всичко това е така. А в действителност вероятно нищо не отговаряше на истината.

Кан кръстосваше страната. Най-пикантното в случая бе, че той пътуваше като представител на друг диктатор, който нямаше ни най-малко понятие за това. Кан се превърна в легендарен благодетел. Дипломатическият знак на колата до известна степен го закриляше. Наистина той имаше вид на евреин, но с присъщото си високомерие обясняваше това сходство със своята испанска кръв. А когато го спираха есесовски патрули и германски войници, се държеше така предизвикателно, че те веднага отстъпваха от страх да не бъдат нахокани от своите началници. Кан беше разбрал, че грубото държане импонира на немците и винаги имаше готов отговор. Освен това Испания и Франко се считаха за приятели на Хитлер. Тъй като всяка диктатура поражда страх и несигурност дори и в редиците на своите привърженици, особено сред подчинените, понеже превръща правото в субективно понятие, което може да се обърне срещу всекиго, ако делата му не са вече в съответствие с изменящите се идеи, Кан

използуваше страхливостта, която заедно с жестокостта е логическа последица на всяка тирания.

Той беше свързан със Съпротивата. Вероятно нелегалните го бяха снабдили с пари, кола и най-вече с бензин. Кан имаше винаги достатъчно гориво, макар че по онова време бензинът беше много дефицитен. Той разнасяше позиви и първите нелегални вестници — малки памфлети от по две странички. Знаех за един случай, когато някакъв немски патрул го спрял и поискал да прегледа колата, в която имало нелегална литература. Кан вдигнал такъв скандал, че немците се оттеглили с подвита опашка. Но Кан не се успокоил, а ги последвал и се оплакал в най-близката комендатура — след като естествено се отървал от опасните пакети. Принудил германския офицер да се извини за глупостта на своите подчинени. Успокоен, Кан най-сетне си тръгнал, сбогувал се с фалангистки поздрав, в отговор на който прозвучало стегнатото „Хайл Хитлер“. Едва по-късно Кан открил, че е забравил в колата два пакета с памфлети.

Понякога той разполагаше и с непопълнени испански паспорти. С тях спаси живота на мнозина емигранти. Те успяха да преминат границата и да се скрият в Пиренеите. Това бяха хора, търсени от гестапо. Кан съумяваше да ги крие във френски манастири, докато се появеше възможност да ги прехвърли отвъд. Знаех за два случая, в които бе предотвратил връщането на емигранти в Германия. В единия от тях бе обяснил на фелдфебела, че Испания проявява особен интерес към пленника, тъй като знае чужди езици и иска да го използва като резидент на испанското разузнаване в Англия. Във втория случай бе действувал с коняк и ром, а след това заплашил охраната, че ще направи донесение срещу нея, задето приема подкуп.

Когато Кан изчезна от хоризонта, слуховете за него се разлетяха като ято гарги. Всеки разбираше, че тази едва ли не самостоятелна война може да завърши гибелно за Кан. С всеки изминат ден той ставаше все по-дързък, като че ли просто предизвикваше съдбата. И изведнъж настъпи затишие. Лично аз считах, че нацистите отдавна са го пребили до смърт в някой концлагер и че са го увесили на някоя кука, тъй както месарите окачат закланите животни — докато не чух от Лахман, че е успял да избяга.

Намерих го в един магазин, където по радиото тъкмо предаваха реч на президента Рузвелт. През отворената врата на улицата се

разнасяше невъобразим шум. Пред витрината стояха хора и слушаха.

Опитах се да говоря с Кан. Беше невъзможно, трябваше да крещим. Разбирахме се със знаци. Той сви съжалително рамене, посочи радиоапарата и слушателите вън и се усмихна. Разбрах: държеше хората да чуят речта на Рузвелт, а и сам не искаше да я изпусне заради мен. Седнах до прозореца, извадих цигара и се заслушах. Слушах политика, който ни бе дал възможност да дойдем в Америка.

Кан беше слаб, тъмнокос мъж с големи и огнени черни очи. Бе млад, не повече от тридесетгодишен. Видът му не издаваше с нищо, че е човек, подложил се на такива рискове. По-скоро приличаше на поет, толкова замислено и открито бе неговото лице. Но Рембо и Вийон също бяха поети; а и само на поет можеше да дойде на ум онова, което бе извършил Кан.

Изведнъж високоговорителят замлъкна.

— Извинете ме — рече Кан. — Трябваше да чуя речта докрай. Видяхте ли хората на улицата? Една част от тях на драго сърце би убила президента, той има много врагове. Те твърдят, че Рузвелт е въвлякъл Америка във войната и той носи отговорност за американските загуби.

— За тези в Европа?

— Не само в Европа, а и в Тихия океан. В същност там японците го освободиха от тази отговорност. — Кан ме погледна по-внимателно. — Не се ли познаваме отнякъде? Може би от Франция?

Разказах му за моите неприятности.

— Кога трябва да изчезнете оттук?

— След две седмици.

— Накъде?

— Нямам представа.

— Мексико — рече той. Или Канада. В Мексико е по-лесно, тамошното правителство е по-благосклонно, то прие даже испанските *réfugiés*^[1]. Можем да попитаме в посолството. Какви документи имате?

Казах му. Той се усмихна и лицето му се промени.

— Все едно и също — промърмори Кан. — Искате ли да запазите този паспорт?

— Принуден съм. Той е всичко, което имам. Ако си призная, че не е мой, ще ме пратят в затвора.

— Може и да не ви пратят. Но няма да имате и никаква полза от него. Зает ли сте тази вечер?

— Не, естествено.

— Елате тук в девет часа. Нужна ни е помощ. Има едно място, където ще я получим.

* * *

Кръглото лице с румени бузи, кръгли очи и разрошени коси сияеше като добродушна луна.

— Роберт — възкликна Бети Щайн. — Боже мой, откъде се взехте? И откога сте тук? Защо не съм чула нищо за вас? Трябваше да се обадите! Но вие, разбира се, имате друга, по-важна работа, отколкото да се сетите за мен. Типично за...

— Вие познавате ли се? — попита Кан.

Не можех да си представя, че има човек, участващ в преселението на народите, който да не познава Бети Щайн. Тя беше покровителката на емигрантите, тъй както по-рано в Берлин бе покровителствувала всички все още непреуспели артисти, художници и писатели. Любвеобилното сърце на тази жена бе отворено за всички, които имаха нужда от нея. Сърдечността ѝ беше безгранична, понякога стигаше дори до добродушна тираничност. Хората или ѝ принадлежаха изцяло, или ставаха нейни врагове.

— Разбира се, че се познаваме — обърнах се аз към Кан. — Не сме се виждали от няколко години и ето че още от прага ме посреща с упреци. Какво да се прави — славянска кръв!

— Да, аз съм родена в Бреслау — заяви Бети Щайн. — И все още се гордея с това.

— Срещат се и такива праисторически предразсъдъци — рече невъзмутимо Кан. — Добре че се познавате. Нашият приятел Рос се нуждае от помощ и съвет.

— Рос?

— Да, Бети, Рос — казах аз.

— Той мъртъв ли е?

— Да, Бети. Аз го наследих.

— Разбирам.

Обясних ѝ положението си. Тя веднага се въодушеви от идеята да направи нещо за мен и започна да обсъжда различните възможности с Кан, който като герой от Съпротивата се ползуваше тук все още с голямо уважение. През това време аз се огледах наоколо. Стаята беше голяма, но всичко в нея вече бе пригодно към характера на Бети. По стените с кабърчета бяха набодени снимки — портрети с възторжени посвещения. Четях имената, някои от тези хора вече не бяха между живите. Шестима не бяха успели да се измъкнат от Германия, един се бе върнал там.

— Защо и портретът на Форстер е в траурна рамка? — запитах аз. — Нали е жив.

— Защото се върна в Германия. — Бети се обърна към мен. — И знаете ли защо се върна?

— Защото не е евреин и изпитваше носталгия — рече Кан. — И не знаеше английски.

— Защото в Америка не правят любимата му салата — съобщи тържествуващо Бети. — Това му навяваше тъга.

Наоколо се разнесе приглушен смях. Емигрантските вицове ми бяха добре познати — те бяха смесица от ирония и отчаяние. Имаше цяла серия за Гьоринг, Гьобелс и Хитлер.

— Защо тогава не снехте портрета му? — попитах аз.

— Защото въпреки това го обичам и защото е голям артист.

Кан се засмя.

— Бети както винаги е обективна — забеляза той. — Когато един ден всичко свърши, тя ще бъде първата, която ще каже за нашите бивши приятели, които междуременно са написали по някоя друга антисемитска книжка в Германия и са станали оберщурмбанфюрери, че са го сторили само за да спасят евреите и да предотвратят най-ужасното. — Той я потупа по месестия врат. — Не съм ли прав, Бети?

— Ако другите са свини, това не значи, че и ние трябва да се държим свински — възрази язвително Бети.

— Точно на това разчитат и те — отговори невъзмутимо Кан. — Тъй както в края на войната ще разчитат, че след последния залп американците веднага ще изпратят влакове със сланина, масло и месо за бедните германци, които просто искаха само да ги унищожат.

— А какво биха направили немците, ако спечелеха войната? И те ли щяха да раздават сланина? — попита някой и се закашля.

Не отговорих. Тези разговори ми бяха омръзнали. Продължих да разглеждам снимките.

— Покойниците на Бети — рече някаква дребна, много бледа жена, която седеше на една пейка под портретите. — Този тук е Хастенекер.

Спомних си за Хастенекер. Французите го бяха интернирали заедно с други емигранти, които бяха успели да заловят. Той беше писател и знаеше, че ако попадне в ръцете на гестапо, е загубен. Знаеше също, че лагерите ще се претърсват от служители на гестапо. Когато германците се намираха само на няколко часа път от лагера, той се самоуби.

— Познатото френско равнодушие — изрече с горчивина в гласа Кан. — Те наистина не ти желаят злото, но човек загива от тяхното милосърдие.

Спомних си, че Кан бе накарал коменданта на един лагер да освободи петима емигранти. Той не го оставил на мира, докато офицерът, след като дълго прикривал своята нерешителност с думи за офицерската чест, не отстъпил. През нощта той пуснал бежанците, които инак щели да загинат. Това станало по-трудно, отколкото всеки друг път, защото в лагера имало и неколцина нацисти. Отначало Кан убедил коменданта да освободи нацистите, защото в противен случай гестаповците щели да го арестуват след огледа на лагера. След това използвал освобождаването на нацистите, за да упражни натиск над коменданта. Заплашил го, че ще съобщи за случая във Виши. Той наричаше това „морално изнудване на етапи“. Изнудването излезе резултатно.

— Как успяхте да се измъкнете от Франция? — попитах аз Кан.

— По нормалния тогава път — фантастичния. Гестапо започна да се досеща за някои неща. Един прекрасен ден моето нахалство и съмнителната ми титла на вицеконсул престанаха да помагат. Арестуваха ме и ме накараха да се съблека. Искаха да установят по изпитания начин дали съм евреин, тоест дали съм обрязан. Аз отказвах, докато можех, обяснявах, че хиляди християни, в Америка почти всички мъже, са обрязани. Колкото повече претексти търсех, толкова по-доволно се хилеха ловците. Бях в техните ръце. Доставяше

им удоволствие да ме наблюдават как се мятам като див звяр в мрежа. Най-накрая, когато отчаяно млъкнах, командирът, бивш гимназиален учител с очила, кресна цинично: „А сега, проклета еврейска свиньо, си смъкни панталона, покажи си обрязания...! След това ще го отрежем и ще ти го дадем да го изплюскаш!“ Подчинените му, хубави руси мъже, се захилиха с въодушевление. Аз се съблякох и те се вцепениха: аз не бях обрязан. Баща ми бе прогресивен евреин и бе сметнал, че този обичай не е необходимо да се спазва в умерения климатичен пояс.

Кан се усмихна.

— Разбирате номера. Ако се бях съблякъл веднага, това нямаше да им направи особено впечатление. А така те загубиха ума и дума и до известна степен се смутиха.

— Защо не го казахте веднага? — попита гимназиалният учител.

— Кое?

— Че не сте такъв.

— За мой късмет в това време се появиха двама от нацистите, освободени по мое нареждане. Те се готвеха да се върнат в Германия. Ето ви още един от онези фантастични случаи, без които отдавна бихме загинали. Нацистите се заклекна във всичко свято, че съм им помогнал и че съм приятел на Германия. Това реши въпроса. Тъй като си придадох закана вид и млъкнах, а после споменах между другото и няколко имена, те не сториха онова, от което се страхувах — не ме предадоха на по-висша инстанция. Боях се да не ги наругаят заради това недоразумение. Даже ми бяха благодарни, когато обещах да забравя за случилото се, и с облекчение ме пуснаха да си вървя. Аз избягах много далеч, чак до Лисабон. Човек трябва да знае кога не бива повече да рискува. Това е особено чувство, подобно на първия лек пристъп на стенокардия. И по-рано сърцето ти се е стягало, но това усещане е по-различно и човек трябва да му обърне внимание. Следващият пристъп може да се окаже смъртоносен.

Седяхме на тъмно в неговия магазин.

— Ваш ли е магазинът? — попитах аз.

— Не. Работя тук. От мен излезе добър продавач.

— Напълно ви вярвам.

Навън пулсираше нощта на големия град, изпълнен със светлини и хора. Като че ли невидимата витрина ни предпазваше не само от шума — намирахме се сякаш в пещера.

— На тъмно даже и цигарата не доставя удоволствие — промълви Кан. — Щеше да бъде прекрасно, ако в мрака не усещаме и болка. Нали?

— Болката се усилва, защото и страхът на човек нараства. Страх от кого?

— От самия себе си. Но това са измислици. Би трябвало да се страхуваме само от другите.

— Още една измислица.

— Не — рече спокойно Кан. — Така се считаше до 1918. От 1933 знаем, че не е така. Културата е тънък слой, дори дъждът е в състояние да го измие. На това ни научи народът на поетите и мислителите. Считаха го за високоцивилизован, а той надмина Атила и Чингис хан, обръщайки се с възторг към варварщината.

— Мога ли да запаля лампата? — попитах аз.

— Разбира се.

Погледнахме се, премигайки, когато върху нас се изля безмилостната електрическа светлина.

— Странно, къде ли не те отвежда съдбата — рече Кан, като извади малък гребен и се среса на път. — Главното е да започнеш отначало, където и да попаднеш. А не да чакаш. Някои — той махна с ръка — чакат. Какво? Да се върне времето назад заради тях? Бедните! А с какво се занимавате вие? Намерихте ли си вече някаква работа?

— Подреждам склада в един антикварен магазин.

— Къде? На Второ авеню ли?

— На Трето.

— Същата работа. Никакви перспективи. Опитайте се да се захванете с нещо частно. Ако щете, продавайте камъни или фуркети. И аз работя допълнително. Самостоятелно.

— Искате да станете американец?

— Исках да стана австриец, после чех. Уви, немците завзеха и двете страни. След това поисках да стана французин — със същия успех. Сега ми е интересно дали германците няма да окупираат и Америка.

— А на мен ми е интересно на коя ли граница ще ме отпратят след десет дни.

Кан поклати глава.

— Още нищо не се знае. Бети ще ви осигури препоръки от трима видни емигранти. Фойхтвангер също не би ви отказал, но неговата препоръка няма особена стойност. Има твърде леви убеждения. Наистина Америка е в съюз с Русия, но не дотам, че да одобрява комунизма. Хайнрих и Томас Ман се ценят високо, но още по-добре е да ви препоръчат американци. Познавам един издател, който иска да публикува мемоарите ми. Аз, разбира се, никога няма да ги напиша, но мога да му го кажа и след две години. Той проявява интерес към емигрантите. Може би надушва печалба. Изгодата, съчетана с идеализъм, е най-надеждната комбинация. Ще му се обадя утре. Ще му кажа, че сте един от онези, които съм измъкнал от Гюр.

— Аз съм бил в лагера в Гюр — казах аз.

— Наистина? Избягахте ли?

Кимнах.

— Подкупих охраната.

Кан се оживи.

— Чудесно! Ще намерим и неколцина свидетели. Бети познава куп хора. Не си ли спомняте за някого, който да е дошъл в Америка?

— Господин Кан — рекох аз. — За нас Америка беше обетована земя. В Гюр не можехме и да мечтаем за нея. Освен това не взех със себе си никакви документи.

— Няма значение. Все нещо ще намерим. Най-важното за нас е да удължат престоя ви. Поне с няколко седмици. Или месеца. За това ни е необходим адвокат, тъй като имаме малко време. Тук има много емигранти, които преди са били адвокати. Бети ще уреди тоя въпрос. Трябва ми обаче американски адвокат, защото времето е недостатъчно. Бети ще помогне и тук. Имате ли пари?

— За десетина дни.

— Те ще са необходими на вас самия. Ще трябва да съберем сумата, която ще поиска адвокатът. Мисля, че няма да бъде много голяма. — Кан се усмихна. — За сега емигрантите все още са сплотени. Бедата споява по-силно от сполуката.

Погледнах към Кан. Бледото му изпито лице изглеждаше необикновено посърнало.

— Вие имате едно преимущество пред мен — промълвих аз. — Вие сте еврейин. Според жалката доктрина на ония там не

принадлежите към тяхната нация. А аз не съм удостоен с тази чест. Аз принадлежа към тях.

Кан се извърна към мен.

— „Моят народ“^[2]? — В гласа му прозвуча ирония. — Сигурен ли сте в това?

— А вие не сте ли?

Кан ме наблюдаваше мълчаливо. Почувствувах се неловко.

— Говоря глупости! — казах аз накрая, за да наруша мълчанието. — Надявам се че всичко това няма никаква връзка с нас.

Кан продължаваше да ме наблюдава.

— „Моят народ“... — подзе той, но тутакси спря. — Май и аз започвам да дрънкам глупости. Елате! Хайде да направим нещо нееврейско — да изпием една бутилка ракия.

Не ми се пиеше, но не можех и да откажа. Кан изглеждаше напълно спокоен и уравновесен, но също така спокоен бе изглеждал в Париж и Йозеф Бер, когато, капнал от умора, отказах да пия с него цяла нощ, а на сутринта го намерих обесен в неговата мизерна хотелска стаичка. Хората без корени бяха много неустойчиви и случайностите играеха за тях решаваща роля. Ако Стефан Цвайг и жена му бяха имали възможност да поговорят с някого, дори и само по телефона, в онази нощ в Бразилия, когато сложиха край на живота си, то нещастие то може би нямаше да се случи. Но Цвайг се намираше в чужбина и сред чужди хора, а освен това бе направил съдбоносна грешка — беше написал своите спомени, вместо да бяга от тях като от чума. Те го погубиха. Ето защо аз се боях от спомените, докато бях осъден на бездействие. Знаех, че трябва да направя нещо, исках да действам и това ми тежеше като воденичен камък — но първо трябваше да свърши войната и аз трябваше да се върна в Европа.

Прибрах се в хотела, който ми се стори още по-печален от преди. Седнах в старомодното фойе, за да почакам Меликов. Не забелязах никого наоколо, но изведнъж дочух нечие хълцане. В единия ъгъл, до подставката с декоративни растения седеше жена. В сумрака едва след известно време успях да разпозная Наташа Петровна.

Сигурно и тя чакаше Меликов. Плачът ѝ ми късаше нервите. Бях леко замаян от алкохола, затова изчаках малко, преди да ида при нея.

— Мога ли да ви помогна с нещо? — попитах аз.

Тя не отговори.

— Случило ли се е нещо? — продължих аз.

Наташа поклати глава.

— Защо трябва да се е случило нещо?

— Но вие плачете.

— Е, и? Нима това доказва, че е станало нещо?

Втрещих поглед в нея.

— Трябва да има някаква причина, за да плачете.

— Така ли? — попита тя изведнъж неприязнено.

Бих си тръгнал на драго сърце, но мозъкът ми беше размътен.

— Обикновено човек има причина — казах аз след кратко мълчание.

— Така ли? Не може ли да се плаче без причина? Нима за всичко винаги трябва да има някаква причина?

Не бих се учудил, ако Наташа ми заявеше, че само тъпите германци намират причина за всичко. Даже го очаквах.

— На вас не ви ли се случва? — попита тя вместо това.

— Мога да си го представя.

— Значи не ви се е случвало?

Можех да ѝ обясня, че за жалост винаги съм имал премного основания за сълзи. Представата за това, че може да се плаче безпричинно, просто от мирова скръб или меланхолия, произлизаше от друг, по-чувствителен век.

— Не ми е било до сълзи — казах аз.

— Разбира се! Че защо да плачете!

— Извинете ме — промърморих аз и се наках да си тръгна. Само това ми липсваше — нападките на една ридаеща жена!

— Зная — изрече с горчивина в гласа тя. — Сега е война и е смешно да се плаче за глупости. Но аз си рева ей така. Плача, макар и някъде да се водят стотици сражения.

Спрях се.

— Разбирам ви. Какво общо има това с войната? Дори и някъде да убиват стотици хиляди хора — ако си порежеш пръста, от това болката няма да намалее.

Защо ли приказвам такива глупости? Защо не оставя тази истеричка на мира? Да си хленчи колкото си иска. Защо не си тръгвам? Тези мисли минаваха през главата ми, но продължавах да стоя, като че

ли тя бе последният човек на земята. И изведнъж разбрах всичко — аз просто не исках да остана сам.

— Всичко е безполезно — промълви Наташа. — Всичко, каквото и да правим. Всички ние трябва да умрем и никой няма да избегне смъртта.

О, господи! Само това липсваше!

— Да, но има различни нюанси — казах аз. — И един от тях е в продължение на колко време можем да избягваме смъртта.

Тя не отговори.

— Искате ли да пийнете нещо? — я попитах аз.

— Не мога да понасям кока-кола! — отвърна тя. — Що за напитка е това!

— А водка?

Наташа вдигна глава.

— Водка ли? Тук не може да се намери водка, щом Меликов го няма. А къде е той в същност? Защо го няма?

— Не зная. Но водка имам в стаята си. Мога да я донеса.

— Ето една разумна идея — рече Наташа Петровна. След това добави: — Как не ви хрумна по-рано?

Тези думи ми напомниха за всички руснаци, които бях срещал през живота си.

Взех останалата водка и тръгнах с нежелание надолу. Може би Меликов скоро ще се върне и ще поиграя с него шах, докато се успокоя. От Наташа Петровна не очаквах твърде много.

Когато заставах до масичката, тя сякаш се бе преобразила. Сълзите бяха изчезнали, лицето ѝ бе напудрено и тя даже се усмихваше.

— Как така пиете водка? — ме попита Наташа. — Нали във вашата родина не я обичат?

— Известно ми е — отвърнах аз. — В Германия се пие бира и ракия. Но аз съм забравил своето отечество и не пия нито бира, нито ракия. Но не съм и голям любител на водката.

— А какво пиете?

Що за идиотски разговор, си помислих аз и казах:

— Каквото има. Във Франция пиех вино.

— Франция... — промълви Наташа Петровна. — В какво я превърнаха немците!

— Аз нямам нищо общо с тая работа. По това време бях интерниран във френски лагер.

— Естествено. Като враг.

— Преди това бях в немски концлагер. Също като враг.

— Не разбирам.

— И аз — отвърнах ядно. Днес е злополучен ден, помислих си аз. Въртя се в някакъв омагьосан кръг и не мога да изляза от него.

— Искате ли още една чашка? — попитах след малко. Наистина нямаше какво да си кажем.

— Благодаря, по-добре не. Пих и преди това доста.

Замълчах. Чувствувах се ужасно — бях един блуждаещ, бездомен клетник.

— Тук ли живеете? — попита Наташа Петровна.

— Да. Временно.

— Тук всички живеят временно, но някои остават завинаги.

— Възможно е. И вие ли сте живели в хотела?

— Да. После се преместих. Понякога ми се струва, че щеше да бъде по-добре, ако не си бях тръгвала оттук. И щеше да бъде по-добре, ако не бях идвала в Ню Йорк.

Бях твърде изморен, за да задавам повече въпроси. Освен това вече знаех прекалено много чужди съдби — необикновени и банални, за да изпитвам някакво любопитство. А и човек, който хленчи за това, че е дошъл в Ню Йорк, не можеше да ме заинтригува. Той принадлежеше към друг свят, свят на сенки.

Наташа Петровна се изправи.

— Трябва да си тръгвам.

Изведнъж ме обзе паника.

— Няма ли да почакате Меликов? Той трябва да се върне всеки момент.

— Не вярвам. Дойде Феликс, неговият заместник.

Сега и аз видях дребния плешив човечец. Той стоеше пред вратата и пушеше.

— Благодаря за водката — каза Наташа и ме погледна със сивите си прозрачни очи. — Странно, понякога е нужно толкова малко, за да ти олекне. Дори само да поговориш с човека, когото изобщо не познаваш.

Тя ми кимна и си тръгна. Беше още по-висока, отколкото предполагах. Токчетата ѝ почукваха силно и енергично по дъсчения под, сякаш Наташа искаше да стъпче нещо под краката си. Тези бързи крачки като че ли не подхождаха на гъвкавата, тънка и леко полюляваща се фигура.

Запуших бутилката и отидох на вратата при Феликс, заместника на Меликов.

— Как сте, Феликс? — го попитах аз.

— Горещо-долу — отвърна той и погледна недружелюбно към улицата. — Как да съм?

Усетих прилив на необузdana завист към този човек, като го гледах как си пуши спокойно. В този миг огънчето на неговата цигара се превърна в символ на всичкият мир по света.

— Лека нощ, Феликс — промълвих аз.

— Лека нощ. Желаете ли нещо? Вода или цигари?

— Не. Благодаря ви, Феликс.

Отворих вратата на стаята си. Като огромна вълна срещу мен се надигна цялото минало. Сякаш ме бе очаквало. Хвърлих се на леглото и вперих поглед в сивия правоъгълник на прозореца. Бях безпомощен. Съзирах пред себе си множество лица, но между тях вече не откривах някои от познатите ми образи, зовях беззвучно за мъст и разбирах, че е напразно, исках да удуша някого, но не знаех кого. Оставаше ми само да чакам. След това забелязах, че ръцете ми са мокри от сълзи.

[1] Бежанци (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Думи на Хитлер. — Б.пр. ↑

V

Адвокатът ме накара да чакам цял час. Допусках, че това е стара тактика, принуждаваща клиента да стане по-отстъпчив. За какво ли му беше моята отстъпчивост? Прекарах времето, като разглеждах двамата посетители в приемната. Единият от тях дъвчеше дъвка, другият правеше опити да покани секретарката на кафе през обедната почивка. А тя само се подсмиваше. Мъжът имаше изкуствена челюст и на късото му дебело кутре с изгризан нокът блестеше малък пръстен с брилянт. Срещу бюрото на секретарката, между две цветни гравюри, изобразяващи сцени от нийоркските улици, висеше табелка в рамка с една единствена дума: „Think!“^[1] Неведнъж бях забелязвал този кратък призив да се мисли. В коридора на хотел „Рубън“ той бе окачен на доста неподходящо място — пред тоалетната. Това беше единствената проява на прусащина, която бях видял в Америка.

Адвокатът беше плещест, с широко плоско лице и носеше очила със златни рамки. Гласът му бе изненадващо висок. Той знаеше това, ето защо се опитваше да говори по-тихо, едва ли не шепнешком.

— Емигрант ли сте? — прошепна той, без да откъсва поглед от препоръчителното писмо, което явно му бе написала Бети.

— Да.

— Евреин, разбира се.

Аз замълчах и той вдигна глава.

— Евреин? — повтори той нетърпеливо.

— Не.

— Какво? Не сте ли евреин?

— Не — рекох учудено. — Защо питате?

— С немци, които искат да живеят в Америка, но не са евреи, не се занимавам.

— А защо?

— Не съм длъжен да ви обяснявам, мистър.

— Положително. Но защо трябваше да чакам цял час, за да ми го съобщите?

— Госпожа Щайн ме е осведомила неправилно.

— Изглежда, немските евреи са по-човечни от американските — забелязах аз хавливо. — А сега един контравъпрос: Вие евреи ли сте?

— Аз съм американец — отговори адвокатът по-силно отпреди и с по-висок глас. — И нямам намерение да се застъпвам за нацисти.

Засмях се.

— За вас май всеки немец е нацист?

Гласът отново стана по-силен и по-висок.

— Във всеки случай у всеки немец се крие потенциален нацист.

Засмях се повторно.

— А у всеки евреи — потенциален убиец.

— Какво?

Гласът му се извиси до фалцет. Посочих табелката с думата „Think!“. Бе същата, както в приемната, само че със златни букви.

— Или във всеки велосипедист — добавих аз. — Между другото това е стар виц от 1919 година. Когато някой твърдеше, че за войната са виновни евреите, другият му отговаряше: „И велосипедистите.“ Ако го попитаха: „Защо пък велосипедистите?“, отговорът гласеше: „А защо пък евреите?“ Но това беше през 1919. Тогава на хората в Германия все още им разрешаваха да мислят, макар и да имаха неприятности.

Очаквах, че адвокатът ще ме изхвърли. Вместо това на лицето му изведнъж грейна широка усмивка и то стана още по-широко.

— Не е лош — каза той с по-нисък глас. — Не го знаех.

— Остарял е — отвърнах аз. — Сега в Германия не се разказват вицове, сега там се стреля.

Адвокатът отново стана сериозен.

— Ние имаме пагубна слабост към вицовете — рече той. — Въпреки това аз оставам на същото мнение.

— А аз на противното.

— Можете ли да докажете, че сте прав?

— По-лесно от вас. Евреите напуснаха Германия, защото бяха принудени — иначе щяха да ги подложат на гонения. Това обаче още не означава, че биха избягали, ако не ги преследваха. А неевреите, които напуснаха Германия, го направиха, защото ненавиждаха режима.

— С изключение на шпионите и провокаторите — каза сухо адвокатът.

— Шпионите и провокаторите притежават винаги първокачествени документи.

Той не обърна внимание на последните ми думи.

— И така, вие считате, че не всички евреи били противници на нацисткия режим. А не е ли това доказателство за вашия антисемитизъм?

— Може би. Но не само за моя. Това схващане не е лично мое. Така мислят моите еврейски приятели.

Изправих се. Глупавата игра на думи ми беше омръзнала. Няма нищо по-изморително от това, когато някой държи да покаже на другите колко е умен. Особено когато не е.

— Имате ли хиляда долара? — попита адвокатът с широкото лице.

— Не — отвърнах рязко аз. — Нямам и сто.

Той ме остави да стигна почти до вратата и чак тогава ми зададе въпроса:

— И как смятате да ми платите?

— Моите познати искат да ми помогнат, но аз ще предпочета да ида в лагер за интернирани, отколкото да поискам от тях такава сума.

— Били ли сте вече в лагер?

— Да — отвърнах ядосано аз. — Даже и в Германия. Но там те носят друго име.

Вече очаквах, че този многознайко ще започне да ми разяснява, че в немските концлагери се намират и криминални престъпници, което наистина бе така. Тогава не бих се овладял. Но този път не познах. Зад гърба на адвоката нещо изскърца и се чу меланхоличното „ку-ку, ку-ку“. Кукането прозвуча дванадесет пъти. Това беше шварцвалдски часовник с кукувичка, звук, който не бях чувал от детството си.

— Колко мило — забелязах саркастично аз.

— Подарък на жена ми — отвърна леко смутен адвокатът. — Сватбен подарък.

Въздържах се да го запитам дали и в часовника не се крие потенциален антисемит. Но изведнъж ми се стори, че в лицето на кукувичката се бях сдобил с неочакван съюзник. Адвокатът каза почти добродушно:

— Ще направя за вас, каквото мога. Обадете ми се вдругиден по телефона.

— А хонорарът?

— Ще поговоря за това с госпожа Щайн.

— Бих предпочел да зная предварително.

— Петстотин долара — рече той. — Ако желаете, може и на части.

— Мислите ли, че ще успеете да постигнете нещо?

— Удължаване на визата сигурно. След това ще трябва пак да се водят преговори.

— Благодаря — промълвих аз. — Ще ви се обадя вдругиден.

„Ама че дявол“, възкликнах неволно, слизайки с малкия асансьор на този тесногръд дом. Някаква жена с шапка, прилична на лястовиче гнездо, и бузи, от които се посипа пудра, когато асансьорът внезапно спря, ме изгледа възмутено. Бях вперил очи някъде над нея и си придадох възможно най-безразличен вид. Вече ми бяха казали, че жените в Америка за щяло и нещяло викат полиция. „Think!“ — бе написано върху махагоновата табелка в асансьора, която висеше над главата с поклащащите се жълти къдрички и неподвижното лястовиче гнездо.

Асансьорните кабинни винаги са ме изнервяли. Те нямат втори изход и е трудно да се избяга от тях.

Като младеж обичах самотата. Но годините на гонения и скитания ме научиха да изпитвам страх от нея. Не само защото ме принуждаваше да мисля и с това ми навяваше тъга, а и защото бе опасна. Когато човек е принуден постоянно да се крие, той предпочита тълпата. Тя го кара да се чувства анонимен.

Излязох на улицата и тя ми се стори като прегръдката на хиляди безименни приятели. Улицата беше широко отворена, пълна с входове и изходи, с потайни кътчета и тесни пресечки и най-важното — бе пълна с хора, между които човек можеше да се изгуби.

* * *

— Принудени от обстоятелствата, ние по неволя приехме манталитета и логиката на престъпниците — обърнах се аз към Кан, с

когото обядвах в една пицерия. — Вие може би по-малко от другите. Вие нападахте и отвръщяхте на удара с удар, а ние само подлагахме гръб, за да ни бият. Смятате ли, че някога ще преодолеем това?

— Страх от полицията едва ли. Той е напълно естествен. Всеки порядъчен човек се бои от полицията. Причината за този страх се крие в недостатъците на нашия обществен строй. А другото? То зависи от самите нас. И ако някъде по земята има място, където човек може да се освободи от тези страхове, то това място е тук. Америка е основана от емигранти. И всяка година хиляди хора получават тук гражданство. — Кан се засмя. — Каква страна! Достатъчно е да отговорите утвърдително на два въпроса и всеки ще ви смята за чудесен човек. „Обичате ли Америка?“ „Да, това е най-прекрасната страна на света.“ „Искате ли да станете американец?“ „Да, разбира се, че искам.“ И ето че вече ви тупат по рамото и ви намират за човек на място.

Сетих се за адвокатата, от чийто кабинет идвах.

— Ку-ку — отвърнах на Кан.

— Какво ви става?

Разказах му за заключителния епизод от моето посещение при адвокатата.

— Този невъзпитан юдей-щурмовак се държа с мен като с прокажен.

Кан изпадна във възторг.

— Ку-ку! — смееше се той. — Затова пък е поискал от вас само петстотин долара! По този начин ви се е извинил! Харесва ли ви пицата?

— Харесва ми. Като в Италия е.

— По-хубава, отколкото в Италия. Ню Йорк е италиански град. Освен това е и испански, еврейски, унгарски, китайски, африкански и най-вече германски град.

— Германски?

— И още как! Идете някой път на Осемдесет и шеста улица, там гъмжи от толкова бирарии „Хайделберг“, кафенета „Хинденбург“, от нацисти и немско-американски клубове, гимнастически дружества, от хорови капели, изпълняващи „Слава на героя в лавров венец“ и маси за постоянните посетители с черно-бели-червени знаменца. Забележете, не черно-червени-златни, а именно черно-бели-червени^[2]!

— Без пречупени кръстове?

— Не ги демонстрират открито. Инак немците в Америка са често по-лоши и от тамошните. Далечно от Германия, те виждат любимата си родина през златистата мрежа на сантименталността, макар че на времето са я напуснали, защото съвсем не е била толкова мила — забеляза насмешливо Кан. — Трябва да ги чуете само как приказват за патриотизъм и се наливат с бира, как пеят рейнски песни и говорят с умиление за фюрера.

Погледнах го.

— Какво има? — попита Кан.

— Нищо — изрекох с усилие. — И всичко това съществува тук?

— Американците са великодушни. Те не вземат тези неща за сериозни. Въпреки войната.

— Въпреки войната — повторих аз. Ето още едно нещо, което не можех да разбера. Тази страна бе разделена от своите войни посредством океани и половината земно кълбо. Нейните граници никъде не се допираха с границите на вражески държави. Не я бомбардираха. Никой не стреляше.

— Войните се изразяват в това, че армиите преминават съседни, вражески граници — казах аз. — Къде са тези граници? В Япония и Германия. Затова войната изглежда тук толкова нереална. Виждаш войници, но не виждаш ранени. Вероятно остават там. Или може би американците нямат ранени?

— Имат. И убити също.

— Въпреки това войната изглежда недействителна. Като че ли нищо не е истина.

— Истина е. И още как!

Погледнах улицата. Кан проследи погледа ми.

— Е, градът все същият ли е? Не се ли е изменил сега, когато говорите много по-добре английски?

— В първите дни той бе за мен живописно платно и пантомима, а сега придоби вече релефност — притежава издатини и вдлъбнатини. Градът заговори и аз разбирам някои неща. Но не толкова много. Това усилва усещането за нереалността на положението. Преди всеки шофьор на такси бе за мен сфинкс, продавачът на вестници — световна загадка. И досега виждам във всеки келнер един малък Айнщайн, но един Айнщайн, когото вече разбирам — стига в момента да не говори за физика и математика. Магията остава, докато нищо не

ти трябва. Поискаш ли каквото и да е, започват трудностите и се сгромолясваш от висините на философския си унес до нивото на умствено изостанал десетгодишен хлапак.

Кан си поръча двойна порция сладолед.

— Фъстъчен и лимонов — извика той след келнерката.

Това беше втората му порция.

— В Америка има седемдесет и два вида сладоледи — събщи той с мечтателен израз на лицето. — Разбира се, не в тази барака, а в магазините на Джонсън и в дрогериите. Вече опитах около четиридесет вида! Тази страна е рай за любителите на сладолед. За мой късмет — аз съм ненаситен сладоледо-поклонник. Тази разумна държава изпраща кораби, пълни със сладолед и бифтеци, даже на своите войници, сражаващи се на бог знае кой коралов остров срещу японците.

Той погледна сервитьорката така, като че ли му носеше светия Граал.

— Фъстъчен нямаме — каза тя. — Донесох ви ментов и лимонов. Окей?

— Окей.

Келнерката се усмихна.

— Колко апетитни са тук жените — забеляза Кан. — Апетитни като всичките седемдесет и два вида сладолед, взети заедно. Една трета от доходите си харчат за козметика. Иначе между другото няма да си намерят работа. Вулгарните, неизбежни закони на природата тук не се вземат под внимание. Младостта е всичко, а там, където си е отишла, я връщат по изкуствен начин. Този факт също се отнасяше към вашата глава за нереалния свят.

Гласът на Кан ме успокояваше. Разговорът течеше леко.

— Вие, разбира се, знаете „Следобедът на един фавн“^[3] — каза Кан. — Това тук е друг Дебюси — „Следобедът на един любител на сладолед“. Такива следобеди са ни много необходими. Те лекуват наранената душа. Не намирате ли?

— В антикварното магазинче аз преживявам нещо подобно — „Следобедът на един китайски мандарин малко преди да го обезглавят“.

— По-добре прекарвайте следобедите си с някоя млада американка. Ще разбирате само половината от онова, което ви

бърбори, и без да напрягате много въображението си, ще се върнете в пълните със загадки дни на вашето юношество. Всичко, което човек не разбира, е забулено в тайна. Житейският ви опит няма да смъкне булото на очарованието, тъй като ви липсва съвършеното познаване на езика, и вие ще реализирате една малка човешка мечта — да изживеете още веднъж миналото, притежавайки мъдростта на зрял човек и възврънатия възторг на младостта. — Кан се засмя. — Не пропускайте случая! С всеки изминат ден нещо от него си отива. Колкото повече думи разбирате, толкова по-малко ви остава от очарованието. Тукашните жени са за вас все още презморски видения, обгърнати с екзотика и загадки. Но с всяка нова, научена от вас дума тези видения ще придобиват все поясните черти на прелестен бонбон, превърнал се във вманиачена домакиня. Пазете своята възвръната младост, останете си по-дълго десетгодишен юноша. За жалост бързо ще остарееете, след една година ще сте вече на тридесет и четири!

Кан погледна часовника си и махна на сервитьорката с престилка на синьо-бели райета.

— Последна порция! Сладолед с ванилия!

— Имаме и бадемов.

— Тогава и бадемов! И малко малинов! — Кан хвърли поглед към мен. — Аз също реализирам една своя юношеска мечта. Само че по-обикновена — да ям сладолед колкото ми се ще. Тук за първи път в живота си имам тази възможност. За мен това е символ на свобода и безгрижие. А това, както знаете, са понятия, в които отвъд бяхме престанали да вярваме. Как сме се сдобили с тях тук, е без значение.

Аз замижах срещу наситената с прах светлина на пълната с автомобили улица. Бръмченето на моторите, звукът от плъзгащите се автомобилни гуми се сливаха в монотонен шум, който ме унасяше.

— Какво смятате да правите сега? — ме попита след известно време Кан.

— Да не мисля за нищо — изрекох аз. — Докато мога.

Лоуи старши слезе при мен в мазето, намиращо се под улицата. В ръцете си държеше бронзова скулптура.

— Как смятате, какво е това?

— А какво трябва да бъде?

— Фигурка от епохата Чжоу. Или Шан. Патината изглежда добра, нали?

— Купихте ли я?

Лоуи се захили.

— Не бих го сторил без вас. Донесе я един човек. Чака горе в магазина. Иска за нея сто долара. Значи ще я даде за осемдесет. Струва ми се евтина.

— Прекалено евтина дори — отговорих аз и разгледах статуетката. — Мъжът търговец ли е?

— Не изглежда такъв. Млад човек, твърди, че е наследил скулптурата, а сега му трябвали пари. Оригинална ли е?

— Да, това е китайски бронз. Но не от епохата Чжоу или Хан. По-скоро е от Тан или още по-нова — от Сун или Мин. Копие от епохата Мин, направено по древна скулптура. Изработката не е много прецизна. Маските Дао Дзи са изпълнени неточно, а и спиралите не подхождат — в този вид са започнали да ги използват едва след династията Хан. От друга страна, декорът е копие от епохата Шан — състен, опростен и силен. Но ако изображението на росомаха и основният орнамент датираха от същия период, те щяха да бъдат значително по-ясни и релефни. Освен това тук виждам и няколко по-дребни извивчици, които не се срещат по автентичните древни статуетки.

— А патината! Та тя е много красива.

— Господин Лоуи — заявих аз, — без съмнение патината е доста стара. Но върху нея липсват малахитови наслагвания. Имайте пред вид, че китайците още през епохата Хан са копирали и заравяли в земята фигурки. Патината по тях е винаги превъзходна, макар и да не са създадени през епохата Чжоу.

— Каква е цената на фигурката?

— Двадесет-тридесет долара, но вие разбирате от тези неща по-добре от мен.

— Ще се качите ли? — попита Лоуи и в сините му очи се появи кръвожаден блясък.

— Необходимо ли е?

— Няма ли да ви достави удоволствие?

— Кое? Да изоблича някакъв дребен мошеник? Защо? А и той едва ли е такъв. Кой в наше време разбира наистина от древни

китайски статуетки?

Лоуи ме стрелна с бърз поглед.

— Без намеци, господин Рос!

Нисичкият дебеланко затропа нагоре по стълбите — кривокрак и енергичен. Стълбата се затресе под крачките му. От стъпалата се посипа прах. За миг се видяха само развяващите се крачоли на панталона му и обувката, туловището на мъжа бе вече в магазина. Сякаш по стълбата се качваше не Лоуи старши, а задницата на изкуствен вариететен кон.

След няколко минути краката отново се появиха. А после видях и бронзовата фигурка.

— Купих я! — заяви Лоуи. — За двадесет долара. В края на краищата и Мин не е лош.

— Никак не е лош — отвърнах аз. Знаех, че Лоуи е купил скулптурата само за да ми покаже, че все пак разбира нещо. Ако не от китайско изкуство, то поне от търговия. Сега шишкото ме наблюдаваше.

— Колко време смятате да работите още тук?

— Въобще ли?

— Да.

— Това зависи от вас. Искате да си отида ли?

— Не, не. Но не можем да ви държим и вечно. Нали скоро ще привършите работата си в мазето. С какво сте се занимавали по-рано?

— С журналистика.

— Не можете ли да се върнете към тази професия?

— С моите знания по английски?

— Доста добре сте го научили.

— Но, господин Лоуи! Та аз не мога да напиша дори и едно писмо без грешки.

Лоуи почеса замислено плешивата си глава със статуетката. Ако тя беше от епохата Чжоу, вероятно не би го сторил.

— Разбирате ли нещо от живопис?

— Малко. Колкото от бронзови фигурки.

Той се подсмихна.

— Все пак по-добре от нищо. Ще поразпитам тук-там. Може би някой от моите колеги има нужда от помощник. В момента търговията върви наистина криво-ляво, сам виждате как е при нас. Но с картините

положението е друго. Особено с импресионистите. Старите картини днес нямат никаква стойност. С една дума — ще видим.

Лоуи отново затропа по стълбата.

Довиждане, мазе, казах си аз на ум. За кратко време ти бе моята втора тъмна родина. Прощавайте, позлатени лампи от края на деветнадесети век, прощавайте, шарени везби от 1890 година, мебели от епохата на краля-буржоа Луи Филип, прощавайте, вази от Персия, и вие, леконоги танцьорки от гробниците на династията Тан, прощавайте, теракотни коне и всички останали безмълвни свидетели на отдавна отшумели цивилизации! Аз ви обикнах от все сърце и прекарах сред вас своето американско юношество — от десетата до петнадесетата си година! Поздравявам ви като неволен представител на едно от най-презрените столетия, аз — един закъснял гладиатор без оръжие, попаднал на арена, която е пълна с хиени, чакали и толкова малко лъвове. Поздравявам ви като човек, който ще се радва на живота, докато не го разкъсат.

Поклоних се на всички страни, благослових предметите надясно и наляво от мен и погледнах часовника си. Моят работен ден бе свършил. Над покривите аленееше залезът и рекламите започваха да мъждеят с бледа оскъдна светлина. А от ресторантите се носеше приятната миризма на мазнина и лук.

— Какво става тук? — попитах аз Меликов, когато се върнах в хотела.

— Раул е решил да се самоубие.

— Откога?

— От днешния следобед. Загуби Кики, който му е приятел вече четири години.

— В този хотел май доста се плаче — забелязах аз, вслушвайки се в приглушеното хлипане, достигащо от плюшеното фойе, където бяха растенията. — И не знам защо — винаги под палмите.

— Във всеки хотел се плаче много — поясни Меликов.

— И в „Риц“ ли?

— В „Риц“ плачат, когато падне курсът на акциите. А при нас — когато човек внезапно осъзнае, че е безнадеждно сам, въпреки че дотогава не го е вярвал.

— Кола ли е прегазила Кики?

— Още по-лошо. Сгодил се е. За някаква жена. За Раул този факт е трагедия. Ако беше избягал с някой хомосексуалист, то поне щеше да остане в своя кръг. Но с някаква си жена! Представителка на вражеския лагер! Това е предателство. Оскърбление на най-светите чувства. По-лошо от самата смърт!

— Бедните педерастии! Трябва да се бият на два фронта — срещу конкуренцията на мъже и жени.

Меликов се подсмихна.

— Преди малко Раул избълва цяла поредица от забележителни сентенции за слабия пол. Най-обикновената от тях звучеше така: „Тюлени с одрана кожа.“ Изказа се доста грубо и за така боготворената в Америка украса на жените — големия бюст: „Увиснало кравешко виме“ — каза с погнуса той — „на изродени самки.“ Това бе най-деликатното сравнение. Всеки път, когато си представи, че главата на Кики почива върху едно такова виме, Раул издава отчаян вопъл. Добре че дойде. Трябва да го заведем до стаята му. Не може да остане тук. Помогни ми. Този дебелак тежи сто килограма.

Приблжихме се до ъгъла с палмите.

— Той ще се върне, Раул — прошепна Меликов. — Всеки човек може да сгреша. Кики ще се върне. Успокойте се.

Направихме опит да го повдигнем. Той се притисна в мраморната масичка и захленчи. Меликов продължаваше да го увещава настойчиво:

— Трябва да поспите, след това всичко ще се оправи. Той ще се върне, Раул. Често съм бил свидетел на подобни случаи. Ще се върне!

— Опозорен! — скръцна със зъби Раул.

Докато го вдигахме наново, той ме настъпи. Стокилограмов топуз!

— Я внимавайте, проклета бабишкери! — изругах аз.

— Какво?

— Същото. Хленчите като някоя сълзлива дъртачка!

— Аз — дъртачка? — възмути се Раул. От изненада бе дошъл на себе си.

— Господин Рос не искаше да каже точно това — го успокояваше Меликов.

— Напротив, точно това исках да кажа.

Раул прекара длан по очите си. Ние го гледахме, очаквайки истеричен писък.

— Аз — жена! — каза той вместо това с много тих глас. Види се, беше смъртно обиден. — Аз — жена!

— Той не рече това — излъга Меликов. — Той каза: като баба.

— Ето как всички те изоставят — подхвърли Раул и се изправи сам.

Заведохме го без усилие до стълбите.

— Няколко часа сън — увещаваше го настоятелно Меликов. — Една или две таблетки секонал и ободрителен сън. После чаша силно кафе. След това всичко ще изглежда много по-просто.

Раул не отговори. Той се чувствуваше изоставен и от нас, от целия свят.

— Защо обръщаш толкова внимание на тоя тлъст кретен? — попитах аз.

— Той е най-добрият ни наемател. Държи две стаи с баня.

[1] Мисли! (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Черно-бял-червен флаг — флагът на кайзерова Германия, а по-късно на Третия райх; черно-червен-златен флаг — флагът на Ваймарската република. — Б.пр. ↑

[3] „Следобедът на един фавн“ — музикално произведение от Дебюси. — Б.пр. ↑

VI

Скитах безцелно из улиците, страхувайки се да се върна в хотела. През нощта сънувах кошмар и се събудих от собствения си вик. И преди бях сънувал понякога, че ме преследва полиция. Или ме бе измъчвал сънят на всички емигранти: че съм преминал немската граница и есесовците са ме открили. Но това бяха сънища на отчаяние от собствената глупост — да се провалиш тъй нелепо. Навремени се събуждах с крясък, но после осъзнавах, че съм в Ню Йорк, поглеждах през прозореца към нощното небе, аленеещо от светлините на улиците, и пак се изтягах внимателно на леглото — бях спасен. Този сън бе различен, по-неопределен, накъсан, натрапчив, тъмен, лепкав като смола и безкраен. Някаква жена, объркана и много бледа, зовеше беззвучно за помощ, но аз не можех да и помогна. И тя потъваше в някакво блато от катран, тиня и спечена кръв, обезумелите, сякаш парализирани очи бяха обърна ти към мен, побледняла, крещейки безгласно с черната кухня на зиналата си уста, към която бавно се надигаше тъмната лепкава маса; чувах команди, един пронизителен глас със саксонски акцент, после изведнъж съзрях проблясащи пламъчета от изстрели, униформи и усетих отвратителната миризма на смърт, разложени трупове и огън, видях пещи с широко разтворени врати, в които искреше ярък пламък, видях някакъв човек, който все още се движеше, не — мърдаше само едната си ръка, само един-единствен пръст, видях как този пръст много бавно се сви и как друг човек го стъпка. А след това се разнесе нечий крясък, който ме връхлетя от всички страни и отека някъде в далечината...

Спрях пред една витрина, но не виждах нищо. Едва след известно време разбрах, че се намирам на Пето авеню пред витрината на бижутерийната фирма „Ван Клееф и Арпълс“. Бях избягал от магазина на братята Лоуи, без да го осъзнавам. Днес за първи път мазето ми се бе сторило като затворническа килия. Инстинктивно бях потърсил хора и широки улици и се бях озовал на Пето авеню.

Не откъсвах поглед от една диадема, принадлежала някога на френската императрица Йожени. Бриляntenите цветчета на диадемата, положена върху черно кадифе, блестяха на електрическата светлина. До нея лежеше гривна с рубини, смарагди и сапфири, от другата страна — пръстени и солитери^[1].

— Какво би си избрала оттук? — попита своята приятелка някаква жена с червен костюм.

— Сега на мода са перлите — отговори другата жена. — В обществото се носят перли.

— Изкуствени или истински?

— И едните, и другите. Черна рокля с перли. В средите на висшето общество това се счита за много изискано.

— Според теб Йожени не е ли принадлежала към висшето общество?

— Тогава времената са били други.

— Не бих се отказала от тая гривна — заяви жената в червено.

— Шарения! — отрязва я другата.

Продължих нататък. Спирах се пред магазини за тютюн и обувки, магазини за порцелан и огромните витрини на модни къщи, край които тълпата от зяпачи поглъщаше с очи коприните в опияняващи цветове. Смесвах се с тълпата и също зяпах, вслушвах се и улавях откъслечни фрази, както изхвърлената на суша риба жадува за вода, крачех през тази вечерна суматоха на живота и исках да се влея в него, да плувам както всички останали, но само се лутах из него, обгърнат от сивкава мрачевина, тъй както Орест е бил съпровождан от далечния вой на фуриите.

Премислих дали да не потърся Кан, но след това се отказах. Не исках да виждам никого, който ми напомняше за миналото. Даже и Меликов. Беше трудно да се отърся от кошмара. Обикновено денем сънищата изчезваха, разсейваха се и за няколко часа оставяха само приличен на ефирен облак спомен, който избледняваше, а след това напълно се изгубваше. А този сън бе натрапчив и упорит. Аз го гонех, но той не отстъпваше. Оставаше заплахата, мрачна и готова да го извика отново.

В Европа сънувах рядко, там бях зает само с мисълта как да остана жив. Тук повярвах, че съм спасен. Необятният, тътнещ океан ме бе отделил от всичко минало и в мен се събуди надеждата, че

затъмненият кораб, промъкнал се като призрачна сянка между подводници, ме е избавил от другите сенки. Но сега знаех, че сенките са ме последвали. Те бяха пропъзтели там, където не бях в състояние да ги контролирам — в съня и призрачния свят, който се изграждаше всяка нощ и рухваше отново всяка заран. Ала тези не искаха да изчезнат, носеха се като лепкав, влажен пушек, от който усещах студена тръпка в тила — като блудкавия сладникав дим, дима от крематориумите.

Огледах се. Никой не ми обръщаше внимание. Приятната притома на тази красива вечер сякаш се кълбеше между каменните домове, на чиито фасади проблясваха хиляди мигащи очи — хиляди осветени прозорци. Високите колкото два-три етажа редици от златисти витрини бяха препълнени с вази, картини, кожи, блестящо-кафяви антични мебели и копринени лампиони. Цялата улица буквално лъщеше от чудовищното еснафско благополучие, тя напомняше за детска книжка с картинки, собственост на щедрия бог на изобилието, който сякаш шепнеше: „Грабете, грабете! Ще стигне за всички!“

Какъв покой! Какъв парад на пробуждащите се илюзии, на увяхналата любов, която разцъфтява отново, на надеждата, раззеленяваща се под благодатния дъжд на милозливите лъжи за спасение. Това е часът, когато вдига глава манията за величие, когато се пробуждат желанията и заспива гласът на примирението, часът, в който генерали и политици не само разбират, но и за кратко време дори чувствуват, че и те са хора и няма да живеят вечно.

Как жадувах да ме приласкае тази държава, която разкрасява своите мъртъвци, боготвори младостта и изпраща войниците си на смърт в страни, които никога не са виждали и за които дори не са знаели къде се намират, изпраща ги да умират послушно, без сами да знаят за какво. Първите космополити в униформа.

Защо не можех да стана и аз частица от нея? Защо винаги принадлежах към племето на безотечествениците, които, спъвайки се на всяка дума с жалкия си английски език, с пламенни, свити сърца изкачваха безкрайни стъпала, пътуваха с безброй много асансьори и се влачеха от стая в стая, които биваха търпени, но не и обичани, и които обикнаха тази страна само защото тук ги търпяха?

Бях спрял пред магазина за лули на фирмата „Дънхил“. Опушени, с матов блясък, там лежаха полираните символи на

буржоазния престиж и сигурността. Те обещаваха изискани и спокойни вечери, изпълнени с приятни разговори, в които косите на мъжете ухаят на мед, ром и тютюн „Шаг“, а от банята се чува тихата суетня на една закръглена, приготвяща се за нощта в широката спалня жена. Колко по-различно бе всичко това от цигарите в далечната чужбина, които се изпушваха до края, а след това се загасяха припряно, черните „Голоаз“, миришещи не на уют и доволство, а на страх.

Ставам отвратително сантиментален, помислих си аз. Колко смешно! Затова ли се бях превърнал в един от безбройните ахасфери^[2], за да хленча сега за топла печка и чифт везани пантофи? За безутешното делнично тление и изхабените чувства, породени от напластената скука?

Обърнах се решително и оставих зад гърба си магазините на Пето авеню. Тръгнах на запад и като пресякох алеята на дребните мошеници и комедийните театри, стигнах до улиците, където по високите стъпала пред входните врати бяха насядали мълчаливи хора, а децата, прилични на мръсни бели пеперуди, си играеха пред възтесните къщи от потъмнели тухли. Възрастните изглеждаха изморени, ала без тежки грижи, ако човек можеше да се довери на защитния мрак.

Нужна ми е жена, мислех аз, приближавайки се към хотел „Рубън“. Каквата и да е жена! Глупава, захилена самка със сламеножълти коси и полюляващ се задник, жена, която не разбира нищо и не задава никакви въпроси освен един — дали имам у себе си достатъчно пари за нея. И една бутилка калифорнийско бургундско вино, смесено с някакъв евтин ром. И да прекарам нощта при нея, за да не се връщам в хотела. Тази нощ, тъкмо тази нощ. Но къде да намеря такава жена? Такава уличница, курва? Ню Йорк не беше Париж, а и знаех, че тукашната полиция има много пуритански разбирания, щом стане въпрос за бедните. Тук курвите не се разхождаха по улиците, не се разпознаваха по чадърите и огромните чанти. Имаше телефонни номера, но това изискваше време и познаване на номерата.

— Добър вечер, Феликс — поздравих аз. — Няма ли го Меликов?
— Днес е събота — отговори Феликс. — Дежурен съм аз.

Правилно. На всичкото отгоре и събота! Бях забравил това. Предстоеше ми една дълга празна неделя, от която изведнъж се

изплаших. В стаята си имах още малко водка, може би и няколко хапчета за сън. Неволно се сетих за дебелия Раул. Предната вечер му се бях подигравал. Сега и аз не се чувствавах по-различно от него.

— Току-що мис Петровна също попита за господин Меликов — каза безстрастно Феликс.

— Тя отиде ли си?

— Не вярвам. Щеше да почака още няколко минути.

Наташа Петровна вървеше към мен през оскъдно осветеното плюшено фоайе. Надявам се, че днес няма да плаче, помислих аз и отново се учудих на високия ѝ ръст.

— Пак ли бързате за снимки? — попитах аз.

Тя кимна.

— Исках само да изпия чаша водка, но Владимир Иванович го няма днес. Забравих, че има почивен ден.

— Аз имам водка — изрекох бързо. — Мога да донеса шишето.

— Не си правете труд. Фотографът има колкото щеш водка. Исках само да поседя малко тук.

— Все пак ще донеса бутилката. След минута се връщам.

Изтичах нагоре по стълбите и отворих вратата. Шишето бляскаше върху перваза. Без да поглеждам встрани, взех водката и две чаши. На вратата се озърнах. Не се виждаше нищо — нито призраци, нито сенки. Само леглото светлееше бледо в мрачината. Недоволен и учуден от себе си, аз поклатих глава и слязох долу.

Този път Наташа Петровна ми се стори по-различна от преди. По-малко истерична и почти като американка. Само дрезгавият ѝ глас издаваше следа от чужд акцент, но по-скоро френски, отколкото руски, доколкото можех да съдя за това. На главата си Наташа имаше виолетов копринен шал като небрежно омотан тюрбан.

— Заради прическата — поясни тя. — Ще снимаме вечерни рокли.

— Защо обичате да седите тук? — попитах аз.

— Обичам да седя в хотели. Там никога не е скучно. Хората идват и си отиват. Поздравяват се или се сбогуват. Та нали това са най-хубавите мигове в живота.

— Така ли смятате?

— Поне най-малко скучните. А онова, което е между тях... — Тя махна припряно с ръка. — Всички големи хотели са безлични. Хората

твърде много прикриват чувствата си. Долавяш във въздуха някакъв авантюристичен дух, но не можеш да го видиш ясно.

— А тук вижда ли се?

— Повече. Тук хората се отпускат. Аз също. — Наташа се засмя. — Нали видяхте. Освен това обичам Владимир Иванович. Той прилича на руснак.

— Не е ли руснак?

— Чех. Но е бил какъв ли не. Родното му село е било руско, а след 1919 година — чешко. После са го окупирали нацистите и е станало немско. Сега, както изглежда, пак ще стане руско или чешко. Или може би американско? — Наташа се засмя и стана. — Трябва да вървя. — Поколеба се за миг, след това ми предложи:

— Защо не дойдете с мен? Зает ли сте тази вечер?

— Не. А фотографът няма ли да ме изхвърли?

— Ники? Как ви хрумна! Там винаги е пълно с народ. Един повече или по-малко — няма никакво значение. Идват и руснаци. Бохемска атмосфера.

Досещах се защо Наташа ме покани със себе си. Искаше да заличи впечатлението от първоначалното си поведение. В същност нямах особено желание да тръгна с нея, какво щях да правя там. Но тази вечер бях съгласен на всичко, само да не остана сам в хотела. За разлика от Наташа Петровна не виждах в него място за приключения. Още повече тази нощ.

— Да вземем ли такси? — попитах аз пред вратата.

Тя се засмя.

— Никой в хотел „Рубън“ не взима такси. Доколкото ми е известно. Фотографът не живее далеч. А и вечерта е толкова красива! Тези нощи в Ню Йорк! Не, аз не съм създадена за живот на село. А вие?

— Наистина не зная.

— Никога ли не сте се замисляли за това?

— Никога — признах аз. Кога ли бях имал време за подобни размисли. Непозволен лукс! Аз се радвах, че изобщо съм жив.

— Значи някои неща все още ви предстоят — отвърна Наташа Петровна. Тя сякаш плуваше срещу потока от пешеходци като тясна лека платноходка, а профилът ѝ под виолетовия тюрбан напомняше фигура върху носа на старинен кораб — спокойна, възвисена, бореца

се със стихията, опръскана с пяна и устремена напред. Наташа се движеше бързо, с толкова широки крачки, че полата ѝ изглеждаше тясна. Не ситнеше и дишаше с пълни гърди. Помислих си, че за първи път, откакто съм в Америка, вървя с жена. И го почувствах.

Посрещнаха я като галено дете, което дълго време се е губило някъде. В огромното голо помещение, което се осветяваше от прожектори и където бяха поставени подвижни бели стени, имаше около десетина души. Фотографът и други двама мъже прегърнаха и разцелуваха Наташа, върху нас се изсипа дъжд от възгласи. Веднага ме представиха. Разнасяха се водка, уиски и цигари. А след това изведнъж се оказах в едно кресло, малко настрани от общата суматоха и съвсем забравен.

Затова пък пред очите ми се разгърна картина, каквато не бях виждал досега. Неколцина души разопаковаха големи кашони с рокли, занесоха ги зад една завеса, а след това пак ги изнесоха. Започна оживен спор кое да снимат най-напред. Освен Наташа Петровна, в ателието имаше още две манекенки, едната руса, другата тъмнокоса, със сребристи обувки и високи токове. И двете бяха много красиви.

— Първо палтата — заяви някаква енергична жена.

— Не, първо вечерните рокли — възрази фотографът, слаб мъж с пясъчножълти коси и златна верижка на китката. — Инак ще се измачкат.

— Не е нужно да се обличат под палтата. А първо трябва да се върнат палтата. Особено кожените. Фирмата ги чака.

— Е, добре! Първо кожената пелерина.

Избухна нов спор как да се снимат кожите. Вслушвах се, ала нищо не разбирах. Веселото оживление и разпалеността, с която всеки изясняваше своето мнение, напомняха за театрален спектакъл. Горедолу така си представях „Сън в лятна нощ“ или някоя музикална комедия в стил рококо, например „Кавалерът на розата“. Или някой фарс от Нестръо. Само дето участниците в този спектакъл приемаха всичко за изключително важно и се горещяха не на шега, но от това суматохата още повече заприличваше на пантомима и изглеждаше съвсем нереална. Всеки миг под звуците на рог можеше да се появи Оберон. Изведнъж всички прожектори се насочиха към един от

декорите, където домъкнаха огромна ваза с изкуствени цветя — ралици. Манекенката със сребристите обувки излезе, облечена с бежова кожена пелерина. Управителката на модното ателие подръпна и приглади пелерината. Двата прожектора, които се намираха малко по-ниско от останалите, пламнаха и манекенката замръзна на мястото си, като че ли някой бе стрелял в нея.

— Добре! — извика Ники. — Още веднъж, darling!^[3]

Облегнах се назад. Добре че бях дошъл тук. Едва ли щеше да ми се случи нещо по-добро.

— А сега Наташа — произнесе нечий глас. — С астраганеното палто!

Наташа се появи съвсем неочаквано — тъничка, загърната в черното, блестящо палто, с нещо като баретка от същата тънка и блестяща кожа.

— Отлично! — извика Ники. — Задръж така! — Той изпъди управителката, която искаше да промени нещо. — По-късно. Ще направим още няколко снимки. Първо тази — без да позира.

Страничните прожектори затърсиха дребното личице. Очите на Наташа съвсем изсветляха, станаха почти прозрачни и засияха като звезди на силната светлина, струяща от всички страни.

— Снимам! — извика Ники.

Тя не застина като другите две манекенки, а просто стоеше, сякаш и преди това не се бе движила.

— Добре — похвали я Ники. — А сега разгърни палтото! Наташа Петровна разтвори полите на палтото като криле на пеперуда.

— Стой така! — извика Ники. — Разгърни го още по-широко, като пеперуда „пауново око“. Така! Браво!

— Как ви харесва тук? — попита някой до мен. Бе един блед чернокос мъж със странно светещи черешови очи.

— Прекрасно е — отвърнах искрено аз.

— Наистина вече не разполагаме с моделите на „Баленсиага“ и големите френски моделиери. Такива са, уви, последиците от войната — забеляза мъжът с лека въздишка. — Но „Мейнбохър“ и „Валентина“ също не са лоши, нали?

— Напълно вярно — потвърдих аз, без да зная за какво става въпрос.

— Е, да се надяваме, че всичко ще свърши скоро и пак ще започнем да получаваме първокласни платове. Коприната от Лион...

Мъжът стана, викаха го. Причината, заради която проклинаше войната, съвсем не ми се струваше смешна. Напротив, в тази обстановка тя ми изглеждаше изключително разумна.

Започнаха снимките на вечерните рокли. Внезапно пред мен изникна Наташа Петровна. Бе облечена в бяла, дълга, плътно прилепнала рокля с голи рамене.

— Много ли скучаете? — попита ме тя.

— Не, напротив — промълвих аз леко объркан и се възрях с учудване в нея. — Даже започвам да страдам от приятни халюцинации. Мисля, че днес следобед видях диадемата, която носите, на витрината на „Ван Клееф и Арпълс“. А това е невъзможно.

Наташа се засмя.

— Много сте наблюдателен.

— Наистина ли е същата?

— Да. Списанието, за което снимаме, я нае за една вечер. Нима си помислихте, че съм я купила?

— Бог знае! Тази нощ всичко ми се струва възможно. Никога не съм виждал толкова много рокли и палта на едно място.

— Какво ви харесва най-много?

— Трудно е да се каже. Може би широката дълга пелерина от черно кадифе, в която се снимахте вие. Спокойно би могла да мине за модел на „Баленсиага“.

Тя се извърна и ме измери с остър поглед.

— Тя е от „Баленсиага“. Да не сте шпионин?

— Шпионин ли? Досега не ме бяха обвинявали в шпионаж. И за коя страна работя?

— За конкуренцията. За друга модна къща. Да не би да сте от бранша? Инак как бихте могли да познаете, че пелерината е от „Баленсиага“?

— Наташа Петровна — заявих тържествено аз. — Кълна ви се, че до преди десет минути името „Баленсиага“ ми бе напълно непознато. Бих го взел за марка автомобили. Чух го за първи път от бледия господин там. Наистина той сподели, че моделите на „Баленсиага“ вече не пристигат тук. Аз просто се пошегувах.

— И уллучихте! Пелерината е действително от тази модна къща. Докарана е в Америка с бомбардировач. С „летаща крепост“. Контрабанда.

— Прекрасно приложение на бомбардировачите. Ако всички последват вашия пример, на земята ще настъпи златен век.

— Значи не сте шпионин! В същност даже съжалявам, че не сте. Но с вас, изглежда, трябва да се внимава. Притежавате комбинативен ум. Имате ли достатъчно за пиене?

— Да, благодаря.

Някой я извика.

— След снимките всички ще отидем за около час в „Ел Мороко“. Така е прието — каза тя на тръгване. — Ще дойдете ли с нас?

Не успях да ѝ отговоря. Разбира се, че не можех да отида с тях. Нямах достатъчно пари за подобни развлечения. Трябваше да ѝ го кажа по-късно. Не беше много приятно, но можех да изчакам. За сега се оставих да плувам по течението. Не ми се искаше да мисля нито за утрешния ден, нито даже за следващия час. Тъмнокосата манекенка, която току-що бяха снимали в дълго сукнено палто със зелен цвят, го свали, за да облече друго. Отдолу нямаше нищо друго освен бельо. Никой не ѝ обърна внимание. Изглежда, това не бе ново за тях, а и сред мъжете имаше някои хомосексуалисти. Мургавата манекенка бе много красива, тя притежаваше небрежната, ленива самоувереност на жена, която знае, че ще спечели и малко се интересува от това. Наблюдавах и Наташа, гледах я как сменя роклите. Беше бяла, висока и стройна, а кожата ѝ напомняше с нещо за лунна светлина и перли. Не бих казал, че е мой тип, мой тип бе по-скоро брюнетката, която наричаха Соня. Всички тези мисли бяха неясни, смътни, но аз и нямах намерение да ги превръщам в определени желаниа и асоциации. Твърде много се радвах, че не съм в хотела. До известна степен бе наистина необичайно, че видях тези почти непознати жени в толкова различни пози, сякаш се познавахме отдавна. Като че ли имах пред себе си живописно платно с множество лазурни багри, нанесени върху един основен цвят, който едва-едва прониква през тях и придава топлия тон на цялата картина.

Когато кашоните бяха отново опаковани, аз обясних на Наташа Петровна, че не мога да ида с тях в „Ел Мороко“. Бях чул, че това е най-скъпият нощен бар в Ню Йорк.

— А защо? — попита тя.

— Нямам достатъчно пари.

— Какъв глупак сте! Та всички ние сме поканени. Нима си мислите, че бих ви накарала да плащате?

Тя се засмя с дрезгавия си глас. Въпреки че смехът ѝ малко ми напомняше смеха на жиголо, изведнъж ме обзе приятно чувство, че се намирам сред съучастници.

— А скъпоценностите? Не трябва ли преди това да ги върнете.

— Утре. Списанието ще се погрижи за това. А сега ще прием шампанско.

Повече не протестирах. Денят бе приключил най-неочаквано за мен — с всички нюанси на ирония и с чувство на човешка благодарност.

Вече не се учудвах, когато се озовахме в една от страничните зали на „Ел Мороко“, където някакъв виенчанин изпълняваше немски песни, въпреки че Америка бе във война с Германия и в заведението имаше много американски офицери. Знаех само, че в Германия това би било невъзможно. Струваше ми се, че съм открил оазис в пустинята. Отвреме-навреме наистина броях своите петдесет долара в джоба на панталона, готов да дам цялото си състояние, ако го поискаха, но никой и не помисляше за това. Така изглежда мирният живот, разсъждавах аз, мирният живот, който не познавам, безгрижието, което никога не съм изпитвал. Но в мислите ми нямаше и следа от завист. За мен бе достатъчно, че все още подобно нещо съществува. Намирах се сред чужди хора и те ми бяха по-близки и приятни от други, които познавах много по-добре. Седях до една красива жена, чиято взета под наем диадема искреше на светлината от свещите, седях тук като някакъв жалък паразит пред чуждото шампанско и се чувствавах така, сякаш този съвсем различен живот ми е даден за една вечер и утре ще трябва да го върна.

[1] Солитер — едър брилянт. — Б.пр. ↑

[2] Герой от романа на Е. Сю „Скитникът евреин“. — Б.пр. ↑

[3] Скъпа (англ.). — Б.пр. ↑

VII

— Не е трудно да ви намеря работа в някоя художествена галерия — каза Лоуи старши. — Войната ви носи полза. В днешно време не достига помощен персонал.

— Човек може да си помисли, че съм спекулант — отвърнах сърдито аз. — Постоянно ми се натяква какви предимства ми носи войната.

— А нима не е така? — Лоуи почеса плешивия си череп с меч на архангел Михаил. Скулптурата беше, разбира се, фалшификат. — Ако не беше войната, сега нямаше да сте тук.

— Така е. Но ако не беше войната, германците нямаше да бъдат във Франция.

— Тук не ви ли харесва повече от Франция?

— Господин Лоуи, това е безполезен разговор. И в двете страни се чувствавам като паразит.

Лицето на Лоуи се проясни.

— Паразит! Много точна дума! Това исках да ви разясня и аз. При вашето положение за сега няма да ви назначат на постоянна работа в галерия. Трябва да намерите нещо подобно на онова, което вършехте тук. С една дума — да работите на черно. Говорих с един човек, който навярно ще ви осигури такава работа. Той също е паразит. Богат паразит. Търговец на картини. Но е паразит.

— С фалшиви картини ли търгува?

— Опазил бог! — Лоуи остави настрана статуетката на архангел Михаил и седна на един почти изцяло реставриран флорентински стол от времето на Савонарола, чиято горна част бе автентична. — Търговията с предмети на изкуството е занаят на хора с нечиста съвест — поучително изрече той. — Ние печелим парите, които в същност би трябвало да спечели самият художник. За същото произведение получаваме много повече, отколкото е получил някога той. Когато се касае за антикварни вещи и произведения на приложното изкуство, това не е толкова страшно — страшното е с така нареченото „чисто

изкуство“. Спомнете си за Ван Гог. Той не е могъл да продаде нито една картина и е живял в мизерия, а сега търговците печелят от неговите платна милиони. Открай време е било все така — художникът гладува, а търговецът си строи палати.

— Мислите ли, че търговците страдат от угризения на съвестта?

Лоуи ми намигна.

— Само дотолкова, че печалбата става още по-сладка. Търговците на картини са особен народ. Те не само искат да забогатеят от произведенията на художниците, а често и да се издигнат до нивото им, понеже художникът, който им продава картини, в повечето случаи е бедняк без пари дори и за една вечеря. И те чувствуват превъзходство, превъзходството на хора, които могат да платят чуждата вечеря. Ясно ви е, нали?

— Даже прекалено. Въпреки че не съм художник. Но в това отношение съм познавач.

— Ето така стоят нещата. Художникът винаги е бил използван. За да създадат впечатление, че обичат изкуството, което им дава възможност за охолан живот, и художниците, които експлоатират, търговците откриват галерии. С други думи — организират отвремени навреме изложби. Естествено те вършат това, за да спечелят пари чрез художниците, които са оковани с веригите на робски договори. Но и за да получи художникът известност. В това се изразява и тяхното доста жалко алиби, че правят нещо в името на изкуството.

— Значи това са паразитите? — развеселен попитах аз.

— Не — каза Лоуи старши и запали една пура. — Те поне вършат нещо за изкуството. Паразитите са търговци без магазини и галерии. Те използват интереса, предизвикан от другите чрез изложбите, но не харчат от собствените си средства, защото продават в своите домове. Те нямат други разноски освен за секретарка. Не плащат данък за помещение, тъй като приспадат наема за жилището като производствени разходи — нали картините им висят там. Цялото семейство си живее весело и спокойно в това жилище. При това безплатно. Докато ние по цял ден висим в магазините, губим пари и нерви със служителите, паразитът се излежава до девет часа, след това продиктува някое и друго писмо и чака като паяк купувачите.

— А вие не чакате ли клиенти?

— Не в такъв разкош, както паякът. Като обикновен служител, въпреки че магазинът е мой. Аз не съм паразит!

— Защо и вие не станете паразит, господин Лоуи?

Той ме изгледа и сбърчи чело. Разбрах, че съм направил грешка.

— По естетически съображения, нали? — попитах аз.

— По-лошо. По финансови. Да стане паразит може само човек, който има много пари. И добра стока. Иначе ще свърши като жалък посредник. Много добра стока.

— Значи паразитът продава по-евтино? Нали има по-малко разходи?

Лоуи смачка пурата си в един ренесансов хаван, но веднага след това я извади пак, изглади я и отново я запали.

— Напротив, по-скъпо! — извика той. — Там се крие целият номер! А богатите глупаци се оставят да ги мамят и си мислят, че са сключили изгодна сделка. Хора, които са натрупали милиони с пот на чело, се хващат на тази въдица. Ония гъделичкат техния снобизъм и престиж и те попадат в капана. — От пурата на Лоуи хвърчаха искри като от бенгалски огън. — Работата е в опаковката! — крещеше той. — Кажете на някой новоизлюпен милионер да си купи Реноар и той ще ви се изсмее, защото си мисли, че това е велосипед. Но ако му кажете, че една картина от Реноар ще му придаде по-голяма тежест в обществото, веднага ще си купи най-малко две. Разбирате ли?

Слушах Лоуи с възхищение. Отвреме-навреме той ми даваше тези безплатни уроци по житейска мъдрост. Обикновено това ставаше следобед, когато нямаше много клиенти, или вечер, преди да свърша работата си в мазето. Сега беше ранен следобед.

— Знаете ли защо ви чета тези лекции по висококвалифицирана търговия с картини? — попита Лоуи старши.

— За да ме подготвите за войната на търговския фронт. Другата война ми е вече позната.

— Вие знаете някои неща за първата тотална война в света и си мислите, че тя е нещо ново. А при нас, деловите хора, тотална война се води, откакто свят светува. Фронтът е навсякъде. — Лоуи се протегна. — Също както в брака.

— Женен ли сте? — запитах аз. Не ми беше приятно, когато думата „война“ се използваше за нелепи сравнения. За мен войната не можеше да се сравни с нищо, дори сравненията да не бяха нелепи.

— Аз не — отвърна Лоуи старши, внезапно посърнал. — Но брат ми е обзет от това желание. Можете ли да си представите! Трагедия! Иска да се ожени за някаква мърла! Пълна катастрофа.

— За американка ли?

— Да, за някаква си там християнка с чорлава коса, изрусена с кислородна вода, с очи като на херинга и уста, пълна с цели четиридесет и осем зъба от ламтеж по нашите спестени с толкова пот грошове. Искам да кажа: нашите долари. С една дума — изрусена хиена с криви крака. И двата десни!

Замислих се за миг, за да си представя този образ.

— Бедната ми майка, добре че не е жива — продължи Лоуи. — Ако преди осем години не я бяха изгорили, щеше да се обърне в гроба си.

Така и не можах да разбера неговите брътвежи, но една дума ме прониза като сиренен вой.

— Изгорили са я?

— Да, в крематориум. Тя беше дълбоко набожна еврейка, родена още в Полша. А умря тук. Нали знаете...

— Зная — прекъснах го бързо аз. — Но какво общо има с това вашият брат? Защо да не се ожени?

— Но не и за американка! — възмути се Лоуи. — В Ню Йорк има повече порядъчни еврейски момичета, отколкото където и да е другаде. Защо да не си намери някое от тях? Тук има цели еврейски квартали! Но не, той държи на своето. Все едно че иска да се ожени в Йерусалим за момиче на име Брунхилда.

Слушах мълчаливо тази гневна тирада. Не исках да го обвинявам в юдофилство. И тук беше като на война: нямаше място за шеги и иронични сравнения.

Постепенно Лоуи се успокои.

— Извинете ме — рече той. — Понякога чашата прелива. А приказвахме за нещо друго. За паразитите. Вчера разговарях с един от тях за вас. Може би ще му е необходим помощник, който разбира нещо от живопис. Но не дотолкова, че да разкрие тайните му и да ги продаде на конкуренцията. Трябва му някой като вас, който предпочита да остане в сянка, а не да дрънка. Трябва да идете при него и да му се представите. Тази вечер в шест. Приех, без да ви питам. Съгласен ли сте?

— Много ви благодаря — отвърнах изненадано аз. — Наистина много ви благодаря!

— Няма да печелите кой знае колко. „Но важно е не началото, а шансовете“, обичаше да казва баща ми. Тук — Лоуи посочи с широк жест магазина, — тук нямате никакви възможности да напреднете.

— Аз съм ви благодарен за времето, прекарано тук. Благодарен съм и за това, че продължавате да ми помагате. В същност защо го правите?

— Не бива никога да задавате този въпрос. — Лоуи ме изгледа внимателно. — Защо? Иначе не сме такива филантропи. Знаете ли защо? Може би защото създавате впечатление, че сте безпомощен.

— Какво? — изненадах се аз.

— Да, сигурно затова — отвърна Лоуи, също изненадан. — А като ви гледа човек, нямате вид на такъв. Но впечатлението, което създавате, е такова. Тази мисъл хрумна на брат ми, когато разговаряхме за вас. Той смята, че ще имате успех сред жените.

— Я гледай ти! — почти възмутено изрекох аз.

— Не го вземайте присърце. Нали ви обясних що за носорог е моят брат в това отношение. Идете при паразита. Казва се Силвърс. Тази вечер.

На вратата на Силвърс нямаше табелка. Той живееше в собствена къща. Очаквах, че ще ме посрещне нещо като двукрака акула. А ми отвори кротък, слабоват и по-скоро срамежлив човек, облечен много елегантно. Беше сдържан. Наля ми уиски със сода и започна внимателно да ме разпитва. След това донесе от съседната стая две картини и ги постави върху един статив.

— Кое платно ви харесва повече?

Посочих дясното.

— Защо? — попита Силвърс.

— Трябва ли да имам непременно някаква причина?

— Да, това ме интересува. Знаете ли от кого са картините?

— И двете са на Дега. Но това може да познае всеки.

— Не всеки — възрази Силвърс със странно плаха усмивка. — Някои от моите клиенти не могат.

— Тогава защо ги купуват?

— За да имат в къщи картини на Дега — изрече с тъга в гласа Силвърс.

Спомних си за лекцията на Лоуи старши. Изглежда, тя отговаряше на истината. Разбира се, аз вярвах на половината от казаното, Лоуи бе склонен към преувеличения, особено когато се чувствуваше несигурен.

— Картините са емигранти също като вас — обясни Силвърс. — И те често попадат на най-необичайни места. Дали се чувствуват добре там — това е друг въпрос.

Той донесе от съседната стая два акварела.

— Знаете ли на кого са тези акварели?

— На Сезан.

Силвърс се изненада.

— Можете ли да ми кажете кой е по-добрият?

— Всички акварели на Сезан са добри — отвърнах аз. — Но левият вероятно е по-скъп.

— Защо? Понеже е по-голям ли?

— Не. Той е от по-късния период на художника и в него се чувствува влиянието на кубизма. Много красив пейзаж от Прованс с масива Сен Виктоар. В Брюкселския музей има един подобен акварел.

Лицето на Силвърс изведнъж се бе променило. Той скочи и запита остро:

— Къде сте работили по-рано?

Сетих се за въпроса на Наташа Петровна.

— Никъде — отговорих спокойно. — Не съм работил в конкурентни фирми и не се занимавам с шпионаж. Прекарах известно време в Брюкселския музей.

— Кога?

— По време на окупацията. Криеха ме в музея, после успях да избягам през граница. Ето източника на моите скромни познания.

Силвърс отново седна.

— В нашата професия човек трябва да внимава много — измърмори той.

— Защо? — заинтересувах се аз, зарадван от факта, че не иска от мен по-подробни обяснения.

Силвърс се поколеба за миг, после каза:

— Картините са като живи същества. Като жените. Човек не бива да ги показва на всеки срещнат, ако иска да запазят своето очарование. И стойността си.

— Но нали те са създадени, за да ги гледат?

— Може би, въпреки че не съм напълно сигурен в това. За търговеца е важно никой да не познава неговите картини.

— Странно. Аз мислех, че именно това би повишило цената.

— Далеч не винаги. Картини, които са били показвани твърде често, се наричат на езика на специалистите „изгорели“. Тяхна противоположност са „девствениците“. Те винаги са се намирали в нечия частна колекция и почти никой не ги е виждал. За тях се плаща по-скъпо. Не защото са по-добри, а защото всеки познавач и колекционер изпитва удоволствие от находката.

— И плаща за това?

Силвърс кимна.

— За жалост днес има десет пъти повече колекционери от познавачи. Епохата на истинските колекционери, които бяха и познавачи, завърши след войната през 1918 година. Всеки политически и стопански преврат води със себе си и финансов. И тогава имотите сменят своите собственици. Някои губят всичко, други забогатяват. Старите колекционери са принудени да продават своите ценности, на тяхно място се появяват нови и често новите имат пари, но не разбират от изкуство. За да станеш истински познавач, са необходими време, търпение и любов.

Слушах го внимателно. Струваше ми се, че в облечената със сиво кадифе стая с двата статива се бе запазила изгубената тишина на едно мирно време. Силвърс постави на единия от стативите нова картина.

— Познавате ли това?

— Моне. Поле с макове.

— Харесва ли ви?

— Прекрасно е! Какъв покой! И какво слънце! Слънцето на Франция.

— Е, какво, можем да опитаме — заключи той. — Особени познания тук не ви трябват. По-важно за мен е да сте надежден и дискретен човек. Какво ще кажете за шест долара на ден?

Изведнъж се оживих.

— За кои часове? Сутрин или следобед?

— И сутрин, и следобед. С прекъсване. Но в почивката ще имате много свободно време.

— Това е приблизително толкова, колкото печели един по-добър куриер.

Очаквах, че Силвърс ще започне да ми обяснява, че моите задължения ще бъдат горе-долу същите. Но търговецът прояви такт. Той изчисли на глас колко получава един такъв куриер. Оказа се по-малко от шест долара.

— Не мога да работя за по-малко от десет долара. Имам дългове, които трябва да изплатя.

— Вече и дългове?

— Да, към адвокатата, който се занимава с моето разрешително за пребиваване.

Знаех, че Силвърс е чул за това от Лоуи, но той си даде такъв вид, сякаш липсата на документи бе някакъв страшен недостатък и той трябваше наново да размисли дали да ме вземе на работата. Най-сетне хищникът си показа зъбите.

Споразумяхме се за осем долара, след като Силвърс със смутена усмивка ми съобщи, че щом работя нелегално, няма да плащам данъци. Освен това и не говоря свободно английски. Но тук аз го хванах натясно. Затова пък говоря френски, обясних му аз, а това е от полза за неговите сделки. Тогава той се съгласи на осем долара и обеща да поговорим още веднъж по този въпрос, ако се справям добре с работата.

Когато се върнах в хотела, пред очите ми се разкри необичайна картина. В старомодната съборетина горяха повече лампи от когато и да е било. Даже и онези, които пестеливата дирекция обикновено гасеше. Около една маса в центъра на фойето се бе събрала доста интересна смесена компания. Председателското място заемаше Раул. Той седеше в дъното на масата, облечен в гигантски бежов костюм, приличащ на огромна потна жаба; а масата за мое учудване бе застлана с бяла покривка и се обслужваше от един келнер. До него беше Меликов, освен тях там се намираха Лахман и неговата пуерториканка; мексиканецът с розова вратовръзка, каменно лице и неспокойни очи; един светлорус млад мъж с басов глас, въпреки че всеки би

предположил, че е висок сопран; две момичета на неопределена възраст — между тридесет и четиридесет години — с живи очи, прелестни и мургави като испанки. А от другата страна на Меликов седеше Наташа Петровна.

— Господин Рос! — провикна се Раул. — Окажете ни тази чест!

— Какво се е случило? — попитах аз. — Колективен рожден ден? Или някой е улучил голямата печалба?

— Заповядайте при нас, господин Рос — отвърна Раул с натежал език. — Един от моите спасители — поясни той на русия младеж с басовия глас. — Стиснете си ръцете! Това е Джон Болтън.

Имах чувството, че държа умряла риба между пръстите си. От човек с такъв нисък глас бях очаквал здраво ръкостискане.

— Какво ще пиете? — попита Раул. — Имаме всичко, каквото сърце ви желае: кока-кола, лимонада, бърбън, шотландско уиски, даже и шампанско. Какво казахте последния път, когато сърцето ми се топеше от мъка? „Всичко тече“, рекохте вие. Цитирахте думите на някакъв древен грък, нали? Хераклит, Демокрит или Демократ. В такива случаи на Седмо авеню казват: „Нищо не е вечно върху таз’ земя — и красавицата даже се превръща в сатана.“ Колко е вярно. А на тяхно място идват други млади хора. И тъй, какво ще пиете? Алфонс! — Той извика келнера с жест, достоен за римски император.

— Какво пиете вие? — обърнах се аз към Наташа Петровна.

— Водка, какво друго! — отвърна тя весело.

— Водка — казах аз на Алфонс.

— Двойна — добави Раул с мътен поглед.

— Какво е това? — попитах Меликов. — Мистерията на човешкото сърце — любовта?

— Мистерията на човешката заблуда, когато всеки вярва, че другият е негов пленник.

— *Le coup de foudre*^[1] — каза Наташа Петровна. — Само от страна на Раул!

— Как попаднахте тук, в тази компания?

— Случайност — засмя се тя. — При това чудесна. Трябваше все някога да се откъсна от стерилната, еднообразна атмосфера на приемите в „Колони Клъб“. Но такова нещо не съм и очаквала!

— Пак ли ще ходите на снимки?

— Днес не. Защо? Щяхте ли да дойдете с мен?

В същност не исках да го кажа направо, но все пак изрекох:

— Да.

— Най-сетне една сваятна дума — промълви Наташа. — Salut.

— Salut.

— Salut, salve, salute! — изкрещя Раул и започна да се чука с всички наред. Той се опита даже да стане, но се плъосна назад, при което фалшивият трон, на който седеше, изпращя. Този стар хотел притежаваше, освен всичко останало, и псевдоготически неудобни мебели.

Докато всички се чукаха, към мен се приближи Лахман.

— Тази вечер — прошепна той — ще напия мексиканеца.

— А ти?

— Подкупих Алфонс да ми носи само вода. Мексиканецът си мисли, че пия текила. Тя има същия цвят, тоест е безцветна.

— Аз бих предпочел да пия с дамата — рекох. — Мексиканецът няма нищо против. Но нали жената не иска?

За миг Лахман загуби увереността си, но след това каза твърдоглаво:

— Няма значение. Днес ще стане. Трябва да стане. Трябва, разбираш ли?

— Най-добре пий с двамата. И със себе си. Може би като се напиеш, ще измислиш нещо, за което никога не би се сетил трезвен. Някои хора са неотразими в пияно състояние.

— Но тогава няма да изпитам никакво удоволствие. Ще забравя всичко. Все едно че нищо не се е случило.

— Де да можеше да си внушиш обратното. Че всичко е било, но ти не си го спомняш.

— О, престани, та това е чиста измама — запротестира развълнувано Лахман. — Човек трябва да играе честно.

— А това, че не пиеш текила, честно ли е?

— Честен съм към самия себе си! — Лахман се наведе към ухото ми. Дъхът му бе горещ и влажен, макар че се наливаше само с вода. — Разбрах, че кракът на Инес не е ампутиран, а само парализиран. Носи хромирания бастун само от суета!

— Лахман, какво приказваш!

— Знам го със сигурност. Ти не познаваш жените. Може би заради това ми отказва. Да не разбира.

За миг изгубих дар слово. Amore, amour, мислех си аз. Мълния в тъмната нощ на заблудата, надежда в най-дълбоката безнадеждност, безгрижно чудо на бели и черни магии. Бъди благословена, любов! Тържествено се поклоних:

— Драги Лахман, поздравявам в твое лице звездния сън на любовта.

— Престани с шегите си! Говоря ти най-сериозно.

Раул бе успял да се надигне.

— Господа — изрече той, плувнал в пот. — Да живее животът! Искам да кажа: колко е хубаво, че сме още живи. Като си представя, че неотдавна исках да се лиша от този живот, иде ми да се набия. Какви идиоти сме в миговете, когато си въобразяваме, че сме най-благородни.

Изведнъж пуерториканката запя. Пееше на испански, навярно песента бе мексиканска. Имаше великолепен глас, дълбок и силен. Пееше, без да откъсва очи от мексиканеца. Това бе песен, изпълнена с несдържано, естествено сладострастие, почти скръбна, далеч от всякакви размисли и цивилизация, възникнала във време, когато човечеството не е притежавало своето най-човешко богатство — хумора; песен, откровена до безсрамие и ангелски чиста. По лицето на мексиканеца не трепваше нито един мускул. И жената бе застинала неподвижна, говореха само нейните устни и очи. Двамата се гледаха, без да мигат, а мелодията се лееше безспир. Това беше сливане, без да се докосват, и всеки от тях чувствуваше, че е така. Огледах се. Всички мълчаха, а песента продължаваше бавно да се лее. Наблюдавах ги, Раул и Джон, Меликов и Наташа Петровна — сериозни и извисени над ежедневието благодарение на тази жена, която не виждаше никого освен мексиканеца и откриваше в него и повяхналото му лице на жиголо целия живот. И това не беше нито странно, нито смешно.

[1] Любов от пръв поглед (фр.). — Б.пр. ↑

VIII

Преди да започна новата си работа, получих три дни отпуск. Първия ден се разходих по Трето авеню в най-любимия си час — късния следобед, когато времето в антикварните магазинчета спираше, сенките ставаха сини, а витрините оживяваха. От ресторантите вече се разнасяше миризма на пържен лук и картофи, келнерите започваха да подреждат масите, а омарите зад големите витрини на ресторант „King of the Sea“^[1] се опитваха да изпълзят от леденото си ложе за изтезания с осакатените си от остри дървени пирони щипци. Не можех да гледам кръглите им, извити тела, без да ме побият тръпки — те ми напомняха за концентрационните килии за изтезания в родината на поети и мислители.

— Прославеният имперски ловец Херман Гьоринг не би позволил подобно нещо — ми каза Кан, когото срещнах пред витрината с огромните раци.

— За омарите ли говорите? Морските раци са вече разсечени на четири.

Той кимна.

— Третият райх се слави със своята любов към животните. Овчарското куче на фюрера се казва Блонди и той се грижи за него като за собствено дете. Имперският йегермайстер — този пръв ловец на райха, президент на Прусия и тъй нататък, и тъй нататък, херускът^[2] Херман Гьоринг и неговата русокоса Еми Зонеман държат в своя Валхал^[3] един млад лъв и Херман се приближава към него в древногермански одеяния, с ловджийски рог на хълбока и с ласкава усмивка на уста. А шефът на всички концлагери Хайнрих Химлер питае нежни чувства към ангорските зайчета.

— Затова пък при вида на разсечените раци в главата на имперския министър на вътрешните работи Фрик може да се роди някоя идея. Но почакай, като културен човек и даже доктор той премахна гилотината, считайки я за прекалено хуманна, и я замени с

изпитаната ръчна брадва. Може би следващата му идея ще бъде да разсича евреите на четири като огромни раци?

— А сме народ, чийто самобитен белег е непреводимата на други езици дума задушественост — изрече мрачно Кан.

— Има и още една древна тевтонска дума — злорадство.

— Не е ли време да престанем? — попита Кан. — Този хумор започва да ме изморява.

Погледнахме се като ученици, хванати на местопрестъплението.

— Колко е трудно да се освободиш от това чувство — измърмори Кан.

— Само е нас ли е така?

— С всички. След като се изпари първото повърхностно чувство за сигурност и престанеш да водиш щраусовата политика — да си заравяш главата в пясъка, се появява опасността. И тя е толкова по-голяма, колкото по-защитен се чувствава човек. Най-добре са онези, които неуморно като мравки след буря започват да градят свое гнезденце, някаква търговийка, семейство, бъдеще. На най-голяма опасност са изложени тези, които чакат.

— А вие чакате ли?

Кан ме погледна с насмешка.

— А нима вие не чакате, Рос?

— Чакам — казах аз след известна пауза.

— И аз. Защо ли в същност?

— Аз зная защо.

— Всеки си има причини. Само се страхувам, че когато един ден всичко свърши, те ще се изпарят като вода върху горещ котлон. Тогава пак ще сме загубили няколко години и ще трябва да започнем отначало. За тези няколко години другите хора ще ни изпреварят.

— Какво от това? — попитах учудено аз. — Животът не е бягане с препятствия.

— Така ли мислите?

— Работата не е в конкуренцията. Болшинството от нас иска да се върне в родината. Не е ли така?

— Според мен не се знае точно. Някои трябва да се върнат. Например артистите. Тук те нямат бъдеще, защото никога няма да се научат да говорят както трябва английски. Писателите, които в Америка нямат читатели — също. Но при по-голямата част от

емигрантите причината е съвсем друга. Непреодолима, жалка носталгия по родината. Въпреки всичко! Чак да ти се доповръща! Знаете ли кои бяха най-големите патриоти в Германия? Евреите. Те изпитваха към страната си една наистина трогателна кучешка привързаност.

Аз мълчах. Мислех си: може би евреите са обичали тази страна толкова много, защото тя никога не ги е приемала изцяло. Леката несигурност винаги е оставяла в любовта им сянка на безпокойство. На времето евреите наистина бяха под закрилата на кайзера, но това не продължи дълго. Въпреки това до 1933 година антисемитизмът бе ограничен и бе по-скоро дело на вулгарни, потни и немити психопати.

— Наблюдавал съм такава сляпа любов към Германия — казах аз. — В Швейцария. Един евреин, търговски съветник, от когото исках да изпрося пари. Но вместо пари той ми даде един добър съвет — да се върна в Германия. Вестниците лъжели. А дори и да имало нещо вярно, то това било временно явление, необходима строгост. Там, където се рендосва, хвърчат стърготини, заяви той. Освен това и самите евреи били виновни за много неща. Когато му казах, че и аз съм бил в концлагер, той ми обясни, че без причини не пращат никого в лагер, а фактът, че са ме пуснали, е доказателство за справедливостта на немците.

— В същност защо ви пуснаха? — ме прекъсна Кан.

— Защото не съм евреин — отговорих аз и се ядосах на себе си за целия този разговор. — Наругах търговския съветник. Той също ме наруга и ме обвини в антисемитизъм.

— Познавам този тип хора — изрече мрачно Кан. — Не се срещат често, но съществуват.

— Даже и в Америка. — Сетих се за адвоката и казах: Ку-ку!

Кан се засмя и отговори:

— Ку-ку! По дяволите всички идиоти на този свят!

— И нашите също.

— Най-напред тях. А сега ще хапнем ли въпреки всичко няколко рака?

Кимнах.

— Позволете ми да ви поканя аз. Чувството, че можеш пак да поканиш някого в ресторант, повишава тонуса. И намалява комплекса

ми, че съм професионален просяк. Или благороден паразит, ако предпочитате.

— Каквото и да сторим, едва ли ще се избавим от чувството за вина, че сме все още живи, което ни е вгълпило нашето любимо отечество. Приемам поканата. Но позволете ми в замяна на това да ви почерпя с бутилка нюйоркски ризлинг. Така за кратко време ще се почувствуваме отново хора.

— А тук не сме ли хора?

— Девет десети.

Кан извади от джоба си някаква розова хартия.

— Паспорт! — промълвих с благоговение аз.

— Не. Лична карта за чужденци — врагове — каза Кан. — Enemy alien — ето какви сме тук.

— Значи все още непълноценни хора — отговорих аз и разтворих огромната листа с ястия. — Ще станем ли някога пак пълноценни?

Вечерта отидохме у Бети Щайн. Тя бе запазила една стара берлинска традиция. Всеки четвъртък вечер канеше гости. Домът ѝ бе отворен за всички. Онези, които разполагаха с малко пари, донасяха със себе си бутилка вино, пакет цигари или консерва с кренвирши. Имаше и грамофон със стари плочи — песни, изпълнявани от Рихард Таубер, арии из оперети на Калман, Лехар и Валтер Коло. Отвреме-навреме някой от поетите прочиташе свои стихове. Но най-често в салона на Бети се водеха спорове.

— Тя има добри намерения — каза Кан. — И все пак това е морга, където бродят мъртви и живи, по-скоро живи трупове, които още не съзнават състоянието си.

Бети беше облечена с вехта копринена рокля от времето преди Хитлер. Роклята беше виолетова, цялата на рюшове, шумоляща, миришеше на нафталин. Червените бузи, стоманеносивите коси и блестящите тъмни очи на Бети рязко контрастираха с нейното облекло. Тя ни посрещна с разтворени пухкави ръце. Беше толкова сърдечна, че на човек не му оставаше нищо друго, освен да се усмихне безпомощно и да каже, че е трогателна и забавна. Бе невъзможно да не я обичаш. Тя се държеше така, сякаш времето след 1933 не

съществуваше. Или по-скоро съществуваше през останалите дни от седмицата, но не и в четвъртъците. В четвъртък всички се пренасяха в Берлин и Ваймарската конституция бе още в сила.

В голямата стая, където висяха портретите на покойниците, имаше доста хора. Там срещнахме артиста Ото Вилер, заобиколен от кръг свои почитатели.

— Той завладя Холивуд! — съобщи изпълнената с гордост Бети.
— Той се утвърди!

Вилер не възразяваше срещу похвалните слова.

— Каква роля е получил? — попитах аз Бети. — Отело? Единия от братя Карамазови?

— Огромна роля! Не зная каква точно. Но той ще затъмни всички! Вилер е бъдещият Кларк Гейбъл.

— Или Чарлз Лотън — добави племенницата на Бети, съсухрена стара мома, която наливаше кафе. — По-скоро Чарлз Лотън. Той е характерен актьор.

Кан ми хвърли сардонически поглед.

— Ролята не е чак толкова голяма — каза той. — А и Вилер никога не е бил толкова голям актьор. Знаете ли историята за мъжа, който отишъл веднъж в кабарето на руските емигранти в Париж? Собственикът решил да му направи впечатление и му казал: „Нашият портиер е бил по-рано генерал, келнерът — граф, певецът — велик княз и тъй нататък.“ Гостът мълчаливо слушал. Най-накрая собственикът учтиво попитал, показвайки малкия дакел, който мъжът водел със себе си: „Каква порода е тава куче?“ „Това кученце — отвърнал гостът — е било по-рано в Берлин огромен санбернарски пес.“ — Кан се усмихна тъжно. — Но Вилер наистина е получил малка роля в някакъв второкачествен филм. Ролята на нацист, есесовец.

— Така ли? Но нали Вилер е евреин?

— Какво от това? Неведоми са пътищата холивудски. А и за Холивуд, види се, есесовците изглеждат като евреи. Това е четвъртият случай, в който ролята на нацист се дава на евреин. — Кан се засмя. — Един вид поетична справедливост. Гестапо спасява по косвен път талантливите евреи от гладна смърт.

Бети съобщи, че тази вечер доктор Грефенхайм е в Ню Йорк. Някои го познаваха, той беше известен берлински гинеколог. На негово име бе наречено някакво противозачатъчно средство. Докторът дойде

малко след това. Кан също го познаваше. Гrefенхайм бе скромен слаб човек с тъмна брадичка.

— Къде работите сега? — попита го Кан. — Къде практикувате?

— Да практикувам? — учуди се Гrefенхайм. — Още не съм издържал изпита си. Трудно е. Вие бихте ли могли да се явите ей така повторно на матура?

— А трябва ли да се явявате?

— Да. Да повторя всичко отначало. И то на английски.

— Но вие бяхте известен лекар. Тук би трябвало да ви познават. А ако законите в Америка наистина са такива, изпитът би трябвало да е формален.

Гrefенхайм сви рамене.

— Уви, не е така. Напротив, поставят ни по-трудни условия в сравнение с американците. Вие знаете как стоят нещата. Само професията на лекаря е хуманна. В действителност тукашните медици са обединени в съюзи и корпорации и си пазят кожата. Не допускат в средите си пришълци. Затова ни задължават да се явим повторно на всички изпити. Не е леко, особено на чужд език. Аз съм надхвърлил шестдесетте. — Гrefенхайм се усмихна виновно. — Трябвало е да уча езици. Но всички ние се чувствуваме горе-долу по един и същи начин. След това ще трябва да работя и една година като стажант-лекар. Поне ще получавам безплатна храна в болницата и ще мога да живея там.

— Защо не кажете истината? — прекъсна го решително Бети. — Кан и Рос ще разберат. Работата е там, че го окрадоха. Някакъв негодник, също емигрант, го окраде.

— Но, Бети...

— Точно така, подло го ограби. Гrefенхайм притежаваше ценна колекция от пощенски марки. Преди години дал част от нея на някакъв приятел, който напускал Германия. Трябвало да съхранява марките му. Но когато Гrefенхайм пристигнал, приятелят вече не му бил никакъв приятел. Заявил, че не е получил нищо от него.

— Позната история — рече Кан. — Наистина обикновено твърдят, че вещите са били конфискувани на границата.

— Този тип бил още по-хитър. Инак би признал, че е получил марките, и Гrefенхайм щеше да има право на някакво обезщетение.

— Не, Бети — възрази Кан. — Никакво основание. Нали нямате разписка? — попита той Гrefенхайм.

— Разбира се, че не. Та това беше изключено. Такива неща се вършеха на четири очи.

— Затова пък мръсникът сега си живее охолно — фучеше Бети от възмущение. — А Грефенхайм гладува.

— Е, не съвсем. Естествено аз разчитах на тези пари, за да платя с тях второто си следване.

— Кажете ми колко пари ви открадна? — настояваше безмилостно Бети.

— Как да ви кажа — усмихна се смутено Грефенхайм, — това бяха най-редките ми марки. Всеки търговец би платил за тях шест-седем хиляди долара.

Въпреки че вече знаеше историята, Бети отново разтвори широко черешовите си очи.

— Цяло състояние! Колко добрини можеха да се извършат с тях!

— Все пак по-добре така, отколкото да ги бяха взели нацистите — рече извинително Грефенхайм.

Бети го стрелна с възмутен поглед.

— Вечно това: „все пак по-добре“! Тази емигрантска безропотност! Защо не прокълнете живота от все сърце?

— Нима това би помогнало. Бети?

— Понякога и аз самата ставам антисемитка. Вечното ваше разбиране и прощаване! Да не си мислите, че един нацист би постъпил на ваше място така? Той би пребил мошеника от бой!

Кан погледна Бети с ласкава насмешка; със своите виолетови рюшове тя изглеждаше като настръхнал папагал.

— Ти си последната от рода на Макавеите, душице!

— Не се смей! Ти поне показва на варварите на какво сме способни. Би трябвало да ме разбереш. Понякога просто се задушавам. Това вечно смирение! Това търпение! — Бети ми хвърли гневен поглед. — Какво ще кажете вие за това? И вие ли търпите всичко?

Не отговорих. А и какво ли можех да кажа! Бети цялата се затресе от смях заради своята избухливост и отиде при друга групичка от гости.

Някой пусна грамофона. Чу се гласът на Рихард Таубер. Пееше песен от „Страната на усмивките“.

— Започва се! Сантименталната носталгия по Курфюрстердам! — каза Кан. После се обърна към Грефенхайм: — Къде живеете сега?

— Във Филадельфия. Един колега ме прие при себе си. Може би го познавате: Равик.

— Равик! Този, който живееше в Париж ли? Разбира се, че го познавам. Не знаех, че се е измъкнал. С какво се занимава сега?

— Със същото, с каквото и аз. Само че го приема по-леко. В Париж беше невъзможно да се положат изпитите. А тук е възможно и той гледа на този факт като на крачка напред. За мен е по-тежко. За жалост говоря само този проклет немски език, освен това — доста добре гръцки и латински. За какво ми са в днешно време тези езици?

— Не можете ли да почакате, докато всичко свърши? Германия не може да спечели войната, сега това е ясно на всички. Тогава ще се върнете там.

Грефенхайм поклати бавно глава.

— Това е последната ни илюзия, която ще ни съсипе. Ние не можем да се върнем.

— Защо не? Когато бъдат ликвидирани нацистите?

— Немците може да бъдат унищожени, но нацистите — не. Нацистите не паднаха от Марс и не изнасиха Германия. Така все още мислят само онези, които напуснаха страната преди 1933. Аз живях там в продължение на няколко години. И чувах рева по радиото, пиянските кръвожадни крясъци на техните сборища. Това вече не бе само една партия, това беше самата Германия. — Той се вслуша в музиката от грамофона. „Берлин си остава Берлин“, пееха певците, които междуременно бяха попаднали в концлагери или се намираха в емиграция. Бети Щайн и неколцина други слушаха плочата, изпълнени е възторг, съмнение и копнеж. — Ония там изобщо не ни искат в Германия — завърши Грефенхайм. — Никой. И никого.

Връщях се в хотела. Вечерта у Бети Щайн ме бе настроила меланхолично. Мислех за Грефенхайм, който се опитваше да си изгради нов живот. За какво? Беше оставил жена си в Германия. Тя не беше еврейка. В продължение на пет години бе издържала на натиска на гестапо и не се бе развела с него. За тези пет години цветущата жена се бе превърнала в истерична развалина. През няколко седмици нацистите отвеждали Грефенхайм на разпит. Сутрин, между четири и седем часа, когато обикновено идвали да го вземат, жена му и той

треперели от страх. Понякога разпитите започвали едва на следващия ден или след няколко дни. В промеждутъка Грефенхайм бил затворен в една килия с други евреи. Те седели заедно и се обливали със студената пот на смъртния страх. В тези часове в килиите възниквало своеобразно братство. Хората си шепнели, но нищо не чували. Вслушвали се във всеки звук от коридора — там, откъдето се разнасял тропотът на ботушите. Членовете на това братство помагали на другарите си с каквото можели, най-често със съвети, но едновременно с това, раздирани от някакво злоещо чувство на симпатия и антипатия, почти се ненавиждали, сякаш за тях съществували строго ограничени възможности за спасение и всеки нов човек в килията като че ли намалявал шансовете на останалите. От време навреме „гордостта на немската нация“ — двадесетгодишни „герои“ — измъквали с ритници, удари и ругатни поредната жертва, което според тях било необходимо, за да изблъскат един сърдечноболен старец навън. След това в килията настъпвала тишина.

Често минавали часове, преди да хвърлят в килията окървавената купчина плът на разпитвания. И тогава хората се залавяли мълчаливо за работа. Грефенхайм толкова често участвувал в тези сцени, че бил привикнал плачещата си жена, когато го отвеждали за пореден път, да слага в костюма му по няколко носни кърпи — може би щели да потрябват за превръзки. Не смеел да взима със себе си бинт. Дори и превързането в килията било постъпка, изискваща голямо мъжество. Случвало се да убиват хора, обвинени в саботаж за това, че помагали на пребитите. Грефенхайм си спомняше за жертвите, които довлечали обратно в килията. Те едва можели да се движат, ала някои шепнели с прегракналите си от викане гласове, а от издраните лица гледали трескави и блестящи вторачените очи, в които като че ли се бил спасил сетният им живец: „Имах късмет. Не ме задържаха!“ Да ги задържат там означавало да ги смажат в мазето от бой или да ги изпратят в концлагер, където да ги изтезават почти до смърт, а след това да ги подгонят към телта, по която пускали ток.

Веднъж Грефенхайм се върнал отново в къщи. Отдавна го били принудили да предаде кабинета си на друг лекар. Неговият приемник му предложил тридесет хиляди марки, след това платил само хиляда, а кабинетът струвал триста хиляди. Един ден се появил някакъв унтерщурмфюрер, роднина на приемника, и предложил на Грефенхайм

да избира — да го изпратят в лагер, защото е практикувал незаконно, или да вземе хиляда марки и да напише разписка за тридесет хиляди. Грефенхайм знаел как да постъпи. Жена му и без това била готова за лудницата. Но все още не искала да се разведе. Жената вярвала, че тя е единственото спасение за мъжа си. Била съгласна да се разведе само в случай, че му разрешат да напусне страната. Искала да знае, че Грефенхайм е в безопасност. И ето че щастieto им се усмихнало. Една нощ при Грефенхайм дошъл същият унтерщурмфюрер, който междувременно бил станал оберщурмфюрер. Бил облечен в цивилни дрехи и след известно колебание изплюл камъчето: Грефенхайм трябвало да направи аборт на неговата приятелка. Офицерът бил женен и жена му не споделяла националсоциалистическите идеи, че арийците са задължени да имат голямо потомство, дори и в кръстосването да участвуват две или три странични кръвни линии. Считала своята кръвна линия за достатъчна. Грефенхайм отказал, защото подозирал клопка. От предпазливост обяснил, че неговият приемник е също лекар, защо оберщурмфюрерът не се обърне към него, та нали лекарят е негов роднина и — Грефенхайм внимателно намекнал това — му е много задължен. Но оберщурмфюрерът веднага изключил тази възможност. „Този кучи син не иска — казал той. — Започнах да го подпитвам отдалеко, а той ми изнесе цяла лекция в духа на националсоциализма за наследствените признаци, генетичната собственост на нацията и всичките тия глупости. Виждате как ми се отблагодари! А без мен негодникът нямаше да получи кабинета!“ Грефенхайм не открил и следа от ирония в очите на охранения оберщурмфюрер. „С вас нещата стоят другояче — продължавал мъжът. — Всичко ще си остане между нас. А моят девер, този мошеник, рано или късно ще се изпусне някъде. Или ще ме изнудва цял живот.“ „Вие също бихте могли да го изнудвате заради аборта“, се осмелил да отговори Грефенхайм. „Аз съм прост войник — отвърнал оберщурмфюрерът. — Не ги разбирам тия неща. А с вас, докторче, всичко е много по-просто. Ще се разберем с половин дума. Вие нямате право да работите, а момичето няма право да прави аборт; следователно и за двама ни няма риск. Момичето ще дойде тук утре през нощта, на другата сутрин ще си иде в къщи. Така добре ли е?“ „Не“, извикала госпожа Грефенхайм зад вратата. Измъчвана от страх, тя подслушвала разговора и чула всичко. Дълбоко покрусена, тя стояла

като призрак на вратата, вкопчила се здраво в нея. Гrefенхайм скочил. „Остави ме — каза жената. — Чух всичко. Ти няма да направиш това! Няма да си мръднеш пръста, докато не получиш разрешително за напускане на страната. Това е цената. Осигурете му разрешителното“ — обърнала се тя към оберщурмфюрера. Той се опитал да ѝ обясни, че не се занимава с тези неща. Но госпожа Гrefенхайм била непреклонна. Офицерът понечил да си тръгне. Тя го заплашила с изнудване; щяла да го разобличи пред неговите началници. Кой ще ѝ повярва? Нека свидетелствува срещу него, той ще направи същото. Да видим кому ще повярват. Накрая опитал с различни обещания; тя не отстъпвала. Първо разрешителното, след това абортът.

Почти невъзможното станало. В дебрите на това бюрократично царство на ужаса понякога се срещали и оазиси. Момичето дошло след около две седмици. През нощта. Когато всичко свършило, оберщурмфюрерът казал на Гrefенхайм, че се обърнал към него за помощ и по друга причина: имал повече доверие в лекар евреин, отколкото в своя тъп девер. До последния момент Гrefенхайм очаквал някаква клопка. Оберщурмфюрерът му дал двеста марки хонорар. Гrefенхайм отказал. Оберщурмфюрерът пъхнал парите в джоба му. „Може би ще ти потрябват, докторче!“ Той наистина обичал момичето. Изпълнен е недоверие, Гrefенхайм дори не се сбогувал с жена си. Въобразил си, че така ще подкупи съдбата. Ако се сбогува, мислел си той, ще го върнат. Успял да мине границата. И ето че сега живееше във Филаделфия и съжаляваше, че не е целунал жена си за сбогом. Тази мисъл не му даваше покой. За съпругата си не бе чул нищо повече. В същност това било почти невъзможно, скоро избухнала войната.

* * *

Пред хотел „Рубън“ бе спрял някакъв ролс-ройс с шофьор. В този квартал ролсът изглеждаше като кюлче злато в бунище.

— Ето подходящия кавалер за вас — възкликна седящият в дъното на плюшеното фоайе Меликов. — Аз съм за жалост зает.

Видях в ъгъла Наташа Петровна.

— Да не би този представителен ролс-ройс да е ваш? — попитах аз.

— Нает е! — отвърна Наташа. — Както роклите и бижутата, с които ме снимат. Нямам нищо истинско на себе си.

— Гласът ви е истински. А и ролс-ройсът.

— Вярно е. Но нищо не е моя собственост. Да кажем, че съм измамница с истински вещи. Така по-добре ли е?

— Да, но е много по-опасно — отговорих аз.

— Наташа си търси кавалер — поясни Меликов. — Дали са й колата само за тази вечер. Утре трябва да я върне. Не би ли искал за една вечер да препуснеш през живота като мошеник от класа?

Засмях се.

— Върша това от години. Но без кола. Това би било нещо ново.

— Имаме и шофьор — добави Наташа. — Даже с униформа.

Англичанин.

— Необходимо ли е да се преобличам?

— Разбира се, че не! Погледнете мен!

Аз и бездруго бих се затруднил с какво да се преоблека. Притежавах само два костюма и днес бях с по-хубавия от тях.

— Ще дойдете ли с мен? — попита Наташа Петровна.

— С удоволствие.

Това бе най-доброто, което можех да направя, за да се отърся от мислите за Грефенхайм.

— Днешният ден изглежда щастлив за мен — добавих аз. — Дадох си сам тридневен отпуск, ала за такива изненади не съм и мечтал.

— Можете ли да си дадете отпуск сам? Аз не мога.

— Аз също, но сега сменям работата си. След три дни ще стана посредник, ще слагам картини в рамки и ще слугувам на един търговец на картини.

— А ще продавате ли?

— Опазил ме бог! С това се занимава самият господин Силвърс.

За миг Наташа ме погледна проникателно.

— Нима не можете да продавате?

— Разбирам твърде малко от търговия.

— Не е необходимо да разбираш от онова, което продаваш. Именно тогава и търговията върви по-успешно. Когато не познаваш недостатъците на стоката, се чувствуваш по-свободно.

Засмях се.

— Откъде знаете всичко това?

— И на мен ми се случва понякога да продавам. Рокли и шапки.
— Тя пак ме погледна пронизателно. — Но тогава получавам
комисионна. И вие би трябвало да поискате!

— За сега все още не знам дали няма само да мета къщата и да
сервирам кафе на клиентите. Или коктейли.

Пътувахме бавно пред нас беше широкият, облечен в кадифе
гръб на шофьора и неговата бежова фуражка. Наташа натисна някакво
копче и от предната махагонена седалка бавно се издигна сгъваема
масичка.

— Ето ви и коктейли! — рече тя и бръкна в нишата, която се
намираше под масичката. Там имаше няколко чаши и бутилки. —
Леденостудени — обясни тя. — Последният вик на модата! Малко
вградено барче-хладилник. Е, какво ще пиете? Водка, уиски или
минерална вода? Водка, нали?

— Естествено.

Погледнах шишето.

— Но това е истинска руска водка! Как е попаднала тук?

— Еликсирът на боговете! Или дори нещо повече. Една от
малкото приятни последици от войната. Собственикът на тази кола
работи нещо, свързано с външната политика. Често трябва да пътува
до Русия и Вашингтон. — Наташа се засмя. — Хайде да приключим с
въпросите! Нека просто се наслаждаваме. Позволено ми е да пия от
водката.

— Но не и на мен.

— Собственикът на колата знае, че няма да се разхождам сама.

Водката беше превъзходна. Онова, което бях пил досега, ми се
струваше в сравнение с нея твърде силно и с вкус на чист спирт.

— Още една чаша? — попита Наташа.

— Защо не? Изглежда, съдбата ми е отредила да живея с облаги
от войната. Разрешиха ми да дойда в Америка, защото е война;
получих работа, защото е война, а сега пия руска водка пак защото е
война. Станах паразит по неволя.

Наташа ми намигна дяволито.

— Защо не станете такъв по собствено желание? Много по-
приятно е.

Пътувахме нагоре по Пето авеню, покрай Сентрал парк.

— Тук започва вашият район — забеляза Наташа Петровна.

След известно време свихме по Осемдесет й шеста улица. Тя бе широка и типично американска, но въпреки това веднага ми напомни на улица в някое провинциално немско градче. Сладкарници, бирарии, колбасарници ограждаха пътя от двете страни.

— Тук още ли се говори на немски? — попитах аз.

— Колкото щете. Американците са великодушни. За такова нещо не арестуват никого. Не са като нацистите.

Наташа Петровна се засмя.

— В същност и американците арестуват хора — рече тя. — Например японците, които живеят тук.

— А също така и французи и немски емигранти, живели в Европа.

— Май навсякъде затварят ония, които не трябва, нали?

— Възможно е. Във всеки случай нацистите от тази улица си се разхождат на свобода. Не може ли да отидем някъде другаде?

Наташа Петровна ме погледна за миг мълчаливо, след това промълви замислено:

— Инак не съм такава. Нещо у вас ме дразни.

— Чудесно. И с мен е така.

Тя не обърна внимание на думите ми.

— Дразни ме вашето скрито самодоволство — продължи тя. — Някакво упорство, до което не можеш да се домогнеш. И човек кипва. Разбирате ли ме?

— Абсолютно. И аз самият се ядосвам от това. Но защо ми го казвате?

— За да ви ядосам — отвърна Наташа Петровна. — За какво друго? А аз? Какво ви дразни у мен?

Засмях се.

— Нищо — рекох аз.

Тя се стъписа. Веднага съжалих за казаното, но беше вече късно.

— Проклет германец — изсъска тя. Лицето й преbledня, а погледът и избягваше да ме среща.

— Може би ще ви е интересно да узнаете, че Германия ме лиши от гражданство — отвърнах аз и веднага се ядосах на думите си.

— Не се учудвам! — Наташа Петровна почука на стъклото на шофьора. — Карайте към хотел „Рубън“.

— Моля да ме извините, мадам, на коя улица? — попита той.

— Хотелът, пред който ме чакахте.

— Слушам.

— Няма защо да ме изпращате до хотела — рекох аз. — Мога да сляза и тук. Има достатъчно автобуси.

— Както желаете. Още повече че тук сте като у дома си.

— Спрете, моля! — обърнах се аз към шофьора и слязох. — Много ви благодаря, Наташа Петровна.

Тя не отговори. Намирах се на Осемдесет и шеста улица в Ню Йорк и не откъсвах очи от кафене „Хинденбург“, откъдето долитаха звуци на духов оркестър. В кафене „Гайгер“ бе изложен роден кравай. На съседната витрина висяха кървавици. А около мен се чуваше немска реч. През всичките тези години често си бях представял как би изглеждало всичко, ако се върна в Германия. Но никога не бях виждал в представите си подобна картина.

[1] Морски цар (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Херуски — древно германско племе. — Б.пр. ↑

[3] Дворец на бог Вотан, където се намирали душите на падналите в бой воители. — Б.пр. ↑

IX

Работата ми при Силвърс отначало се състоеше в това да съставя каталог на всички продадени картини и да отбележа върху фотокопията имената на предишните им собственици.

— Най-трудно е да се извърши експертизата — поясни Силвърс — Човек не знае произхода на всички картини. Те са като аристократи, родословната им линия трябва да се проследи до художника, който ги е нарисувал. И тази линия трябва да е непрекъсната, от църквата Х до кардинал А, от колекцията на княз У до каучуковия магнат Рабинович или до автомобилния крал Форд. Пропуските са недопустими.

— Но нали става въпрос за известни картини!

— Може и да е така, но първото фотокопие е направено едва в края на деветнадесети век, а и далеч не всички старинни рисунки имат гравюри, с които може да се сравнят. Нерядко се разчита само на предположения. — Силвърс се усмихна сатанински. — И на изкуствоведите.

Аз подредих снимките на купчина. Най-отгоре лежаха цветни фотокопия на Мане — малки натюрморти: божури във водна чаша. От цветовете и водата лъхаше и се излъчваше поразителен покой и вътрешна енергия, които бяха плод на неговото въображение. Сякаш художникът бе сътворил тези цветя за първи път и като че ли те не бяха съществували на този свят преди него.

— Харесват ли ви? — попита Силвърс.

— Прекрасни са.

— По-хубави от розите на Реноар, които висят на отсрещната стена?

— Това са съвсем различни неща — отвърнах аз. — Тук едва ли може да се говори за по-хубаво.

— Може. Ако си търговец.

— Мане е запечатал живота в мига на неговото сътворение, а Реноар — в мига на пълния му разцвет.

Силвърс поклати глава.

— Добре казано. Били ли сте някога писател?

— Само незначителен журналист.

— Както изглежда, имате данни да пишете за живопис.

— За такова нещо разбирам твърде малко от изкуство.

На лицето на Силвърс отново се появи сатанинската усмивка.

— Смятате, че хората, които пишат за картини, разбират повече?

Ще ви издам една тайна. За картините не може да се пише, както и изобщо за изкуството. Всичко, което се пише, служи на една цел — да просвещава пълните невежи. За изкуството не може да се пише. То може само да се чувствава.

Не отвърнах нищо.

— И да се продава — добави Силвърс. — Сигурно си го помислихте, нали?

— Не — отговорих аз и не излъгах. — Но защо тогава смятате, че имам данни да пиша за картини? Защото не може да се напише нищо ли?

— Може би това е по-добре, отколкото да си някакъв незначителен журналист.

— А може би не. Може би е по-добре да си дребен, но честен журналист, отколкото високопарен фразьор, пишец за изкуството.

Силвърс се разсмя.

— Вие притежавате качеството, присъщо на мнозина европейци — да стигате до крайности в мисленето си. Или това е характерно качество на младостта? Но вие не сте вече толкова млад. Между вашите екстремни мнения има хиляди варианти и нюанси. А и самите предпоставки не са верни. Знаете ли, аз исках да стана художник. И станах такъв. Рисувах с целия си ентузиазъм и въпреки това бях незначителен художник. Сега съм търговец на картини. С целия присъщ на тази професия цинизъм. Променило ли се е нещо? Нима съм предал изкуството, понеже не рисувам повече слаби картини, или съм го предал, понеже ги продавам? — Силвърс ми предложи пура. — Размишления в един летен следобед в Ню Йорк — каза той. — Опитайте тази пура. Тя е най-леката от всички хавански, които се продават. Пушите ли пури?

— Все още не съм голям познавач в тази област. Свикнал съм да пуша всичко, което ми попадне в ръцете.

— Щастливец!

Вдигнах изненадано глава.

— Това е ново за мен. Не знаех, че такова нещо може да се нарече щастие.

— Всичко все още ви предстои — изборът, наслаждението и умората. Накрая остава само умората. Колкото по-ниско е стъпалото, от което започваш своя път, толкова по-късно идва, умората.

— Значи според вас трябва да започнем от варварството?

— Ако е възможно.

Изведнъж се ядосах. Бях виждал достатъчно варвари. Мразех подобни салонни схващания за естетиката, те бяха подходящи за спокойни времена. Парфюмираните празни приказки не ми допадаха дори и за осем долара на ден. Показах на Силвърс купчината снимки.

— Да се даде преценка за картините на имперсионистите е, изглежда, по-лесно, отколкото за ренесансовите платна — забелязах аз. — Разликата е няколко столетия. Дега и Реноар са доживели до Първата световна война, а Реноар е живял даже и след нея.

— Независимо от това вече се появиха достатъчно фалшификации на техни картини.

— Излиза, че единствената гаранция е внимателната експертиза. Силвърс се усмихна.

— Експертизата или усетът. Трябва да се познават стотици картини. Да се гледат постоянно. В продължение на много години. Да се гледат, изучават, сравняват. И пак да се гледат.

— Това звучи чудесно — казах аз. — Но защо тогава много директори на музеи грешат в своите преценки?

— Някои го правят умишлено. Ала това бързо се разчу ва. Други наистина грешат. Питате: защо? Ето че стигнахме до разликата между директор на музей и търговец на картини. Директорът купува рядко, и то с парите на музея. Търговците купуват често, но винаги със собствени средства. Не мислите ли, че има голяма разлика? Ако търговецът допусне някаква грешка, губи своите пари. А директорът на музей не губи и петаче от заплатата си. Неговият интерес към картината е от чисто академично естество, този на търговеца — от финансово. Антикварят има по-остър поглед, защото рискува повече.

Гледах този изискано облечен човек. Неговите костюми и обувки бяха от Лондон, ризите му притежаваха парижки шик. Той имаше грижливо поддържана външност и ухаеше на френски одеколон.

Струваше ми се, че ни разделя стъкло; чувах го, но така, сякаш се намираще някъде далеч. Светът, в който той, изглежда, живееше, бе умиротворен свят на главорези и разбойници — бях сигурен в това, но разбойници и главорези, които бяха елегантни и не така опасни. Всичко казано от него бе вярно и в същото време абсолютно невярно. Всичко беше представено в някакъв почти нереално изопачен вид. На пръв поглед Силвърс изглеждаше спокоен и много самоуверен, но аз имах чувството, че всеки момент може да се превърне в безскрупулен гешефтар, който не би се поколебал да мине и през трупове. Неговият свят витаеше във въздуха, бе образуван от сапунените мехури на благозвучни фрази и съмнителни познания за произведенията на изкуството, докато в същност бе запознат само с техните цени. Защото човек, който наистина обича картините, не ги продава, мислех си аз.

Силвърс погледна часовника си.

— Да свършваме за днес. Време е да отида в клуба.

Не се учудих, че бърза за своя клуб. Това напълно съвпаднаше с моите представи за неговия нереален живот зад стъклената стена.

— Ние с вас ще намерим общ език — каза той и оглади с ръка ръбовете на панталона си. Хвърлих поглед към обувките му. Всичко по него бе малко по-елегантно, отколкото трябваше. Обувките бяха малко по-остри и малко по-светли. Десенът на костюма му беше по-фрапантен от необходимото, а вратовръзката — прекалено шарена и луксозна. Той също плъзна поглед по моя костюм.

— Не е ли твърде плътен за нюйоркското лято?

— Когато е много горещо, свалям самото.

— Тук не е удобно да правите това. Купете си костюм от тропикал. Американската конфекция е много добра. Даже и милионерите рядко си шият дрехи по поръчка. Купувайте от магазина на братята Брук. А ако искате нещо по-евтино — от „Браунинг енд Кинг“. За шестдесет долара ще купите нещо напълно прилично.

Силвърс извади от джоба на самото си пачка банкноти. Още по-рано бях забелязал, че няма портфейл.

— Ето — рече той и ми подаде една банкнота от сто долара. — Смятайте ги за аванс.

Банкнотата сякаш изгаряше джоба ми. Имах още време да отида при „Браунинг енд Кинг“. Разхождах се по Пето авеню и славех името на Силвърс в безмълвна молитва. Бих предпочел да не харча парите и да износвам стария си костюм, но това бе невъзможно. След няколко дни Силвърс щеше да ме попита за костюма. Така или иначе, след всичките лекции за картините като най-добро капиталовложение аз самият бях удвоил днес своя капитал, без да купувам картина на Мане.

След известно време свих по Петдесет и четвърта улица. Малко по-надолу се намираще магазинче за цветя, в което се продаваха много евтини орхидеи; може би не съвсем свежи, но това не се забелязваше. Предния ден Меликов ми бе дал адреса на фирмата, в която работеше Наташа Петровна. В спора между мислите ми не можех да взема никакво решение. Ту смятах Наташа за празна, надъхана с шовинизъм модаджийка, ту — себе си за недодялан грубиян. Сега, изглежда, в живота ми се бе намесил бог, което се потвърждаваше от банкнотата в джоба ми. Купих две орхидеи и ги изпратих на Наташа. Струваха само пет долара, но имаха вид на по-скъпи, което също изглеждаше някак уместно за случая.

В магазина „Браунинг енд Кинг“ си избрах един лек сив костюм. Трябваше да се поправи само панталонът.

— Утре вечер ще бъде готов — каза продавачът.

— Не мога ли да го получа днес?

— Вече е късно.

— Трябва ми за тази вечер — настоях аз.

Не ми трябваше толкова спешно, ала изведнъж ми се прииска да го получа колкото може по-скоро. Беше минало безкрайно много време, откакто бях имал възможност да си купя нов костюм, и внезапно ми хрумна глупавата мисъл, че новата дреха символизира края на моя бездомен емигрантски живот и началото на едно спокойно и установено буржоазно съществуване.

— Опитайте се да направите нещо — помолих аз.

— Ще видя в работилницата.

Стоях между дългите редици от закачени костюми и чаках. Костюмите сякаш маршируваха срещу мен от всички страни, като армия от автомати, в които най-сетне бе достигнат върхът на съвършенството — пълното изключване на човека. Продавачът,

истински анахронизъм сред тях, се провираше между безмълвните редици.

— Ще стане. Елате към седем часа да си получите костюма.

— Много ви благодаря.

Прекрачих една ивица прашна слънчева светлина и излязох на горещата улица.

Вървах по Трето авеню. Лоуи старши подреждаше витрината на магазина. Застанах пред стъклото в цялото великолепие на новия си тропикал. Лоуи облеци очи като бухал нощем и ми махна с един свещник да вляза при него.

— Прекрасно — рече той. — По всичко личи, че това е първият плод на вашата дейност във висшите сфери на мошеничеството.

— Не, това е плод на аванс — от човека, на когото ме препоръчахте вие, господин Лоуи.

Лоуи се захили.

— Нов костюм. Tiens!^[1]

— И дори ми останаха пари. Силвърс ме насочи към магазините на братя Брук. Но аз направих по-скромен избор.

— Имате вид на изискан авантюрист.

— Сърдечно ви благодаря. Аз съм си такъв.

— Изглежда, че прекрасно се разбирате със Силвърс — изръмжа Лоуи и закрепил един великолепен току-що боядисан ангел от осемнадесети век на парче генуезко кадифе. — Даже се учудвам, че изобщо се появявате при нас, дребните риби.

Мълчаливо го наблюдавах. Нисичкият дебеланко ревнуваше, макар че самият той ме бе препоръчал на Силвърс.

— Повече ли щеше да ви допадне, ако бях ограбил Силвърс? — попитах аз.

— Между това да го ограбиш и да му целуваш задника има известна разлика! — Лоуи помести един френски стол, на който само половината от единия му крак бе оригинална. Обзе ме топло чувство. Отдавна никой не бе изпитвал към мен симпатия, без да иска нещо в замяна. В същност не толкова отдавна, констатирах аз, след като поразмислих. Светът е пълен с добри хора, но ние ги забелязваме едва когато изпаднем в беда, и това компенсира до известна степен трудните мигове в нашия живот. Забележителен баланс, който кара човек в минути на отчаяние дори да повярва в един много далечен,

безличен и автоматичен бог, седящ пред командно табло. Но само в мигове на отчаяние — единствено тогава.

— Какво сте ме зяпнали така? — попита Лоуи.

— Вие сте прекрасен човек — отвърнах аз. — За мен сте като роден баща!

— Какво?

— Шегувам се.

— Какво? — повтори Лоуи. — Значи всичко ви е наред, щом се шегувате и приказвате щуротии. Е, какво, толкова ли ви харесва при паразита? — Той избърса прашните си ръце с една кърпа. — Сигурно там не се занимавате с такава черна работа, а? — Той хвърли мръсната кърпа зад някаква завеса върху куп японски дърворезби в рамки. — При него е по-добре от тук, а?

— Не — отговорих аз.

— Пак празни приказки!

— Просто там е по-различно, господин Лоуи. Но какво значение има всичко това, щом имам възможност да гледам прекрасни картини. Те не са паразити!

— Те са жертви — изрече с неочаквано спокоен глас Лоуи старши. — Представете си как биха се чувствували, ако бог ги бе дарил с разум! Та тях ги продават като роби — на търговци на оръжие, на производители на пушки и бомби. За своите омърсени с човешка кръв пари тези негодници си купуват картини, изпълнени с небесен покой.

Погледнах го.

— Е, добре — каза Лоуи. — Тази война е различна. Но по какво се различава тя от другата за тия разбойници? Тяхната цел е да спечелят пари, а къде и как — това не е важно. Можете да приказвате каквото искате. Ако трябва, те и на дявола... — Лоуи се запъна. — Юлиус идва — прошепна дебелото човече. — Боже мой, със смокинг! Всичко е загубено!

Лоуи младши не бе облечен със смокинг. Зададе се по улицата, озарена от последните мръсножълти лъчи на слънцето, умирисан на бензин и изгорели газове. Беше със семпъл следобеден костюм — тъмно сако е цвят маренго^[2], раиран панталон, бомбе и за мое учудване — със светлосиви старомодни гамаша. Разглеждах го с умиление, не бях виждал гамаша от времето преди Хитлер.

— Юлиус! — възкликна Лоуи старши. — Ела, не отивай там! За последен път ти казвам: спомни си поне за благочестивата си майка!

Юлиус бавно прекрачи прага.

— За майка си си спомням — каза той. — А ти не можеш да ме разколебаеш, еврейски фашист такъв!

— Юлиус, не говори така! Не съм ли ти желал винаги доброто? Нима не се грижех за теб тъй както може да се грижи само по-голям брат! Нима не те гледах, когато боледуваше. Ти...

— Ние сме близнаци — забеляза Юлиус, обръщайки се към мен. — Както вече ви казах, брат ми е с три часа по-голям от мен.

— Понякога, три часа могат да значат повече от цял живот. Ти винаги си бил мечтател, от друг свят, аз трябваше постоянно да бдя над теб. Юлиус, знаеш, че винаги съм ти мислил само доброто, а сега се държиш с мен като със заклет враг.

— Защото искам да се жена.

— Защото искаш да се ожениш за някаква си неверница. Погледнете го; господин Рос, просто да те хване жал, сякаш не е евреин, а християнин и се кани да ходи на хиподрума. Юлиус, Юлиус, опомни се! Почакай! Искане да направи предложение по всички правила като истински търговски съветник. Упоили са те с любовно биле, спомни си за Тристан и Изолда и за нещастиято, което ги сполетяло. Вече наричаш, родния си брат фашист само защото иска да те предпази от погрешна крачка. Намери си някоя порядъчна еврейка, Юлиус.

— Не искам порядъчна еврейка. Искане да се ожена за жената, която обичам.

— Любов-мюбов, що за дума! Виж се на какво приличаш. Искане да й направи предложение. Погледнете го, господин Рос!

— Не мога да ви помогна е нищо — отвърнах аз. — И аз съм с нов костюм. Костюм на истински авантюрист. Нали така беше, господин Лоуи.

— Това беше шега!

Скоро разговорът навлезе в по-спокойна фаза. Юлиус си взе обратно думите „еврейски фашист“ и ги смени с „ционист“, а малко по-късно нарече брат си дори „семеен фанатик“. В разпаления спор Лоуи старши допусна тактическа грешка. Той заяви, че и аз не бих се оженил непременно за еврейка.

— Защо не? — отвърнах аз. — Когато бях на шестнадесет години, баща ми ме посъветва да си взема за жена еврейка. Иначе, смяташе той, от мен нямало нищо да излезе.

— Виждаш ли! — извика Юлиус.

Спорът се разгоря с нова сила. Но благодарение на своята настойчивост Лоуи старши взе връх над лиричния и мечтателен Юлиус. Не бях и очаквал друго. Ако Юлиус беше твърдо решен да се ожени, не би се появил тук със семплия костюм, а веднага би отишъл при своята богиня с жълти чорлави коси — боядисани, както смяташе Лоуи старши. Не беше чак толкова трудно да го разубедят да не бърза с предложението.

— Нищо няма да загубиш — увещаваше го Лоуи старши. — Просто ще премислиш всичко още веднъж.

— А ако се появи някой друг?

— Никой няма да се появи, Юлиус. Нима напразно си вече тридесет години в бранша. Не сме ли твърдили хиляди пъти пред нашите клиенти, че някой друг иска да купи предмета — и това винаги е било номер. Юлиус, хайде, иди и съблечи това циркаджийско сако.

— Няма — заяви Юлиус с неочаквана твърдост. — Така съм се облякъл и така ще изляза.

Лоуи старши се изплаши от нови усложнения.

— Добре, да излезем — каза той с готовност. — Къде да отидем? На кино? Дават филм с Полет Годар.

— На кино ли? — Юлиус плъзна обиден поглед по своето сако цвят маренго. В киното е тъмно и никой нямаше да види новия му костюм.

— Добре, Юлиус. Да отидем тогава в ресторант, в най-скъпия. Да си поръчаме разкошна вечеря. С предястие! Кълцан пилешки чер дроб, а за десерт мелба с праскови. Където искаш, там ще идем.

— Във „Вуазен“ — заяви решително Юлиус.

Лоуи старши преглътна за миг.

— Добре, значи във „Вуазен“. — Той се обърна към мен. — Господин Рос, елате с нас. Днес и без това сте така елегантен. Какво е това в пакета?

— Старият ми костюм.

— Оставете го тук. По-късно ще си го вземете.

В хотела се върнах към десет часа.

— Пристигна някакъв пакет за теб — каза Меликов. — Изглежда, че е бутилка.

Разопаковах я.

— Боже мой! — възкликна Меликов. — Истинска руска водка!

Погледнах опаковката. Нямаше никаква бележка. Само бутилка.

— Видя ли, че шишето е наченато? — попита Меликов. — Не съм аз. Така пристигна.

— Зная — отвърнах аз. — Изпити са две доста големи чаши. Е, ще си налеем ли? Ама че ден!

[1] Виж ти! (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Сив или кафяв вълнен плат, напръскан с бели точки. — Б.пр.

↑

Х

Отидох да взема Кан. Бяхме поканени на тържество у семейство Фрислендер.

— Празникът е подобен на еврейската „бармицва“, което съответствува на конфирмацията у протестантите — поясни Кан. — Завчера Фрислендери получиха американско гражданство.

— Толкова скоро? Не трябва ли да минат пет години, преди да се получат документите?

— Фрислендери чакаха пет години. Те се изселиха в Америка още преди войната, с първата вълна от най-хитрите емигранти.

— Наистина хитро измислено — съгласих се аз. — Защо и на нас не ни е хрумнала тази мисъл?

Фрислендери бяха хора с късмет. Бяха вложили част от капитала си в Америка още преди идването на нацистите на власт. Старият господин не се доверявал нито на германците, нито на каквито и да било европейци. Вложил спестяванията си в американски акции, най-голямата част в „Американ телеграф енд телефон कंपनी“. С течение на времето акциите се покачили значително. Единственото, което пропуснал, били сроковете. Той бил прехвърлил в Америка само онази част от капитала си, която не участвувала в оборота. Фрислендер търгувал с коприна и кожи и смятал, че винаги ще съумее бързо да продаде цялата стока, ако ситуацията започне да става съмнителна. Но ситуацията станала съмнителна две години преди идването на Хитлер на власт. Устоите на Дармщатската национална банка, една от най-големите немски банки, изведнъж се разклатили. Върху касите връхлетяла истинска буря от недоволство. Немците не били забравили страшната инфлация отпреди десет години. Тогава действителната стойност на един билион марки фактически се стопила на четири марки. За да попречи на скандала, правителството затворило касите и блокирало всички банковни преводи за чужбина. С тази мярка то искало да предотврати обмяната на наличния запас от марки в по-стабилни валути. Правителството било демократично, но без да знае,

произнесло смъртна присъда над безброй евреи и противници на нацистката партия. Блокадата от 1931 година така и не била вдигната. Затова след идването на нацистите на власт никой не могъл да спаси парите си в чужбина. Хората били принудени да се откажат от всичко или да останат при парите си и да очакват своята гибел. В кръговете на националсоциалистическата партия това положение се считало за една от най-остроумните шеги на века.

Тогава Фрислендер все още се колебаел. Не искал да се откаже от всичко, освен това станал жертва на странната еуфория, обзела мнозина евреи през 1933 година, и смятал, че всичко това е временно явление. Крясъците на лудите глави ще замлъкнат, след като постигнат желаното: властта. Тогава ще бъде създадено разумно правителство. Ще трябва да се издържи няколко месеца, както при всеки преврат. После всичко пак ще се успокои. При цялата си професионална недоверчивост Фрислендер бил пламенен патриот. Той не вярвал на нацистите, но нали съществувал почтеният президент фон Хинденбург, фелдмаршал и опора на пруското право и добродетели.

Трябвало да мине известно време, преди Фрислендер да се събуди от летаргичния си сън. Сънят продължил, докато един съд не го обвинил в какви ли не престъпления, започвайки от мошеничество и завършвайки с изнасилване на някаква малолетна ученичка, която никога не бил виждал. Майка и дъщеря се заклели, че обвинението е напълно основателно, след като глупавият Фрислендер с възмущение отхвърлил опита за изнудване от страна на майката — тя поискала петдесет хиляди марки, — все още вярвайки в прословутата справедливост на немското правосъдие. Но Фрислендер бързо се вразумил и приел втория опит за изнудване. Една вечер го посетил някакъв секретар от криминалната полиция, зад когото стоял висш партиен ръководител. Поискали от Фрислендер много по-голяма сума, но затова пък осигурили възможност за него и семейството му да избягат от Германия. Казали му, че един от постове на холандската граница щял да бъде предупреден. Фрислендер не вярвал на нито дума от това. Проклинал се всяка вечер, а нощем го проклинала жена му. Подписал всичко, което поискали от него. И чудото станало. Фрислендер и семейството му били прехвърлени през границата. Отначало жена му и дъщеря му. Когато получил картичка от Арнхайм, той жертвувал остатъка от акциите си и три дни по-късно бил също в

Холандия. След това започнало второто действие на трагикомедията. Срокът на паспорта му изтекъл, преди да подаде молба за американска виза. Фрислендер направил опит да се сдобие е други документи. Напразно. Успял да получи известна парична сума от Америка. Но и този източник скоро пресъхнал. Останалия капитал, а това била по-голямата част от неговото състояние, Фрислендер вложил в банката, при условие, че при нужда ще му бъде изплатен лично. Той естествено се надявал, че скоро ще бъде в Ню Йорк. Но срокът на паспорта му изтекъл и Фрислендер се оказал милионер-бедняк. Той отишъл във Франция, където властите още тогава били много изнервени и се отнесли към него като към един от хилядите бежанци, които от страх за кожата си разправяли какви ли не измислици, за да получат разрешително за пребиваване. В края на краищата Фрислендер успял да получи виза независимо от невалидния си паспорт, след като американските му роднини гарантирали за него.

Когато взел от сейфа в банката акциите си, той ги целунал и решил да промени своето име.

Днес бе последният ден от живота на Фрислендер и първият ден на Даниъл Уоруик. Бе се възползвал от възможността при получаване на американско поданство да смени името си.

Влязохме в големия, ярко осветен хол. Веднага се забелязваше, че Фрислендер не бе прахосал времето си в Америка. Всичко говореше за богатство. В трапезарията беше подреден огромен бюфет. Една маса бе отрупана със сладкиши, между които изпъкваха две кръгли торти със захарна глазура. На едната от тях бе написано, името Фрислендер, а на другата — Уоруик. Тортата „Фрислендер“ имаше шоколадов ръб, който при наличие на фантазия можеше да се сметне за видоизменен траурен кант, а тортата „Уоруик“ имаше розов ръб от марципанени розички.

— Идея на моята готвачка — с гордост в гласа заяви Фрислендер. — Какво ще кажете?

Червендалестото му широко лице сияеше от удоволствие.

— Днес ще разрежем и ще изядем тортата „Фрислендер“ — поясни той. — Другата ще остане непокътната. Тя е един вид символ.

— Как ви дойде на ум да се наречете Уоруик? — попита Кан. — Ако не греша, това е известен род в Англия?

Фрислендер кимна.

— Именно, затова! Щом ще си сменям, името, то поне да е нещо прочуто. Какво ще пиете, господин Кан?

Кан го погледна учудено.

— Естествено шампанско! „Дом Периньон“. Новото ви име задължава.

За миг Фрислендер се смути.

— За жалост нямаме от него, господин Кан. Но затова пък мога да ви предложа много хубаво американско шампанско.

— Американско ли? Тогава предпочитам чаша бордо.

— Калифорнийско. Хубав сорт.

— Господин Фрислендер — търпеливо каза Кан. — Въпреки че е окупиран от немците, Бордо все още не се намира в Калифорния. Няма защо да прекалявате с новия си патриотизъм.

— Не е там работата. — Фрислендер изпъчи гърди. Между реверите на смокинга му проблеснаха сапфирените копчета на ризата. — Защо точно днес да си спомняме за миналото? Можехме да получим холандски джин и немско вино. Но ние естествено отказахме. И в Германия, и в Холандия преживяхме твърде много несгоди По същата причина не поръчахме и френски вина. Освен това те не са и чак толкова хубави. Всичко е реклама! Виж, чилийското вино е действително първокласно.

— Излиза, че вие си отмъщавате чрез напитките?

— Въпрос на вкус. Но заповядайте на масата, господа — поведе ни той.

— Както виждате, има и богати емигранти — каза Кан. — Наистина те са много малко. Дори и Фрислендер загуби всичко, което остана в Германия. Някои други от така наречената вълна на „хитреците“ започнаха работа, без да губят време, и доста преуспяха. Впрочем основната маса емигранти са „нерешителните“. Те тъпчат на едно място и не знаят дали искат да се върнат в родината си, или не. Освен тях има и други, които напролет ще бъдат принудени да се върнат, защото няма да намерят работа в Америка.

— Към коя вълна причислявате мен? — полюбопитствувах аз и отхапах от едно желирано пилешко бутче в сос от портвайн.

— Към последната, към онази, която се среща с първата, вече отдръпваща се вълна. Тук кухнята е великолепна, нали?

— Всичко ли е приготвено тук?

— Всичко. Фрислендер имаше късмет: готвачката му в Европа бе унгарка. Тя му остана вярна и няколко години по-късно го последва през Швейцария във Франция — с бижутата на госпожа Фрислендер в стомаха. Няколко много красиви скъпоценни камъка без фасетки, които госпожата своевременно ѝ бе дала. Преди да премине границата, Роза ги пхнала в една кифла и ги глътнала. Между другото това не било необходимо, никой не я проверил, понеже била унгарка. А сега продължава да готви. Истинско съкровище.

Огледах се. Край бюфета се точеха две редици гости.

— Всички ли са емигранти? — попитах аз.

— Не, не всички. Госпожа Фрислендер култивира връзки предимно с американци. Нали чувате, че семейството също говори само английски. С немски акцент, но на английски.

— Много разумно. Как да се научат иначе?

Кан се разсмя. В чинията му имаше огромно парче свинско печено.

— Аз съм свободомислещ човек — рече той, забелязвайки моя поглед, — а червеното зеле е една от моите...

— Зная — прекъснах го аз. — Една от многобройните ви слабости.

— Колкото повече такива слабости, толкова по-добре. Особено когато човек живее сред опасности. Никога и през ум не му идва да се самоубие.

— Мислили ли сте някога за самоубийство?

— Да. Веднъж. И ме спаси миризмата на пържен дроб с лук. Положението беше критично. Знаете, че животът се състои от много пластове и всеки от тях има своите върхови моменти и падове, които обикновено не съвпадат, и падовете се неутрализират от следващия пласт. Мигът на най-голямата опасност настъпва, когато всички падове съвпадат. Тогава хората се самоубиват без видима причина. Ето в такъв момент ме спаси миризмата на пържен дроб с лук. Реших да хапна преди смъртта. Трябваше да почакам малко, изпих чаша бира и завързах разговор. Дума по дума и у мен се възроди желанието за живот. Вярвате ли ми? Това не е анекдот. Ще ви разкажа една история,

която ми идва на ум винаги, щом чуя жалкото английско квакане на нашите емигранти. То ме трогва много и ми напомня за една емигрантка — бедна, болна и безпомощна старица. Решила да се самоубие и може би щяла да го стори, но тъкмо когато смятала да отвори крана на газта, се сетила колко ѝ било трудно да учи английски и как едва от няколко седмици почувствувала, че разбира езика все по-добре и по-добре. Изведнъж ѝ станало жал да се откаже от всичко. Малкото познания по английски били всичко, което притежавала, тя се вкопчила в тях като удавник за сламка и благодарение на това останала жива. Често си спомням за тази жена, когато слушам отвратителния английски на прилежните начинаещи. Това е трогателно. Дори и Фрислендерови. Нали трагичното и комичното вървят ръка за ръка. Погледнете прекрасното момиче, което се тъпче отсреща с ябълков сладкиш със сметана. Красива е, нали?

Погледнах момичето.

— Тя е не само красива — възкликнах аз изумен. — Тя притежава трагична красота. — Погледнах я още веднъж. — Тя е пленителна. Ако не ядеше сладкиша така захласнато, би била една от малкото жени, пред които човек изпитва желание да коленичи, без сам да знае защо. Какво прекрасно лице! Да не би да има гърбица? Или слонска болест? Щом като тази богиня е попаднала у Фрислендерови, все пак нещо не е в ред.

— Почакайте, докато стане — прошепна възторжено Кан. — Тя е съвършена. Има глезени на газела. Колене на Диана. Стройна фигура, но не прекалено тънка. Има едри, добре оформени гърди. Кожата ѝ е идеална. Краката — безупречни. Няма дори и следа от мазоли.

Стрелнах го с недоумяващ поглед.

— Не ми ли вярвате? — попита той. — Зная го със сигурност. Освен това се казва Кармен. Тя е Грета Гарбо и Долорес дел Рио, взети заедно.

— И... — произнесох нетърпеливо аз.

Кан се протегна.

— Глупава е — отвърна той. — Не просто глупава, а неописуемо тъпа. За нея изяждането на ябълковия сладкиш е вече изключително умствено постижение, свързано с непосилно напрежение. След това непременно ще трябва да си почине. Поне малко да подремне.

— Жалко — казах не много уверено аз.

— Напротив, възхитително!

— Но с какво може да ви плени такава фантастична глупост?

— Със своята неочакваност.

— Една статуя е още по-глупава.

— Статуята е безмълвна, а Кармен притежава дар слово.

— И какво говори?

— Най-невероятните безсмислици, които сте в състояние да си представите. Но тя не прилича на някоя еснафка-домакиня. Кармен е свръхестествено тъпа, тъпа като крава. Във Франция се срещам отвреме-навреме с нея. Глупостта ѝ беше толкова легендарна, че я закриляше като шапка-невидимка. Веднъж над главата ѝ надвисна опасност. Трябваше веднага да се измъкне. Реших да я взема със себе си. Тя отказа. Искаше първо да се изкъпе и да се облече. След това пожела да си вземе и дрехите, не искаше да тръгне без тях. Междувременно гестапо бе вече по летите ѝ. Не бих се учудил, ако ѝ хрумнеше да отиде и на фризьор. За щастие там нямаше фризьор. На всичкото отгоре ѝ се прииска и да закуси. Идеше ми да я ударя с хлебчетата по прелестното лице. Тя, закусуваше, а аз треперех от нерви. След това реши, че трябва непременно да вземе със себе си недоядените хлебчета и мармалада. Толкова дълго търси чиста хартия, че почти чувахме тропота на гестаповските ботуши. После се качи в колата при мен. Без да бърза. Онази сутрин се влюбих в нея.

— Веднага ли?

— Не. Когато бяхме вече в безопасност. Тя така и не забеляза нищо. Боя се, че е твърде глупава дори и за любов.

— Силно казано!

— Понякога до мен достигаха слухове за Кармен. Минавала през всички опасности като прелестна, ленива платноходка. Попадала в невероятни ситуации, но нищо не ѝ се случвало. Нейната неописуема непринуденост обезоръжавала даже убийци. Мисля, че дори не е изнасилвана. В Америка дойде естествено с един от последните самолети. Когато в Лисабон се качила при куп треперещи от страх бежанци, рекла невъзмутимо: „Ще бъде много забавно, ако самолетът падне в морето, нали?“ И никой не я линчувал. На всичкото отгоре се казва Кармен. Не Берта, не Рут или Елизабет, а Кармен!

— С какво се занимава сега?

— Тя има щастливата съдба на свещена крава и веднага я приеха като манекенка при Сакс на Пето авеню. Без да търси работа, търсенето е твърде уморително за нея. Поднесоха ѝ място при Сакс на тепсия.

— Защо не работи в киното?

— Даже и за това е прекалено тъпа.

— Невъзможно. Не може да съществува такава глупост!

— Тя е не само глупава, но и инертна. Няма никакви амбиции. Никакви комплекси. Прекрасна жена!

Взех си едно парче от тортата „Фрислендер“. Междувременно бяха прибрали тортата „Уоруик“ на сигурно място. „Фрислендер“ беше превъзходна — горчив шоколад с бадеми. Навярно и това бе символ. Разбрах защо Кармен бе пленила Кан. Тя бе получила като дар от природата онова, което той бе възпитавал у себе си чрез смелост и презрение към смъртта. И то, изглежда, го привличаше непреодолимо към нея.

— Аз ви разбирам, но колко време ще можете да издържите при такава глупост?

Лицето на Кан придоби мечтателен израз.

— Цял живот! Това е най-великото приключение в живота ми.

— Какво?

— Най-великото — повтори той.

— Тъпотата? Свещената тъпота? Нима не ви доскучава?

— Не. — Кан също посегна към тортата „Фрислендер“ и си отрязва парче с началните букви „Фрис“.

— Не можеше ли да се нарече просто Ландер? — забеляза той.

— Решил е да започне всичко отначало — отвърнах аз. — Втората част на старото му име, макар и малко променена, не би го удовлетворила. Впрочем добре го разбирам.

— Как ще се наречете вие, когато получите американско гражданство?

— Ще си направя шега и ще взема за псевдоним старото си име. Моето истинско име. Сигурно никой не го е правил досега.

— Във Франция срещнах един зъболекар. Един ден преди отпътуването му от Германия, за което вече имал официално разрешение, го извикали в гестапо. Обзет от отчаяние, той се сбогувал с близките си. Всички предполагали, че ще го изпратят в концлагер. А

в гестапо го разпитали само за името му. Заявили му, че като евреин е невъзможно да напусне страната с това име. Той се казваше Адолф Дойчланд. Пуснали го, когато изявил готовност да отпътува под името Ланд. Във френския лагер за бежанци зъболекарят ми каза, че би заминал под каквото и да било име.

Накрая ни поднесоха кафе. Чувствувахме се като лакомиците от картината на Брьогел стари.

— Как мислите, дали принципите на Фрислендер са несъвместими и с френския коняк?

— Той има „Фундадор“. Португалски или испански. Леко сладникав, но не е лош.

Влезе госпожа Фрислендер.

— Танците вече започнаха, господа. В същност не би трябвало да се танцува, знаете, че е война, но в края на краищата такъв ден се случва само веднъж в живота. Смятам, че един танц не би наскърбил никого. Нашите военни нямат търпение.

Забелязахме няколко американски офицери. Те спадаха към новия кръг от познати на Фрислендери. Килимът в хола бе навит на руло. Госпожица Фрислендер, облечена в яркочервена рокля, избра за своя жертва някакъв лейтенант. Той се раздели неохотно с двамата си приятели, които все още ядяха сладолед. Но и те бяха поканени веднага след това на танц от две момичета, които поразително си приличаха. Момичетата бяха красиви и много жизнени.

— Това са близначките Колер — поясни Кан. — Унгарки. Едната пристигна преди две години и направо от парахода отиде с такси при един лекар, прочут със своите козметични операции. Шест седмици по-късно тя се появи отново — боядисана, с правилно, наполовина скъсено носле и разкошен бюст. Бе научила адреса по време на пътуването и бе решила да действа, без да губи време. По-късно дойде втората сестра, която веднага бе отведена при същия хирург. Злите езици твърдяха, че била скрита под воал. Така или иначе и тя се появи след два месеца разкрасена и кариерата на близначките започна. Разправят, че е пристигнала и трета сестра, която обаче не искала да се оперира. Същите зли езици твърдят, че двете близначки я държат под ключ, докато не отстъпи.

— А тези предприемчиви близначки не оперираха ли и имената си?

— Не. Уверяват, че в Будапеща са били звезди. Тук станаха малки звезди за малки роли. Но ще стигнат далеч. Те са остроумни и интелигентни. При това — унгарки. Истинско олицетворение на известния израз: огнена кръв.

— Мисля, че това е чудесно. Чудесно е, че тук всеки може да започне отначало и да промени онова, което му е дадено от природата: лице, гърди, „родословната си линия“, както казва Силвърс. Дори и името си. Сякаш в едно цяло са събрани маскарад и извор на вечната младост. Грозничкото момиче влиза във водата и излиза от нея преобразено. Аз съм за сестрите Колер, семейство Уоруик и чудото на превъплъщението.

Приблѝжи се Фрислендер.

— След малко ще има и гулаш. Розѝ го приготвя. Ще го сервираѝ към единадесет часа. Вие не танцувате ли?

— Нашите стомасѝ предпочитат хубавото ядене пред тангото и кайзер валса.

— Хареса ли ви вечеряѝта?

— Превъзходна.

— Това ме радва. — Фрислендер наведе към нас потното си червендалесто лице. — Знаете ли, в днешно време човек рядко има радостни поводи.

— Но господин Фрислендер...

— Така е. Винаги те тревожи някакво смѝтно чувство, от което никога не можеш да се освободиш. Смятате ли, че постѝпих правилно, като приех новото име, господин Кан? Понякога и заради това изпитвам някакво тягостно чувство.

— Но това си е лично ваша работа, господин Фрислендер — отвърна сърдечно Кан. Той ненавиждаше фалша и ставаше ироничен, щом забележеше и следа от лицемерие. Обаче чуждият страх и несигурност пробуждаха в душата му състрадание. — А ако името не ви подхожда, сменете го още веднѝж.

— Смятате ли, че може?

— В тази благословена страна това е по-лесно, отколкото където и да е другаде. Тук хората се отнасят към промяната на името с почти същото разбиране като на остров Ява. Ако на остров Ява някому омръзне или опротивее собственото име, той може да приеме друго. Всеки намира това за правилно и мнозина го правят по няколко пъти в

живота си. Защо да мъкнем постоянно със себе си древния Адам, когато вече отдавна сме го надрасли? Лекарите казват, че и бездруго организмът на човек се обновява на всеки седем години.

Фрислендер се усмихна успокоен.

— Вие сте истинско съкровище, господин Кан! — каза той и се отдалечи, клатейки се.

— Вижте, Кармен танцува — рече Кан.

Погледнах към нея. Кармен почти не се движеше. Като жив символ на всички мечти тя се бе отпуснала, обладана от мирова скръб, в обятията на висок риж сержант. Докато очите на околните я следяха с младежки възторг, тя си мислеше, ако можеше да се вярва на Кан, за рецептата на ябълковия сладкиш.

— Боготворя тази крава — изрече дрезгаво Кан.

Замълчах. Наблюдавах Кармен и госпожа Фрислендер, близначките Колер с техните подновени бюстове и господин Фрислендер-Уоруик с възкъсите му панталони и ми беше толкова леко, както не се бях чувствувал отдавна. Може би това наистина бе обетованата земя, помислих си аз, може би Кан е прав и тук действително можеш да се превърнеш в друг човек, а не само да смениш своето име и лице. Може би това бе възможно, макар и да изглеждаше нереално: нищо да не забравиш и въпреки това всичко да обновиш, да го пречистиш, докато утихне болката, да го претопиш, без загуба, без измяна, без малодушно бягство.

XI

На следващата вечер получих писмо от адвоката: разрешителното ми за престой бе удължено за шест месеца. Почувствувах се като на люлка; издигаш се нагоре, после пак надолу. Но с такова усещане можеше да се свикне. Адвокатът ми пишеше да му се обадя утре предиобед по телефона. Досещах се защо.

Когато влязох в мизерния хотел, заварих там Наташа Петровна.

— Меликов ли чакате? — попитах аз с известно смущение.

— Не, чакам вас. — Тя се засмя. — Познаваме се толкова малко, а вече трябва да си прощаваме толкова много — просто е забавно. Какви са в същност нашите отношения?

— Прекрасни — отговорих аз. — Поне, както изглежда, не ни е скучно един с друг.

— Вечеряли ли сте?

Мислено преброих парите си.

— Още не. Искате ли да отидем в „Лоншан“?

Тя ме погледна изпитателно. Бях облечен с новия си костюм.

— Нов! — възкликна Наташа, а аз, проследил нейния поглед, показах обувките си.

— И те са нови. Смятате ли, че съм узрял за „Лоншан“?

— Снощи бях в „Павилиона“. Пълна скука. През лятото е приятно човек да седне на чист въздух. Но в Америка още не са се сетили за това. Та тук няма дори и кафенета.

— Но пък има сладкарници.

— Да, за старици, които понамирисват на нафталин.

— В стаята си имам тенджерата с гулаш по сегедски — казах аз. — Ще стигне за шестима гладници. Приготвен е от унгарска готвачка. Снощи беше превъзходен, но днес е още по-хубав. Притоплен, гулашът с кимион и зеле е още по-вкусен.

— Откъде се сдобихте с гулаш?

— Вчера бях на вечеря.

— За пръв път чувам някой да си взема гулаш за в къщи, и то за шестима, след като е ходил някъде на гости. Къде беше това? В...?

Хвърлих ѝ предупредителен поглед.

— Не, не в немска бирария. Гулашът е унгарско ястие, а не германско. Бях поканен у едни хора. На празнична вечеря с танци! — добавих аз, за да си отмъстя за нейните подозрения.

— О, даже с танци! Изглежда, добре се справяте.

Нямах желание да ме разпитва.

— Обичаят там е такъв — поясних аз. — Самотните ергени, обитаващи мизерни хотелски стаички, получават от човеколюбивата домакиня тенджерата гулаш за в къщи. Имаше предостатъчно ядене. За цяла рота войници. Освен това на мен и приятеля ми дадох краставички с копър и вишнев щрудел. Храна като за богове! Но за жалост всичко е студено.

— Не може ли да се стопли?

— Къде? — попитах аз. — Имам само електрическа кафеварка, нищо друго.

Наташа Петровна се засмя.

— Надявам се, че нямате в стаята си гравюри, които да показвате на гостенките си.

— Не съм и помислял за такова нещо. Значи не искате да отидем в „Лоншан“?

— Не! Описахте ми така съблазнително вашия гулаш. А и Меликов скоро ще се върне — добави тя. — Той сигурно ще може да ни помогне. Да се разходим половин час из града. Днес още не съм излизала навън. А за гулаша положително трябва подобаващ апетит.

— Добре.

Бродехме из улиците. Къщите плуваха в червеникавия зрак. В магазините светнаха, примигащи, лампите. Наташа ми призна, че страда от „комплекс за хубави обувки“. Не можела да отмине магазин за обувки, без да спре. Дори и да го е разглеждала преди час, на връщане пак проверявала дали няма нещо ново.

— Луда съм, нали?

— Защо?

— Та какво може да се е променило? Нали малко преди това съм разглеждала всичко.

— Но може да сте пропуснали нещо. Освен това на собственика може да му е хрумнало да подреди витрината по друг начин.

— След като е затворил магазина?

— А кога иначе? Докато е отворено, той трябва да продава.

Наташа ми хвърли бърз поглед.

— Вие да не сте нещо... — Тя почука с пръст по слепоочието си.

— В същност чакайте. На няколко пъти наистина ми се е случвало да гледам как аранжират витрини. Знаете ли как става това: всички зад стъклото се движат насам-натам по чорапи, съвсем безшумно, и се правят, че не забелязват застаналите отпред минавачи.

Тя възпроизведе тази картина.

— А как е в модните къщи? — попитах аз.

— Това е моята професия. Стига ми денем.

Наближихме магазина на Кан. Реших да го помоля да ми услужи електрическият си котлон. За мое учудване той все още беше в магазина.

— Един момент — обърнах се аз към Наташа Петровна, — ето къде ще разрешим проблема с нашата вечеря.

Отворих вратата.

— Идвате тъкмо навреме! — каза Кан и погледна през рамото ми Наташа. — Няма ли да поканите дамата си вътре?

— Далеч съм от тая мисъл! — отвърнах аз. — Исках само да взема назаем вашия котлон.

— Сега ли?

— Да.

— Няма да стане. Аз самият имам нужда от него. Тази вечер по радиото ще предават последните предварителни срещи на боксовия шампионат. Поканил съм Кармен на вечеря. Трябва да дойде всеки миг. Вече закъснява с четиридесет и пет минути. За щастие това няма да промени вкуса на гулаша.

— Кармен — промълвих аз и погледнах Наташа, която изведнъж ми се стори толкова желана и чужда от другата страна на витрината, сякаш ни разделяха стотици километри. — Кармен — повторих несъзнателно аз.

— Да. Защо не останете тук? Ще вечеряме заедно, а след това ще слушаме боксовите мачове.

— Чудесно — рекох аз. — Яденето ще стигне, нали?

— Даже е готово.

— Къде ще вечеряме? Вашата стая не може да побере четирима души.

— В магазина.

— В магазина ли?

Излязох навън при все още така далечната Наташа, грейнала в сребристоривите отблясъци на светлината във витрината. Когато заставах до нея, ме обзе странното чувство, че ми е станала по-близка отпреди. Илюзия от светлината, сенките и отражението, помислих си аз глупаво.

— Поканени сме на вечеря — казах аз. — И на боксов мач.

— А моят гулаш?

— И на гулаш.

— Как така?

— Ще видите.

— Да не сте скрили навсякъде из града канчета с гулаш? — попита изненадана тя.

— Само на важни стратегически пунктове.

Видях приближаващата се Кармен. Бе облечена със светъл шлифер без шапка. Кан излезе от магазина. Забелязах как Наташа измери с мълниеносен поглед Кармен. Кармен остана невъзмутима, тя дори не се изненада. Червеникавото вечерно сияние обагреше черната ѝ коса и тя изглеждаше като къносано облаче.

— Малко закъснях — обясни тя спокойно. — Но това няма значение, нали? Гулашът не се разваля. Донесохте ли от щрудела с вишни?

— И с вишни, и с извара, и с ябълки — обяви Кан. — Днес предиобед от неизчерпаемата кухня на Фрислендер пристигна цял пакет.

— Има даже и водка — добави Наташа Петровна. — Ден на изненади.

Гулашът действително бе по-хубав от предния ден. Беше по-вкусен дори само заради факта, че го ядохме под звуците на орган. Кан беше включил своя радиоапарат, за да не пропусне боксовите мачове, затова слушахме и програмата преди репортажа. Колкото и странно да бе, Йохан Себастиан Бах вървеше с гулаша по сегедски, макар и да бях смятал, че Ференц Лист би подходдал повече. Без съмнение обаче

съчетанието обикновен гулаш с Бах би било невъзможно. Краставичките ядохме с ръце, а гулаша — с лъжици. Навън пред витрината се събраха неколцина минувачи: те също искаха да чуят коментара от боксовия турнир, а за сега ни наблюдаваха. На нас те ни изглеждаха като риби в аквариум, както вероятно и ние на тях.

Неочаквано на вратата енергично се почука. Кан и аз помислихме, че е полицията, но това бе келнерът от отсрещния ресторант, който ни носеше четири двойни водки.

— Кой ги поръча? — попита Кан.

— Някакъв плешив господин. Сигурно е видял през стъклото, че пиете водка и че шишето е почти празно.

— Къде е той?

Келнерът вдигна рамене.

— Четирите водки са платени. По-късно ще взема чашите.

— Тогава ни донесете още четири.

— Добре.

Вдигнахме чаши към непознатите хора на улицата. На разсеяната светлина от рекламите преброих поне пет плешиви глави. Беше невъзможно да познаем нашия благодетел. Затова ние постъпихме тъй, както обича да постъпва човек, макар че му се удава много рядко: вдигнахме чаши и пихме за и против безименното човечество. В отговор човечеството забарабани с пръсти по стъклото. Органът изведнъж замлъкна. Кан увеличи звука и раздаде сладкишите. Той се извини, че не е сварил кафе, но сега не можел да отиде горе и да търси кутията с кафето. Започваше първият рунд.

Мачовете свършиха. Наташа Петровна посегна към чашата си. Кан изглеждаше изморен, боксът бе изчерпал всичките му сили. Кармен се бе отпуснала в спокоен сън.

— Какво ви казах? — промълви Кан.

— Нека си спи — прошепна Наташа. — Време е да тръгваме. Много ви благодаря за всичко. Лека нощ.

Излязохме на влажната улица.

— Той положително иска да остане насаме с приятелката си.

— Не съм толкова сигурен.

— Защо? Тя е много красива. — Наташа се засмя. — Неуместно красива. Толкова красива, че човек може да получи комплекс за малоценност.

— Затова ли си тръгнахте?

— Не. Затова останах. Обичам красивите хора. Въпреки че понякога ме натъжават.

— Защо?

— Защото красотата е преходна. Старостта подхожда на малцина. За нея явно е необходимо нещо повече от красотата.

Вървахме по улицата. Спящите витрини бяха пълни с евтини модни украшения. Няколко магазина за деликатеси все още бяха отворени.

— Странно — рекох аз. — Никога не съм се замислял над това как ще бъде, когато остареем. Вероятно съм бил изцяло погълнат от стремежа да оцелея, затова никога не съм мислил за нещо друго.

Наташа се засмя.

— А аз не мисля за нищо друго.

— Както изглежда, и мен ще ме сполети същата участ. Меликов твърди, че човек не можел да разбере старостта.

— Меликов открай време все си е бил стар.

— Открай време?

— Винаги е бил стар по отношение на жените. А това е старост. Или не съм права?

— Права сте. Ако гледаме на нещата опростено.

— Сигурно е така. Всичко останало е отказ от житейските радости, наречен с разни красиви имена. Съгласен ли сте?

— Може би. Не зная. В този миг не мога да си го представя.

Тя ме стрелна с един от своите мълниеносни погледи.

— Браво — каза след това с усмивка и ме хвана под ръка.

Посочих наляво.

— Ето един магазин за обувки. Все още осветен. Ще го разгледаме ли?

— Непременно.

Пресеяхме улицата.

— Колко е голям градът! — възкликна Наташа. — Безкраен. Харесва ли ви Ню Йорк?

— Много.

— Защо?

— Защото не ме гонят оттук. Просто, нали?

Тя ме погледна замислено.

— Това достатъчно ли ви е?

— Достатъчно е за едно малко щастие. Примитивното щастие на човека, който има подслон и храна.

— Нима е достатъчно? — повтори тя.

— Като начало — да. Приключенията омръзват, щом се превърнат в навик.

Наташа се засмя.

— Тихо щастие, а? Всичко това е чудесна измислица. Не вярвам на нито една ваша дума.

— Аз също. Но понякога се успокоявам с подобни сентенции.

Тя отново се засмя.

— За да не изпаднете в отчаяние, нали? О, колко добре ми е познато всичко това.

— Къде ще отидем сега? — попитах аз.

— Големият проблем на големия град. Скоро всички заведения омръзват.

— А „Ел Мороко“?

Тя стисна нежно ръката ми.

— Днес в главата ви се въртят само заведения за милионери, като че ли сте богат фабрикант на обувки.

— Нали трябва да покажа новия си костюм.

— А мен не?

— Предпочитам да не отговарям на този въпрос.

Отидохме в малката зала на „Ел Мороко“, не в голямата със звездния таван и раираните като зебра дивани. В малката зала Карл Инвалд свиреше виенски песни.

— Какво ще пиете?

— Moscow Mule.

— Какво е това?

— Коктейл. Водка, бира с джинджифил и лимонов сок. Чудесно освежава.

— И аз ще го опитам.

Наташа остави обувките си на пода и изтегна крака на дивана.

— Не обичам много спорта — заяви тя. — За разлика от американците. Не мога нито да яздя, нито да плувам, нито да играя тенис. Предпочитам да си седя на дивана и да бърбля с някого.

— И каква сте още?

— Сантиментална, романтична и непоносима. Обожавам евтината романтика. Колкото по-евтина, толкова по-добре. Е, харесвали ви коктейлът?

— Чудесен е.

— А виенските мелодии?

— И те са чудесни.

— Добре. — Тя се облегна доволно в ъгъла на дивана. — Понякога е просто необходимо да те залее огромна вълна от сантименталност, в която триумфално потъват цялата предпазливост и добрият вкус. По-късно можеш да се отърсиш от водата и до насита да се смееш над себе си. Искате ли да опитаме?

— Вече съм готов.

У Наташа имаше нещо котешки игриво, но заедно с това и тъжно. Такова бе и нейното дребно личице със сиви очи и буйни коси.

— Да започнем веднага играта — предложи тя. — Аз съм нещастно влюбена, ужасно разочарована, самотна, имам нужда от утеха, не искам за нищо да слушам и не зная за какво живея. Стига ли за начало? — Тя отпи голяма глътка и ме погледна очаквателно.

— Не — отвърнах аз. — Това са само неприятни подробности.

— И това, че не зная защо живея ли?

— Та кой ли го знае? А ако го знае, това само усложнява живота.

Тя ме погледна втренчено.

— Сериозно ли говорите?

— Разбира се, че не. Просто си приказваме. Нали това искахте?

— Не съвсем. Само донякъде.

Към масата ни се приближи пианистът и поздрави Наташа.

— Карл — каза тя, — моля ви, изсвирете арията от „Граф фон Люксембург“.

— С удоволствие.

Карл засвири. Пееше много добре и беше превъзходен пианист.

„Драги приятелю, не посягай към звездите, светещи в мъглявините...“

Наташа го слушаше унесена. Мелодията беше хубава, но кръчмарска — думите, както винаги, бяха безсмислени.

— Как я намирате?

— Еснафска.

Тя се замисли само за секунда, след това каза:

— Тогава би трябвало да ви хареса. Както тихото щастие, което така много цените.

Хитрушата има бърза мисъл, възхитих ѝ се аз.

— Необходимо ли е винаги да критикувате? — рече с неочаквано кротък глас тя. — Не можете ли да се отпуснете? Или се боите?

Най-уместният въпрос за един нощен бар в Ню Йорк! Ядосах се на себе си, понеже тя имаше право. Седях като истукан, колкото и да ми бе неприятно, и давах типично немски отговори. Липсваше само да ѝ прочета лекция за увеселителните заведения от дълбока древност до наши дни, обръщайки особено внимание на танцовите площадки и нощните заведения.

— Арията ми напомня за далечното минало, за времето преди войната — казах аз. — Тази песен е много стара, мисля, че още баща ми я знаеше. И като че ли я пееше понякога. Той беше слабават човечец и обичаше старинните вещи, старите градини. Често съм слушал тази ария. Сладникава оперетна мелодия, но в сумрачните градини на виенските предградия и села, където на светлината на фенерите, под високи орехи и кестени се лееше тазгодишно вино, тя не беше сантиментална. Тази ария натъжава, ако се слуша на свещи, в съпровод на оркестър, под мекото покривало на нощта. Там тя не звучеше еснафски, казах тава просто ей така. Отдавна не я бях чувал. Тогава се пееше още една песен: „Едва когато всичко свърши, и музиката, и виното.“ Последната песен, която бях слушал преди войната.

— Карл сигурно я знае.

— Бих предпочел да не я пее. Това бе последната мелодия, която слушах, преди нацистите да окупират Австрия. След това се свиреха само маршове.

Наташа помълча известно време.

— Карл ще повтори арията от „Граф фон Люксембург“. Ако желаете, ще го помоля да не прави това.

— Нали току-що я изсвири?

— Когато съм тук, я изпълнява по няколко пъти.

— Но ние бяхме вече веднъж в бара. Тогава не я чух.

— Тогава той имаше почивен ден. Свиреше друг музикант.

— Аз я слушам със същото удоволствие, както и вие.

— Наистина ли? Не поражда ли тъжни спомени у вас?

— Как да ви кажа. В края на краищата всички спомени са тъжни, защото са свързани с миналото.

Тя се вгледа внимателно в мен.

— Мисля, че е време за още един Moscow Mule.

— Задължително. — Сега аз я разгледах. Тя не притежаваше трагичната красота на Кармен, но дребното ѝ лице се отличаваше с изключителна живост и будна интелигентност. То постоянно менеше израза си — в очите ѝ ту проблясваха дяволитите пламъчета на бърз като стрела, предизвикателен хумор, ту изведнъж те засияваха с изненадващо мек блясък.

— Какво ме гледате така? — попита тя с внезапно събудено недоверие. — Да не ми лъщи носът?

— Не. Просто си помислих защо сте толкова любезна с келнерите и пианистите и толкова агресивна с приятелите си.

— Защото келнерите са беззащитни — отговори Наташа и ме погледна. — Наистина ли съм толкова агресивна? Или вие сте свръхчувствителен?

— Мисля, че аз съм прекалено чувствителен.

Тя се засмя.

— Вие изобщо не мислите така. Чувствителният човек никога не се смята за такъв. Така ли е?

— Несъмнено.

Карл отново запя арията от „Граф фон Люксембург“.

— Предупредих ви — прошепна Наташа.

Влязоха няколко души и ѝ махнаха с ръка. Преди това и други също я бяха поздравили. Тя познаваше мнозина, бях забелязал това. Само след миг към масата ни се приближиха двама мъже и я заговориха. Както стоях там, внезапно ме обзе онова усещане, което изпитваме, когато малък самолет попадне във въздушна яма. Не чувствавах почва под краката си, всичко сякаш пропадеше и се въртеше пред очите ми — синьо-зелени раирани стени, многобройни лица и проклетата музика — всичко се люлееше, като че ли изведнъж

бях загубил равновесие. Не беше нито от водката, нито от гулаша — гулашът бе твърде хубав, а водка бях пил твърде малко. Вероятно причината се крие в спомена, помислих си с озлобление, спомена за Виена и покойния ми баща, който не беше успял да избяга навреме. Погледът ми се задържа върху рояла и Карл Инвалд, гледах ръцете му, бягащи по клавишите, ала нищо не чувах. После стените престанаха да се движат. Поех си дълбоко дъх и имах чувството, че съм се върнал от далечно пътешествие.

— Тук стана много шумно — каза Наташа. — Театралните представления са свършили. Да си тръгваме ли?

Спектаклите са свършили, помислих си аз, и около полунощ заведенията се пълнят с милионери и сутеньори, води се война, а аз бездействувам някъде между тях. Това беше смешна и несправедлива мисъл, понеже мнозина от мъжете, седящи по масите, бяха с униформа и навярно не всички бяха герои от тила, а фронтоваци в отпуск, но в момента не ми беше до справедливост. Задушаваше ме безсилна ярост.

Проправихме си път по тесен коридор край тоалетните и гардеробите, през смехове и поздрави и излязохме навън.

Улицата беше топла и влажна. Пред входа имаше цяла редица от таксите. Портиерът отвори вратата на едно от тях.

— Няма нужда от такси — каза Наташа Петровна. — Живея съвсем наблизко.

Улицата стана по-тъмна. Стигнахме до къщата, където живееше тя. Наташа се протегна като котка.

— Обичам такива нощни разговори за всичко и нищо — рече тя. — Всичко онова, което ви наприказвах, естествено не е истина.

Светлината от уличната лампа падаше върху лицето ѝ.

— Разбира се, че не е — отвърнах аз, все още в безсилен гняв, предизвикан от съжаление към самия себе си.

Прегърнах и целунах Наташа, очаквайки, че ще ме отблъсне ядосано като долен плебей. Но тя не го стори. Само ми отправи странно кротък поглед, постоя миг така и влезе мълчаливо във входа.

XII

Връщах се от адвоката. Бети Щайн ми бе дала сто долара, за да платя първата вноска. Поглеждайки часовника с кукувичката, се бях опитал да се пазаря, но адвокатът остана твърд като диамант и чужд на каквато и да е сантименталност. Стигнах дотам, че му разказах някои неща от живота си през последните години. Знаех, че част от тях му е известна, нали беше използвал тези факти, за да удължи разрешителното ми за престой, но си мислех, че някои подробности няма да навредят и ще го настроят по-благосклонно. Петстотин долара бяха голяма сума за мен.

— Похленчете му както трябва — ме бе посъветвала Бети Щайн — Може би ще помогне. Освен това всичко, което разказвате, е истина.

Но нищо не излезе. Адвокатът заяви, че вече ми е направил отстъпка, обичайният му хонорар бил значително по-висок. Не помогна и доводът ми за безпаричието на емигранта. Адвокатът ми се изсмя.

— Всяка година в Америка пристигат повече от сто и петдесет хиляди емигранти като вас. Тъй че вие не сте никакво трогателно изключение. Какао искате? Вие сте здрав, млад и силен. Така са започнали всички наши милионери. А и, както чувам, вече сте излезли от стадия мияч на чинии. Положението ви не е толкова лошо. Знаете ли кое е наистина лошо? Да си беден, стар, болен и да си евреин в Германия! Това е лошо! А сега — довиждане! Чака ме по-важна работа. Не забравяйте да ми донесете навреме следващата вноска.

Бях благодарен, че не ми поиска допълнителен хонорар за това, че ме бе изслушал.

Разхождах се бавно из града, обгърнат от леката, неспокойна утринна омара. Слънцето светеше през позлатените облаци. Току-що измитите коли блестяха, а Сентрал парк бе изпълнен с детска глъчка. У Силвърс бях виждал подобни пейзажи — снимки на картини от Пикасо, изпратени от Париж. Ядът ми от срещата с адвоката се изпари, това беше по-скоро яд от доста жалката роля, която бях принуден да

изиграя. Той бе отгатнал мислите ми и беше прав. Не можех да се сърдя дори на Бети, която ме посъветва да постъпя така. В края на краищата трябваше сам да реша дали да се вслушам в съвета.

Минах покрай басейна с морските лъвове; и те блестяха на топлото слънце като полирани, живи бронзови статуи. Тигрите, лъвовете и горилите бяха излезли в своите клетки. Те се разхождаха неспокойно напред-назад и гледаха света със своите прозрачни бериллови очи, които виждаха всичко и нищо. Играещите горили се замеряха с бананови кори. Не изпитах ни най-малко съчувствие към тях. Животните нямаха вид на изгладнели търсачи на плячка, измъчвани от комари и болести, а по-скоро приличаха на спокойни, сити пенсионери по време на утринна разходка. Ако страхът и гладът са основните двигатели на природата, то животните тук бяха избавени от тях с цената на едно монотонно съществуване. Но кой ли е в състояние да каже кое им харесва повече? Животните, както и хората, имат своите навици, с които не искат да се разделят, а от навика до еднообразието разстоянието е само една крачка. Революциите навсякъде в природата са рядкост. Сетих се за Наташа Петровна и за моята теория за тихото щастие. Тя не беше революционерка, а аз вярвах в тихото щастие в контраст със сегашния ми живот. И двамата нямахме почва под краката си. Съдбата ни подхвърляше насам-натам и ние спирахме от време-навреме някъде, за да си поемем дъх. Не вършат ли същото и животните, но без да вдигат излишен шум като хората?

Седнах на терасата и си поръчах кафе. Имах петстотин долара дългове и четиридесет долара капитал. Но бях свободен, здрав и както ми бе обяснил адвокатът, бях направил първата крачка, за да стана милионер. Изпих още едно кафе и си представих, че се намирам в Люксембургската градина в Париж, в една лятна утрин. Тогава си давах вид, че се разхождам, за да не привлека вниманието на полицията. Днес помолих за огън един минаващ наблизко полицай и той ми даде. Люксембургската градина ми напомни за арията от „Граф фон Люксембург“ в „Ел Мороко“. Но тогава бе нощ, а сега ясен ветровит ден. А денем всичко е по-различно.

* * *

— Къде се губите? Нямаше ви цяла вечност — каза Силвърс. — Плащането на един хонорар не може да се проточи толкова време.

Изненадах се. Това вече не бе изисканият светски човек. В същност аз никога не бях вярвал, че Силвърс е такъв. Днес той беше напрегнат, нервен, макар и да се сдържаше, крачеше бързо, леко приведен, из стаите. Даже и лицето му бе променено — меката закръгленост на линиите беше изчезнала. Виждах пред себе си хищник, нещо като светски леопард, съгледал дивеч.

— Когато човек няма с какво да плати, посещението може да продължи и повече.

Силвърс не обърна внимание на думите ми.

— Елате, имаме малко време. Трябва да сменим местата на няколко картини.

Отидохме в хола със стативите. Силвърс извади от съседната стая две платна и ги постави пред мен.

— Кажете, без да се замисляте, коя от тях бихте купили?

Това бяха пак двете картини на Дега. И на двете бяха изобразени балерини. И двете бяха без рамки.

— Хайде, по-бързо! — нервничеше Силвърс.

Посочих лявата.

— Тази.

— Защо? Тя е недовършена.

Вдигнах рамене.

— Харесва ми повече. Защо, не мога да ви кажа веднага. Разбирате това по-добре от мен.

— Естествено че по-добре — отвърна нетърпеливо Силвърс. — Елате, трябва да поставим и двете картини в рамки, преди да е дошъл клиентът.

Той ми показва няколко празни рамки. Внесох ги в хола.

— Това са нормални размери — промърмори Силвърс. — Тези тук са добре. Нямаме време да ги режем.

В рамките картините поразително се променяха. Платното, което като че ли се разливаше в пространството, сякаш изведнъж се събираше. Картините придобиваха по-завършен вид.

— Платната трябва да се показват само в рамки — поясни Силвърс. — Единствено търговците могат да ги оценят без рамки.

Даже и директорите на музеи не винаги дават правилна преценка. Коя бихте предпочели вие?

— Ето тази.

Силвърс ме погледна одобрително.

— Нямайте лош вкус. Но ние ще вземем друга. Тази тук.

Той пъхна балерините в широка, богато украсена рамка.

— Не е ли прекалено разкошна за една не съвсем завършена картина? — попитах аз.

— Напротив, трябва да бъде именно такава, тъй като картината е незавършена. Точно затова.

— Разбирам. Тя прикрива.

— Да. Хубавата рамка придава завършеност на картината. Рамките играят много важна роля — поучаваше ме Силвърс, като се наместваше по-удобно. Неведнъж бях забелязвал, че обича да говори с професорски тон. — Има търговци, които пестят от рамките и смятат, че клиентът не забелязва това. Рамките днес са скъпи, а пресованите и позлатени гипсови боклуци на пръв поглед наистина приличат на оригинални рамки, но само на пръв поглед.

Внимателно поставих в рамките едната от картините на Дега. Силвърс подбираше друга за второто платно.

— Все пак ще покажете и двете, така ли?

Той се подсмихна лукаво.

— Не. Ще запазя втората картина като резерва. Никога не се знае какво може да се случи. И двете платна са „девствени“. Не съм ги показвал никому досега. Клиентът, когото чакаме, искаше да дойде едва вдругиден. Няма да залепяме обратната страна, времето е малко. Извийте само пирончетата, за да задържат по-здраво платната.

Донесох втората рамка.

— Красива е, нали? — обърна се към мен Силвърс. — Луи XV — богатство и разкош. Вдига цената на картината с петстотин долара. Най-малко! Дори и Ван Гог е искал картините му да бъдат в първокласни рамки. А пък Дега често е поставял своите в обикновени летви, боядисани в бяло. Може би просто е бил стиснат.

А може би просто не е имал достатъчно пари, помислих си аз. Ван Гог е живял в мизерия, не е могъл да продаде, приживе нито една картина и е поминувал благодарение на оскъдната издръжка от своя брат.

Картините най-накрая бяха готови. Силвърс ми нареди да отнеса едната в съседния кабинет.

— Другите закачете в спалнята на жена ми.

Погледнах го учудено.

— Правилно разбрахте — каза той. — Хайде, елате с мен.

Госпожа Силвърс имаше красива, подредена с финес спалня. Между мебелите висяха няколко скици и пастели. Силвърс ги обгърна с поглед на пълководец.

— Свалете онази картина на Реноар и окачете на нейно място Дега. Реноар ще преместим ето там — над тоалетката, а картината на Берта Моризо ще махнем. Ще дръпнем до половината дясното перде. Още малко... така, сега осветлението е добро.

Той беше прав. Златистата светлина, процеждаща се през полуспуснатата завеса, придаваше на картината очарование и топлина.

— В правилната стратегия се крие половината от успеха — забеляза Силвърс. — Елате с мен.

Той започна да ме посвещава в тайните на стратегията. Картините, които искаше да покаже, трябваше да внасям в стаята със стативите. След четвъртата или петата картина той щеше да ми нареди да донеса от кабинета едното платно на Дега. Тогава аз трябваше да му напомня, че картината е закачена в спалнята на госпожа Силвърс.

— Можете да говорите колкото си искате на френски — поучаваше ме той, — но когато ви попитам за Дега, ми отговорете на английски, за да ви разбере и клиентът.

Чух входния звънец.

— Това е той — рече Силвърс. — Чакайте горе, докато ви позвъня.

Отидох в кабинета, където върху дървени стативи, стояха наредени една до друга картините, и седнах на един стол. Силвърс слезе долу, за да посрещне купувача. Кабинетът имаше малко прозорче с матово стъкло и гъста решетка. Имах чувството, че се намирам в затворническа килия, в която по нечий каприз се съхраняват платна за стотици хиляди долари. Това променяше характера на килията. Млечнобялата светлина ми напомняше за затвора в Швейцария, където бях прекарал четиринадесет дни на нелегален престой без документи — обичайното престъпление на емигрантите. Килията беше толкова чиста и уютна, че с удоволствие бих останал в нея и повече време.

Храната бе хубава, а килията отоплена. Но след две седмици, в една бурна нощ ме откараха в Анмас, на френската граница, където получих една цигара и ритник отзад: „Марш във Франция! И да не те виждаме повече в Швейцария!“

Изглежда, съм задрямал. Изведнъж звънецът издрънча. От съседната стая дочух гласа на Силвърс. Влязох там. В стаята седеше тромав мъж с големи червени уши и малки свински очички.

— Мосю Рос — пропя Силвърс, — донесете, ако обичате, светлия пейзаж на Сисле.

Донесох пейзажа и го поставих на статива пред тях. Силвърс дълго време мълча, наблюдавайки през прозореца облаците.

— Харесва ли ви? — попита той след това с отегчен глас. — Една от най-хубавите работи на художника. „Наводнение“. Мечтата на всеки колекционер.

— Боклук — процеди още по-отегчено клиентът.

Търговецът се усмихна.

— И това е критика, макар и своеобразна — отвърна саркастично Силвърс. — Мосю Рос — обърна се той към мен на френски, — отнесете това прекрасно произведение.

Изчаках малко, смятайки, че Силвърс ще ми нареди коя картина да донеса сега. Тъй като той не го стори, аз взех пейзажа на Сисле и се запътих към вратата. На излизане го чух да казва:

— Днес явно не сте в настроение, господин Купър. Да го отложим за друг път.

Ама че е хитър, помислих си аз на млечнобялата светлина в моята стаичка. Сега щеше да се поизпоти Купър. Когато след известно време отново ме извикаха и започнах да нося една по една останалите картини, двамата вече пушеха от пурите, които Силвърс държеше за клиенти. Тогава дойде ред и на моята реплика:

— Картината на Дега не е тук, господин Силвърс — казах аз.

— Разбира се, че е тук. Трябва да бъде тук.

Аз се приближих към него, наведох се до ухото му и прошепнах така, че да чуе и Купър:

— Картината е горе, при мисис Силвърс.

— Къде.

Повторих на френски, че картината виси в спалнята на госпожа Силвърс.

Силвърс се плесна по челото.

— А-а, правилно, съвсем забравих за това. Е, тогава нищо няма да излезе...

Безгранично му се възхищавах. Той отново отстъпи инициативата на Купър. Не ми казваше да донеса картината, не обелваше и дума за това, че картината е предназначена за подарък на жена му или че дори ѝ принадлежи. Той просто прекрати разговора и зачака.

Върнах се пак в стаичката и също зачаках. Струваше ми се, че Силвърс е хванал на въдицата си акула и бе трудно да се каже дали акулата няма да погълне Силвърс. Без съмнение позицията на търговеца беше по-изгодна. В същност акулата можеше само да прегризе кордата и да отплува. Едно беше ясно: Силвърс нямаше да продаде нищо евтино, това бе изключено. Във всеки случай акулата предприемаше доста забавни скокове. Тъй като; вратата бе открената, чух, че разговорът се насочи към икономическото положение и войната. Акулата предричаше най-лошото: борсов крах, дългове, нови разходи, нови битки, кризи, даже комунистическа заплаха. Всичко щяло да се обезцени. Само наличният капитал щял да запази стойността си. Той не пропусна да спомене и за тежката криза в началото на тридесетте години, когато притежателят на известен капитал живеел като цар и можел да купи всичко на половин цена, дори на една трета или една четвърт от цената.

— А луксозните стоки, като мебели, килими и картини, даже за една десета от тяхната стойност — добави замислено акулата.

Невъзмутимият Силвърс предложи на Купър коняк.

— После вещите пак покачиха цените си, а парите паднаха — каза той. — Вие сам знаете, че днес парите струват два пъти по-малко отпреди. Оттогава те не са се покачили, затова пък картините поскъпнаха пет и повече пъти. — На лицето му се появи лицемерно добродушна усмивка. — Да, инфлацията... Тя е започнала преди две хиляди години и продължава и до днес. Стойността на материалните ценности се покачва, парите падат, нищо не може да се направи.

— Затова не бива да се продава нищо — весело изръмжа акулата.

— Ех, само да можеше — спокойно отвърна Силвърс. — Аз и без това продавам колкото може по-малко. Но нали е необходим оборотен капитал. Попитайте моите клиенти. За тях аз съм благодетел. Преди

известно време откупих двойно по-скъпо една балерина на Дега, която бях продал преди пет години.

— От кого? — попита акулата.

— Това естествено няма да ви кажа. Ще ви бъде ли приятно да разтръбя навсякъде на какви цени купувате вие от мен?

— А защо не? — Акулата определено беше голям хитрец.

— Другите не обичат това и аз съм принуден да се съобразявам с тях. — Силвърс шумно се размърда, уж с намерение да стане. — Жалко, че нищо не ви харесва, господин Купър. Е, може би друг път. Цените, разбира се, няма да мога да задържа дълго време, това ви е ясно, нали?

Акулата също стана.

— Като че ли имахте някаква картина на Дега, която искахте да ми покажете? — попита нехайно той.

— А, онази, която е в стаята на жена ми ли? — нарочно проточи Силвърс.

След това чух звънеца.

— Жена ми в стаята си ли е?

— Не, мисис Силвърс излезе преди половин час.

— Тогава ми донесете платното на Дега, което виси до огледалото.

— Ще трябва да почакате, господин Силвърс — рекох аз. — Вчера трябваше да поставя един дървен чеп, тъй като стената не е много здрава. Картината е закрепена за него. Ще трае само няколко минути.

— Оставете — отвърна Силвърс. — По-добре да идем горе. Какво ще кажете, господин Купър?

— Нямам нищо против.

Аз отново седнах като дракона, пазещ Рейнското злато. След малко двамата се върнаха и аз бях изпратен горе, за да откача картината и да я донеса долу. Тъй като нямаше никакъв чеп, аз просто изчаках там няколко минути. През прозореца с изглед към двора видях госпожа Силвърс, която стоеше до кухненския прозорец. Тя направи въпросителен жест. Аз поклатих енергично глава, опасността още не бе преминала и госпожа Силвърс трябваше да остане в кухнята.

Занесох картината в облечената със сив велур стая, където се намираха стативите, и излязох. От разговора не можах да чуя нищо

повече. Силвърс беше затворил междинната врата. Много ми се искаше да чуя колко деликатно щеше да намекне, че жена му би предпочела да запази картината за своята частна колекция, но в едно бях убеден — той щеше да го направи така, че акулата да не се усъмни. Разговорът продължи около половин час, след това Силвърс влезе и ме освободи от луксозния ми затвор.

— Няма да връщаме картината на Дега в спалнята — каза той. — Утре ще я занесете на господин Купър.

— Моите поздравления.

Той направи гримаса.

— Какво ли не трябва да се измисля! А след две години цените на картините ще се покачат дотолкова, че този човек ще си потрива ръцете от радост.

Повторих въпроса на Купър.

— Тогава защо продавате?

— Защото не мога да се откажа. Аз съм по природа играч. Освен това трябва и да печеля. Впрочем, номерът със завинтената картина не беше лош. Вие напредвате.

— Не значи ли това, че заслужавам повишение на заплатата?

Силвърс присви очи.

— Напредвате прекалено бързо. Не забравяйте, че, тук получавате безплатно обучение, за което който и да е директор на музей би ви завидил.

Вечерта отидох у Бети Щайн, за да ѝ благодаря за парите, които ми бе дала назаем. Заварих я със зачервени от плач очи и в много потиснато настроение. Там бяха неколцина от нейните познати, които, както изглежда, я утешаваха.

— Мога да дойда утре, ако днес ви преча — казах аз. — Искан само да ви благодаря.

— За какво?

Бети ме погледна объркано.

— За парите — добавих аз, — които дадох на адвоката. Срокът на престоя ми е удължен.

Тя избухна в плач.

— Какво се е случило? — попитах актьора Рабинович, който прегърна Бети и ѝ заговори нещо утешително.

— Не знаете ли? Молер е мъртъв. От два дни.

Рабинович ми направи знак да не разпитвам повече. Той отведе Бети до едно канапе и се върна при мен. Рабинович играеше ролите на брутални нацисти във второкачествени филми, а в живота беше много кротък човек.

— Обесил се е — рече той. — Намерил го е Липшюц. Сигурно е бил, мъртъв от един или два дни. В неговата стая. Висял на полилея. Всички лампи светели, и тази на полилея също. Може би не е искал да умре на тъмно. Изглежда, че се е обесил през нощта.

Приготвих се да си тръгна.

— Останете тук — ме помоли Рабинович. — Колкото повече хора има край Бети, толкова по-добре за нея. Не можем да я оставим сама.

Въздухът в стаята бе застоял и спарен. Бети не даваше да се отворят прозорците. Според някакво загадъчно, атавистично суеверие тя вярваше, че е грях пред паметта на покойниците, ако скръбта се разнесе в чистия въздух. Бях чувал, че ако в къщата има покойник, прозорците се разтварят, за да се освободи витаещата из стаята душа, но за първи път чувах да ги затварят, за да се задържи скръбта.

— Аз съм глупачка! — възкликна Бети и енергично се изсекна. — Трябва да се овладея. — Тя стана. — Ще ви направя кафе. Или искате нещо друго?

— Нищо не искаме, Бети, наистина нищо.

— Не. Ще направя кафе.

Шумолейки с измачканата си рокля, тя отиде в кухнята.

— Има ли някаква причина? — попитах аз Рабинович.

— Нима е необходима причина?

Спомних си за теорията на Кан за падовете и върховите моменти в живота и за това, че особено хората без корени са изложени на тази опасност.

— Той не беше беден, тъй че причината не е там. Не беше и болен, Липшюц го виждал преди около две седмици.

— Работеше ли?

— Пишеше. Но не успя да публикува нищо. От години насам не бе публикувал нито ред — каза Липшюц. — Ала така е с мнозина. Работата сигурно не е само в това.

— Нищо ли не е оставил?

— Нищо. Висеше на полилея с посиняло лице и изплезен надебелял език, а по отворените му очи пълзяха мухи.

Ужасна картина. В тази жега друго не може да се очаква. Очите му... — Липшюц потрепери. — Най-лошото е, че Бети иска да го види още веднъж.

— Къде е той сега?

— В едно заведение, което тук се нарича Funeral Home. Дом на покойника. Там се разкрасяват трупите. Били ли сте вече в такъв дом? По-добре не ходете никога там. Американците са млада нация, те не почитат смъртта. Гримират покойниците така, сякаш са заспали. Много от тях биват и балсамирани.

— Ако го гримират... — започнах аз.

— И ние мислихме за това, но нищо няма да помогне. Едва ли ще имат толкова много грим. А и доста скъпо ще излезе. Смъртта в Америка се заплаща страхотно скъпо.

— Не само в Америка — забеляза Рабинович.

— Но не и в Германия — допълних аз.

— В Америка едно погребение е страшно скъпо. Вече потърсихме по-евтино погребално бюро. Въпреки това ще струва най-малко няколкостотин долара.

— Ако Молер ги имаше, може би щеше да бъде още жив — каза Липшюц.

— Може би.

Забелязах, че в портретната галерия на Бети се е появило празно място. Фотографията на Молер вече не бе сред снимките на живите. Портретът му висеше на другата стена, но все още без траурна рамка. Бети просто бе закрепил на старата златна рамка панделка от черен тюл. От снимката гледаше усмихнат младеж — Молер преди петнадесетина години. Към този младежки портрет, както и към панделката, нямаше какво да се добави. И все пак за миг ми се стори, че с такъв факт не можеш да се примириш.

Влезе Бети с поднос и няколко чаши върху него и наля кафето от изпъстрена с цветчета кана.

— Ето захар и сметана — рече тя.

Всички се заеха с кафето. Аз също.

— Траурната церемония е утре — промълви Бети. — Вие ще дойдете ли?

— Ако мога. Днес вече ми се наложи да ме освободят за няколко часа.

— Всички негови познати трябва да дойдат — отвърна развълнувано тя. — Утре в дванадесет и половина. Времето е избрано така, че да могат да присъствуват всички.

— Добре, ще дойда и аз. Къде е това?

Липшюц ми каза:

— Домът на покойника на Ешър, Четирнадесета улица.

— Къде ще го погребат? — попита Рабинович.

— Няма да го погребват Ще го кремират. Кремацията е поевтина.

— Какво?

— Ще го кремират.

— Кремират — машинално повторих аз.

— Да. Домът на покойника ще се погрижи за това.

Бети се приближи към нас.

— И сега той лежи там, сред напълно чужди хора — изхлипа тя. — Ако тленните му останки бяха при нас, неговите приятели, поне до погребението... — Тя се обърна към мен. — Вие искахте да разберете кой ви е заел парите ли? Фрислендер.

— Фрислендер?

— Разбира се, че той. Кой друг? Утре ще дойдете непременно, нали?

— Непременно — отговорих аз. Какво друго можех да кажа?

Рабинович ме изпрати до вратата.

— Трябва да задържим Бети — прошепна ми той. — Не бива да вижда Молер. Искам да кажа — онова, което е останало от него. Заради самоубийството му направиха аутопсия. Бети си няма и понятие за това. А вие знаете, че тя е свикнала бурно да налага волята си. За щастие Липшюц сложи сънотворно в кафето й. Тя не забеляза нищо. Ето защо всички пихме кафе и го хвалехме. Бети не можа да устои, иначе не би пийнала и глътка. Направихме опит да й дадем успокоително, но тя отказа. Смята, че е предателство спрямо Молер. Също както и ако се отвори прозорецът. Може би ще успеем да сложим хапче в яденето й. Най-трудно ще бъде утре сутринта. Но трябва да я задържим в къщи. Значи и вие ще дойдете?

— Да. В дома на покойника. А оттам ще откарат Молер в крематориум ли?

Рабинович кимна.

— Къде е крематориумът? В дома на покойника ли?

— Не мисля. Защо?

— За какво си говорите толкова време? — извика Бети от стаята.

— Заподозряла е нещо — прошепна Рабинович. — Лека нощ.

— Лека нощ.

Той се върна в задушната стая по полутъмния коридор, на чиито стени висяха снимки от „Романското кафене“ в Берлин.

XIII

Тази нощ спях лошо и излязох рано от хотела — твърде рано, за да отида при Силвърс. До музея „Метрополитън“ пътувах с автобус — по Пето авеню до ъгъла на Осемдесет и трета улица. Музеят беше още затворен. Тръгнах през Сентрал парк зад „Метрополитън“ и стигнах до паметника на Шекспир, после продължих по брега на езерото до бюста на Шилер, когото също едва познах. Навярно преди десетилетия някой германец-емигрант бе направил дарение за построяването му. Сега някакъв сексуален маниак го бе разкрасил с една цинична рисунка. Рисунката не беше неумела, но не подходеше за автора на „Орлеанската дева“. Както се разхождах, ме заговори някакъв сериозен наглед мъж с брада. Отначало предположих, че е художникът на това творение, ала когато ме попита дали вече съм закусил, разбрах, че пред мен стои лирично настроен хомосексуалист и го изгоних. Междувременно бяха отворили музея.

Не ходех за пръв път там. Всичко вътре ми напомняше за времето, прекарано в Брюкселския музей и — колкото и да беше странно — най-вече за тишината в него. Безграничната, мъчителна скука през първите месеци, еднообразното напрежение, вечният страх, че ще ме открият, който постепенно се бе превърнал в един вид фаталистичен навик — всичко това като че ли бе изчезнало зад хоризонта. Останала бе само злокобната тишина, усещането за пълна откъснатост от света; сякаш живееш в спокойното ядро на някакъв обгърнат от буреносни вихри торнадо; там, където се намирах, цареше безветрие и не се поклащаше нито едно корабно платно.

Първия път изпитах страха, че в мен ще се събудят много спомени, но сега знаех, че този нюйоркски музей ме потапя в същата онази защитна тишина. Нищо не трепна в мен, докато вървях колебливо из залите. Мир и покой излъчваха дори и най-бурните батални сцени по стените, в тях имаше нещо необикновено метафизично, нещо, намиращо се извън времето; този необикновен покой на миналото, истински покой, тъкмо защото миналото

безвъзвратно си е отишло; този мир и покой, които е имал пред вид един пророк, казвайки, че бог се явява не в бурята, а в тишината; този прозирен покой като че ли бе заковал всичко на мястото му, той не даваше на войната да влезе в този свят и да го унищожи и ми се струваше, че тишината закриля и мен самия. Тук, в тези зали, изведнъж се роди безграничното, чисто усещане, че съм жив, което индусите наричат „самадхи“, и това усещане не може да се забрави, ако вече веднъж е избликло като силен фонтан и след това отново е изчезнало. Остава само очарователната илюзия, че животът е вечен и ние ще живеем вечно, само да успеем да отхвърлим от себе си змийската кожа на своето „аз“ и да стигнем до прозрението, че смъртта е преосъществление. Тази илюзия възникна у мен пред картината на Ел Греко, изобразяваща Толедо — мрачен и възвишен пейзаж, който висеше до много по-големия по размери портрет на Великия инквизитор, този благ първообраз на гестаповците и всички палачи по света. Не знаех дали между тези две картини съществува някаква взаимовръзка, но изведнъж, в секунда на просветление, почувствувах, че никъде и навсякъде съществува взаимна връзка, че тази връзка не е нищо друго освен един вид човешка патерица; единият ѝ край е лъжата, а другият — непостижимата истина. Но какво е непостижимата истина? Не е ли тя една непостижима лъжа?

Не случайно отидох в музея. Смъртта на Молер ме бе засегнала по-дълбоко, отколкото очаквах. В първия момент тя не ме развълнува твърде много, защото често бях преживявал подобни неща във Франция по време на моето бягство. Нали и Хастенекер, когото нехайната френска бюрокрация безпомощно и безсмислено бе задържала в лагера за интернирани, при вестта, че германците се приближават към лагера, бе предпочел смъртта, преди да попадне в кървавите им ръце. Но това е понятна слабост в минути на голяма опасност. При Молер бе по-различно. В този случай един спасил се вече човек не бе пожелал да живее — и то не някой непознат, не — неговата смърт засягаше всички нас. Исках да погледна на съдбата на Молер като на някаква случайност, ала мисълта за него ме преследваше и не ми даваше покой. Именно затова бях тук и вървах от картина на картина, докато стигнах до залата с платната на Ел Греко.

Днес пейзажът от Толедо ми се стори мрачен и бездушен. Може би причината се криеше в играта на светлината, а може би — в

собствената ми угнетеност. Преди не бях търсил нищо в този пейзаж, днес бях дошъл, за да подиря в него утеха — и това вече бе една самоизмама. Произведенията на изкуството не са милосърдни сестри. Онзи, който търси утеха, трябва да се моли. Но и това е самовнушение. Пейзажът остана безмълвен. Той не говореше нито за вечния, нито за преходния живот — той бе просто красив, пълен с вътрешно спокойствие, и сега, когато дирех в него живот, за да прогоня мисълта за смъртта, изведнъж открих в неговите призрачни светлосенки нещо мъртвешко, сякаш се намираше от отвъдната страна на Ахерон. Затова пък огромният портрет на Великия инквизитор днес грееше с хладна червенина и очите му следваха човек където и да застанеше, сякаш внезапно след толкова векове бе оживял. Платното беше грамадно и властвуваше над цялата зала. То не бе мъртво. То нямаше никога да умре.

Мъченията са вечни. Страхът не изчезва. Никому не е съдено да се спаси. Изведнъж ми стана ясно кой бе убил Молер. Не се отчаях от първото си преживяване тук. Чувството оставаше. Но оставаше и другото и то бе по-силно — вярата, че човек се е спасил.

Стигнах до залите с китайския бронз. Харесваше ми една синя чаша, която беше поставена в стъклена витрина, и отидох първо при нея. Тя не бе полирана както зелените бронзови фигури на прекрасния олтар от епохата Чжоу, намиращ се в средата на залата; неговите бронзови фигури сияеха като нефрит, древността им придаваше копринен блясък. Прииска ми се да подържа чашата за няколко минути в ръце, но тя бе недосегаема в стъкления шкаф, което беше разумно, тъй като дори и невидимите капчици пот от ръцете бяха в състояние да повредят този ценен експонат. Останах известно време пред нея и мислено се опитах да я досегна с пръсти. Странно колко ме успокои това. Високата светла зала притежаваше нещо магическо, същото, което ме привличаше към антикварните магазинчета на Второ и Трето авеню. Тук времето, от което бях принуден да пропиля тъй много само за да оцелея, бе спряло.

Погребалното бюро бе наистина евтино, но затова пък обзаведено с такъв фалшив патос, че беше по-пристойно да се използват ковчег от обикновени дъски и катафалка. Най-отвратително

бе лицемерието — лицемерието в траур, тържествените физиономии, скръбните лица, саксиите с чемшир на входа, органът, за който се знаеше, че е само грамофон. И когато Бети, цялата в черни рюшове, със зачервено и изпотено лице, внезапно изхлипа отчаяно и силно, това прозвуча почти като избавление.

Разбрах, че съм несправедлив. На погребение е трудно да се избегне излишният патос и тайното чувство на потиснато задоволство, че там, в отвратителния полиран сандък, не лежиш ти. Това чувство, което ненавиждаш и което въпреки това не можеш да избегнеш, изкривява всичко и то изглежда преувеличено и неискрено. Освен това бях и изнервен.

Болезнената мисъл за крематориума ме вълнуваше все повече и повече, докато бавно се приближавах към Четиринадесета улица. Междувременно бях разбрал, че погребалните бюра естествено нямат собствен крематориум — имаха ги само немските концлагери, но тази мисъл се въртеше из главата ми като бръмбар и аз не бях в състояние да я прогоня. Стигаше ми тягостният спомен за подобни неща, затова реших лично за себе си, че ако след траурната церемония трябва да идем и на кремацията, както бе прието по-рано в Европа, ще откажа. Не само ще откажа, а просто ще изчезна без каквито и да е обяснения.

Говореше Липшюц. Аз не го слушах. Бях замаян от задуха и силния мирис на цветята върху ковчега. Бяха дошли около двадесет-тридесет души. Половината от тях не познавах; съдейки по външния им вид, някои бяха писатели и артисти. Тук бяха и близначките Колер с блестящите си коси, те седяха до Фрислендер и жена му. Кан беше сам. Кармен седеше две пейки пред него и останах с впечатлението, че спи по време на речта на Липшюц. Останалото се отличаваше с обичайната непоследователност, присъща на всяко траурно тържество. Нещо невъобразимо бе нанесло беззвучно своя удар и сега се опитваха с молитви, звуци на орган и надгробни речи да го превърнат в нещо въобразимо, изопачавайки го с милосърден еснафски фалш.

Внезапно до ковчега застанаха четирима мъже с черни ръкавици. Те го повдигнаха бързо и леко — действията им със своята обиграност напомняха за помощници на палач — и крачейки безшумно с гумените си подметки, го изнесоха от помещението. Всичко свърши по-бързо, отколкото се очакваше. Когато четиримата минаха покрай мен, се

почувствувах така, сякаш нещо надигна стомаха ми, а след това за своя изненада усетих, че очите ми се навлажниха.

Излязохме навън. Огледах се, но ковчегът бе изчезнал. На изхода до мен се оказа Фрислендер. Помислих си дали моментът е подходящ да му благодаря за заема.

— Елате — промълви той. — Аз съм с кола.

— Къде? — попитах в паника аз.

— У Бети. Приготвила е нещо за почерпка.

— Нямам достатъчно време.

— Нали сега е обед. Не е нужно да оставате дълго. Само да види, че сте дошли. Тя взима всичко много присърце. Всеки път. Знаете каква е. Елате.

С нас пътуваха Рабинович, двете Колер, Кан и Кармен.

— Това бе единствената възможност да ѝ попречим да види още веднъж Молер — поясни Рабинович. — Казахме, че след тържеството всички ще отидем при нея. Идеята беше на Майер. Тя се хвана на въдицата. Добрата домакиня у нея, от десетилетия наред, взе връх. Станала е в шест часа сутринта, за да готви. Посъветвахме я да приготви само салати и студени закуски — най-доброто за тази жега. Освен това те ще ѝ отнемат повече време, тъй като трябва и да се изстудят. Имала е работа допреди един час. Слава богу! Как ли изглежда сега Молер в тази горещина!

Бети ни посрещна на вратата. Близначките Колер веднага се запътиха към кухнята, за да ѝ помогнат. Порцелановите съдове бяха вече на масата. Всичките тези грижи бяха трогателни, но и покрусяваха.

— У древните народи това се нарича погребален пир — поясни Липшюц. — Впрочем прастар обичай...

Той се впусна с увлечение в дълги разяснения за възникването на този обичай в зората на човечеството.

Ето един истински германец, мислех аз, докато слушах с половин ухо неговите приказки и търсех удобен случай да се измъкна. Близначките Колер се появиха с големи блюда, пълни със сардели в олио, кокоши чер дроб, риба тон с майонеза. Те раздадоха чинии. Видях как Майер втори, който идваше отвреме-навреме у Бети, крадешком ощипа едната Колер по доста съблазнителния задник. Да, животът отново се събуждаше. Той можеше да бъде чудовищен или

прекрасен в зависимост от това, как гледаш на него. По-лесно бе да се приеме за прекрасен.

Цял следобед слушах наставленията на Силвърс. Той изучаваше с мен следния трик: аз трябваше да казвам на клиента, че дадена картина не е тук, макар в действителност тя да се намираше в кабинета. Трябваше да обясня, че в момента е у някого от фамилия Рокфелер, Форд или Мелън.

— Нямаме представа какво въздействие имат тези думи — обясняваше Силвърс. — Снобизмът и завистта са безценни съюзници на търговеца. Също както дадена картина става по-ценна, ако някога е била в Лувъра или музея „Метрополитън“. За най-долнопробните купувачи е достатъчен фактът, че към картината проявява интерес някой милионер, за да стане тя още по-желана.

— А онези, които наистина обичат изкуството?

— Истинските колекционери ли? Те са вече на измиране. Днес се колекционира, за да се вложат пари или за да се похвалиш пред познатите си.

— А по-рано? Не е ли било тъй?

Силвърс ме изгледа с ирония.

— В спокойни времена е по-друго, тогава усетът за изкуството може да се развие постепенно, в течение на едно или две поколения. След всяка война настъпва преразпределение на собствеността, едни хора се разоряват, други забогатяват. Стари сбирки се продават на търг. Новобогаташите искат да станат колекционери. Не от неутолима любов към изкуството. Пък и как ли у един спекулант с недвижими имоти или у един фабрикант на оръжие може да възникне внезапно такава любов? Тя се появява едва след първите няколко милиона. Най-вече защото жена му иска да притежава поне една картина на Моне, щом Джонсънови имат вече две. Същото е с кадилака и линкълна. — Силвърс се засмя със своя мек, гърлен смях, който звучеше така, сякаш в гърдите му бълбукаше ручей. — Бедните картини! Превръщат ги в роби.

— Бихте ли продали картина на някой бедняк за част от нейната стойност само защото я обича повече от живота си, ала няма пари да я плати? — попитах аз.

Силвърс поглади брадата си.

— Най-лесно е да излъжа и отговоря: „Да.“ Но аз не бих го направил. Беднякът може да ходи всеки ден безплатно в „Метрополитън“ и да разглежда, колкото му душа иска, платната на Рембранд, Дега, Енгр и изкуство от пет века.

Аз не отстъпвах.

— А ако това не го задоволява? Може би иска да притежава любимата си картина, за да ѝ се любовува по всяко време, даже нощем.

— Тогава нека си купува репродукции — отвърна невъзмутимо Силвърс. — Днес репродукциите са толкова добри, че дори колекционерите се подлъгват някога и ги купуват за оригинали.

С него не можеше да се излезе на глава. Но аз и не исках това. Исках само да мисля за нещо друго. Когато си тръгнах от Бети, Кармен внезапно възкликна: „Горкият господин Молер! Сега го изгарят в крематориума!“ Какъв идиотизъм да наричат Молер все още „господин“! Това ме бе подразнило, но после ми бе станало смешно. От цялата сутрин като зъбобол бе останала единствено мисълта за крематориума. И това не бе само образ. Бях виждал как горят хора, как мъртвецът се изправя в огъня, сякаш пронизан от непоносима болка, и лицето му, озарено от пламъка на горящите коси, се изкривява в ужасна гримаса. Бях виждал какво става с очите в огъня.

— Старият Опенхаймер — продължаваше спокойно Силвърс — притежаваше прекрасна колекция, но имаше много неприятности с нея. На два пъти му крадоха картини. Единия път му ги върнаха, но той се принуди да застрахова сбирката си за голяма сума, за да се чувства по-спокоен. Колекцията му много се оскъпи. Освен това Опенхаймер наистина обичаше картините си и ако ги загубеше, парите от застраховката нямаше да бъдат достатъчна компенсация. Вечно под страх от нови кражби, той не смееше да излиза от къщи. Най-накрая намери разрешение: продаде всичко на един музей в Ню Йорк. Изведнъж му олекна, можеше да пътува където и когато си иска, вече притежаваше пари за всичките си прищевки. А когато пожелаеше да види своите картини, ходеше в музея, където други хора се безпокояха за застраховки и кражби. Сега Опенхаймер гледа с презрение на колекционерите, за които не се знае дали картините са техни пленници, или те са пленници на своите картини. — Силвърс отново се засмя с гърления си смях. — Идеята съвсем не е лоша!

Наблюдавах го, изгаряйки от завист. Какъв изискан живот. Той се люшкаше сред море от цинизъм, ирония, хладна пресметливост и в огнените пламъци на агонизиращото изкуство, които тук се бяха преобразили в уютен огън от камина. Някои умееха да готвят яденето си и да пекат своето филе „миньон“ върху лавата на чуждите страсти. Ако можех да се науча на всичко това! И дали действително го желяех? Знаех само едно: че днес го желяя. Страхувах се да се върна в своята мрачна хотелска стая.

Още от ъгъла съзрях спрелия пред хотела ролс-ройс. Забързах, за да не изпусна Наташа Петровна. От горчив опит знаех, че когато човек много силно желяе нещо, то му се изплъзва в последния миг.

— Ето го — възкликна Наташа, когато влязох в плюшения хол.
— Да му дадем веднага водка. Или е прекалено горещо за водка?

— Трябва да се научим да приготвяме Moscow Mule — казах аз.
— През лятото в Ню Йорк е като в огромна фурна. В Париж е друго.

— Днес пак съм авантюристка — заяви Наташа. — Ролс-ройсът е на мое разположение до единадесет часа. Искате ли да рискувате и да излезете още веднъж с мен?

Тя ми хвърли предизвикателен поглед. Пресметнах на ум парите си.

— Къде?

Тя се засмя.

— Не в „Лоншан“, разбира се. Да отидем в Сентрал парк и да хапнем по един хамбургър.

— С кока-кола ли?

— С бира, за да пощадя вашите европейски чувства.

— Добре.

— Тя искаше да замъкне и мен със себе си — рече Меликов, — но аз съм поканен от Раул.

— На панихида или на другарска вечеря? — попита Наташа.

— На делови разговор. Раул има намерение да се премести оттук, да наеме жилище. Иска да заживее с Джон семейно. Аз трябва да го разубедя. Заповед от шефа.

— От кой шеф?

— От човека, комуто принадлежи хотелът.

— Звучи така, сякаш се намираме в „Риц“. Кой е този тайнствен шеф? Аз виждал ли съм го вече?

— Не — отвърна лаконично Меликов.

— Гангстер със семейство — подхвърли Наташа.

Меликов се огледа.

— Не бива да говорите така, Наташа. Може да свърши зле.

— Аз го познавам, нали живях тук. Такъв един шишкав, носи възтесни костюми и му се щеше да спи с мен.

— Наташа Петровна — каза рязко Меликов.

— Добре, Владимир, нека бъде, както желаете. Да говорим за нещо друго. Но той искаше да спи с мен.

— Та кой ли не би искал, Наташа? — Меликов отново се усмихна.

— Винаги тези, които не трябва, Владимир. Незавидна участ. — Тя се обърна към мене: — Водката тук е отлична, понеже босът е съдружник и в една фирма за алкохол. Затова ни излиза по-евтино. А и защото шефът още не се е отказал от намерението си да спи с мен. Той е безкрайно търпелив. В това е силата му.

— Наташа! — прекъсна я Меликов.

— Добре, тръгваме. Или искате още една чаша от гангстерската водка? — попита ме тя.

Поклатих глава.

— Той предпочита водката, която е в ролс-ройса — рече Меликов.

— По-добре пийнете тук — каза Наташа. — По някакво необяснимо стечение на обстоятелствата в ролс-ройса има само една бутилка датско шери-бренди. Явно собственикът на колата вчера е бил на разходка с дама.

Излязохме на улицата. Шофьорът стоеше до ролса и пушеше.

— Не желаете ли да карате вие, сър? — попита ме той.

— Ролс-ройс? Не бих се осмелил. Освен това нямам шофьорска книжка. А и не мога да карам кола.

— Чудесно! Няма нищо по-сुकно от един автомобилен състезател-любител — възкликна Наташа.

Погледнах я. Изглежда, тя се страхуваше най-много от скуката. Обичах Наташа. Тя излъчваше сигурност. Затова пък вероятно

обичаше приключенията, които аз ненавиждах; приключенията прекалено дълго бяха били моят насъщен хляб.

Твърд хляб. Твърд като окопи.

— Наистина ли имате желание да отидем в Зоологическата градина?

— Защо не? Ресторантът там все още работи. Можем да поседим на чист въздух и да погледаме клоунадата на морските лъвове. По това време тигрите спят. По масите кацат гълъби. Даже и катеричките идват на терасата. Къде другаде човек би се намирал по-близо до рая?

— Смятате ли, че елегантният шофьор на ролс-ройса ще бъде доволен, ако му предложим за вечеря хамбургър с минерална вода? Сигурно не бива да пие алкохол, нали?

— Много знаете вие! Той лочи като жаден кон. В същност днес не, защото трябва да вземе своя повелител от театъра. А хамбургърите се неговата страст. Моята също.

Беше много тихо. На терасата имаше малко хора. Вечерният здрач се бе вплел в клоните на дърветата. Кафявите мечки се готвеха за сън. Само белите мечки неспокойно плуваха нагоре-надолу из своите малки басейни. Шофьорът Джон седеше встрани от нас и ядеше три хамбургъра с доматиен сос и кисели краставички. За пиене си бе поръчал кафе.

— Жалко, че не можем да се разхождаме нощем из Централ парк — проговори Наташа. — След един час вече ще стане опасно. Четириногите хищници заспват, а двукраките се събуждат. Къде бяхте днес? При вашия търговец-хищник ли?

— Да. По една картина на Дега той ми обясни смисъла на живота. На своя живот. Не на Дега.

— Странно, отвсякъде — все съвети, нали?

— И с вас ли е така?

— Постоянно. Всеки гори от желание да ме възпитава. И всеки знае всичко по-добре от мен. Слушайки техните сентенции, човек може да си помисли, че всички знаят рецептата за щастието. А това не е тъй. Най-лесното е да даваш съвети на другите.

Погледнах я.

— Мисля, че вие нямате нужда от съвети.

— Напротив, нуждая се от много съвети. Но те не ми помагат. Все върша всичко наопаки. Не искам да бъда нещастна, а съм. Не искам да бъда сама, а съм постоянно сама. Ето че се смеете. Вие смятате, че имам много познати. Това е истина. Но и другото е вярно.

Тя изглеждаше прелестна в здрача, огласян от последните крясъци на хищниците. Слушах детинското ѝ бърбене със същото чувство, с което бях слушал днес Силвърс; животът на Наташа ми се струваше непостижимо далечен. Тя също бе във властта на простите чувства и разумната печал, но не можеше да разбере, че щастието не е състояние, а само вълна върху гладката повърхност на водата; нито тя, нито хората като нея се измъчваха нощем от Орестовия дълг за отмъщение, от мрачни съмнения в собствената невинност, от съзнанието за грях, от гласовете на ериниите^[1], ревниво пазещи нашата памет. Колко завидно щастливи бяха хората наоколо със своите успехи, изморен цинизъм, красноречие и дребни несполуки, чийто предел бе загубата на пари или любов. Те ми напомняха за цвърчащи декоративни птички, долетели от някое друго столетие. Как бих искал да бъда и аз като тях, да забравя всичко и да чуруликам с тях!

— Понякога човек губи смелост — каза Наташа. — Струва ти се, че можеш да свикнеш с разочарованията. Ала това не е тъй. Всеки път те ти причиняват все по-силна болка. Такава болка, че те обзема страх, сякаш всеки следващ път ще се опарваш все по-силно. И всеки път болката ще минава все по-бавно. — Тя подпря главата си с ръка. — Не искам повече да се паря.

— Как мислите да избегнете това? — попитах аз. — Да отидете в манастир?

Тя направи нетърпелив жест.

— Човек не може да избяга от себе си.

— Напротив, може. Но само веднъж в живота си. И оттам вече не може да се върне — изрекох аз и си помислих за Молер, за това как в една задушна нощ той бе висял самотно на полилея, облечен в своя най-хубав костюм и чиста риза, без вратовръзка — както ми бе разказал Липшюц. Сигурно е смятал, че вратовръзката ще направи смъртта още по-мъчителна. Странна мисъл. Все едно някой пътник във влака да вярва, че ще пристигне по-бързо, ако тича нагоре-надолу по коридора. Тази история бе заинтригувала Рабинович и той започна да я

обсъжда с хладната любознателност на изследовател. Тогава си бях тръгнал.

— Преди няколко дни ми казахте, че сте нещастна — започнах аз. — След това опровергахте думите си. Толкова ли бързо се променяте? Значи сте щастлив човек!

— Нито едното от двете не бе вярно. Наистина ли сте толкова наивен? Или ми се подигравате?

— Нито едното от двете? — повторих аз. — Научил съм се да не се подигравам на хората и да вярвам на думите им. Това опростява много неща.

Наташа ме погледна недоверчиво.

— Особен човек сте вие — изрече тя. — Разсъждавате като старец. Да сте искали някога да станете свещеник?

Засмях се.

— Не, никога.

— А човек може да си помисли, че сте искали. Защо да не се посмеете на другите? Толкова сте сериозен. Явно не ви достига чувство за хумор. Е, да, немците...

Поклатих глава.

— Зная. Немците нямат чувство за хумор. Вие сте права.

— А какво имат тогава?

— Злорадство. Почти същото, което вие наричате чувство за хумор: желание да се надсмееш над другите.

Тя се смути за миг.

— Улучихте право в целта, професоре. Колко сте дълбокомислен!

— Като истински германец — засмях се аз.

— А аз съм нещастна. Или пък в душата ми е пусто. Или съм сантиментална, или опарена от живота. Не ме ли разбирате?

— Напротив.

— С немците това не се ли случва?

— Да. По-рано.

— И с вас ли?

До масата се приближи келнерът.

— Шофьорът пита дали може да си поръча порция сладолед, ванилов и шоколадов.

— Две порции — казах аз.

— Човек трябва да ви тегли думите с ченгел от устата — рече нетърпеливо Наташа. — Не можем ли поне веднъж да поговорим нормално? Вие също ли сте нещастен?

— Не зная. „Нещастен“ е толкова безобидна дума.

Тя ме погледна смаяна. Със спускането на мрака очите ѝ все повече изсветляваха.

— Тогава значи нищо не може да ни се случи — промълви тя някак плахо. — И двамата сме я закъсали.

— Нищо няма да се случи — потвърдих аз. — И двамата сме опарени и адски предпазливи.

Келнерът донесе сметката.

— Струва ми се, че затварят — рече Наташа.

За миг усетих познатото паническо чувство. Не исках да остана тази вечер сам и се изплаших, че Наташа иска вече да си тръгва.

— Не разполагате ли с колата до свършването на театралните спектакли? — попитах аз.

— Да. Искате ли да се поразходим?

— С голямо удоволствие.

Станахме. Терасата и паркът бяха опустели. Черните знамена на мрака висяха по дърветата. Човек можеше да остане с чувството, че се намира на някакъв селски площад, където в кладенеца пляскат къпеци се тюлени, същински негърчета, а малко по-далеч са оборите на биволите и зебу.

— Това ли е часът, когато в Централ парк става опасно?

— Сега е часът на еротоманите и перверзните типове. Те се прокрадват към пейките, на които се целуват влюбените двойки. Часът на джебчиите, насилниците и убийците настъпва по-късно, когато съвсем се стъмни. Тогава се появяват и бандите, кръстосващи околността.

— И полицията е безсилна да направи нещо?

— Тя обикаля с коли из алеите и разпраца навсякъде патрули, но паркът е огромен и човек лесно може да се скрие.

Колко хубаво би било, ако поне през лятото бе по-различно. Но сега няма от какво да се страхуваме, нали не сме сами.

Тя ме хвана под ръка. Сега няма от какво да се страхуваме, нали не сме сами, мислех аз, усещайки нейната близост. Тъмнината не таеше опасности, тя ни закриляше мълчаливо и имаше свои тайни,

които обещаваха утеха. Почувствувах някаква почти анонимна нежност, нежност, която все още нямаше име и не бе насочена към никого, тя се рееше свободно като полъх в късна лятна нощ и въпреки това вече се бе превърнала в нежна измама. Това чувство не беше безоблачно, към него се примесваха страх и ужас, че миналото отново ще се възкреси, малодушие и желание да издържа в тази тайнствена и опасна минута на безпомощност, намираща се между спасението и бягството. Като слепец посягах пипнешком към всичко, стараейки се да намеря нещо сигурно. Изпитвах срам, но лекомислено се успокоявах с това, че и Наташа не е много по-различна от мен, че и тя е като увивно растение, което търси опора, без да задава излишни въпроси и без да държи много-много на почитеността. И тя като мен не искаше да бъде сама в един объркан период на своя живот. Леката, блага нежност, витаеща около нас, изглеждаше напълно безопасна, понеже още нямаше име и не познаваше болката, която се вкопчва в хората с нокти на ястреб, болката, с която е тъй лесно да се примирим.

— Боготворя те! — промълвих неволно аз за своя собствена изненада, когато минавахме под осветената от жълти фенери арка, водеща към Пето авеню. Пред нас крачеше широката сянка на шофьора. — Не те познавам, но те боготворя, Наташа — повторих аз и забелязах, че за първи път й бях заговорил на „ти“.

Тя се извърна към мен.

— Това не е истина — отвърна тя. — Ти лъжеш и това не е истина. Ала въпреки всичко, казвай ми го, приятно е да се слушат такива думи.

* * *

Събудих се, но мина известно време, докато разбера, че съм сънувал. Постепенно започнах отново да различавам тъмните контури на стаята, по-светлите очертания на прозореца и слабото червеникаво сияние на нюйоркската нощ. Това бе тежко, бавно събуждане, като че ли бях принуден да се измъквам от блато, в което за малко не бях загинал.

Ослушах се. Навярно бях викал. Винаги виках, когато ми се присънваше този кошмар, и всеки път ми трябваше доста време, за да

дойда на себе си. Сънувах, че съм убил някого и съм го закопал в буренясала градина до един поток; че след дълго време са намерили трупа и това ми е навлякло голяма беда; бяха ме хванали. Никога не знаех със сигурност дали убитият бе мъж или жена. Не знаех и защо съм сторил това и ми се струваше, че бях вече забравил в съня си, че съм го извършил аз. Толкова по-ужасни бяха страхът и дълбокото объркване, които ме преследваха дълго след събуждането ми, сякаш сънят бе все пак истина. Тъмнината и внезапната уплаха бяха съборили всички предпазни бариери, с които се бях оградил. В тази заддушна нощ отново ми се присъни варосаното помещение в крематориума, куките, на които бесеха хора, и петната под тях, оставени от потрепващите в агония глави, които бяха олющили мазилката; после видях измършавялата ръка, която още мърдаше на пода, и чух мазния глас, който заповядваше: „Настъпи я! Ще я стъпчеш или не, мръсна гадино? Хайде, или ще те претрепя! Ние ще обесим и теб, говедо, но бавно, с наслада!“

Отново чух гласа и видях студените, пълни с издевателство очи и си повторих за стотен път, че той ще ме убие като муха, тъй както бе убил просто за развлечение дузини други затворници, ако не изпълня заповедта му. Той чакаше само да се поколебая. И въпреки това, както винаги, почувствувах как потта се стича под мишниците ми и безпомощно изстенах; както винаги усетих, че ми се повдига. Този мазен глас и тези садистични очи трябва да бъдат унищожени. Мерц, мислех аз. Егон Мерц. По-късно ме пуснаха при един от поредните пристъпи на снизхождение на режима, тъй като не бях евреин, и аз избягах. Холандската граница не беше далече, местността ми бе позната и ми помогнаха, но още тогава знаех, че трябва да видя това лице още веднъж преди смъртта си.

В тази кратка лятна нощ аз седях в леглото си със свити крака, сякаш вкочанен от някаква вътрешна леденина. Седях и размишлявах за всичко, което исках да погребя, да заровя дълбоко в земята, и отново попадах в плен на мисълта, че това е невъзможно, че трябва да се върна, и че не бива да пукна предивременно, не бива да свърша със себе си от отвращение и отчаяние, както направи Молер. Трябва да остана жив и да се спася, да се спася на всяка цена. Съзнавах, че нощем всичко изглежда по-драматично, стойностите и понятията — някак уголемени, но въпреки това седях там и усещах над себе си

невидимите крила на разкаянието, безсилната ярост и скръбта. Седях и гледах как мракът отстъпва пред утринната дрезгавина, утешавах се, както се утешава дете, чаках деня, а когато той настъпи, се почувствувах като пребит, сякаш цяла нощ бях върхлитал с нож в ръка срещу някаква безкрайна стена от черен памук и не бях успял да я понижа.

[1] Богини на отмъщението. — Б.пр. ↑

XIV

Силвърс ме изпрати при Купър, човека, който купи балерината на Дега. Трябваше да му занеса картината и да му помогна при окачването. Купър живееше на четвъртия етаж в една къща на Парк авеню. Очаквах, че вратата ще отвори прислужник, но ме посрещна самият Купър по жилетка.

— Влезте — каза той. — Хайде, без да бързаме, да намерим място, за тази синьо-зелена дама. Искате ли уиски? Или предпочитате кафе?

— Благодаря, с удоволствие ще изпия едно кафе.

— А аз ще пийна уиски. Най-разумното нещо в тая жега.

Не му възразих. От климатичната инсталация в жилището бе прохладно като в гробница. Главата на Купър лъщеше като узрял домати. Това впечатление се усилваше и от изисканите мебели със златна обковка — стил Луи XV, комбинирани с изящни италиански кресла и разкошен жълт венециански скрин. По тапицираните стени висяха картини от френски импресионисти.

Купър разопакова платното на Дега и го постави на един стол.

— Това с картината беше номер, нали? — попита той. — Силвърс твърдеше, че я подарил на жена си и тя щяла да вдигне скандал, щом се върне в къщи. Ама че блъф!

— Затова ли я купихте? — полюбопитствувах аз.

— Разбира се, че не. Купих я, понеже искам да я имам. Имате ли представа колко ми поиска Силвърс?

— Ни най-малко.

— Тридесет хиляди долара.

Купър ме погледна изпитателно. Веднага разбрах, че лъже и му се ще да ме подпита.

— Е? — добави той. — Доста пари, а?

— За мен това е цяло състояние.

— Как така? А колко бихте платили вие?

Засмях се.

— Нито цент.

— Защо? — попита бързо Купър.

— Много просто: нямам пари. От пълното безпаричие в момента ме делят около тридесет и пет долара.

Купър не отстъпваше.

— А колко бихте платили, ако имахте пари?

Реших, че съм отработил чашката кафе и повече не ми се отговаря на въпроси.

— Всичко, което притежавам — отвърнах аз. — Ако оцените вашите картини, ще се убедите, че любовта към изкуството е и добра сделка. Какво по-изгодно от това. Струва ми се, че Силвърс на драго сърце би откупил картините ви и не би сбъркал.

— Мошеник! За, да ми ги предложи след една седмица пак — с петдесет процента по-скъпо.

Купър къркореше като сит пуяк — доволно и беззлобно.

— И така, къде ще закачим балерината?

Той ме поведе из жилището. Междувременно го извикаха на телефона.

— Огледайте се — каза ми той. — Може би ще откриете подходящо място.

Жилището бе обзаведено с изискан вкус. Изглежда, Купър сам разбираше от красиви вещи или имаше отлични консултанти, най-вероятно и двете. Вървах след камериерката.

— Ето спалнята на господин Купър — каза тя, — тук може би ще се намери място.

Над широкото легло в стил сецесион висеше картина в златна рамка — горски пейзаж с тръбящ елен и няколко сърни, и ручей на преден план.

Разглеждах безмълвно ужасната цапаница.

— Господин Купър ли е нарисувал тази картина? Или е наследство от родителите му?

— Не зная. Виси в спалнята, откакто съм тук. Прекрасна е, нали? Също като истинска!

— Така е. Вижда се дори и парата пред муцуната на елена. Господин Купър да не е ловец?

— За първи път чувам такова нещо.

Огледах се и забелязах един венециански пейзаж от Цим. Очите ми направо се навлажниха от умиление: бях открил тайната на Купър. Тук, в собствената си спалня, той нямаше защо да се преструва. Тук висеше онова, което наистина му харесваше. Всичко друго беше позорство, бизнес, може би дори увлечение — кой би могъл да знае, а и кого ли би заинтересувало? Но тръбящият елен — това вече бе страст, а сантименталната скица от Венеция — романтика.

— Да продължим по-нататък — казах аз на момичето. — Тук само ще нарушим хармонията. Горест има ли други стаи?

— Там са таванът и една малка гостна.

Тя ме поведе по стълбите. От кабинета се чуваше резкият, лаещ глас на Купър, който даваше някакви наставления по телефона. Бях любопитен дали обстановката в кабинета прилича на спалнята: един втори тръбящ елен напълно би подходдал.

Спрях на вратата, водеща към терасата. Пред мен, додето стигаше погледът, се простираше Ню Йорк. В летния зной той ми приличаше на африкански град с небостъргачи. На хоризонта едва-едва се различаваше океанът. Този град от камък и стомана изглеждаше точно такъв, какъвто бе: не обикновен град, възникнал постепенно и сраснал се органически с околния пейзаж, покриващ се с патината на столетията, а град, издигнат бързо и решително от енергични хора, които не бяха обременени от традициите, хора, чиято върховна повеля бе не красотата, а целесъобразността, и може би затова бяха създали една нова, дръзка, антироматична, антикласическа, съвременна красота. Ню Йорк трябва да се наблюдава отгоре, помислих си аз, а не отдолу, с вдигната към небостъргачите глава. Отгоре те изглеждаха спокойни, сякаш бяха органическа съставка на всичко около тях — както изглеждат жирафите в стадо от зебри, газели и гигантски костенурки.

Чух как Купър, сумтейки, се потътри нагоре по стълбата.

— Е, открихте ли място?

— Тук — рекох аз и посочих терасата. — Наистина тук слънцето скоро ще погуби картината. Но „Балерината“ над града — съгласете се, че това е нещо. Може да я окачим и в гостната, на стената, която остава в сянка.

Влязохме в стаята. Тя бе много светла, с бели стени и мебели, тапицирани с блестяща материя. На една от масите забелязах три

китайски бронзови фигурки и две танцьорки. Погледнах Купър. Що за човек беше в същност? Не би ли предпочел пред бронзовите статуетки от епохата Чжоу, да кажем, три чаши, а вместо танцьорките от теракота — порцеланови джуджета?

— Там — показах аз. — На стената зад бронзовите фигурки. Синьо-зелената патина на бронза има същия оттенък, както балерината.

Купър ме гледаше недоверчиво, продължавайки да сумти. Допрях картината до стената.

— Тогава ще се наложи да се пробие дупка — заключи той най-накрая. — А ако картината се махне, дупката ще остане.

— Тогава на нейно място може да окачите друга картина — казах аз и учудено го изгледах. — Освен това дупката може да се запуши с гипс, тъй че почти нищо няма да се забелязва.

Ама че скъперник! Но сигурно така е натрупал своите милиони. Странно защо това не ме ядоса; след като бях видял тръбящия елен в спалнята, тук вече нищо не ме дразнеше.

За Купър всичко останало в жилището му бе някак враждебно и непонятно. Също така, както в главата му не се побираше защо за тези вещи се хвърлят толкова грешни пари. Ето защо се опитваше да ме подпитва. Купър не се доверяваше много-много на комбинацията „изкуство — пари“ и в този смисъл дори приличаше на истинските ценители. Най-накрая милионерът се реши:

— Само не пробивайте голяма дупка. По възможност най-малката. Ето ви две специални кукички. Нужен е само един тънък гвоздей и ще издържат и най-голямата картина.

Свърших бързо работата си. Изпълнен с недоверие, Купър не се отдели нито за миг от мен. Въпреки това успях да разгледам китайските статуетки и да ги подържа в ръце. Веднага усетих нежната топлина, но едновременно с това и прохладата на патината. Фигурките бяха прекрасни и у мен възникна странно, смътно усещане, сякаш се бях върнал у дома. Статуетките бяха толкова свършени, че издаваха единствено своето съвършенство и раждаха онова неописуемо чувство, пламващо само за миг, когато разбираме, че това племе от неспокойни млади скиталци, обиколило земния глобус, чийто живот е тъй кратък, е успяло да сътвори нещо, създаващо илюзия за вечност.

— Разбирате ли от бронз? — заинтересува се Купър.

— Малко.

— Каква е стойността им? — попита веднага той и на мен ми се прииска да го прегърна — толкова искрен и естествен бе в тая минута.

— Безценни са.

— Какво? Наистина ли? По-добро капиталовложение ли са от картините?

— Не бих казал — отвърнах аз, проявявайки предпазливост, за да не подлея вода на Силвърс, — но са много красиви. По-хубави няма дори в „Метрополитън“.

— Така ли? А виж ти! Веднъж ми ги пробута някакъв мошеник.

— Значи сте имали късмет.

— Мислите ли? — Той пак закъркори, този път като шест пуяка наведнъж, и ме измери с преценяващ поглед. Изглежда, размишляваше дали да не ми даде бакшиш, но след това се отказа. — Искате ли още кафе?

— Благодаря.

Върнах се при Силвърс и му докладвах за всичко.

— Този стар разбойник! — възкликна търговецът. — Винаги се опитва да подразбере нещичко, щом му изпратя човек. Роден е за случайни покупки. Започна с ръчна количка със старо желязо, след това продаваше влакове, пълни с железни отпадъци. По-късно се намеси в търговията с оръжие в най-подходящия момент — в навечерието на войната. Доставяше редовно оръжие и старо желязо на Япония. И когато тази възможност отпадна, започна да снабдява Съединените щати. За всяка купена от него картина на Дега са заплатили с живота си няколкостотин или хиляди хора.

Никога не бях виждал Силвърс толкова разгневен. Сравнението с Дега бе, разбира се, глупост, но въпреки това думите му се запечатаха в съзнанието ми. Лъжата се запомня по-лесно от истината.

— В такъв случай защо се занимавате с него? — попитах аз. — Не се ли превръщате в негов съучастник?

Силвърс се засмя, макар че все още кипеше от гняв.

— Защо? Понеже му продавам картини? Та да не съм кавалер, бизнесът си е бизнес! Съучастник! В какво? Във войната ли? Смешно!

Едва успях да го успокоя. Склонността към логическо мислене винаги води до недоразумения.

— Не мога да търпя тия търговци със смъртта — каза накрая Силвърс вече по-кратко. — Както и да е! Прибрах му пет хиляди долара повече, отколкото бях оценил картината. Трябваше да го оскубя с още пет хиляди!

Той си наля уиски със сода.

— Искате ли и вие?

— Благодаря. Пих много кафе.

Така трябва да си отмъщава човек, помислих си аз. С пари! Ако си в състояние да го направиш, може би ще успееш да се измъкнеш от блатото на миналото.

— Сигурно ще имате възможност да наваксите пропуснатото. Вероятно той пак ще дойде. Казах му, че другата картина на Дега би образувала великолепна двойка с онази, която той купи, и че по мой вкус втората картина е много по-интересна в художествено отношение.

Силвърс ме погледна замислено.

— Вие напредвате! Хайде да се хванем на бас. Ако Купър дойде в срок от един месец за другата картина, имате сто долара от мен.

Пред хотел „Плаза“ ненадейно съгледах Наташа. Тя пресичаше площада с клонестите дървета, в посока към Петдесет и девета улица. За първи път я виждах денем. Вървеше бързо, с широка крачка, леко приведена напред и не ме забелязваше.

— Наташа! — рекох аз, когато тя се изравни с мен. — Размишляваш коя диадема да вземеш под наем за тази вечер от „Ван Клееф и Арпълс“ ли?

За секунда тя се стъписа, след това ми отвърна:

— А ти? Да не си откраднал от Силвърс някоя картина на Реноар, за да платиш сметката в „Ел Мороко“?

— Виждаш ли къде е разликата между нас — въздъгнах. — Аз мисля само за наемане, а ти веднага за грабеж. Далеч ще стигнеш.

— Затова пък може би ще живея по-кратко. Исащ ли да обядваме заедно?

— Къде?

— Аз те каня — рече тя през смях.

— Няма да стане. За жиголо съм вече поостарял. А и не съм достатъчно чаровен.

— Ти изобщо нямаш чар, но това няма значение. Ела с мен и остави моралните си скрупули. Тук всички постоянно се храним на кредит. Плащаме в края на месеца. Тъй че не се безпокой за личното си достойнство. Освен това бих искала да се срещнеш с една възрастна дама. Много богата. Интересува се от картини. Разказах ѝ за теб.

— Но, Наташа! Та аз не търгувам с картини!

— Ти не, но Силвърс. Ако му водиш клиенти, той ще ти плаща комисионна.

— Какво?

— Комисионна. Така е прието. Не знаеш ли, че половината от хората живеят за сметка на комисионни?

— Не.

— Тогава е време да го научиш. А сега ела. Гладна съм. Или те е страх?

Тя ме погледна предизвикателно.

— Много си красива — отговорих аз.

— Браво.

— Ако излезе нещо от комисионната, ще те поканя на вечеря с хайвер и шампанско.

— Браво. D'accord^[1]. И тогава ще престанеш ли най-сетне да се измъчваш от угризения на съвестта?

— Да оставим това. За сега страдам само от агорафобия.

— Не се различаваш много от другите — заяви Наташа.

Ресторантът беше почти пълен. Имах чувството, че влизам в някакъв елегантен кафез с пеперуди, гарги и папагали. Наоколо тичаха келнери. Както винаги, Наташа срещна много познати.

— Струва ми се, че познаваш половината Ню Йорк — забелязах аз.

— Глупости. Познавам само безделници и хора, занимаващи се с мода. Както и аз. За да не те обземе пак твоята агорафобия, да погледнем лятното меню.

— Лятно меню — красиво название.

Тя се засмя.

— Това е просто синоним на диета. Цяла Америка се храни по някаква диета.

— Защо? Всички имат вид на здрави хора.

— За да не напълняват. Америка е побъркана на тема младост и стройна фигура. Всеки иска да остане млад и слаб. Старостта не е на почит. Достопочтеният съветник, дълбоко уважаван в древна Гърция, тук би попаднал в старчески приют. — Наташа запали цигара и ми намигна. — Да не говорим за това, че по-голямата част от света гладува. Нали това имаше пред вид?

— Не съм толкова зъл, за какъвто ме смяташ. Не ми е минало и през ум дори.

— Хайде, хайде!

— Мислех за Европа. Там не гладуват чак толкова, но има значително по-малко продукти.

Тя ме погледна с притворени очи и попита:

— Не ти ли се струва, че ще е по-добре за теб, ако се сецаш по-рядко за Европа?

Изненадах се от забележката ѝ.

— Опитвам се да не мисля.

Тя се засмя.

— Ето че идва богатата старица.

Очаквах да видя някаква дебела видра, подобие на Купър. Вместо това, към нас се приближи изящна особа със сребристи къдрички и румени бузки. Гледайки я, човек можеше да предположи, че цял живот е полагала грижи за себе си и никога не е излизала от кукленското си съществуване. Беше около седемдесетгодишна, но изглеждаше на петдесет. Дори и възрастта ѝ създаваше впечатление, че цялата е увита в намачкана копринена хартия. Издаваха я само шията и китките. За да прикрие бръчките си, тя носеше колие от четири реда перли, което я правеше още по-миниатюрна и прилична на портретите в стил ампир.

Тя се интересуваше от Париж и ме заразитва за града. Не исках да разказвам за своя живот в Париж и говорех така, сякаш нямаше война. Гледах Наташа и разказвах за Сена, за остров Сен Луи, за крайбрежната улица на Великия Августин, за летните следобеди в Люксембургската градина и вечерите на Шан-з-Елизе и Булонския лес. Виждах как очите на Наташа се изпълват с нежност и ми беше по-леко да говоря.

Обслужиха ни бързо и след по-малко от час мисис Уимпър се сбогува.

— Ще дойдете ли утре следобед в пет часа да ме вземете от къщи? — попита ме тя. — След това ще отидем в галерията на вашия Силвърс и ще разгледаме колекцията му.

— С удоволствие — отговорих и понечих да добавя още нещо, но Наташа ме настъпи под масата и аз млъкнах.

Когато останахме сами, Наташа се засмя.

— Всичко мина безболезнено, нали? Ти естествено искаше да ѝ обясниш, че само отваряш сандъците на Силвърс. Не е необходимо. Тук основното занимание на мнозина е да дават съвети на безпомощни богаташи и да ги водят при познати антиквари.

— Спекуланти — казах аз.

— Консултанти — възрази Наташа. — Тоест достойни за уважение хора, които закрилят бедните, безпомощни милионери от разбойниците-търговци. Ще идеш ли да я вземеш?

— Да — отговорих аз.

— Браво!

— От любов към теб.

— Още веднъж браво.

— Честно казано, и без това бих отишъл. Аз съм по-меркантилен, отколкото си мислиш.

Тя плесна леко с ръце.

— Постепенно ставаш почти очарователен.

— Тоест ставам човек, така ли? Според твоята класификация.

— Все още не. Да кажем, статуя, която вече се е научила да ходи.

— Всичко се уреди изненадващо бързо. Та мисис Уимпър не знае нищо за мен.

— Ти разказа за неща, които тя обича: Париж, лятото в Булонския лес, Сена през есента, крайбрежната улица, магазинчетата на букинистите...

— И нито дума за картини.

— Това най ѝ допадна. Беше умно от твоя страна — нито дума за работа.

Вървахме бавно по Петдесет и девета улица. Беше ми радостно и леко. Спряхме пред някакъв антикварен магазин, където бяха изложени египетски огърлици. Те светеха с тюркоазеносин блясък, а до тях стоеше голям ибис. От „Савой“, където се провеждаха търговете,

излизаха хора, понесли килими. Беше чудесно да усещаш живота край себе си. Колко далеч бе нощта!

— Ще те видя ли тази вечер? — попитах аз.

Тя кимна.

— В хотела?

— Да.

Тръгнах обратно по улицата. Слънцето светеше през пелена от прах. Миришеше на изгорели газове, въздухът беше нажежен. Постоях пред „Савой“ и най-накрая влязох вътре. Залата беше полупразна и цареше сънно настроение. Ръководителят на търга стоеше зад нещо като катедра и извикваше цените. Търгът на килими бе завършил; сега се продаваха фигури на светци. Изнесоха ги и ги подредиха на подиума една до друга, като че ли ги приготвиха за ново мъченичество. Някои бяха все още овързани и се наложи да ги разопаковат на сцената. Всичко бе много евтино, цветните скулптури не се търсеха. По време на война светците първи изпадат в немилост. Излязох отново на улицата и разгледах витрините. Сред масивните ренесансови мебели се намираха две китайски статуетки: едната — явно копие от епохата Мин, другата обаче можеше спокойно да бъде оригинал. Патината беше лоша и може би дори допълнително обработена, въпреки това в нея имаше нещо, придаващо ѝ вид на автентично произведение на изкуството. Сигурно някой невежа бе сметнал фигурката за копие и се бе опитал да я „преправи“. Върнах се в сумрачната зала и поисках каталога за следващия търг. Бронзовите статуетки бяха посочени без данни за епохата — сред кани от калай, месингови предмети и други евтини вещи. Изглежда, нямаше да струват скъпо, тъй като на толкова обикновен търг не се очакваха големи търговци.

Излязох навън и тръгнах надолу по Петдесет и четвърта улица към Второ авеню. Там свих надясно и продължих до магазинчето на братята Лоуи. В главата ми се роди план да купя бронзовата фигурка и да я препродам на Лоуи старши. Бях сигурен, че не я бе забелязал сред калаените кани и масивните мебели. След това се сетих за Наташа и вечерта, когато ме закара с ролс-ройса до хотела. Тогава се бях сбогувал набързо с нея, а и през голяма част от пътя бях мълчал, мислейки само за едно — как да се измъкна от луксозната кола. Причината беше детинска: ходеше ми се по нужда. Но тъй като да

намериш клозет в Ню Йорк бе значително по-трудно, отколкото в Париж, аз търпях, в резултат на което няхах достатъчно време за продължително сбогуване. Наташа ме проследи с възмутен поглед и след като се облекчих, се ядосах на себе си, че пак съм развалил всичко. На следващия ден обаче видях този епизод в друга светлина, даже; с някакъв романтичен ореол, тъй като бях предпочел да страдам и да търпя, вместо да накарам шофьора да спре пред най-близкия хотел и да помоля Наташа да ме почака в колата. Бях счел това за глупост, но и за признак на симпатия и ме бе обзело чувство на неочаквана нежност. Със същото това чувство в душата се приближих сега към магазина на Лоуи. Лоуи младши стоеше между две боядисани в бяло кресла, стил Луи XVI, и мечтателно съзерцаваше улицата. Събрах сили, изоставих мисълта за собствени сделки и прекрачих прага.

— Как сте, господин Лоуи? — попитах аз предпазливо с неутрален тон, за да не стресна този романтик.

— Добре! Брат ми не е тук. Яде си еврейските гозби, нали знаете. Аз, напротив — добави той с пламъчета в очите, — се храня по американски.

Близнаците Лоуи ми напомняха известните сиамски близнаци, единият от които бил въздържател, а другият — пияница. Тъй като имали общо кръвообръщение, нещастният въздържател бил принуден да търпи не само пианството на своя брат, но и появяващия се след него махмурлук. Както винаги, добродетелта страда. Тъй бе и с двамата Лоуи — единият беше православен, а другият — свободомислещ еврейин.

— Открих една бронзова статуетка — заявих аз. — Ще се продава на евтин търг.

Лоуи младши махна с ръка.

— Кажете го на моя брат-фашист, на мен не ми е до сделки. Аз решавам въпрос на живот и смърт. — Той се обърна към мен и решително ме попита: — Кажете ми честно, какво ще ме посъветвате: да се ожения или не?

Това беше коварен въпрос, както и да отговорех, щях да загубя.

— Коя зодия сте? — отвърнах с въпрос.

— Какво?

— Кога сте роден?

— Какво значение има? На дванайсети юли.

— Така си и мислех. Вие сте рак. Силно чувствителен, обичащ семейството, с артистични наклонности.

— Е, и? Да се ожения ли?

— На раците им е трудно да избягат. Те се вкопчват и държат здраво, докато им откъснат щипките.

— Какъв отвратителен образ!

— Образът е чисто символичен. Преведено на езика на психоаналитиците, това значи само едно: докато им откъснат мъжкото достойнство.

— Само едно ли? — възкликна Лоуи. — Оставете шегите! Кажете ми с една дума: да се ожения ли?

— В католическа Италия бих ви посъветвал: не. В Америка е по-просто: можете винаги да се разведете.

— Та кой говори за развод? Аз говоря за женитба!

Евтината шега, че това е почти същото, ми бе спестена. Също и евтиният съвет: щом питате за такива неща, по-добре не се женете. В магазина влезе Лоуи старши, сияещ след тежката еврейска кухня.

По-младият брат ме помоли с поглед да мълча. Кимнах.

— Как е паразитът? — дружелюбно подхвърли Лоуи старши.

— Силвърс ли? Току-що доброволно повиши заплатата ми.

— Нищо не му коства. С колко? С един долар на месец ли?

— Със сто.

— Какво?

Двамата Лоуи се вторачиха в мен. Старши се овладя по-бързо.

— Трябвало е да я повиши с двеста — забеляза той.

Неговата находчивост ме възхити и аз реших да не падна по-долу.

— Така и направи, но аз отказах — отвърнах аз. — Намирам, че все още не съм заслужил повече. Може би след година.

— С вас човек никога не може да разговаря сериозно — изръмжа Лоуи старши.

— Напротив — възразих аз. — Особено ако става въпрос за бронзови статуетки.

Разказах му за своето откритие.

— Идете и я купете на търга. Всеки ще я сметне за фалшива.

— А ако наистина се окаже фалшива?

— Значи сме се заблудили. Или искате да ви застраховам и срещу загуба?

— Защо не? — захили се Лоуи. — При вашия доход!

— Мога да я купя и сам. Така е даже по-просто — добавих разочаровано аз. Очаквах повече благодарност за съвета. Както винаги сгреших. — Услади ли ви се лещата? — попитах аз.

— Лещата ли? Откъде знаете какво съм ял?

Посочих ревера на сакото му, където бе залепнала половинка от лещено зърно.

— Прекалено тежка храна за този сезон, господин Лоуи. Рискувате да получите удар. Довиждане, господа!

— Вие сте хуманен звяр, господин Рос — забеляза с кисело-сладка усмивка Лоуи старши. — Не разбирате ли шега. До колко може да стигне цената на бронза?

— Ще разгледам фигурката още веднъж, по-внимателно.

— Добре. Аз не мога. Ако я погледна два пъти, ония типове ще подушат нещо нечисто. Познават ме. Ще се обадите ли?

— Разбира се!

Вече излизах, когато Лоуи старши подвикна след мен:

— Това, което разказахте за Силвърс, не е вярно, нали?

— Напротив! — отвърнах аз. — Но имам и по-добро предложение от Розенберг.

Не бях изминал и десет крачки, когато се разкаях за думите си. Не от нравствени съображения, а от суеверие. В живота си вече бях сключвал доста нечисти сделки с господ бог, в когото започвах да вярвам винаги щом попаднех в опасно положение — тъй както тореадорите поставят в стаичката си преди борбата статуя на Дева Мария, украсяват я с цветя, молят се пред нея и тържествено ѝ дават обет да палят свещи и служат литургии да водят благочестив живот, да не пият текила и тъй нататък. А когато коридата свърши, статуетката на девата се захвърля небрежно в куфара при мръсните дрехи, цветята се продават, обещанията се забравят и се вади шишето с текила — и така до следващата корида, когато всичко се повтаря. Моите мошенически сделки с бога бяха от същото естество. Но понякога се поддавах и на едно по-субтилно суеверие; наистина отдавна не бях изпитвал това чувство, тъй като в основата му бе не стремежът да се избегне дадена опасност, а по-скоро страхът да не се подплаши дадена

надежда. Спрях се. От един рибарски магазин ме наблюдаваха препарирани щуки, около които бяха метнати корди за въдици. За да не прогоня надеждата, тя трябва първо да съществува, помислих си аз и изведнъж ми стана ясно, че съм отстъпил своята дребна сделка на братята Лоуи също от суеверие. Искях да настроя в своя полза не само бог, който вдигаше сега сънената си глава над покривите на къщите, а и съдбата, понеже се бе случило онова, в което бях престанал да вярвам: аз отново се надявах на нещо и очаквах нещо и то не бе нещо разумно и понятно, а нещо, което можеше да се определи като топлота и което ме ощастливяваше с чувството, че все още не съм се превърнал изцяло в автомат. Спомних си за всички изтъркани клишета: сърцебиене, учестено дишане, задъхване — и в тази минута те бяха реални и осияни от живота — моя собствен и още един безименен.

[1] Съгласна (фр.). — Б.пр. ↑

XV

Когато на другата сутрин съобщих на Силвърс за посещението на мисис Уимпър, той реагира с пренебрежение.

— Уимпър, Уимпър ли? Кога ще дойде? В пет часа? Не зная дали ще си бъда в къщи.

Знаех със сигурност, че този ленив крокодил няма никаква друга работа, освен да чака клиенти и да пие уиски.

— Добре — съгласих се аз, — да го отложим за друг ден, когато имате време.

— Е, добре, доведете вашата дама — отвърна небрежно той. — По-добре да приключа веднага с тази дреболия.

Чудесно, помислих си аз. Това ми дава възможност да огледам бронза в „Савой“, когато там няма такова гъмжило от купувачи, както през обедната почивка.

— Хареса ли ви обстановката у Купър? — попита Силвърс.

— Много. Сигурно има отлични консултанти.

— Така е. Самият той не разбира нищо.

През ума ми мина мисълта, че и Силвърс нищо не разбира с изключение на френските импресионисти. Той нямаше особени основания да се гордее безгранично е този факт, картините бяха неговият бизнес, също както за Купър оръжието и железните отпадъци. Разглеждан от този ъгъл, Купър имаше дори преимущество пред Силвърс — той притежаваше и прекрасни мебели, докато Силвърс нямаше нищо друго освен меки дивани, меки кресла и скучни, стандартни, модерни мебели масово производство.

Той сякаш отгатна мислите ми.

— Аз също бих могъл да обзаведа къщата си с мебели от края на осемнадесети век — рече той. — Не го върша заради картините. Всичките тези вехтории в стил барок или рококо само разсейват. Отломки от минали епохи! За какво му са на съвременния човек?

— При Купър въпросът стои иначе — отговорих аз. — Той няма защо да продава картини. Те са част от неговия интериор.

Силвърс се засмя.

— Ако наистина са стреми към свой собствен интериор, би трябвало да разположи из стаите картечници и леки оръдия. Това би му подходило повече.

Отново ми направи впечатление леката неприязън, която Силвърс хранеше към Купър. Бях забелязал нещо подобно и в отношението му към други клиенти. Така явно демонстрираното добродушие на Силвърс бе само тънък пласт и много бързо изчезваше, тъй както се изтрива позлатата на меден съд и долният пласт скоро лъсва. Той смяташе, че презира клиентите си, като злослови за тях, но по-скоро им завиждаше. Сам си внушаваше, че благодарение на своя цинизъм запазва свободата си, но това беше свобода без стойност, тя приличаше на свободата на чиновника, ругаещ своя шеф в негово отсъствие. Силвърс бе усвоил навика на мнозина едностранчиво образовани хора да се надсмива на онова, от което не разбира, ала тази удобна, макар и съмнителна поза не винаги му помагаше. Понякога зад тая маска неочаквано прозираше несдържаният неврастеник. Точно това предизвикваше моя интерес към Силвърс. Сладникавите му проповеди можеха да се издържат само докато съдържаха нещо ново, след това ставаха скучни. Практическите му съвети по житейска мъдрост ме караха да се прозявам.

Следобед отидох в „Савой“ и помолих да ми покажат бронзовата статуетка. Имаше малко хора, защото за този ден не бе обявен търг. Просторното помещение, пълно с мебели и предмети от шестнадесети и седемнадесети век, тънеше в съллив полумрак. До стените бяха натрупани нови пратки килими, между тях имаше оръжия, копия, стари саби и рицарски брони. Сетих се за Силвърс и репликата му против Купър, а после и за онова, което мислех аз за Силвърс. Както Силвърс по отношение на Купър, така и аз по отношение на Силвърс вече бях излязъл от ролята на безпристрастен наблюдател и бях станал субективен критик. Престанах да бъда зрител, комуто всичко е безразлично. Аз ставах участник в събитията и изпитвах неприязън, която не бях забелязвал по-рано у себе си. Разбрах, че причината се крие в зародилата се симпатия, каквато също не бях изпитвал по-рано. Отново се почувствувах включен в изменчивата игра на битието, вече не стоях настрана, зает с единствената мисъл да оцелея. Незабележимо в мен бе проникнало нещо ново, което приличаше на далечен тътен и

ме караше да се усъмня в своята безопасност. Всичко в мен се колебаеше. Бях готов пак да застана на нечия страна и моето желание — чувствавах ясно това — идваше не от разума. То бе по-примитивно и напомняше с нещо за обикновената враждебност на мъжа към всички останали представители на силния пол — негови потенциални съперници в борбата за жената.

Стоях до прозореца на помещението със скулптурата в ръка, зад мен бе дремещата зала, пълна с вехториите на потъналото в мрак минало. Наблюдавах улицата, където всеки, миг можеше да се появи Наташа, и почувствавах слабото вълнение — почувствавах го по тръпката в ръцете си, — което ме бе подтикнало да бъда несправедлив към Силвърс и което щеше да ме тласне към други несправедливости. Разбрах, че вълнението ми е свързано с Наташа и внезапно осъзнах, че отново изпитвам някакво желание, което надхвърляше първичния инстинкт и се докосваше до лабиринта на емоциите, където господствуват безмълвните миражи и законът отстъпва на заден план.

Върнах фигурката на мястото ѝ.

— Това е фалшификат — заявих на мъжа, който ми я донесе — възрастен пазач с омазнена коса; той дъвчеше дъвка и моето мнение му бе повече от безразлично.

Статуетката бе много стара, ала въпреки новото си душевно състояние, ми стигна присъствие на духа, за да премълча това. Бавно поех по улицата, докато стигнах срещу ресторанта, в който бяхме с Наташа. Не влязох, но имах чувството, че входът му свети по-ярко от другите до него, макар че съседната витрина бе на фирмата „Бакара“ и от нея сияеха кристали и стъкло.

Отидох у мисис Уимпър. Тя живееше на Пето авеню. Бях там в уговорения час, но мисис Уимпър, изглежда, не бързаше. Не видях никакви картини освен няколко платна на Ромни и едно на Ръойздал.

— Мислите ли, че е прекалено рано за едно мартини? — попита тя. Видях, че пред нея стои чаша с течност, приличаше на водка.

— Това мартини с водка ли е? — заинтересувах се аз.

— Мартини с водка? За първи път чувам. Това е джин с малко вермут.

Поясних ѝ, че в хотел „Рубън“ съм се научил да правя коктейла вместо с джин, с водка.

— Забавно. Трябва да се опита. — Мисис Уимпър тръсна сребристите си къдрички и натисна копчето на някакъв звънец. — Джон — каза тя на влизащия прислужник, — имаме ли водка?

— Да, мадам.

— Тогава пригответе за господин Рос мартини с водка вместо с джин. — Тя се обърна към мен. — Френски или италиански вермут? Със или без маслина?

— Френски. И без маслина. За първи път пих този коктейл така. Но не си правете труд заради мен. Ще пия мартини с джин.

— Не, не! Винаги, щом има възможност, човек трябва да научава по нещо ново. Пригответе един коктейл и за мен, Джон. Искам да го опитам.

Оказа се, че възрастната дама с кукленски вид обича да си попейва. Сега мислех само за едно — как да я заведа достатъчно трезва у Силвърс.

Джон донесе чашите.

— Чин-чин! — възкликна весело мисис Уимпър и жадно отпи.

С първата глътка тя преполови чашата.

— Чудесно! — възкликна пак възрастната дама. — Трябва да включим това питие в нашето меню, Джон. Бива си го!

— Непременно, мадам.

— От кого имате рецептата? — запита ме тя.

— От един човек, който не искаше да мирише на алкохол. Не можеше да си го позволи и твърдеше, че водката не оставяла неприятен дъх.

— Наистина ли? Колко забавно! Опитвали ли сте? Вярно ли е, че не мирише?

— Възможно е. Това никога не ме е вълнувало.

— Тъй ли? А нямате ли някого, когото да вълнува?

Засмях се.

— Всички хора, които познавам, обичат да пият.

Мисис Уимпър ме изгледа изкосо отдолу-нагоре.

— Полезно е за сърцето — каза внезапно тя. — А и за главата. Избистря мозъка. Искате ли да изпием още по половин чашка? За тонус?

— С удоволствие — съгласих се неохотно аз, предвиждайки, че тази чашка ще бъде последвана от много други. Но за мое учудване,

след като се тонизирахме, мисис Уимпър стана и позвъни.

— Готова ли е колата, Джон?

— Да, мадам.

— Добре. В такъв случай тръгваме за мистър Силвърс.

Излязохме заедно от къщата и се качихме в голям черен кадилак. Чудно защо, изобщо не бях помислил, че мисис Уимпър ще вземе собствената си кола, а си бях блъскал главата къде ли може да се намира най-близката пиаца за таксита. Джон дойде с нас, за да ни откара. Установих, че напредвам бързо с колите — първо ролс, сега кадилак, и двата автомобила с шофьори. За толкова кратко време, няма що! Открих и тук малко барче, както в ролс-ройса, и нямаше да се учудя, ако мисис Уимпър измъкнеше от него някое ново ободряващо питие. Но тя не го стори, а вместо това поведе разговор за Франция и Париж на доста развален френски със силен американски акцент. Аз веднага минах на френски, понеже без усилия ми осигуряваше предимство, от което смятах да се възползувам у Силвърс.

Очаквах, че Силвърс скоро ще ме отпрати, за да пусне в ход собствения си чар. Обаче мисис Уимпър ме задържа известно време. Накрая обявих, че искам да приготвя коктейл с водка. Мисис Уимпър изръкопляска. Силвърс ме прониза с унищожителен поглед, той бе сложил в сметката най-много едно уиски и всичко останало му се струваше варварщина. Обясних му, че лекарят е забранил на мисис Уимпър да пие шотландско уиски, и се запътих към кухнята. Най-накрая с помощта на готвачката открих една бутилка водка.

— И вие пиете това нещо следобед? — изненада се мършавата готвачка.

— Не аз. Клиентите.

— Как нямат срама.

Странно, колко често ме държаха отговорен за грешките на другите. Застанах до прозореца и изпратих готвачката с чашите при Силвърс. Върху перваза отвън бяха накацали гълъби. И в Ню Йорк, както във Венеция, бе пълно с толкова гълъби, че те бяха свикнали с хората, летяха и виеха гнезда навсякъде. Притиснах чело до хладното стъкло. Къде ли ми е съдено да умра, мислех аз.

Когато готвачката се върна, се упътих към своя наблюдателен пост в стаичката с картините и установих, че Силвърс е изнесъл

няколко малки платна на Реноар. Това ме учуди, обикновено той обичаше да демонстрира, че има помощник.

След малко влезе при мен.

— Забравихте за коктейла си. Елате при нас.

Мисис Уимпър бе изпила своята чаша.

— Ето ви и вас! — възкликна тя. — Винаги ли сте толкова неверен? Или се изплашихте от собствената си рецепта?

Тя седеше изправена като кукла, само ръцете ѝ не бяха пухкави и изящни, а груби и кокалести.

— Какво мислите за този Реноар? — попита тя.

Това бе натюрморт с цветя от 1880 година.

— Прекрасно произведение — отвърнах аз. — Ако го продадем, ще ни бъде трудно да намерим нещо равностойно.

Мисис Уимпър кимна.

— Хайде да изпием по още едно съвсем мъничко питие. В дни като днешния ме измъчва мигрената. Възпаление на троичния нерв. Ужасно! Лекарят твърди, че единственото, което помага, е алкохолът, защото действувал съдоразширяващо. Какво ли не върши човек в името на здравето си!

— Разбирам ви — казах аз. — В продължение на няколко години и аз страдах от такава невралгия. Много е болезнено.

Мисис Уимпър ми отвърна с топъл поглед, сякаш ѝ бях направил комплимент. След това се върнах в кухнята.

— Къде е водката? — попитах готвачката.

— По-добре да бях отишла в манастир — ми заяви тя. — Ето я там. В манастира поне не пазят диета.

— Напротив. Монасите бяха първите, които въведоха диетата. Много строга диета.

— Защо тогава са толкова дебели?

— Защото ядат не това, което трябва.

— Засрамете се! Подигравате се на една нещастна жена. За какво съм се учила тогава да готвя, щом никой нищо не яде? Приготвяла съм какви ли не специалитети в жокей-клуба във Виена, драги ми господине! А тук въртят само салати, и то без олио. Пък на маслото гледат като на цианкалий! Да не говорим за една прилична торта „Захер“! Тук това се счита едва ли не за измяна на родината.

Излязох с двата коктейла. Мисис Уимпър вече ги чакаше.

— Налели сте ми прекалено много — укори ме тя и пресуши чашата си на един дъх. — И така, до утре в пет часа. Господин Силвърс ми обеща, че вие сам ще окачите картината в къщи.

Изпратихме мисис Уимпър до улицата. По нищо не личеше, че е пила. Заведох я до колата. В жаркия въздух се чувствуваше първият полъх на приближаващата вечер. Топлината се бе наслоила между сградите като невидимо гъсто желе; сухите листа на дърветата шумоляха, сякаш бяха палми. Върнах се в къщата.

— Мисис Уимпър — забеляза небрежно Силвърс. — Защо не ми го казахте веднага? Разбира се, че я познавам.

Спрях се.

— Но нали ви казах — отвърнах му.

Той махна с ръка.

— Името Уимпър се среща често. Вие не ми казахте, че става въпрос за мисис Андре Уимпър. Познавам я отдавна. Е, няма значение.

Бях смаян.

— Надявам се, че няма да ми се обидите — заявих саркастично.

— Защо да ви се обиждам? — попита Силвърс.

— Във всеки случай тя очевидно купи нещо.

Силвърс махна с ръка, сякаш да прогони някакъв комар.

— Това още не се знае. Тези стари дами по сто пъти връщат картините, докато рамките им се съсипят, и най-накрая нищо не купуват. Търговията не е толкова проста работа, както си мислите вие. — Силвърс се прозина. — Време е да свършваме. Жегата уморява. До утре. Приберете картините.

Той си тръгна, а аз стоях и гледах втренчено подире му. Какъв мошеник, помислих си аз. Явно иска да ме лиши от комисионна, твърдейки, че съм му довел стар, отдавна познат клиент. Взех трите платна на Реноар и ги занесох в стаичката.

— Ролс-ройсът! — възкликнах аз, щом завих зад ъгъла. Колата заедно с шофьора стоеше пред хотела и аз се почувствувах щастлив. Бях си блъскал главата къде да заведе тази вечер Наташа и не можах да измисля нищо. Навсякъде бе страшен задух. Ролс-ройсът беше разрешението на проблема.

— Авантюризмът от висока класа, изглежда, ме преследва като сянка — забелязах аз. — Колата пак ли е на твое разположение до затварянето на театрите?

— Още по-дълго — каза Наташа. — До полунощ. В полунощ трябва да е пред „Ел Мороко“.

— И ти ли?

— Ние двамата.

— Мисис Уимпър има кадилак — продължих аз. — Може би притежава и ролс-ройс? Или си открила някой нов клиент за Силвърс?

— Ще видим. Как мина с мисис Уимпър?

— Чудесно. Купи един много красив натюрморт на Реноар. Подхожда на кукленския ѝ дом.

— Куклен дом — повтори Наташа и се засмя. — Тази кукла, която изглежда толкова безпомощна, сякаш може да отваря само очите си и да се усмихва, е президент на две големи компании. И не стои там само за украса, а разбира от всичко.

— Наистина ли?

— Има още да преживееш чудеса с американките.

— Защо с американките? Стигат ми чудесата с теб, Наташа.

За мое учудване, тя се изчерви до корена на косите си, след това промърмори:

— Стигат ли ти? Мисля, че трябва по-често да те пращам при жени като мисис Уимпър. Връщаш се с изненадващи заключения оттам.

Подсмигнах се.

— Хайде да се разходим до Хъдсън — предложи Наташа. — Първо до кея, където са презокеанските параходи, а след това по крайбрежния булевард до моста „Джордж Вашингтон“ и да продължим, докато стигнем до някоя кръчмичка, която ни хареса. Днес имам настроение за малки ресторантчета, лунна светлина и параходи. В същност бих предпочела да ида с теб във Фонтенбло, ако войната бе свършила, но там като приятелка на немец биха ме остригали, а теб като враг на държавата биха изправили до стената. Затова да останем при хамбургъра с кока-кола в тази необикновена страна.

Тя се облегна на мен. Чувствах косите ѝ и хладната ѝ кожа. Наташа изглеждаше така, сякаш никога не се поти, даже и в тези горещи дни.

— Добър журналист ли си бил? — попита ме тя.

— Не. Второкласен.

— А сега не можеш ли да пишеш повече?

— За кого? Не зная достатъчно добре английски. Отдавна не съм имал възможност да пиша.

— Значи си като пианист без роял.

— Може и така да се каже. Дали твоят тайнствен покровител ти е оставил нещо за пиене?

— Ще видим. Ти не обичаш да говориш за себе си, нали?

— Не особено.

— Разбирам. И за сегашната си професия ли?

— Като посредник и момче за всичко?

Наташа отвори барчето.

— Ти виждаш, че ние сме като сенки — промълви тя. — Чудновати сенки от миналото. Дали някога животът ни ще се промени? О, тука има полска водка! Как ли се е добрал до нея? Та нали Полша вече не съществува.

— Да — потвърдих с горчивина аз. — Полша вече не съществува. Но полската водка е оцеляла. Да се смеем или да плачем по този повод?

— Да я изпием, мили.

Тя извади две чаши и ги напълни. Водката беше чудесна и даже студена. В малкия вграден бар бе монтирана хладилна камера.

— Две сенки в един ролс-ройс — продумах аз. — И студена полска водка. Salute, Наташа!

— Можеше ли да постъпиш в армията? — попита тя. — Ако бе пожелал.

— Не. Никой не ме иска. Тук съм чужденец от вражеска страна и трябва да се радвам, че не са ме изпратили в лагер за интернирани. Ти си права: не съм нито риба, нито рак, но тъй бе и в Европа. Тук за мен е направо рай. Призрачен рай, ако предпочиташ, отделен от всичко, което има значение за другите и особено за мен. Рай, в който може да се прекара зимата. Рай за един съзерцател. Ах, Наташа! Да говорим за онова, което ни е останало! За нощта, звездите, искрицата живот, която все още трепти в нас, а не за миналото. Погледни луната! Луксозните пътнически параходи са превърнати във военни ешелони. А ние се намираме зад железните перила на онова, което се нарича всемирна

история, и сме принудени безпомощно и безцелно да чакаме и да четем във вестниците съобщенията за победи, поражения и разрушени от бомбардировките страни, и пак да чакаме, и отново да ставаме всяка сутрин, и да пием кафе и да чакаме у Силвърс или у мисис Уимпър, докато нивото на пролятата в света кръв се покачва всеки ден с по един сантиметър. Да, ти имаш право, животът тук е един жалък парад на сенки.

Ние гледахме кейовете. Те бяха почти пусти в зеленикавия зрак. Закотвени бяха само няколко кораба — сребристо-сиви, ниски, без светлини. Върнахме се в колата.

— Натам политат глупавите ми и старомодни мечти — промълви Наташа. — И моята сантименталност. Прости ми.

— Да ти простя? Що за странни мисли ти идват на ум? Ти трябва да ме извиниш за нелепостите, които ти надрънках. Дори само от тях се вижда, че съм бил слаб журналист! Колко прозрачна е водата. Пълнолуние!

— Сега накъде, мадам? — попита шофьорът.

— Към моста „Джордж Вашингтон“. Но бавно.

Известно време мълчахме. Аз се упреквах за идиотската си недодяланост. Държах се като един непознат, когото бях видял в „Ел Мороко“ да пролива горчиви сълзи за съдбата на Франция. Сигурно беше искрен, но не разбираше, че за разлика от радостта, скръбта не бива да се показва пред другите, и изглеждаше смешен. Напразно умувах как да изляза от задънената улица.

Ненадейно Наташа се извърна към мен. Очите ѝ сияеха.

— Каква красота! Водата, малките шлепове и в далечината мостът!

Тя бе забравила отдавна за нашия разговор. Неведнъж го бях забелязвал: Наташа реагираше бързо и забравяше бързо. Това бе добре дошло за слон като мен, който помнеше негодите и забравяше радостите.

— Обожавам те, Наташа! — възкликнах аз. — Тук, сега, под тази луна и край тази река, вливаща се в океана, в чиито води се отразяват стотици хиляди късчета луна. Боготворя те и дори се осмелявам да повторя отдавна изтърканата фраза, че мостът „Вашингтон“ увенчава като диадема неспокойната Хъдсън и че бих желал да е истинска

диадема, а аз да съм Рокфелер, Наполеон или поне собственик на „Ван Клееф и Арпълс“. Разбирам, че е детинско, но трябваше да го кажа.

— Защо да е детинско? Винаги ли се презастраховаш? Или действително не знаеш колко се харесват на жените такива детинщини?

— Аз съм роден страхливец, който постоянно трябва да си дава кураж.

Целунах я и казах:

— Бих искал да се науча да шофирам.

— Можеш да се научиш, когато пожелаеш.

— Заради един ролс-ройс? Тогава бихме могли да свалим блюстителя на благоприличието пред първата кръчма. Имам чувството, че съм в Мадрид; навсякъде придружаван от дуеня.

Тя се засмя.

— Та той не ни пречи. Не знае немски и нито една френска дума освен „мадам“.

— Значи не ни пречи? — попитах аз.

Наташа млъкна за миг, след това прошепна:

— Darling, това е трагедията на големия град. Човек почти никога не е сам.

— Как се раждат тогава децата?

— Бог знае как!

Почуках на стъклото към шофьорската кабина.

— Бихте ли спрели до онази малка градинка? — попитах аз Джон, подавайки му банкнота от пет долара. — Идете да вечеряте някъде и елате да ни вземете след час.

— Слушам, господине.

— Виждаш ли! — възкликна Наташа.

Слязохме от колата и видяхме как тя изчезна в тъмнината. В същия миг от един отворен прозорец отвъд градинката се разнесоха гръмките звуци на музикбокс. В градината се търкаляха празни шишета от кока-кола, бирени чаши и кутии от сладолед.

— Спокойствието на големия град! — подхвърли Наташа. — А шофьорът ще дойде едва след час!

— Бихме могли да се разходим край брега.

Тя посочи тълпата от хора, която търсеше вечерна прохлада.

— Да се разходим? С тези обувки?

Аз изскочих внезапно на уличното платно и замахах с ръце като вятърна мелница. Познах на слабата светлина от лампите ъгловатия радиатор на ролс-ройса. На Хъдсън нямаше много такива автомобили, това бе сигурно Джон, който връщаше колата.

Очите на Наташа блестяха от едва сдържан смях.

— А сега? — попита тя. — Къде бихме могли да вечеряме?

— Навън е непоносима жегата — отговори шофьорът. — В „Блу Рибън“ е хладно и говеждото печено е първокласно.

— Говеждо печено — промърморих аз.

— Говеждо печено — повтори той. — Първокласно!

— Да бъда проклет, ако хапна в Ню Йорк говеждо месо или кисело зеле — казах аз на Наташа. — Все едно да вдигна наздравица за Хитлер. Да отидем на Трето авеню, там има много заведения.

— В „Морският цар“ ли, господине?

— В „Морският цар“. И той е с климатична инсталация.

— Киселото зеле — започна Наташа — е елзаско ястие, ако трябва да определим националната му принадлежност.

— Елзас е бил дълги години в територията на Германия.

— Не можем да се откъснем от политиката. Да тръгваме за Трето авеню. Океаните и морските царе са за сега неутрални.

Не й възразих, въпреки че много лесно можех да оспоря това твърдение. Нали самият аз бях дошъл тук на параход със загасени светлини, движещ се на зигзаг, за да избегне подводниците. За какъв неутралитет можеше да се говори, щом самият бог вече не бе неутрален, а бързаше преди всяка битка от едно полево богослужение към друго?

В ресторанта видяхме Кан. Той беше единственият посетител и седеше самотен и унесен пред блюдо, пълно с огромни рачешки щипки.

— Човекът с безброй много хобита — обърнах се аз към Наташа. — Превърнал е света в колекция от различни увлечения и благодарение на това си живее добре.

— Браво.

— Ще хапнете ли след рачите сладолед? — попитах аз Кан.

— Веднъж опитах. Не ми понесе. Човек не бива да смесва удоволствията си.

— Много мъдро.

Тежко се отпуснахме на столовете, сякаш се връщахме от дълго пътешествие. Реших да не водя Наташа в „Ел Мороко“. Не ми се щеше да се запознавам повече с нейни приятели.

XVI

По обед се отбих при Кан. Той ме покани да хапнем заедно. Отидохме в някакъв китайски ресторант. Кан предпочиташе китайската кухня. Това негово увлечение се бе проявило още в Париж, но Париж бе беден на такива заведения в сравнение с Ню Йорк, тук имаше цял китайски квартал — Чайнатаун.

Пътувахме с автобус до „Мотстрийт“. Ресторантът се помещаваше в изба, до която водеха няколко стъпала.

— Чудно нещо — забеляза Кан. — Из Ню Йорк почти не се срещат китайки. Или се крият в домовете си, или китайците са разрешили проблема за партеногенезата. Деца — колкото щеш, а жени — много малко. А китайките са най-прекрасните жени в света.

— В романите.

— В Китай — възрази Кан.

— Били ли сте там?

— Да. Заминах през 1930. За две години.

— Но се върнахте. Защо?

Кан се разтресе от смях.

— Носталгия!

Поръчахме си пържени скариди.

— Как е Кармен? — попитах аз. — Тя изглежда като нещо средно между полинезийка и много светла китайка. В нея има някаква трагична екзотика.

— Родена е в Померания, в Рюгенвалде. Срещат се и такива парадокси. За щастие е еврейка, което ѝ помогна да превъзмогне този комплекс.

— Изглежда така, сякаш е от Тимбукту или Хонконг.

— В интелектуално отношение си е чиста еврейка. Очарователна смес! Например мога горе-долу да си представя как ще реагирате вие в дадена ситуация или какво си мислите, а при Кармен не съм: в състояние. Тя ми е така съвършено чужда, че никога не зная какво мисли или как ще постъпи. Вие грешите, като смятате, че тя е рожба на

Йокохама, Кантон или островите на подправките — нейният произход е много по-далечен. Тя е слязла при нас от лунните кратери, от праисторическите глъбини на чистата глупост, наивността и свещената простота, за която ние, останалите, отдавна сме изгубили представа. Тя е чиста както в първия ден на сътворението. Съвършеният образ на жена. Тя не си прави труд за нищо, тя не познава съмнението, тя съществува и това е всичко. Искате ли още една порция скариди? Превъзходни са!

— Добре.

— Глупостта е скъпоценен дар — продължи Кан. — Ала загубим ли я веднъж, никога не можем да я придобием пак! Тя закриля като шапка-невидимка. Глупостта изобщо не забелязва опасностите, пред които интелектът е безсилен. Някога се опитвах да оглупея изкуствено — цял курс изкарах. Упражнявах се и бях добре подготвен, инак някои от номерата ми във Франция щяха да свършат зле. Но всичко това, разбира се, е само жалък заместител на истинската, лъчезарна глупост, особено ако тя се съчетае с външност, на която би завидяла и самата Дузе^[1], и на всичко отгоре принадлежи на еврейка. Много глупави евреи рядко се срещат — както белите врани.

— Заблуждавате се. Евреите са сантиментален, лековерен народ с артистични дарби и търговски нюх. Те са духовити, но далеч не винаги умни.

Кан се ухили.

— Аз казах: много глупави евреи. Такива, чиято глупост граничи с глупостта на Парсифал, почти със свещена простота.

Задавих се. Сравнението на Кармен с Парсифал или Лоенгрин ми се стори напълно неподходящо и въпреки това в него имаше зрънце истина. Обичах несравнимите сравнения и в Брюксел бях убивал понякога времето си да измислям какви ли не сравнения. Те и сега бяха в състояние да ме развеселят подобно на онзи свещен тласък, който според учението „дзен“ човек чувства преди просветлението. Неочакваното сравнение винаги преминава пределите на човешката логика и граничи с космичното.

— А как се чувствувате иначе? — попитах аз. — Как върви търговията?

— Отегчавам се до смърт — отвърна Кан и се огледа.

Освен обслужващия персонал, в ресторанта нямаше други китайци. Затова пък яки, обливащи се в пот бизнесмени се мъчеха непохватно да си служат с пръчици. Съблечените им сака висяха като призраци върху облегалките на столовете. Кан се хранеше с елегантните движения на високопоставен мандарин.

— Отегчавам се до смърт — повтори той. — Търговията върви добре. След няколко години бих могъл да стана старши продавач, след още няколко да купя дял от магазина, а после и целия магазин. Примамлива перспектива, нали?

— Във Франция би била примамлива.

— Но само като перспектива. Там безопасността бе най-голямото приключение, защото липсваше. Но между перспективата и действителността има огромна разлика. Често това са дори противоположни понятия. А когато човек е в безопасност, тази безопасност обръща към него истинското си лице: скуката. Знаете ли какво мисля? Че нашето дългогодишно катунарско съществуване е погубило способността ни да възприемем буржоазните идеали.

Засмях се.

— Не на всички. На повечето не. Мнозина скоро ще забравят скитническия живот. Представете си, че са накарали на цирковия трапец да работят хора, търгуващи с брашно и кърма за кокошки. Веднага щом им разрешат да слязат, те ще се върнат при своето брашно.

Кан поклати глава.

— Не всички. Емигрантите са много по-отровени от тези години, отколкото си мислите.

— Тогава ще се превърнат в отровени от живота търговци.

— А художниците? Писателите, артистите, които нямат възможност да творят? За това време те са остарели с по десетина години. На колко години ще станат, докато им разрешат да се върнат и започнат отново да работят?

Замислих се над неговите думи. Какво ли щеше да стане с мен?

Мисис Уимпър вече ме чакаше с готовия коктейл — този път налят в малка каничка. Значи нямаше да се налага шофьорът да го

носи чаша по чаша. Поразтревожих се малко, защото в каната имаше не по-малко от шест до осем двойни коктейла.

За да се отърва по-бързо от възрастната дама, заговорих стегнато и делово:

— Къде да закача картината? Донесъл съм всичко необходимо, ще ви отнема само две минути.

— Хайде първо да помислим. — Мисис Уимпър, цялата в розово, посочи каничката. — Вашият коктейл с водка! Чудесен е! Да се поосвежим малко. Днес е тъй горещо.

— Не мислите ли, че мартинито е твърде силно за такава жега? Тя се засмя.

— Не мисля. А и вие също, нали? Нямате вид на въздържател. Огледах се наоколо.

— Не бихте ли желали да окачим картината ей тук? Мястото отсреща над канапето е подходящо.

— Тук има достатъчно картини. Кога бяхте за последен път в Париж?

Оставих се в ръцете на съдбата. Но след втория коктейл все пак станах.

— А сега на работа. Взехте ли някакво решение?

— Наистина не знам. Какво е вашето мнение?

Посочих стената над канапето.

— Това място е просто създадено за натюрморт с цветя. Картината прекрасно допълва обстановката, а и осветлението е добро.

Мисис Уимпър се изправи и тръгна пред мен — миниатюрна фигурка със сребристо-сини коси. Оглежда се някое време наоколо, след това отиде в съседната стая. Тук висеше нарисуван с маслени бои портрет на някакъв мъж, чиято долна половина на лицето се заемаше от издадена напред брадичка.

— Моят съпруг — съобщи мимоходом приличащата на кукла жена. — Почина през 1935 година. Инфаркт. Прекалено много работеше. Нямаше никога свободно време, затова пък сега има повече, отколкото трябва. — Тя се засмя мелодично. — Американците работят, за да умрат. В Европа не е така, нали?

— В момента не. Сега там умират повече мъже, отколкото в Америка.

Мисис Уимпър се обърна.

— Войната ли имате пред вид? Да оставим тази тема.

Минахме през още две стаи, след това се изкачихме по някакво стълбище. На стълбището висяха няколко картини на Ги. Бях взел със себе си натюрморта и чука и търсех подходящо място.

— Може би в моята спалня — небрежно подхвърли мисис Уимпър и тръгна напред.

Спалнята ѝ беше приказка в кремаво и златисто: широко легло в стил Луи XVI, застлано с брокатена покривка, красиви кресла, столове и черен лакиран скрин от епохата на Луи XV. Скринът бе богато украсен с позлата и имаше бронзови крачета. За миг забравих мрачните си предчувствия и възкликнах:

— Тук! Само тук! Над този скрин.

Мисис Уимпър не каза нито дума. Тя ме гледаше с премрежен, почти отсъстващ поглед.

— Не сте ли на същото мнение? — попитах аз, допирайки картината до стената.

Тя не откъсваше поглед от мен и се усмихваше.

— Трябва ми стол — рекох аз.

— Вземете си — проговори най-накрая мисис Уимпър.

— Стол от епохата на Луи XVI?

Тя продължаваше да се усмихва.

— Защо не?

Взех един от столовете. Все още не беше разклатен. Внимателно се качих върху него и започнах да меря стената. Зад гърба ми не се чуваше никакъв звук. Определих височината, на която трябваше да се окачи картината, и допрых гвоздеа до стената. Преди да го зачукам, се обърнах. Мисис Уимпър стоеше в същата поза, с цигара в ръка и ме наблюдаваше със странна усмивка. Почувствувах се неловко и започнах припряно да чукам. Гвоздеят се закрепил, взех натюрморта, който бях оставил върху скрина, и го закачих. След това слязох от стола и го оставих на мястото му. Мисис Уимпър продължаваше да стои неподвижно, вперила поглед в мен.

— Харесва ли ви? — попитах аз и прибрах инструментите. Тя кимна и ме поведе към стълбището. Въздъхнах с облекчение и я последвах. Тя се върна в първата стая и вдигна каната.

— Едно мартини за ободряване?

— С удоволствие — отговорих аз и реших, че при второто мартини за ободряване ще се измъкна под предлог, че отивам на погребение. Не се наложи да прибягна до лъжа. Странното неловко настроение продължаваше. Мисис Уимпър ме гледаше с невиждащи очи. Усмиваше се леко и аз не можех да разбера дали ми се надсмива, или не. И като стар мазохист реших, че ми се подиграва.

— Още не съм написала чека — рече тя. — Елате в някой от следващите дни, за да го получите.

— С удоволствие. Ще ви се обадя предварително по телефона.

— Можете да дойдете и направо. В пет часа съм винаги в къщи. И благодаря за рецептата.

Смутен излязох на горещата улица. Имах чувството, че много ловко се бяха подиграли с мен. При това ме бе изиграл човек, който според мен сам се намираше в смешно положение. Можех да си представя, че и следващия път не ме очаква нещо по-различно. Все пак не бях напълно сигурен, можеше да се случи и друго, но аз нямах желание да се убеждавам сам в това. Във всеки случай опасността за сега бе минала. Силвърс сигурно щеше сам да отиде за чека. Той нямаше да допусне да надзърна в картите му.

— Този път без кола? — попитах аз Наташа.

— Без кола, без шофьор, без водка и без настроение. Жегата е непоносима. В този хотел отдавна би трябвало да монтират климатична инсталация.

— Собственикът никога няма да го стори.

— Сигурно. Бандит такъв!

— Имам лед за Moscow Mule — обявих аз. — Бира с джинджифил, лимонов сок и водка.

Тя ме погледна с нежност.

— Нима ти си купил всичко това?

— Да. Вече съм изпил две мартини.

Тя се засмя.

— У мисис Уимпър ли?

— Да. Откъде знаеш?

— Носи ѝ се славата.

— Защо? Заради коктейлите ли?

— И заради тях.

— Мисис Уимпър е стара пияница. Учудвам се, че всичко мина така гладко.

— Плати ли вече?

— Още не. Защо? Смяташ, че ще върне картината ли? — попитах аз, обезпокоен не на шега.

— Нямам пред вид това.

— Толкова ли много пари има, та купува, без да се замисля?

— Това не може да се отрече. А и обича младите мъже.

— Какво?

— Ти си й харесал.

— Наташа — започнах аз, — сериозно ли говориш? Да не си искала да ме свържеш с дъртата пияница?

Наташа се разсмя.

— Хайде, налей ми един Moscow Mule.

— Няма да ти дам нито капка. Първо ми отговори.

— А тя хареса ли ти?

Погледнах я втрещено.

— Ето, виждаш ли — каза тя. — Мисис Уимпър обича младите мъже. А ти си й харесал. Не те ли покани на някое от нейните партита?

— Още не. За сега ме покани да отида за чека — заявих мрачно аз. — Но може би и това ще стане.

— Непременно! — Наташа ме наблюдаваше. — Тогава ще покани и мен.

— Толкова ли си сигурна? Изглежда, имаш опит, та знаеш всичко предварително. Нима е толкова агресивна?

— Не — отвърна сухо Наташа. — Дай ми една водка.

— А защо не мартини с водка?

— Защото не пия мартини. Имаш ли други въпроси?

— Много. Не съм свикнал да търгуват с мен като с жиголо.

Не видях как плисна водката в лицето ми, само почувствувах, че се стича по брадата ми. Наташа посегна към бутилката с побледняло лице и огромни очи. Аз бях по-бърз, грабнах шишето, проверих дали е запушено добре и го запратих на канапето, по-далеч от нея. Тя се хвърли към него. Аз я хванах здраво, блъснах я в ъгъла, стиснах с желязна длан двете й ръце и дръпнах роклята й.

— Не ме докосвай! — изсъска Наташа.

— Не само ще те докосвам, дяволско изчадие, но и ще те обладая със сила — тук, веднага, тъй че...

Тя се изплю в лицето ми и ме ритна. Аз стиснах краката ѝ с колене и я блъснах назад. Тя направи опит да се освободи, но се спъна и едва не падна. Повалих я обратно, на канапето, мушнах коляното си между нейните крака и отметнах нагоре полата ѝ.

— Пусни ме, ти си полудял! — изшептя тя изведнъж с висок и чужд глас. — Пусни ме или ще крещя.

— Викай колкото си щеш — изхриптях аз. — Сега ще ти дам да разбереш, проклета вещице!

— Идват хора! Не виждаш ли, идват хора! Пусни ме, звяр такъв, скот, пусни ме...

Тя се бе стегнала цялата, свита на кълбо, за да не е под мен. Усетих как всичките ѝ мускули се напрегнаха и краката ѝ се притиснаха плътно и силно към моите, сякаш не аз я бях стиснал, а тя мен, за да не мога да проникна в нея. Забелязах, че под полата си няма нищо. Аз пак я притиснах към дивана, почувствувах космите на венериния ѝ хълм и разкопчах панталона си. Лицето ѝ бе съвсем близо до моето, тя не откъсваше от мен неспокойните си очи.

— Пусни ме! — прошепна тя. — Не тук, само не тук, пусни ме, не тук, само не тук...

— А къде, проклета развратнице? — изскърцах със зъби аз. — Махни си ръката или ще я счупя, тук ще те...

— Не тук, не тук — прошепна тя със същия висок и чужд глас.

— А къде?

— В твоята стая, не тук, в твоята стая.

— За да избягаш и после да ми се подиграваш?

— Няма да избягам, няма да избягам. Само не тук, обещавам ти, няма да избягам, любими...

— Какво? — стреснах се аз.

— Пусни ме, обещавам ти, няма да избягам. Само ме пусни, идват хора...

Пускам я. Ставам. Очаквам, че ще ме блъсне настрани и ще побегне. Но тя дръпва полата си надолу и се изправя.

— Оправи се — прошепва тя.

— Кое?

— Това! — Тя показва панталона ми.

Оправям се. Тя става. Аз не свалям поглед от нея. Сега може да мине покрай мен; но аз все още мога да я задържа.

— Ела! — казва тя.

— Къде?

— В твоята стая.

Следвам я, после минавам пред нея: изкачвам се бързо и неочаквано предпазливо по скърцащото стълбище, по сивата пътека, покрай табелката: „Мисли!“, на втория етаж, където е моята стая. Спирам пред вратата.

— Можеш да си идеш, ако желаеш — казвам аз.

Тя ме отстранява и рязко отваря вратата.

— Ела — казва тя.

Тръгвам подире ѝ, затварям вратата, но не я заключвам. Изведнъж усещам, че настъпва обратна реакция, облягам се на стената с чувството, че се намирам в асансьор, падащ стремително надолу, а в същото време някой ме тегли нагоре. Пред очите ми притъмнява, като че ли някой излива в черепа ми кофа с вода; водата бълбука и аз се опирам с ръце о стената, за да не падна.

После видях Наташа, легнала на кревата.

— Защо не идваш?

— Не мога.

— Какво?

— Не мога.

— Не можеш ли?

— Не — процедих аз. — Тая проклета стълба!

— Какво общо има тук стълбата?

— Не зная. Като някакъв проклет *coitus interruptus*.

— Какво?

— Не мога, това е всичко. Изхвърли ме, ако искаш!

— От собствената ти стая?

— Тогава ми се смей колкото щеш.

— Защо да ти се смея?

— Не знам. Чувал съм, че в такива моменти се подигравали на мъжете.

— На мен не ми се е случвало досега.

— Още едно основание за смях.

— Не искам — рече Наташа.

— Защо стоиш?

— Искаш ли да си ида?

— Не.

До този момент тя лежеше неподвижно, а сега се облегна на лакътя си и ме загледа.

— Чувствувам се ужасно — казах аз.

— А аз не — отвърна Наташа. — Как смяташ, къде е причината?

— Не зная. Думата „любими“ ме довърши.

— Мислех, че стълбата е виновна?

— Тя също. А и това, че ти изведнъж се съгласи.

— Не биваше ли да се съгласявам?

Погледнах я безпомощно.

— Не ме питай, Наташа. Всичко се насъбра.

Странен диалог водехме — без да се помръднем, гласовете ни звучаха монотонно и безизразно.

— Имаш ли баня? — попита тя.

— Не. Има в коридора, през три врати.

Тя се изправи много бавно, прокара ръка по косите си и се запъти към вратата. Когато минаваше покрай мен, Наташа ме докосна — гледаше нейде пред себе си. Почувствувах съприкосновението на нейното тяло, отделих се от стената и я прегърнах. Тя понечи да се освободи. Тялото ѝ бе толкова младо и топло. И гъвкаво, сякаш държах в ръцете си пъстърва. В същия миг отново ме обзе предишното желание. Прегърнах я силно.

— Нали не ме искаш — прошепна тя, извърнала лице настрани. Ръцете ѝ, сгънати в лактите, бяха притиснати до тялото. Аз я вдигнах и понесох към леглото. Беше по-тежка, отколкото си мислех.

— Искам те! — изрекох сподавено аз. — Искам теб и само теб, искам те повече от всичко, искам да проникна в теб, да се слея с теб!

Лицето ѝ бе точно над моето и виждах очите ѝ: безкрайно блестящи и неподвижни, чувствувах гърдите ѝ и усетих, че прониквам в нея.

— Тогава ме вземи! — изсъска тя, без да затваря очи. — Вземи ме и ме смачкай, накъсай ме на парчета, да, да. По-дълбоко в мен, да, разпни ме, влез в мен, ела, аз те посрещам, ела, ела... Какво ромони там? Не е ли извор? Ушите ми са изпълнени с неговия ромон... Аз

идвам, аз се разкъсвам... Дъжд, дъжд... Той ромони, ромони, ромони...

Гласът ѝ ставаше все по-тих, мълвеше несвързани, неразбираеми слова, след това премина в шепот и съвсем заглъхна.

Изведнъж Наташа отвори очи, протегна се, измърмори нещо, притвори очи и пак ги отвори.

— Заваля ли? — попита тя.

Засмях се.

— Още не. Може би ще завали през нощта.

— Захладня. Къде е банята?

— През три врати.

— Мога ли да облека твоята хавлия?

Подадох ѝ хавлията. Тя свали всичко освен обувките си. Събличаше се бавно, без да ме поглежда. Не се смущаваше. Не беше толкова слаба, колкото бях предполагал. Преди малко го бях почувствувал, а сега го виждах.

— Ти си красива — промълвих аз.

Наташа вдигна поглед.

— Не съм ли твърде дебела?

— Боже мой, не.

— Добре — рече тя. — В такъв случай виждам нашето бъдеще в розово. Обичам да ям. А през целия си живот съм гладувала. Заради професията си — добави тя. — Само затова.

— След малко ще си поръчаме разкошна вечеря. С всевъзможни предястия и най-фантастичния десерт.

— Вече внимавам да не стана бъчва. Иначе ще ме изхвърлят. Тъй че няма защо да се безпокоиш.

— Аз не се безпокоя, Наташа.

Тя взе моя сапун и чантата си, отдаде ми чест и излезе. Лежах и не мислех за нищо. И на мен ми се струваше, че е валяло. Знаех, че не е така, но въпреки това се приближих до прозореца и погледнах навън. Прозорецът гледаше към задния двор, от каменното пространство нагоре пълзяха горещ въздух и вонята от кофите за смет. Валяло е само в нашата стая, помислих си аз и се втрених в голата крушка, висяща от тавана. След известно време Наташа се върна.

— Обърках стаята — рече тя. — Помислих, че е след една врата.

— Там имаше ли някой?

— Не. Беше тъмно. Нима хората в хотела не заключват вратите си?

— Някои не. Няма нищо за крадене.

Наташа ухаеше на сапун и одеколон. Откъде ли бе взела одеколона? Това бе загадка за мен. Може би го държеше в чантата си. Или някой бе оставил своя в банята и тя го бе използвала.

— Мисис Уимпър — започна Наташа — обича младите мъже, но само толкоз. Приятно ѝ е да разговаря с тях, това е всичко. Ще го запомниш ли веднъж завинаги?

— Да — отговорих не много убедено аз.

Наташа разресваше косата си на ярката светлина в голата стая, застанала пред жалкото огледало над умивалника.

— Мъжът ѝ е умрял от сифилис. Не е изключено да е заражена и тя — добави Наташа.

— Освен това има рак, краката ѝ се потят и през лятото се мие само с мартини — казах аз.

Тя се засмя.

— Не вярваш ли? В същност защо пък да вярваш?

Аз станах, взех четката от ръцете ѝ и я целунах.

— Ще има ли някакво значение за теб, ако ти призная, че се разтрепервам само като те докосна?

— Преди не беше така — отвърна Наташа.

— Но сега е.

Тя се облегна на мен и промърмори:

— Бих те убила, ако не беше тъй.

Свалих ѝ хавлията и я пуснах на пода.

— Ти имаш най-дългите крака, които съм виждал — казах аз и загасих лампата. Както я държах в прегръдките си, я поведох пипнешком към леглото. В мрака виждах само бледата ѝ кожа и черните ями на устата и очите.

— Бавно — шепнеше Наташа, — искам много бавно... Лежахме, плътно притиснати един до друг, и усещахме как срещу нас се надига тъмна, огромна вълна, как ни залива. Лежахме още дълго време така и дишахме тежко, и чувствувахме другите, по-малки вълни, които се разливаха в нас, а после някъде дълбоко почувствувахме още едно леко движение, почти неразлично от нашето дихание.

Наташа се помръдна.

— Имаш ли цигари?

— Да. — Подадох ѝ цигара и видях лицето ѝ на пламъчето от кибрита. Бе спокойно и невинно. — Искаш ли да пийнеш нещо? — попитах аз. Тя кимна. Видях това по движението на горящата ѝ цигара.

— Само не водка.

— Нямам хладилник, затова всичко е топло. Мога да взема нещо от администрацията.

— Не може ли да го донесе някой друг?

— Долу е само Меликов.

В тъмнината звънна смехът на Наташа.

— Той и бездруго ще ни види, като слизаме — рече тя.

Не отговорих. Първо трябваше да свикна с тази мисъл.

Наташа ме целуна.

— Запали лампата — каза тя. — Ще поцадим чувството ти за приличие. Освен това и огладнях. Хайде да идем в „Морският цар“.

— Пак ли там! Не искаш ли да отидем в друг ресторант?

— Получи ли вече комисионната за мисис Уимпър?

— Още не.

— Тогава отиваме в „Морският цар“.

Наташа скочи от леглото и запали лампата. После прекоси гола стаята и взе хавлията.

Станах и се облякох. След това седнах пак на кревата и я зачаках.

[1] Елеонора Дузе — известна драматична актриса. — Б.пр. ↑

XVII

— В същност аз съм благодетел на човечеството — заяви Силвърс, запали си една пура и доволно започна да ме наблюдава.

Готвехме се за посещението на милионера Фред Ласки. Този път нямахме намерение да окачваме картина в спалнята на госпожа Силвърс и да я представяме за нейна лична собственост, с която да се раздели след ожесточена борба, при условие че нейният мъж ѝ обещае палто от норка и два тоалета от „Мейнбохър“. Тя се разделяше всеки път е любимата си картина, а от норката нямаше и следа. Нищо чудно — беше лято. Този път ставаше въпрос за превъзпитанието на един милионер-плебей в светски човек.

— Войната е като плуг — поучаваше ме Силвърс. — Тя преобръща земята и преразпределя капиталите. Старите милионери се разоряват, а на тяхно място се появяват безброй нови.

— Спекулантите, търговците, доставчиците — накратко: онези, които печелят от войната — подхвърлих аз.

— Печелят не само доставчиците на оръжие — продължаваше невъзмутимо Силвърс. — Също така доставчиците на униформи, параходи, хранителни продукти, коли. Целият свят печели от войната!

— Всички, с изключение на войниците!

— Та кой говори за тях?

Силвърс остави пурата и погледна часовника си.

— Той ще дойде след четвърт час. Първо ще изнесете две картини, а аз ще ви попитам за платното на Сисле. Тогава ще донесете картината, ще я поставите с лице към стената и ще ми прошепнете нещо. Аз няма да ви разбера и ще ви попитам нервно какво има. Вие ще кажете по-високо, че Сисле е запазен за господин Рокфелер. Разбрахте ли?

— Разбрах — отговорих аз.

След четвърт час дойде господин Ласки със съпругата си.

Всичко вървеше по мед и масло. Картината на Сисле — пейзаж — бе внесена в стаята. Прошепнах няколко думи на Силвърс и той

сърдито ми заповяда да говоря по-високо, тук нямало никакви тайни.

— Какво? — попита той изненадано. — Не беше ли Моне? Вие се заблуждавате, той запази картината на Моне.

— Извинете, господин Силвърс, но се боя, че вие грешите. Записал съм го точно. Ето... — Извадих бележника с мушамена подвързия и му го показах.

— Прав сте — каза Силвърс. — В такъв случай нищо не може да се направи, господин Ласки. Запазеното си е запазено.

Хвърлих поглед към Ласки. Той бе сух, блед човечец, облечен в син костюм с кафяви обувки. Върху голото му теме бе зализан дълъг кичур коса, взет отстрани, който изглеждаше като залепен. Имаше вид на миниатюрно човече, което всеки миг може да бъде погълнато от яката си съпруга. Госпожа Ласки беше с една глава по-висока от него и два пъти по-дебела. Цялата бе окичена със сапфири.

Спрях нерешително за миг, бях хванал картината тъй, че да се види част от нея. Когато се обърнах, госпожа Ласки се хвана на въдицата.

— Но поне да я разгледаме разрешавате, нали? — изрече тя с дрезгав, скърцащ глас. — Или и това е резервирано?

Силвърс се преобрази.

— Разбира се! Моля за извинение, почитаема госпожо! Господин Рос, защо не ни показвате картината? — каза той с недоволен тон, обръщайки се към мен на ужасен френски. — *Allez, vite, vite!*^[1]

Приех изненадан вид и поставих платното на един от столовете. След това изчезнах в своя склад, който постоянно ми напомняше за Брюксел. Зачетох една монография за Дьолакроа и от време-навреме се вслушах в разговора отвъд. Разчитах на госпожа Ласки. Тя правеше впечатление на човек, който непрекъснато смята, че другите накърняват интересите му и чиято защитна тактика е нападението, а не страданието. Явно тази дама се намираше в постоянна борба със собствените си представи за висшето общество в Бостън и Филадельфия, където жадуваше да бъде приета и да се наложи, за да може и тя за в бъдеще да се изказва язвително за новите членове на това общество.

Затворих книгата и извадих един малък натюрморт на Мане: божур във водна чаша. Мислено се върнах към времето, когато в Брюксел ми дадоха едно джобно фенерче, за да мога да чета нощем в

моето скривалище. Бях обещал да използвам фенерчето само през нощта и само в мазето, което нямаше прозорци. Стаичката тънеше месеци наред в непрогледен мрак и единствената светлина, която познавах, беше бледата дрезгавина на нощта, когато напусках своя затвор и бродех безшумно като дух из залите. Благодарение на фенерчето, което накрая ми повериха, аз се върнах от призрачното царство на сенките в света на багрите. Нощем се спотайвах в стаичката си, която видях за първи път на топлата светлина на фенерчето. Наново изпитвах наслаждение от цветовете като човек, бил пълен далтонист, или като животно, което заради строежа на окото си възприема света само в различни нюанси на сивото. Спомних си, че едва сдържах сълзите си, когато видях първата офсетова репродукция на един Сезанов акварел — масива „Сен Виктоар“. Оригиналът бях разглеждал в една от залите на музея само в измамния мрак на лунната нощ.

Гостите отгатък, изглежда, бяха решили да си тръгват. Внимателно поставих до стената мъничката картина на Моне, това късче от неговия прекрасен свят. Жаркият следобед, отстъпил преди малко пред нарисуваните капки роса върху белия божур и прозрачната вода в нарисуваната чаша, отново нахлу в стаичката през тесния висок прозорец. Изведнъж в мен като горещ гейзер заклокочи бурна радост, за миг всичко се смеси в съзнанието ми — вчерашният с днешния ден, мазето в Брюксел със склада у Силвърс. И от всичко това остана само окрилящото чувство, че съм още жив и че съществувам, а задълженията, обграждащи човешкия живот като стена, за секунда се свлякоха като стените на Йерихон, рухнали от тръбите на богоизбрания народ; и аз открих свободата, дивата соколова свобода, която ме остави без дъх, сякаш пред мен се откри един живот с вятър, слънце и гонени от вятъра облаци, живот, за чието съществуване не бях и подозирал.

При мен влезе Силвърс, обгърнат от аромата на своята „партагас“.

— Искате ли и вие пура? — попита възбудено той.

Отказах. Когато някой ми дължи пари, подобни предложения ми изглеждат съмнителни. Веднъж един тип бе решил, че, предлагайки ми пура, се е разплатил с мен. От Силвърс все още очаквах комисионната за мисис Уимпър. Още повече че в нейния дом над моята целомъдреност бе надвиснала опасност — затова, изразявайки се на

жаргона на жиголо, аз исках да получа обезщетение. Имах намерение да поканя Наташа на вечеря в ресторант с климатична инсталация — сега бе мой ред да я заведа някъде. Бях нащрек със Силвърс, той вече ме беше излъгал, че познава мисис Уимпър, за да намали моите претенции. Нямах да се учудя, ако заявеше, че комисионната влиза в заплатата ми, подобно на някои почтени фирми, които автоматически си присвояват правата за патент на работещите при тях изобретатели и в най-добрия случай им изплащат част от печалбата.

— Семейство Ласки полудя за Сисле — заяви благодетелят на човечеството. — Както и бе запланувано. Обясних им, че Рокфелер има оптация за една седмица, но положително ще пропусне срока, тъй като не очаква, че картината може да се продаде още на следващия ден. Госпожа Ласки веднага се запали да измъкне картината изпод носа на един Рокфелер.

— Евтини трикове — подхвърлих небрежно аз. — Винаги съм се чудил как вашите клиенти се хващат за тях.

— Защо?

— Защото не мога да си представя, че тия безсъвестни разбойници, които положително са забогатели не чрез благотворителна дейност, попадат в клопката.

— Много просто. Ако им паднем в ръцете, тези пирати сто на сто ще ни посрещнат с язвителна усмивка. Но изкуството не е тяхната стихия и те се чувствуват като акули в сладка вода. Те са несигурни и колкото по-изпечени са в своя бранш, толкова по-бързо се улавят и на най-простите номера. Разбира се, не бива да се забравя и влиянието на жените.

— Трябва да ходя на снимки — каза Наташа. — Ела с мен! Ще свърша бързо.

— След колко време?

— След час. Не повече. Защо? Скучно ли ти е там?

— Съвсем не. Исках само да зная кога ще вечеряме: преди или след снимките.

— После. Тогава ще имаме много време. А сега след половин час трябва да бъда в ателието. В същност толкова ли е важно това? Или си получил комисионната за мисис Уимпър?

— Още не. Затова пък получих десет долара от братята Лоуи за един съвет. Те купиха една китайска бронзова статуетка за двадесет долара. И сега изгарям от желание да прахосаме заедно тези пари.

Тя ме погледна нежно.

— Ще ги прахосаме. Още тази вечер.

В ателието бе хладно, прозорците бяха затворени, а климатичната инсталация работеше. У мен отново се породило чувството, че се намирам в подводница. Останалите, изглежда, не забелязваха нищо; явно още не бях свикнал.

— През август ще стане още по-горещо — изрече за утеха фотографът Ники, подрънквайки с гривната си.

Включиха прожекторите. Освен Наташа, тук бе и мургавата манекенка, която бях видял миналия път. И бледият чернокос специалист по лионски коприни. Той ме позна.

— Войната е към края си — каза той меланхолично и изморено. — Още една година и ще забравим за нея.

— Вярвате ли?

— Имам новини оттам.

— Така ли?

В призрачната бяла светлина на прожекторите, която заличаваше всички взаимоотношения и правеше по-отчетливи всички пропорции, това наивно предсказание внезапно ме изпълни с нещо като вяра — може би човекът наистина знаеше повече от другите. Въздъхнах дълбоко. Разбихах, че Германия се намира в тежко положение, ала въпреки това не можех да повярвам, че войната някога ще свърши, също както не можех да си представя смъртта. Хората говорят за смъртта, знаят, че е неизбежна, но никой не вярва в нея, понеже тя се намира отвъд житейските представи и е обусловена от самия живот. Човешкият разум не може да проумее смъртта.

— Наистина! — уверяваше ме бледият мъж. — Повярвайте ми! Догодина отново ще можем да внасяме лионска коприна.

Обхвана ме необичайно вълнение. Този извънвременен вакуум, в който живеехме ние, емигрантите, изведнъж изчезна. Дори и нелепото споменаване на лионската коприна бе уместно. Невидимите часовници наново затиктакаха, забиха камбани, спрялата кинолента пак се завъртя; тя се въртеше все по-бързо и по-бързо, назад и напред, с лудешка непоследователност, като неудържимо развиваща се макара.

Разбрах, че въпреки всички съобщения във вестниците никога не бях вярвал сериозно, че войната някога ще свърши. Но даже и това да станеше, то тогава автоматически щеше да настъпи нещо друго, още по-страшно. Твърде много бях свикнал с този начин на мислене. Бледият човечец, за когото краят на войната бе свързан единствено с вноса на коприна от Лион — ни повече, ни по-малко, тъкмо с тази своя идиотска фраза ме убеди много повече във възможността войната някога да свърши, отколкото двамина фелдмаршали и един президент. Коприна от Лион — насладата от живота, който нямаше повече от какво да се страхува!

Появи се Наташа. Тя носеше плътно прилепнала бяла вечерна рокля с голо рамо, дълги бели ръкавици и диадемата на императрица Йожени от „Ван Клееф и Арпълс“. Това направо ми нанесе удар в сърцето. Всичко изплува в съзнанието ми. Предната нощ и това ярко осветено, почти нереално видение с хладни рамене в изкуствено охладеното ателие; вълнението, което изпитах при мисълта за края на войната, и дори диадемата, блестяща в косите на Наташа, изведнъж ми се стори като символ, който можеше да увенчава Статуята на свободата в нюйоркското пристанище.

— Лионска коприна — забеляза бледият мъж до мен. — Последният ни топ.

— Така ли?

Не свалях очи от Наташа. Тя стоеше тиха и много съсредоточена на бялата светлина и ми приличаше на крехко и прелестно копие на гигантската статуя, която осветява със своя факел бушуващите вълни на Атлантика, безстрашна жена, но не като величествения ѝ праобраз — хибрида между Брунхилда и някоя сърцата френска сергиджийка, — а по-скоро като излязла от горите Диана, войнствена и настъпателна. Но и тази Диана бе опасна — прелестна, ала готова да брани своята свобода.

— Как ви харесва ролсът? — попита някой, който бе седнал до мен.

Огледах се.

— Ваша ли е колата?

Мъжът кимна. Бе висок, тъмнокос и по-млад, отколкото бях предполагал.

— Фрейзър — представи се той. — Наташа искаше да ви доведе още преди няколко дни.

— Нямах време — казах аз. — Много ви благодаря за поканата.

— Днес ще наваксаме пропуснатото — отвърна той. — Вече говорих с Наташа. Ще отидем в „Лухов“. Познат ли ви е този ресторант?

— Не — отговорих изненадано аз. Смятах да ходим в „Морският цар“ и не бях очарован от перспективата да не бъда насаме с Наташа. Но не знаех как да се измъкна. Щом Наташа бе приела, не можех да откажа, без да изпадна в глупаво положение. Не бях напълно сигурен дали е дала съгласието си, не бе изключено да е искала да ме запознае с един „мистър Уимпър“. Предпочитах да умра, но да не встъпя в съглашение с този господин. Нека сам да си търси своя Силвърс!

— Е, добре, до скоро виждане.

Не ми се искаше да приема покана от него и Наташа. Изглежда, Фрейзър бе свикнал да му се подчиняват. И въпреки, че не го изрази гласно, то се почувствува по неговия вежлив, ала нетърпящ възражения маниер.

Срещнах Наташа, когато подреждаше куфарчето си.

— И диадемата ли ще вземеш със себе си? — попитах аз.

— Не се ползувам до такава степен с доверието им. Вече я предадох. Един служител на „Ван Клееф“ ще я върне в магазина.

— А ние ще ходим в „Лухов“.

— Да. Нали така си пожелал.

— Аз ли? — възкликнах изненадано. — На мен ми се искаше да прахосам моите десет долара с теб в „Морският цар“. А ти си приела поканата от собственика на ролс-ройса.

— Аз ли? Та той дойде при мен и каза, че се е уговорил с теб.

— Той се уговори с мен, но едва след разговора с теб.

Тя се изсмя.

— Какъв мошеник!

Погледнах я втрещено. Не знаех дали да ѝ вярвам, или не. Ако говореше истината, се бях хванал на въдицата по най-глупавия начин, което за мен — ученика на Силвърс — бе неппростимо. Но и не можех да си представя, че Фрейзър би направил подобен номер. Нямахше такъв вид.

— Е, да вървим — каза Наташа. — Твоите десет долара ще похарчим утре.

Ролс-ройсът ни чакаше на отсрещната страна на улицата пред един железарски магазин. Качих се в колата с противоречиви чувства, които ме ядосваха, защото бяха детински. Фрейзър пресече улицата с нас. След прохладата на ателието вечерният зной почти ни зашемети.

— Догодина ще искам да монтират в колата климатична инсталация — каза Фрейзър. — Вече са изобретени, но още не се произвеждат. Войната има предимство.

— Войната ще свърши идното лято — казах аз.

— Сигурен ли сте? — попита Фрейзър. — В такъв случай сте осведомен по-добре от Айзенхауер. Една водка? — Той отвори добре познатия ми бар.

— Много ви благодаря — отговорих навъсено аз. — Прекалено горещо е за водка.

За щастие ресторант «Лухов» не бе далеч. Вече се подготвих да бъда печен на бавен огън както от Наташа, така и от Фрейзър, от когото сега можех всичко да очаквам. За моя изненада «Лухов» се оказа немски ресторант. Отначало реших; че по погрешка съм попаднал отново в немския квартал на града. Това не би ме учудило — този ролс ми носеше нещастие.

— Какво ще кажете за сърнешко печено с боровинки? — попита Фрейзър. — И картофени палачинки?

— В Америка има ли боровинки?

— Има нещо подобно. Cranberries. Обаче в «Лухов» все още се намират консервирани боровинки от Германия. Там ги наричат «прайселберен», което значи прайселски ягоди, нали? — попита любезно и ехидно Фрейзър.

— Възможно е — отвърнах аз. — Отдавна не съм бил в Германия. През това време са се променили доста неща. Може би и боровинките вече имат друго име, ако «прайселска ягода» се е сторило някому недостатъчно арийско.

— Защо? Та прайселска звучи почти като пруска! — Фрейзър се засмя.

— Какво ще прием, Джек? — прекъсна го Наташа.

— Каквото искаш. Може би господин Рос желае една бира? Или рейнско вино? Тук все още има достатъчно вино.

— Бих предпочел бира. Повече подхожда на атмосферата в ресторанта.

Докато Фрейзър разговаряше с келнера, аз се огледах наоколо. Заведението бе смесица от баварска кръчма в псевдонароден стил и обикновена рейнска винарна, като притежаваше нещо от духа на берлинския «Хаус Фатерланд». Залата беше претъпкана. Оркестърът свиреше салонна музика и народни песни. Имах чувството, че Фрейзър ненапразно е избрал този ресторант. Аз трябваше да се пека на емигрантския огън и за да запазя донякъде своето достойнство, вече се виждах принуден да защитавам изкусно маловажни особености на омразното ми отечество срещу нападките на тоя американец — една изключителна низост, тъй като много ловко ме караше да се чувствам съпричастен в престъпленията на тази разбойническа раса. Ето как се сразяват съперниците, помислих си аз.

— Какво ще кажете за предястие от млади херинги? — осведоми се Фрейзър. — Тук те са много вкусни. И глътка немска хвойнова ракия, която все още може да се намери в «Лухов».

— Великолепна идея! — съгласих се аз. — За жалост тези деликатеси са противоположни за здравето ми.

Както очаквах, Наташа тутакси ми нанесе флангов удар, като поиска херинги с червено цвекло, друг немски специалитет. Оркестърът изпълняваше най-сладникавите и идиотски немски песнички, които бях чувал някога. Цареше типична провинциално-туристическа атмосфера и тя оказваше върху мен странно въздействие, защото част, от гостите се отнасяше сериозно към нея и я считаше за много поетична. Учудваше ме толерантността на американците. Виното ме настрои по-миролюбиво и аз започнах да се възхищавам с лек сарказъм на Фрейзър. Той ме попита дали би могъл да ми помогне с нещо и така отново ме сложи на емигрантския огън, представяйки се за скромен бог-отец от Вашингтон, който на драго сърце би отстранил някои мои затруднения, ако стане нужда. Аз от своя страна отговорих с възторжена ода за Америка и заявих, че сърдечно му благодаря за грижите, но че при мен всичко е наред. Чувствах се ужасно, при все че не отдавах никакво значение на твърде живия интерес на Фрейзър към моите документи, още повече че не знаех дали действително е влиятелен, или само си придава важност.

Печеното и картофените палачинки бяха много вкусни. Разбрах защо заведението е препълнено: вероятно бе единственото по рода си в Ню Йорк. В този момент се ненавиждах, че не ми достига чувство за хумор, за да се насладя на създалата се ситуация. Наташа като че ли нищо не забелязваше. Сега тя пожела пудинг с малинов сироп. Не бих се учудил, ако ни предложеше да изпием по чаша кафе със сладкиши в кафене «Хинденбург». Не беше изключено да ми се сърди, задето с тъпотата си съм я вкарал в това положение. Едно бе ясно: тя не излизаше за първи път с Фрейзър и той правеше всичко възможно, за да ми го покаже. А аз пък знаех, че съм за последен път в неговата компания. Нямах желание всеки американец да ми натяква, че би трябвало да съм му благодарен за това, че ми е разрешено да живея в Америка. Бях благодарен на правителството, но не и на Фрейзър, който не си бе помръднал пръста за мен.

— Какво бихте казали за една последна чашка в «Ел Мороко»?

Само това ми липсваше! И бездруго достатъчно дълго се бях чувствувал като досаден емигрант. Не бих се изненадал, ако Наташа приемеше. Тя обичаше «Ел Мороко». Ала Наташа отказа.

— Изморена съм, Джек — рече тя. — Днес имах напрегнат ден. Закарай ме до в къщи.

Излязохме в задушната нощ.

— Не искаш ли да вървим пеша? — попитах я аз.

— Но аз ще я откарам — възрази Фрейзър.

Бях очаквал това. Той искаше да ме свали и след това да склони Наташа да продължи с него до «Ел Мороко» или до дома му. Кой знае? Пък и какво ме засягаше всичко това? Имах ли някакви права над Наташа? Що за дума бе изобщо «права»? Ако съществуваше нещо от този род, може би по-скоро Фрейзър имаше права над нея, а аз бях натрапникът? Натрапник, който на всичко отгоре се и обижда.

— Ще се качите ли и вие? — попита не твърде любезно Фрейзър.

— Живея недалеч оттук. Мога да стигна и пеш — отвърнах неохотно аз. Не ми оставаше нищо друго, иначе рискувах да се окажа в унизителната роля на беден роднина, от когото човек не може да се отърве.

— Глупости! — възрази Наташа. — Да вървиш пеш в тая жега! Откарай ни до къщи, Джек. Той живее само на няколко крачки оттам.

— Добре.

Качихме се в колата. На Джек не му оставаше нищо друго, освен да се опита да свали първо мен, но не го стори. Беше достатъчно умен, за да предположи, че Наташа ще се възпротиви. Пред дома ѝ той слезе от ролса и невинно се сбогува:

— Беше много приятна вечер! Ще я повторим някога.

— Много ви благодаря. С най-голямо удоволствие.

За нищо на света, заклех се мислено аз, докато гледах как Фрейзър целува Наташа по бузата.

— Лека нощ, Джек — рече тя. — Съжалявам, че не мога да ти правя компания, но съм капнала от умора.

— Друг път. Лека нощ, darling.

Това беше прощалният му изстрел. Darling, разсъждавах аз, в Америка тази дума означава нищо и всичко. Тъй се нарича телефонистката, която не си виждал, darling се нарича и жената, без която не можеш да живееш. Тоя път Фрейзър постави майсторски бомба със закъснител.

Стояхме един срещу друг. Знаех, че ако сега се покажа ядосан, ще загубя всичко.

— Много очарователен мъж — рекох аз. — Наистина ли си така изморена, Наташа?

Тя кимна.

— Наистина. Беше скучно, а Фрейзър е отвратителен тип.

— Не мисля. Беше мило от негова страна да ни заведе заради мен в немски ресторант. Толкова внимателни хора рядко се срещат.

Наташа ме погледна.

— Darling — рече тя и тази дума ме прониза като внезапен зъбобол. — Няма нужда да бъдеш джентълмен. Доста често съм се отегчавала от джентълмени.

— И тази вечер ли?

— И тази вечер. Какво си мислеше, когато прие тая глупава покана?

— Аз ли?

— Да, ти! Остава да кажеш, че аз съм виновна.

Насмалко щях да го кажа. За щастие се сетих за един съвет от баща ми, който ми бе дал на моя седемнадесети рожден ден: «Сега навлизаш в епохата на жените» — ми беше казал той. — Запомни едно

— само безнадеждният кретен се стреми да докаже на жените, че е прав и да разсъждава логично в отношенията си с тях.“

— Аз съм виновен — рекох, пламнал от гняв. — Можеш ли да ми простиш, че излязох такъв идиот?

Тя ме изгледа подозрително.

— Така ли смяташ наистина? Или това е поредната ти клопка?

— И едното, и другото, Наташа.

— И едното, и другото?

— Та какво друго би могло да се очаква? Аз съм тъй идиотски объркан само защото те обожавам.

— Не личи много-много.

— Не е и необходимо. Нескриваното благоговение е като дог с течащи лиги. Моето преклонение пред теб се изразява в обърканост, безпочвена омраза и явен инат. Ти ме побъркваш. Повече, отколкото искам.

Лицето ѝ се измени.

— Бедничкият! — рече тя. — Аз дори не мога да те заведа горе. Съседката ми ще припадне. А като се свести, ще подслушва зад вратата. Невъзможно е.

Бих дал всичко на света, за да бъда с нея, въпреки това внезапно ме обзе радост, че е невъзможно. Значи бе невъзможно и за други. Прегърнах я през раменете.

— Но ние имаме толкова много време — промълви тя. — Безкрайно много време. Утре, вдругиден, седмици, месеци и все пак ни се струва, че тук, сега, заради тази неудачна вечер е пропаднал целият ни живот.

— За мен ти все още си с диадемата от „Ван Клееф“. Искам да кажа, сега пак си с нея. В „Лухов“ почти не я виждах. Там тя приличаше на фалшив тенекиен венец от деветнадесети век.

Наташа се засмя.

— Там не можеше да ме понасяш, нали?

— Да.

— И аз теб. Никога вече няма да се впускаме в подобни експерименти. Все още сме твърде близо до омразата.

— Не е ли винаги тъй?

— И слава богу! Инак животът би бил прекалено сладникав.

Помислих си, че този свят има нужда от малко повече такъв сироп. Но не го казах на глас. Едно от моите проклети качества бе, че вечно клонях към евтини обобщения.

— Медът е по-добър от сироп! — рекох аз. — Ти ухаеш на мед. А и днес се появи пред мен в толкова различни образи. Не забравяй, аз съм начинаещ в областта на модата — все още я приемам сериозно и вярвам в нея. Дори и когато си с диадема, наета за една вечер.

Наташа ме дръпна във входа.

— Целуни ме! — прошепна тя. — И ме обичай! Аз имам нужда от много обич! А сега си върви! Върви! Или ще смъкна роклята си.

— Смъкни я. Никой няма да те види.

Наташа ме изблъска на улицата.

— Върви си! Ти си виновен за всичко! Върви си!

Тя тръшна вратата зад гърба ми! Тръгнах бавно през задушната влажна нощ към спирката на метрото. В носа ме удари вонята на изгорели газове, сякаш в подземиято тлееше купчина въглища. Гарата беше оскъдно осветена. Влакът изскочи с бясна бързина от мрака и спря с грохот. Вагонът бе почти празен. В единия ъгъл седеше възрастна жена, а диагонално от нея — някакъв мъж. Седнах на другия край на вагона и ние се понесохме под земята на този чужд град. Настъпи един от миговете, когато имената, които човекът е дал на вещите, се губят, когато те внезапно се изправят пред нас с цялата си враждебност и ужасяваща първична отчужденост, без воала на илюзиите. Всички връзки се разпадаха. Всички имена губеха смисъл. Оставаше само един криещ заплахи свят, свят без имена и затова пълен с безименен страх, който дебнеше от всеки ъгъл. Той не се нахвърляше, не нанасяше удари, не нападаше, но бе по-опасен, защото дебнеше безмълвно.

Погледнах през прозореца — покрай мен бягаше чуждата тъма. След това впих очи в мъждиво осветения влак, в който като призрачни прилепи пърхаха наоколо чужди вече представи — един силует, една обронена глава, малко топлина, едно рамо — езиче на пламък от един друг, безименен свят, което приличаше на волтова дъга, на мост, издигнат над бездната. Но този мост не бе в състояние да преведе човек отвъд безграничното отчуждение и безнадеждната самота — не безобидната и сантиментална, а абсолютната безчовечна самота, в която човек е първата, последната и най-самотна искрица живот.

[1] Хайде, бързо, бързо! (фр.). — Б.пр. ↑

XVIII

Кан ме помоли да го придружа.

— Става въпрос за разбойническо нападение — поясни ми той — срещу един човек на име Хирш. Трябва да го направим заради доктор Грефенхайм.

— Онзи Хирш, който е измамил Грефенхайм ли?

— Същият — отговори гневно Кан.

— Онзи, дето твърди, че никога не е получавал нищо от Грефенхайм? И от когото Грефенхайм не е взел никакъв документ?

— Същият! Затова наричам нашето посещение разбойнически набег. Ако Грефенхайм имаше някаква разписка или поне писмо, щяхме да се обърнем към адвокат. Но той няма нищо. Нито грош, само своята почтеност. Освен това не може да продължи следването си поради липса на пари. Веднъж е писал на Хирш, ала не е получил отговор. Преди това е ходил лично при него. Хирш, изгубил търпение, учтиво го изгонил и заплашил, че ако дойде повторно, ще го даде под съд за изнудване. И ето че Грефенхайм бил обзет от добре познатия панически страх на емигрантите, че ще го изгонят от страната. Всичко това научих от Бети.

— Знае ли Грефенхайм за вашия план?

Кан се озъби в усмивка.

— Не — отговори той, — иначе би легнал пред вратата на Хирш, за да ни възпре. Вечният страх!

— А Хирш знае ли, че ще ходим при него?

Кан кимна.

— Аз го подготвих. С две телефонни обаждания.

— Той ще ни изхвърли. Или няма да си бъде в къщи.

Кан отново си показа зъбите. Когато се усмихваше по този начин, предпочиташ да не бъде негов враг. А и походката му се променяше — вървеше по-бързо, с по-широка крачка, а чертите на лицето му бяха поизопнати от друг път. Помислих си, че тъй трябва да е изглеждал във Франция.

— Хирш ще си бъде в къщи!

— Със своя адвокат, за да заплаши и нас със съд.

— Не ми се вярва — рече Кан и спря. — Лешоядът живее тук. Красиво е, нали?

Това бе една къща на Петдесет и четвърта улица. Червени пътеки, гравюри по стените, мъж, обслужващ асансьора, огледало в облицования с дървена ламперия асансьор, служителят с фрапантна униформа. Благоденствие средна ръка.

— На петнадесетия етаж! — каза Кан. — При Хирш!

Асансьорът се понесе нагоре.

— Не вярвам да е извикал адвокат — заяви Кан. — Заплаших го, че притежавам нови доказателства. Понеже е мошеник, Хирш ще поиска да ги види. А понеже все още не е получил американско гражданство, в него се таи частица от предишния страх и преди да се довери на адвокат, ще предпочете първо да разбере за какво става въпрос.

Кан позвъни. Отвори ни някакво момиче. То ни заведе в стая, обзаведена с мебели, копия в стил Луи XV, някои от тях с истинска позлата.

— Господин Хирш ще дойде веднага.

Господин Хирш бе трътлест около петдесетгодишен мъж, среден на ръст. Заедно с него в този позлатен рай влезе и едно овчарско куче. Съзирайки овчарката, Кан се усмихна.

— За последен път съм виждал тази порода в гестапо, господин Хирш — подхвърли той. — Там ги държат за лов на хора.

— Спокойно, Харо! — Хирш потупа кучето по гърба. — Вие искахте да говорите с мен. Но не ми казахте, че ще дойдете с друг човек. Разполагам с ограничено време.

— Това е господин Рос. Няма да ви задържам дълго, господин Хирш. Идваме по повод доктор Гrefенхайм. Той е болен, няма средства и е принуден да напусне университета. Вие го познавате, нали?

Хирш не отговори. Продължаваше да гали кучето, което тихичко ръмжеше.

— Значи го познавате — продължи Кан. — Но не зная дали мен познавате. Името Кан е много разпространено, както и фамилията Хирш. Аз съм Кан, с прозвище Кан-гестапото. Може би сте чували за

мен. Във Франция прекарах доста време в надиграване на гестапо. А в тая игра методите не винаги бяха позволени; естествено — и от двете страни, господин Хирш. И от моя страна. С това искам да кажа, че една овчарка в ролята на страж, както е в случая, буди у мен само смях. Още преди вашето куче да се докосне до мен, господин Хирш, то ще бъде мъртво. Не е изключено да го последвате и вие, но това не влиза в сметките ми. Ние сме тук, за да получим помощ за доктор Гrefенхайм. Предполагам, че искате да му помогнете. Колко пари ще дадете за доктор Гrefенхайм?

Хирш не откъсваше очи от Кан.

— И за кой дявол би трябвало да го сторя?

— Има много причини. Едната от тях се нарича милосърдие.

Известно време Хирш като че ли дъвчеше нещо, без да сваля поглед от Кан. След това измъкна от джоба на сакото си кафяв портфейл от крокодилска кожа, отвори го и извади от едната преградка две банкноти, наплюнчи пръст и ги преброи.

— Ето ви двадесет долара. Повече не мога да дам. При мен идват множество хора в подобно положение. Ако всички емигранти ви дадат такава сума, скоро ще съберете пари за следването на господин Гrefенхайм.

Помислих, че Кан ще хвърли парите на масата, но той ги взе и ги пъкна в джоба си.

— Добре, господин Хирш — рече той. — В такъв случай ще трябва да ни дадете още деветстотин и осемдесет долара. Толкова е сумата, необходима на доктор Гrefенхайм, за да живее много скромно, без да пие и пуши.

— Вие, изглежда, се шегувате. Нямам време за...

— Напротив, господин Хирш. И моля ви, не ми разправяйте, че в другата стая се намира вашият адвокат. Той не е там. А сега искам да ви разкажа нещо, което ще ви заинтересува. Вие все още не сте американски гражданин и се надявате да станете такъв догодина. Злословията по ваш адрес няма да ви бъдат от полза, в това отношение Съединените щати са доста педантични. Моят приятел Рос, който е известен журналист, и аз бихме желали да ви предпазим.

— Ще имате ли нещо против, ако съобщя на полицията? — попита Хирш, който очевидно бе взел някакво решение.

— Ни най-малко. Тъй ще можем веднага да им предадем нашите доказателства.

— Доказателства! В Америка изнудването се наказва много строго. Изчезвайте!

Кан седна на един от позлатените столове.

— Хирш, вие си мислите — рече той с променен глас, — че сте постъпили много хитро. Но се лъжете. Трябваше да върните парите на Гrefенхайм. В моя джоб се намира петиция до имиграционните власти с молба да ви се откаже американско поданство. Подписана от сто емигранти. Има и друга петиция с молба да не ви се дава поданство заради вашите машинации с гестапо в Германия. Тя е подписана от шестима души и съдържа точно обяснение защо сте успели да изнесете от Германия повече пари от другите, посочено е и името на нациста, който ги е пренесъл в Швейцария. Освен това имам изрезка от лионски вестник, където пише за евреина Хирш, издал по време на разпит в гестапо местонахождението на двама бежанци, които впоследствие били разстреляни. Няма смисъл да протестирате, господин Хирш. Възможно е да не сте били вие, но аз ще твърдя, че сте вие.

— Какво?

— Аз ще свидетелствувам, че това сте били вие. Тук се знае какво съм вършил във Франция и на мен ще повярват повече, отколкото на вас.

Хирш гледаше Кан като хипнотизиран.

— Значи вие искате да дадете лъжливи показания!

— Лъжливи само по силата на примитивното тълкуване на правото, не и според принципа око за око, зъб за зъб. Както е в библията, Хирш. Вие погубихте Гrefенхайм, ние ще погубим вас. При това ни е безразлично кое е истина и кое не. Вече ви казах, че съм понаучил нещичко от живота си сред нацистите.

— Значи и вие сте евреин?

— Както и вие, за жалост!

— И преследвате евреин?

За миг Кан млъкна изумен.

— Да — изрече той след малко. — Нали ви казах, че съм се учиш от гестапо. Освен това съм запознат с похватите на американските

гангстери. А и имайте пред вид, господин Хирш, че до известна степен притежавам еврейска интелигентност.

— Полицията в Америка...

— И от полицията в Америка сме научили нещичко — прекъсна го Кан. — Даже доста неща! Тъй че ще минем и без нея. Документите в моя джоб са достатъчни, за да ви унищожат. Не е необходимо да ви вкарват в затвора. Стига и това да ви изпратят в някой лагер за интернирани.

Хирш вдигна ръка.

— За тази цел е нужен някой друг, а не вие, господин Кан. И други доказателства, а не вашите лъжливи обвинения.

— Сигурен ли сте? — попита Кан. — По време на война? За някакъв си роден в Германия самозван емигрант? Какво толкова ще ви се случи — само ще ви затворят в лагер за интернирани. А това е хуманно заведение. За да ви изпратят там, не са необходими чак толкова причини. А дори и да избегнете лагера, какво ще стане с вашето поданство? Всяко съмнение, всяка клюка могат да изиграят решаваща роля.

Ръката на Хирш се вкопчи конвулсивно в нашийника на кучето.

— А вие? — изрече тихо той. — Какво ще стане с вас, ако всичко излезе наяве? Какво ще се случи с вас? Изнудване, лъжесвидетелство...

— Зная какво предвижда законът — отговори Кан. — Но ми е все едно. Пет пари не давам! Пет пари не давам за нищо! За вас, мошениците с прекрасни блянове за бъдещето! На мен ми е все едно, ала вие не сте в състояние да го разберете. Защото сте ушен глист! И във Франция ми беше все едно. Смятате ли, че инак бих си правил труда? Аз не съм абстрактен човеколюбец, Хирш! И ми е все едно какво ще стане с мен! Каквото и да предприемете срещу мен, аз няма да хукна при съдията! Ще ви довърша сам. И това няма да ми е за пръв път. Та какво знаете вие за истинското отчаяние? Нима все още не сте разбрали колко е евтин човешкият живот в наши дни? — Лицето на Кан се изкриви в гримаса на отвращение. — Но защо да стигаме дотам? Няма да загубите кой знае колко. Ще върнете малка част от парите, които сте присвоили, нищо повече.

Отново ми се стори, че Хирш беззвучно дъвче нещо.

— Не държа пари в къщи — процеди най-последно той.

— Може да ми дадете и чек.

Внезапно Хирш пусна кучето.

— Куш, Харо! — извика той, отваряйки една врата. Овчарката изчезна през нея. Хирш затвори вратата.

— Най-сетне! — каза Кан.

— Няма да ви дам чек — заяви Хирш. — Нали разбирате защо?

Наблюдавах го с интерес. Отначало не вярвах, че ще отстъпи толкова бързо. Може би Кан бе прав — неосъзнатият страх от тълпата, съчетан с осъзнатото чувство за вина, бяха лишили Хирш от самоувереността му. Изглежда, той съобразяваше бързо и действуваше също така бързо — само ако не бе решил да ни изиграе някой номер.

— Утре ще дойда пак — каза Кан.

— А документите?

— Ще ги унищожа утре пред очите ви.

— Ще дам парите само срещу документите.

Кан поклати глава.

— За да разберете имената на онези, които са готови да свидетелствуват против вас ли? Изключено!

— Кой ще ми гарантира, че ще унищожите истинските документи?

— Аз — отвърна Кан. — Моята дума е достатъчна гаранция.

Хирш отново задъвка беззвучно.

— Добре — промълви той полугласно.

— Утре по същото време. — Кан стана от своя позлатен стол.

Хирш кимна и изведнъж целият се обля в пот.

— Синът ми е болен — прошепна той, — единственият ми син! А вие... Би трябвало да се засрамите! — каза той неочаквано. — Аз съм отчаян, а вие!...

— Надявам се, че синът ви ще оздравее — отвърна спокойно Кан. — Доктор Гrefенхайм положително може да ви насочи към най-добрия лекар.

Хирш не отговори. На лицето му бе изписана странна смесица от омраза и болка; омразата бе застинала в очите. Сега ми се стори приведен отколкото в началото, но аз неведнъж се бях убеждавал, че болката при загуба на пари може да бъде така силна, както и истинското страдание. Не беше изключено Хирш да открива някаква тайнствена връзка между болестта на сина си и своята подлост спрямо

лекаря Гrefенхайм. Може би затова бе отстъпил тъй бързо и това безсилие усилваше омразата още повече. Колкото и да бе необяснимо, аз почти го съжалих.

— Не съм сигурен дали синът му е наистина болен.

— Мисля, че не лъже. Един евреин не си позволява мрачни шеги за сметка на своето семейство.

Кан ме погледна развеселено.

— Аз дори не съм сигурен дали изобщо има син — каза той.

Излязохме на улицата, където беше задушно като в пералня.

— Смятате ли, че утре Хирш ще ни създаде трудности? — попитах аз.

— Мисля, че не. Хирш се бои за своето американско поданство.

— В същност защо ме взехте със себе си? Та аз по-скоро ви пречех. Пред свидетел Хирш бе принуден да се държи по-предпазливо. Без мен сигурно щяхте да успеете по-лесно.

Кан се засмя.

— Възможно е. Затова пък външността ви много ми помогна.

— Защо?

— Защото изглеждате като буреносен гой^[1]! Знаете ли какво означава това? Изглеждате такъв, какъвто си представят ариеците недъгавите и чернокоси фашисти от правителството в Германия. Евреин с евреин лесно се разбират и никога не се отнасят с достатъчна сериозност един към друг. Но ако се появиш с такъв типичен ариец като вас, всичко се променя. Допускам, че здравата изплашихте Хирш.

Сетих се, че неотдавна бях принуден по неволя да защитавам Германия от Фрейзър, а сега ме използваша за плашило като нацист. В какви ли не положения може да изпадне човек. Знаех, че не ми достига чувство за хумор, но в подобни случаи съвсем го загубвах. Изведнъж се почувствувах тъй, сякаш върху главата ми бяха излели нощно гърне.

Кан не забелязваше нищо. Той крачеше с пружинираща походка през неподвижния зной на летния ден като ловец, съгледал дивеч.

— Най-сетне някакъв проблясък в скучното ми ежедневие! — възкликна той. — Вече щях да полудея! Не съм свикнал със сигурността. Може би в това отношение съм безнадеждно покварен.

— Защо не се запишете доброволец? — запитах сухо аз.

— Опитвах се. Нали знаете, че не ни вземат. Ние сме „чужденци от вражеска страна“. Погледнете легитимацията си!

— Нямам такава. Аз съм още едно стъпало по-ниско. Но с вас положението е друго. Във Вашингтон сигурно знаят за подвизите ви във Франция.

— Знаят и затова ми се доверяват още по-малко. Подозират ме в двойна игра. Този, който е бил в състояние да извършва толкова дръзки постъпки, сигурно е имал и специални връзки — така мислят в учрежденията. Не бих се изненадал, ако ме арестуват. — Кан се засмя. — Ние живеем в епоха на криви огледала. За жалост това е тема за писателите, не за хора като мен.

— Наистина ли бяхте събрали подписи на емигранти срещу Хирш?

— Разбира се, че не. Затова и поисках само хиляда долара, а не цялата сума. Нека Хирш си мисли, че евтино се е отървал.

— Според вас той счита, че е сключил изгодна сделка, така ли?

— Да, бедни ми Рос — рече съчувствено Кан. — Така е устроен светът.

— Бих искал да заминем за някое тихо кътче — споделих с Наташа. — В някое европейско селце или на брега на езеро, където човек не започва веднага да се поти.

— Аз нямам кола. Да се обадя ли на Фрейзър?

— В никакъв случай!

— Не е задължително да идва с нас. Просто ще ни услуги с колата си.

— И това не искам. По-добре е да пътуваме с метрото или с автобус.

— Къде?

— Точно така — къде ли? Изглежда, през лятото този град има двойно повече жители, отколкото обикновено!

— И навсякъде е адска жегга. Бедният Рос!

Ядосано се извърнах към Наташа. Днес за втори път ме наричаха „бедният Рос“.

— Хайде да идем в „Клойстърс“, където са изложени килимите с еднорогите. Още не съм ги виждал. А ти?

— И аз. Но вечер музеите са затворени. За емигранти — също.

— Понякога наистина ми идва до гуша да бъда емигрант — казах аз още по-раздразнено. — Днес бях целия ден емигрант. Първо със Силвърс, после с Кан. Какво ще кажеш, ако сега бъдем просто хора.

Тя се засмя.

— Когато човек вече не се грижи за хляба и подслона си, той престава да бъде просто човек, мили мой Валден, Русо и Торо. Дори и любовта води до катастрофи.

— Любовта не е катастрофална, ако хората я възприемат като нас.

— Как я възприемаме ние?

— Като всечовешка, а не индивидуална.

— Мили боже! — възкликна Наташа.

— Ние я възприемаме като необятно море. А не като отделна вълна. Нали това имаш пред вид? Или греша?

— Аз ли? — попита учудено Наташа.

— Да, ти. С многобройните си приятели.

— Как мислиш, една чаша водка няма ли да ме довърши? — попита тя след кратка пауза.

— Няма. Даже и в тази задушна дупка.

Безпричинно озлобен, взех от Меликов, който беше на смяна, бутилка водка и две чаши.

— Водка? — изненада се той. — В тая жега? Ще има буря. Дяволски задух. Да имахме поне една каквато и да е климатична инсталация. Тия вентилатори само разбъркват въздуха като тесто.

Върнах се при Наташа.

— Преди да се скараме, Наташа — рекох аз, — да помислим къде можем да идем. По-добре е да се спори на хладно. Отказвам се от европейското село и езерото. Освен това имаме пари. Силвърс ми плати комисионна.

— Колко?

— Двеста и петдесет долара.

— Ама че скъперник! — възмути се тя. — Трябвало е да ти даде петстотин.

— Глупости. Той ми обясни, че в същност не ми дължи нищо, понеже познавал мисис Уимпър. Ето кое ме вбеси, а не сумата. Сумата

ми се видя напълно прилична. Но не мога да търпя, когато ми правят подаръци.

Наташа остави чашата си.

— Винаги ли си проявявал нетърпимост към подаръците?

— Не зная — отвърнах изненадано. — Вероятно не. Защо питаш?

Тя ме погледна внимателно.

— Мисля, че преди няколко седмици това щеше да ти бъде безразлично.

— Смяташ ли? Може би. Липсва ми чувство за хумор, сигурно там е причината.

— Не, ти имаш чувство за хумор в излишък. Навярно ти е изменило само днес.

— Кой би могъл да остроумничи в такава жега?

— Фрейзър — отвърна Наташа. — Той е извор на остроумие даже в такова време.

През мозъка ми прелетяха рой мисли, но не изрекох онова, което исках да кажа. Вместо това спокойно забелязах:

— Той много ми хареса. Мога да си представя, че прелива от чувство за хумор. И онази вечер бе изключително забавен.

— Налей ми още половин чаша — помоли ме Наташа. Тя ме наблюдаваше с усмивка.

Мълчаливо напълних чашата ѝ до половината.

Тя стана и ме погали.

— Къде искаш да идем? — попитах аз.

— А ти? — попита тя.

— Не мога да те завлека в стаята си. Пълно е с народ.

— Завлечи ме в някой прохладен ресторант.

— Добре. Но не при рибите в „Морският цар“. В едно малко френско ресторантче на Трето авеню. В „Бистрото“.

— Там скъпо ли е?

— Не и за човек, който има в джоба си двеста и петдесет долара. Подарени или не, важното е, че ги има.

Очите ѝ плувнаха в нежност.

— Правилно, darling — рече тя. — По дяволите моралът!

Аз кимнах, обзет от чувството, че току-що съм избягнал няколко опасности.

Когато излязохме от ресторанта, вече се святкаше. Поривите на вятъра вдигаха и носеха прах и късчета хартия.

— Започва! — казах аз. — Трябва по-скоро да хванем такси.

— Защо? В такситата вони на пот. Нека да вървим пеш.

— Ще вали. А ти нямаш нито шлифер, нито чадър. Ще се изсипе проливен дъжд.

— Толкоз по-добре. И бездруго смятах тази вечер да измия косата си.

— Ще станеш вир-вода, Наташа.

— Роклята ми е от найлон. Няма нужда от гладене. В ресторанта беше дори студено. Хайде да тръгваме! Ако завали по-силно, ще се скрием във входа на някоя къща. Ама че вятър! Как духа! Вълнуващо, нали?

Движихме се плътно до сградите. Внезапно всичко около нас пламна в мълнии — нагоре по небостъргачите, сякаш светкавиците възникваха в хаоса от тръби и в мрежата от кабели под земята. Веднага след това рукна дъжд — едри тъмни капки, разпилени по асфалта, които се виждаха, преди да ги усетим върху кожата си.

Наташа изложи лицето си на дъжда. Устата ѝ бе полуотворена, очите ѝ — със спуснати клепачи.

— Дръж ме здраво! — извика тя.

Бурята бушуваше все по-силно. Тротоарите изведнъж опустяха. Във входовете на къщите се тълпяха хора, отвреме-навреме нечия фигура пробягваше приведена покрай сградите, които блестяха под сребрилата пелена на плющия дъжд, превръщащ асфалта в кипящо, плитко, тъмно езеро, в което се изсипваха прозрачни копия и стрели.

— Боже мой! — ненадейно възкликна Наташа. — Та ти си с новия си костюм!

— Твърде късно забеляза! — казах аз.

— Мислех само за себе си. Аз съм почти гола. — Тя запретна роклята си. Бе с бели пликчета и без чорапи, а в белите ѝ лачени сандали с високи токове се изливаха струи вода. — Но ти. Ти си с новия си костюм, който дори още не е платен.

— Твърде късно се сети — повторих аз. — Освен това мога да го изсуша и изгладя. Между другото костюмът ми е вече платен. Тъй че спокойно можем да се отдадем на несдържания си възторг от

природните стихии! По дяволите костюмът, символ на еснафщината! Хайде да се изкъпем във водоскока пред хотел „Плаза“.

Тя се засмя и ме дръпна в един вход.

— Така ще спасим поне подплатата и росера^[2]. Те не могат да се изгледят. Бурите са по-често срещано явление, отколкото новите костюми. А възторгът може да се проявява и на сухо. Виж светкавиците! Съвсем се захлади! Това е от вятъра!

Колко е практична, без да губи усета си за красота, помислих си аз и целунах топлото ѝ малко личице. Бяхме застанали между витрините на два магазина. В единия бяха изложени корсети за възрастни, по-пълни дами, а от другата страна се намираше магазин за декоративни животни. Цяла една стена се заемаше от осветени аквариуми със зеленикава, мека като коприна вода и рибки в тях. Като дете и аз бях развъждал рибки и сега познах някои видове. Колко странно чувство изпитах — изневиделица пред очите ми сякаш проблясна частица от моето детство, появи се безмълвно от един свят, намиращ се отвъд всички познати хоризонти, обгърнато от мълниени пламъци, ала недокоснато от тях, съхранило се такова, каквото е било, като че ли някакъв добър вълшебник не бе позволил на това детство да остарее, да се изцапа с кръв и да се разруши. Бях прегърнал Наташа и усещах топлината на нейното тяло, но в същото време някаква част от мен бе безкрайно далеч отгук, тя бе наведена над един забравен кладенец, в който отдавна вече не шумеше вода, и се вслушваше внимателно в едно минало, което ми бе станало чуждо и затова ми се струваше особено пленително. Дни край потоци, в гори, край брега на едно малко езерце, над което трептяха водни кончета, вечери в градини с надвиснал над оградите люляк — всичко това безшумно премина пред очите ми като ням филм.

— Какво би казал, ако имах такъв ханш? — попита Наташа. Обърнах се. Тя гледаше към витрината с корсетите. На черен манекен, каквито използват шивачките, бе нахлузена огромна ризница, която би станала даже на валкирия.

— Ти имаш прекрасна фигура — възразих аз. — И изобщо нямаш нужда от корсет, въпреки че не си като ония мършави жирафи, които се разхождат наоколо.

— Чудесно. Дъждът спря. Едва-едва капе. Хайде да тръгваме.

Няма нищо по-потискащо от миналото, помислих си аз и погалих с прощален поглед аквариумите.

— Виж, маймуни! — възкликна Наташа и посочи към вътрешността на магазина, където в голяма клетка върху един дънер се премятаха две неспокойни дългопашати маймуни. — Ето ги истинските емигранти! В клетки! Е, вие не сте я докарали още дотам.

— Така ли? — рекох аз.

Наташа ме изгледа.

— Та аз не зная нищо за теб — каза тя. — Пък и не искам да зная. Според мен е отегчително да си опяваме един другиму своите проблеми и истории. Ще почнем да се прозяваме от скука. — Тя хвърли още един поглед на корсета за някоя Брунхилда. — Колко бързо лети времето! Скоро тази ризница ще ми бъде по мярка и в кой ли женски клуб ще членувам! Понякога се събуждам с такъв ужасен страх. А ти?

— И аз.

— Наистина ли? Нямах вид на страхливец.

— Ти също, Наташа.

— Хайде да вземем от живота всичко, което можем!

— Та нали тъкмо това правим.

— Искам повече! — Тя се притисна до мен и аз я почувствувах цялата — от главата до петите. Роклята ѝ бе като бански костюм. Косите ѝ висяха на мокри кичури, а лицето ѝ беше много бледо.

— След няколко дни ще имам друга квартира — прошепна Наташа. — Тогава ще можеш да идваш при мен и няма да висим по хотели и кръчми. — После се засмя. — Жилището е и с климатична инсталация.

— Да не би да се местиш в ново жилище?

— Не. Апартаментът е на мои приятели.

— Фрейзър? — попитах аз, изпълнен с лоши предчувствия.

— Не, не е на Фрейзър. — Наташа отново се засмя. — Няма да те правя повече на жиголо, освен ако не е в интерес на нашия комфорт, Роберт.

— Аз и без това вече станах жиголо — казах аз. — Танцувам с оловни обувки върху въжето на морала и затова често падам от него. Да бъдеш порядъчен емигрант е трудна професия.

— Тогава бъди непорядъчен — посъветва ме тя и тръгна пред мен.

Беше се захладило и тук-там между облаците вече поглеждаха звезди. Асфалтът блестеше от отраженията на фаровете, колите сякаш се плъзгаха по черен лед.

— Изглеждаш приказно — промълвих аз. — Струва ми се, че съм се озовал в бъдещето, на някакъв плаж с прелестна, марсианка. Защо моделиерите не измислят рокли, прилепнали към тялото като твоята?

— Вече са ги измислили — отвърна Наташа. — Просто още не си ги виждал. Почакай, може би ще попаднеш на някой бал в залите на „Сосайъти“.

— Сега се чувствавам като на бал — казах аз и я дръпнах в един тъмен вход. Тя миришеше на дъжд, вино и чесън.

Когато стигнахме до дома ѝ, дъждът бе престанал напълно. Обратния път до хотела изминах пеш. Край мен непрекъснато спираха таксите, предлагащи да ме откарат. А само преди час нямаше нито едно. Пиех от хладния въздух, сякаш бе вино, и си спомнях за отминалия ден. Усещах, че някъде се таи опасност, но тя не ме заплашваше отвън, а бе вътре в мен. Чувствах се тъй, като че ли незабелязано бях прекрачил някаква тайнствена граница и се бях озовал в територия, управлявана от сили, които ми бяха неподвластни. За сега нямах особени причини за тревога, но аз сам бях попаднал в мрежите на някакъв объркан свят, където се почитаха ценности, които до този момент не бяха били меродавни за мен. Много неща, които до неотдавна нямаха значение за мен, сега добиха стойност. Преди се смятах за саможивец, вече бях само отчасти такъв. Какво се случи с мен, питах се аз. Та нали не съм влюбен? Знаех, че аутсайдерът също може да се влюби, дори понякога в неподходящ обект, само защото самият той има толкова крещяща нужда от любов, че не е важно върху кого ще излее чувствата си. Знаех и друго: на пътя ми дебнеше опасност внезапно да се окажа в плен и да загубя всякаква ориентация.

[1] Обидно прозвище на неевреин (евр.). — Б.пр. ↑

[2] Шивашки материал от конски косъм, който придава определена форма на дрехата. — Б.пр. ↑

XIX

— Утре сутринта ще оперират Бети — съобщи ми Кан по телефона. — Тя много се страхува. Няма ли да я посетите?

— Разбира се. Какво ѝ е?

— Още не се знае. Прегледаха я Гrefенхайм и Равик. Операцията ще покаже дали туморът е доброкачествен, или не.

— Боже мой! — възкликнах аз.

— Равик ще я наблюдава. Той е асистент в болницата „Маунт Синай“.

— Той ли ще я оперира?

— Не. Само ще присъствува на операцията. Не зная дали вече са му разрешили да оперира сам. Кога ще отидете при Бети?

— В шест, веднага след работа. Нещо ново около Хирш?

— Бях там. Всичко е наред. Гrefенхайм вече получи парите. Да му ги връча бе по-тежко, отколкото да ги изтръгна от Хирш. Почтените хора понякога са в състояние да се превърнат в напаст божия. С мошениците поне знаеш как да се държиш.

— Вие ще дойдете ли у Бети?

— Току-що бях там. Преди това се борих в продължение на цял час с Гrefенхайм. Насмалко да върне парите на Хирш, ако не го бях заплашил, че ще ги изпратя на „Сила чрез радост“^[1] в Берлин. Не искаше да приеме собствените си пари от ръцете на подлеца. А едва не умира от глад. Идете при Бети. Аз не мога да ида втори път. Толкова е изплашена. Освен това ще ѝ се стори подозрително, ако я посетя още веднъж. Ще се наплаши повече. Идете и говорете с нея само на немски. Бети смята, че когато е болен, човек няма вече защо да говори на английски.

Отидох. Денят беше топъл и мрачен, а небето белезникаво-пепеляво. Бети лежеше, облечена в червен китайски пеньоар с цвят на съомга; изглежда, бруклинският фабрикант го бе замислил като дреха на мандарин.

— Идвате тъкмо навреме за моята прощална трапеза — се провикна Бети. — Утре ще ме изпратят на ешафода.

— Но, Бети — укори я Грефенхайм. — Утре ще направим едно най-обикновено профилактично изследване.

— Гилотината си е гилотина — отвърна Бети с престорена, прекалено подчертана веселост. — Не е важно какво ще ти отрежат — ноктите на краката или главата.

Огледах се наоколо. Бети имаше десетина гости. Повечето познавах. Равик също беше тук. Бе седнал до прозореца и не откъсваше поглед от улицата. В стаята беше много задушно, въпреки това прозорците бяха затворени. Бети се страхуваше, че ако ги отворят, ще стане още по-горещо. Върху един скрин като огромна изморена муха бръмчеше вентилаторът. Вратата към съседната стая бе отворена. Близначките Колер поднасяха кафе и ябълков щрудел; в първия миг не ги познах. Бяха станали русокоси. Чуруликането им изпълни помещението, сякаш в него бяха влетели ято светли лястовички. Те бяха в добро настроение, пъргави като невестулки и носеха тесни къси поли и памучни раирани пуловери с къси ръкави.

— Много апетитно, нали? — забеляза Таненбаум.

Не разбрах веднага какво има пред вид — ябълковия щрудел или момичетата. Имаше пред вид момичетата.

— Много — съгласих се аз. — Дъхът ми секва при мисълта, че може да се започне връзка с близначки, особено ако си приличат толкова, както тези две момичета.

— Двойна гаранция — каза Таненбаум и разчупи на две едно парче щрудел. — Ако едната умре, ще можеш да се ожениш за другата. Рядко срещана възможност.

— Малко зловеща мисъл.

Хвърлих поглед към Бети, но тя не ни чуваше. По нейна молба близначките Колер бяха донесли в стаята гравюрите с изгледи от Берлин, които иначе висяха в антрето. Сега те стояха върху нощните шкафчета до леглото ѝ.

— Не исках да кажа, че човек може да се ожени за близначките една след друга — казах аз. — Не съм и помислил за смъртта.

Таненбаум поклати глава, обкръженото му с черна растителност плешиво теме приличаше на лъскавия задник на павиан.

— А за какво друго да се мисли? Нали когато обичаме някого, си мислим, че единият от нас ще умре преди другия и живият ще остане сам. Ако човек не разсъждава тъй, значи не обича истински. Това е големият първичен страх, наистина във видоизменен вид. Благодарение на любовта примитивният страх от смъртта се превръща в тревога за другия. Тази сублимация на страха прави любовта още по-мъчителна, тъй като страхът преминава у преживелия. — Таненбаум облиза захарта от пръстите си. — И за да не вървим сами и със страх по житейския си път, защото самотата е също мъка, най-разумният изход са близначките. Особено ако са толкова красиви, както двете Колер.

— Бихте ли се оженили за една от двете, без да избирате? — попитах аз. — Нали не можете да ги различите. Или ще хвърляте зарове?

Той ме изгледа през пенснето изпод рунтавите си вежди.

— Не се подигравайте на един нещастник — болен, плешив и юдей при това. Вие сте арийско чудовище, кацнало като бяла врана сред нас! Когато нашите прадеди са достигнали върховете на цивилизацията, вашите предци са седели по дърветата край Рейн и са серели в кожата си.

— Живописна картинка — казах аз. — Но да се върнем при нашите близначки. Защо не се отърсите от своя комплекс за малоценност и не се втурнете в атака?

Таненбаум ме гледа печално някое време.

— Тези момичета са предназначени за филмови продуценти — изрече след това той. — Холивудска стока.

— А вие не сте ли актьор?

— Аз играя нацисти, дребни нацисти, и не притежавам блясъка на звезда.

— Що се отнася до мен, аз разглеждам този въпрос от друга страна: с близначки е добре да се живее, а не да се умира. Ако се скараш с едната, можеш да идеш при другата. Ако едната сестра ти избяга, остава втората. Тук положително се крият чудесни възможности.

Таненбаум ме наблюдаваше с отвращение.

— Нима сте преживели последното ужасно десетилетие, за да ми говорите подобни пошлости? Нима не знаете, че бушува най-голямата

война в историята на човечеството? Това ли е всичко, на което сте се научили от нея?

— Таненбаум — заговорих аз. — Вие бяхте този, който започна разговор за апетитни женски дупета, а не аз!

— Аз го казах в чисто метафизически смисъл. Говорех така, за да забравя трагичната дилема на този живот. Не вулгарно като вас, закъснял цвят на мушмула, описан във вашата Еда^[2] — констатира тъжно Таненбаум.

Една от близначките се приближи към нас с нов поднос щрудел. Таненбаум се оживи; не ме изпускаше от очи и изведнъж като че ли го осени някаква идея: той посочи едно парче сладкиш, а когато близначката го слагаше в чинията му и двете ѝ ръце бяха заети, я плесна плахо по закръгления задник.

— Но, господин Таненбаум! — прошепна близначката и се захили. — Не тук! — След това се врътна кокетно и отмина.

— Е, метафизико! — казах аз. — Закъснял цвят на сухия кактус на талмуда^[3].

— Всичко, стана заради вас — заяви Таненбаум, объркан и развълнуван.

— Естествено! Все друг ви е виновен, стари развратнико! Само и само да не поемете отговорност върху себе си.

— Искях да кажа, че го дължа на вас! Тя не се разсърди, нали? Как смятате?

Таненбаум сякаш разцъфна. Той изпъна шия, а лицето му се обагри в ръждивочервен цвят, напомнящ желязо, лежало продължително време под дъжда.

— Вие допуснахте грешка, господин Таненбаум — казах аз. — Трябваше да направите малък знак с тебешир на полата, за да знаете коя от близначките прие вашия вулгарен опит за сближаване. Може би това не е по вкуса на другата и тя ще захлупи подноса със сладкиша и кафето върху главата ви, ако го повторите. Както виждате, двете близначки внасят в момента нови подноси с щрудел. Знаете ли кое от момичетата беше при нас? Аз не зная.

— Аз... Това беше... Не... — Таненбаум ме стрелна с ненавистен поглед и впи очи в близначките като заслепен. След това с нечовешки усилия наложи на лицето си сладникава усмивка. Вероятно мислеше, че оципаната близначка също ще му отвърне с усмивка.

Наместо това му се усмигнаха и двете. Таненбаум изруга през зъби. Оставих го и се върнах при Бети.

Исках да си вървя. Не можех да понасям подобни ситуации, смесица от сладникава сантименталност и истински, голям страх. Повдигаше ми се от тях. Ненавиждах този неизкореним копнеж, тази фалшива носталгия, които, дори и превърнали се в омраза и отвращение, винаги си намираха някакво оправдание и се появяваха отново. Прекалено много разговори бях изслушал вече, започващи с думите, че „не всички германци са такива“, фраза, за която всеки знаеше, че е вярна и която след това осъществяваше прехода към обичайното пустословие за добрите времена в Германия преди идването на нацистите. Разбрах доброто и наивно сърце на Бети, обичах я, ала въпреки това не бях в състояние да я слушам. Влажните очи, картините от Берлин, родният език, в който се вкопчваше в големия си страх пред утрешния ден — всичко ме трогваше до сълзи. Но ми се струваше, че подушвам миризмата на примирението и безсилния бунт, който, уверен в немоцността си, още преди да е избухнал, въпреки искрените подбуди, се свежда само до празни приказки и красиви жестове. Отново се почувствувах като пленник, макар че никъде около мен нямаше телени мрежи, пак се озовах в мъртвешката обител на спомените, на призрачната и безпредметна омраза.

Огледах се. Изглежда, бях дезертьор, щом исках да избягам, щом не исках да живея в тая атмосфера, макар да знаех, че е преситена с тежки страдания и непосилни загуби, загуби на мълчаливо изчезнали близки, загуби, които бяха твърде големи, за да се измъчваме от безплодни мисли за тях. Това водеше до самоунищожение. Изведнъж разбрах защо искам да си тръгна. Аз не желаех да участвувам в техния безсилен призрачен бунт, а после да изпадна в примирение, понеже едното водеше другото след себе си. И без това постоянно се намирах в опасна близост до тях. Не исках след дългите години на очакване един прекрасен ден да установя, че от чакането и безполезната борба със сенките съм се превърнал в никому ненужна вещ. Исках сам да намеря своето възмездие и да отмъстя; не с плач и протести, а със собствените си ръце. Но за да успея, трябваше да се държа колкото може по-далеч от стената на вопли и оплаквания край водите вавилонски.

Бързо се огледах, сякаш ме бяха уловили на местопрестъплението.

— Рос — каза Бети. — Колко е хубаво, че дойдохте. Прекрасно е да имаш толкова приятели.

— Вие сте като родна майка за всички емигранти, Бети. Без вас щяхме да бъдем жалки бездомници.

— Как се чувствувате при търговеца на картини?

— Много добре, Бети. Скоро ще мога да изплатя част от дълга си на Фрислендер.

Тя повдигна от възглавницата трескавото си лице и ми намигна.

— Не бързайте. Фрислендер е богат човек. Тия пари не му трябват. Можете да му ги върнете, след като всичко свърши. — Тя се засмя. — Радвам се, че сте добре, Рос! Малцина от нас могат да се похвалят със същото. Не бива да боледувам дълго. Другите имат нужда от мен. Не е ли така?

Излязох навън с Равик. На вратата видях Таненбаум. Той нерешително местеше поглед от едната близначка към другата. Лисото му темне блестеше. Той пак ме ненавиждаше.

— Скарахте ли се с него? — попита Равик.

— Не. Дребна схватка за развлечение. Не ме бива за посещения при болни. Губя търпение и се ядосвам. После се сърдя на себе си, но друг не мога да стана.

— С повечето от нас е тъй. Човек се чувствува виновен, че е здрав.

— А аз се чувствувам виновен, че другият е болен.

Равик се спря на стълбите.

— Нали все още не сме се побъркали?

— Нима всеки от нас не е малко смахнат?

Той се усмихна.

— Зависи до каква степен потискаме чувствата си. Сдържаните хора са изложени на най-голяма опасност. Онези, които изливат всичко, са почти неуязвими.

— Ща запомня думите ви — казах аз. — Какво й е на Бети?

— Трябва да я отворим. Преди операцията е трудно да се каже.

— Приключихте ли с всички изпити?

— Да.

— Вие ли ще оперирате Бети?

— Да.

— Довиждане, Равик.

— Сега се казвам Фрезенбург. Това е истинското ми име.

— А аз все още се казвам Рос. Това е неистинското ми име.

Той се засмя и си тръгна с бързи крачки.

— Оглеждаш се, сякаш съм скрила някъде детски труп —
упрекна ме Наташа.

— Стар навик. Не мога тъй бързо да се отърся от него.

— Често ли си бил принуден да се криеш?

Погледнах я удивено. Що за безсмислен въпрос! Все едно да ме беше попитала: „Често ли си бил принуден да дишаш?“ После ми дойде на ум, че тя нямаше никаква представа за живота, който бях водил, и това, странно защо, ме изпълни с топло чувство на радост. Слава богу, помислих си аз, че нищо не знае.

Наташа стоеше пред широкия прозорец на стая с нисък таван. На ярката светлина фигурата ѝ изглеждаше тъмна и аз не трябваше да ѝ давам обяснения, да се чувствавам като бежанец. Прегърнах я и я целунах.

— Колко са топли раменете ти от слънцето — промълвих аз.

— Вчера се нанесох тук. Хладилникът е пълен. Можем цял ден да не излизаме навън. Днес е неделя, забрави ли?

— Не съм. Има ли в хладилника и нещо за пиене?

— Две бутилки водка. И две шишета обезмаслено мляко.

— Можеш ли да готвиш?

— Горе-долу. Мога да пека стек на грил и да отварям консерви. Освен това имаме купища плодове и салата и радио. Можем да започнем живота си на порядъчни филистери.

Наташа се засмя. Аз я държах в обятията си и не се смеех. Нейните думи ме улучваха като меки стрели, стрели с гумени накрайници, с каквито стрелят децата с въздушните си пистолети. Те не причиняват болка, ала човек все пак ги усеща.

— Такъв живот не е за теб, нали? — попита Наташа. — Прекалено е еснафски.

— Напротив, това е най-голямото приключение, което може да преживее човек в наши дни — възразих аз, вдъхвайки аромата на

косите ѝ, ухаещи на кедър. — Всеки счетоводител преживява днес толкова приключения, колкото крал Артур в древността. Бих могъл седмици наред да слушам радио, да пия бира и да усещам еснафския уют като пурпурна мантия на раменете си.

— Гледал ли си някога телевизия?

— Много рядко.

— Така си и мислех. Скоро би ти дотегнало. А от пурпурната мантия биха те засърбели раменете.

— Днес всичко ми е все едно. Знаеш ли, че това е първият ден, в който не се шляем из разни кръчми и хотели?

Тя кимна.

— Нали ти казах преди известно време. А ти се усъмни, че Фрейзър има някаква връзка с жилището.

— Аз се съмнявам и сега. Но ми е все едно.

— Поумняваш. Успокой се. Нямах никакво основание за подозрения.

Огледах жилището. Бе малък апартамент на петнадесетия етаж и се състоеше от всекидневна, спалня, кухня и баня. Не беше достатъчно елегантен за Фрейзър. Холът и спалнята имаха големи прозорци, откриващи внушителен изглед към Ню Йорк — от Петдесет и седма улица до Уолстрийт, небостъргачите и наредените къщи в низините до тях.

— Харесва ли ти тук? — попита Наташа.

— Тук е тъй, както би трябвало да се живее в Ню Йорк. Много светлина, простор и градът като на длан. Ти си права, би било безумие, ако днес мръднем от тук.

— Иди да вземеш неделните вестници. Павилионът е на ъгъла на улицата. Тогава ще имаме всичко необходимо. А аз през това време ще се опитам да сваря кафе.

Запътих се към асансьора.

На ъгъла купих неделните издания на „Ню Йорк Таймс“ и „Херълд Трибюн“, всяко от по няколкостотин страници. Запитах се дали хората по времето на Гьоте не са били по-щастливи, макар че само богатите и образованите са четели вестници. Стигнах до извода, че онова, което човек не знае, не може да го направи нещастен — доста скромнен резултат от разсъжденията ми.

Взирах се във ведрото небе, в което кръжеше самолет, и се отърсвах от мислите си като от бълхи. После се поразходих по Второ авеню. Вляво се намираше месарницата на някакъв баварец, до него магазинът за деликатеси на тримата братя Щерн.

След това отново свих по Петдесет и седма улица и се изкачих до петнадесетия етаж с някакъв педераст, който ми се представи като Джеспър. Джеспър бе риж, носеше карирано спортно сако и имаше бял пудел на име Рене. Покани ме на закуска. Измъкнах му се изпод носа, значително развеселен, и натиснах копчето на звънеца. Наташа ме посрещна полугола, с тюрбан на главата и кърпа около бедрата.

— Великолепно! — извиках аз и захвърлих вестниците върху един стол в антрето. — Одеянieto ти напълно подхожда на характеристиката на този етаж!

— Каква характеристика?

— Която ми даде Ник, продавачът на вестници. Той твърди, че тук някога е имало публичен дом.

— Аз пак се изкъпах — прекъсна ме Наташа. — Този път със студена вода. Ти къде се изгуби? От „Таймс скуеър“ ли взе вестниците?

— Не, докоснах се до един чужд за мен свят, света на хомосексуалистите. Знаеш ли, че тук гъмжи от такива типове?

Тя кимна и хвърли кърпата на пода.

— Зная. И това жилище принадлежи на един педераст. Само че той е по-различен. Да се надяваме, че сега най-сетне ще се успокоиш.

— Затова ли ме посрещна в този тоалет?

— И през ум не ми е минало. Но според мен това не би ти навредило, нали?

Лежахме на кревата. След кафето пихме бира. Освен това бяхме поръчали в магазина на братята Щерн пушено месо, салам, сирене и чер хляб. В Америка е достатъчно да завъртиш един телефон, за да се сдобиеш с всичко. Дори и в неделя. При това продуктите се доставят в жилището, трябва само да откrexнеш вратата и да получиш поръчката. Прекрасна страна, стига да си от миропомазаните, върху които се излива божията благодат.

— Обожавам те, Наташа — промълвих аз. Тъкмо бях отказал да облека червената копринена пижама на непознатия собственик на

апартамента, която тя ми хвърли. — Обожавам те. И това е вярно, както е вярно, че съществувам. Ала няма да облека това чудо.

— Но, Роберт! Та тя е изпрана и изгладена, а Джери е много чистоплътен човек.

— Кой?

— Джери. Нали и в хотела спиш на чаршафи, в които бог знае кой се е въргалял.

— Правилно. И все пак ми е неприятно. А и там е някак по-друго. Аз не познавам хората, спали в хотела.

— Но ти не познаваш и Джери.

— Познавам го чрез теб. Едно е да ядеш кокошка, която не си виждал никога, друго — кокошка, която си хранил и къткал.

— Жалко! Така бих искала да те видя с червена пижама. Ала сега ми се приспа. Ще ме оставиш ли да дремна един час? Съвсем съм отмаляла от салам, бира и любов. А ти прегледай вестниците.

— Далеч съм от тая мисъл. Ще лежа до теб.

— Смяташ ли, че ще мога да заспя тъй? Едва ли!

— Хайде да опитаме. Може да подремна и аз.

След няколко минути Наташа вече спеше дълбоко. Дълго време я наблюдавах, но мислите ми блуждаеха някъде надалеч. Климатичната инсталация бръмчеше едва доловимо, а отдолу долитаха приглушени звуци от пиано. Репетираше някой, който не умееше да свири, но точно това неумение ме върна в моето детство, в горещите летни дни, когато в жилището ни се процеждаха нерешителни бавни звуци на пиано от друг етаж, а пред прозореца шумоляха лениво полюшвани от вятъра кестени.

Внезапно се стреснах. И аз бях заспал. Внимателно станах и отидох в съседната стая, за да се облека. Дрехите ми бяха разхвърляни из стаята. Събрах ги, след това застанах до прозореца и зарях поглед в непознатия град, лишен от всякакви спомени и традиции. Лишен от спомени. Той бе нов, устремен целият в бъдещето. Дълго стоях и мислех за различни неща. Пианото отново задрънка, но този път упражняваха сонатина от Клементи, а не етюда от Черни. След това някой засвири бавен блус. Застанах в средата на стаята, откъдето можех да виждам Наташа. Тя спеше върху одеялото — гола, с ръка, заровена в косите, и обърната настрани глава. Обичах я много. Обичах нейната безрезервност. Тя съумяваше да се отдаде цялата, но никога не

бе в тежест и изчезваше още преди да си го усетил. Пак се върнах до прозореца и отново се загледах в белия каменен, почти ориенталски пейзаж, тази смесица от Алжир и Луната. Вслушвах се в нестихващия уличен ромон и наблюдавах как дългата редица от светофари на Второ авеню превключва автоматично от зелено на червено и пак на зелено. В тая равномерност имаше нещо успокояващо, ала едновременно с това и нещо нечовешко, сякаш градът вече се управляваше от роботи. Но мисълта за роботите не ме изплаши. Върнах се в средата на стаята и открих, че щом се обърна, мога да виждам Наташа и в едно огледало отсреща в спалнята. От тази странна игра на отражения след известно време ме побиха тръпки — като че ли двамата бяхме изгубили реалните си черти, а мен ме бяха увесили в някаква кула между две огледала, които си разменяха появилите се в тях изображения, докато те се изгубеха в безкрая.

Наташа се размърда, въздъхна и се обърна по корем. Хрумна ми да занеса в кухнята подноса с консервите от бира, книжните салфетки, салама и хляба, но се отказах. Нямах намерение да блесна с домакинските си способности. Дори не сложих водката в хладилника, нали знаех, че се изстудява друга бутилка. Мислех за тази ежедневна обстановка, която ме бе трогнала толкова необичайно — да се върнеш в къщи и да завариш някого, който те очаква и сега спи до теб, доверчиво и без страх. Преди доста време бях преживял нещо подобно, ала тогава покоят се оказа призрачен. Не исках да си спомням за миналото, преди да се върна в Европа. Знаех, че тия мисли са много опасни; сякаш вървах по тясна пътечка без перила, с дълбока пропаст отстрани. Там няма място нито за ирония, нито за разсъждения, а трябва само безпаметно да вървиш напред. Разбира се, при добро желание можеш и да танцувам по тази пътечка, но при всяка погрешна стъпка ме дебнеше не по-малка опасност, отколкото въжеиграчите в цирка.

Погледнах към Наташа. Обичах я много, но без каквато и да е сантименталност. Докато това чувство се запазеше, се намирах до известна степен в безопасност. Можеш да скъсам безболезнено с нея. Гледах красивите рамене и прелестната ръка и правех безшумни заклинателни знаци: „Остани с мен, чуждоземно създание! Не ме изоставяй, преди да те изоставя аз! Бъди благословено ти, vyplъщение на необуздания покой!“

— Какво правиш? — попита Наташа.

Отпуснах ръце.

— Нима ме виждаш? — учудих се аз. — Нали лежиш по корем.

Тя посочи едно огледалце, което стоеше върху нощното шкафче до радиото.

— Опитваше се да ме омагьосаш ли? — продължи тя. — Или животът край домашното огнище вече ти омръзна?

— Нито едното, нито другото. Няма да мръднем от тази крепост, която е на границата между магическата омая на отколешното блудство и съседството на хомосексуализма! Най-много следобед да се разходим по Пето авеню като всички порядъчни американци, потомци на първите преселници, дошли с „Мей флауър“. Но после начаса ще се върнем при нашето радио, стековете на грил и любовта.

Не излязохме на разходка даже и следобед. Вместо това отворихме прозорците за един час и в стаята нахлу знойният въздух. После отново включихме климатичната инсталация, за да не се изпотим, докато се любим. Когато денят преваляше, имах чувството, че сме живели почти цяла година в безтегловния покой на някакво безвъздушно пространство.

[1] Фашистка организация в Германия. — Б.пр. ↑

[2] Еда (исл.) — книга за древните скандинавски народи. — Б.пр.

↑

[3] Талмуд (евр.) — сборник от правила и предписания. — Б.пр.

↑

XX

— Давам малък прием — съобщи Силвърс. — Считайте се и вие за поканен.

— Благодаря — изрекох аз без особен ентузиазъм. — За жалост съм принуден да откажа. Нямам смокинг.

— Не ви е необходим. Посред лято. Всеки може да дойде с каквото си иска.

Не виждах друг изход и се съгласих.

— Можете ли да доведете и мисис Уимпър?

— Тя поканена ли е?

— Още не. Но нали е ваша позната.

Погледнах Силвърс. Ама че дявол!

— Не вярвам да дойде без покана. Освен това нали твърдахте, че я познавате от по-дълго време.

— Казах го просто ей така. Ще дойдат много интересни хора.

Можех добре да си представя що за интересни хора ще дойдат. Тази част от човечеството, която се прехранва с търговия, възприема доста примитивно приложната психология. Интересен човек е онзи, от когото се печелят пари, останалите се разделят на симпатични и безразлични. А този, от когото се губят пари, е естествено мръсник. Силвърс спазваше тия правила с фанатична строгост, дори стигаше подалеч.

На приема не видях нито един Рокфелер, Форд или Мелън, макар че според приказките на Силвърс човек можеше да си помисли, че те са най-добрите му приятели и би трябвало непременно да присъствуват. Затова пък бяха дошли други милионери — вероятно от най-старото поколение, а не от второто или третото. Те бяха шумни, сърдечни и се намираха на ничия земя — между царството на парите, където се чувствуваха много сигурни, и царството на живописата, в което не бяха тъй самоуверени. Всички се смятаха за колекционери, а не за хора, купили случайно по няколко картини, за да ги закачат в домовете си. Това беше коронният номер на Силвърс: той ги

превръщаше в колекционери, грижеше се за музейни изложби и заемаше от време-навреме по някоя картина, която след това се вписваше в каталога със забележката „От колекцията на господин и госпожа Х“. Така клиентите на Силвърс се изкачваха с едно стъпало по-високо по тъй бленуваната стълба, водеща към висшето общество.

Внезапно се озовах срещу мисис Уимпър. Тя ми махна да ида при нея.

— Какво правим тук сред тия акули? — попита тя. — Защо ме поканихте в същност? Ужасни хора! Искате ли да избягаме?

— Къде?

— Където и да е. В „Ел Мороко“ или у дома.

— С удоволствие — рекох аз. — Но не мога да си тръгна оттук. Аз съм, така да се каже, служебно на приема.

— Служебно ли? Ами аз! Нямате ли задължения и към мен? Трябва да ме изпратите до къщи. Нали ме поканиха заради вас.

Аргументите и ми се сториха забавни.

— Да не сте рускиня? — полюбопитствувах аз.

— Не. Защо?

— Често съм откривал у рускините това възхитително умение да стигат до неопровержими умозаклучения, изхождайки от погрешни предпоставки, а после да предявяват претенции към другите. Много очарователно, много женствено и много опасно.

Тя избухна в смях.

— Толкова ли много рускини познавате?

— Няколко. В същност само емигрантки от царска Русия. Забелязал съм, че те притежават гениалната способност да обвиняват неоснователно мъжете. Считат, че така се подхранвала любовта.

— Главата ви е пълна с какво ли не! — забеляза мисис Уимпър и ми хвърли премрежен поглед. — Ще тръгваме ли? Нямам желание да слушам повече фарисейските проповеди на тази Червена шапчица.

— Защо пък Червена шапчица?

— Тогава вълк с овча кожа.

— Това не е от приказката за Червената шапчица, мисис Уимпър. Това е цитат от библията.

— Благодаря, професоре, но и тук, и там вълкът все фигурира. Нима не ви става зле, като гледате тия стада от дребни и едри хиени и

вълци, които се навъртат наоколо, ухапали по някоя картина на Реноар.

— Още не. Аз съм по-различен от вас. Харесва ми, когато някой говори най-сериозно за неща, от които си няма и понятие. Звучи толкова детински и освежаващо. Специалистите винаги навяват скука.

— А вашият върховен жрец, който говори за картините си със сълзи на очи като за свои деца и въпреки това с удоволствие ги продава на сметка, тоя търгаш на деца?

Не можех да не се засмея. Тя прекрасно познаваше този панаир на суетата.

— Но какво правим още тук? — каза тя. — Изпратете ме до къщи.

— Мога да ви изпратя, ала след това съм длъжен да се върна тук.

— Добре.

Трябваше да се досетя, че при входа я чака колата с шофьора, но аз дори и не предположих. Мисис Уимпър забеляза моето учудване.

— Е, изпратете ме до къщи, няма да ви изям — рече тя. — Шофьорът ще ви върне на приема. Мразя да се прибирам сама. Не можете да си представите колко пусто може да бъде едно жилище.

— Напротив — отвърнах аз. — Познавам това чувство.

Шофьорът спря и отвори вратата. Тя слезе и тръгна пред мен към входа, без да ме изчаква. Последвах я раздразнен.

— Съжалявам, че трябва да се върна — казах аз. — Положително разбирате, че няма друг изход.

— Напротив, има — отговори мисис Уимпър. — Но вие пак нищо не разбирате. Лека ноц. Джон, откарайте господин... Извинете, как беше името ви?

Погледнах я слисано.

— Мартин — отговорих, без да се запъна.

Лицето ѝ не трепна.

— ... господин Мартин обратно — довърши тя.

За миг през главата ми мина мисълта да откажа. След това се качих в колата.

— Закарайте ме до най-близкото такси — обърнах се към шофьора.

Той потегли.

— Спрете тук, — рекох аз след две пресечки. — Ето едно такси.

Шофьорът се извърна към мен.

— Защо искате да слезете? Нищо не ми коства да ви откарам дотам.

— А на мен ми коства.

Той се захили.

— Боже мой, да имах вашите грижи!

Колата спря. Дадох на Джон бакшиш. Той поклати глава, но взе парите. Продължих за Силвърс с такси. И изведнъж също поклатих глава и си помислих: „Що за идиот съм!“

— Закарайте ме, моля, на Петдесет и седма улица, на ъгъла с Второ авеню — казах на шофьора.

— Както желаете, шефе. Хубава нощ, а?

— Страшна жега.

Слязох пред магазина на братята Щерн. Все още бе отворен. Няколко педераста си избираха с наслаждение студени закуски за вечеря. Телефонирах на Наташа. Тя щеше да ме чака едва след два-три часа, затова предпочетох първо да ѝ се обадя по телефона. Денят бе пълен с толкова много изненади, че ми се искаше да избегна нови сюрпризи. Наташа си беше в къщи.

— Откъде се обаждаш? — попита тя. — Кратък отдых от колекционерите ли?

— Не съм нито при тях, нито у мисис Уимпър. Намирам се в магазина на братята Щерн сред сирене и салам.

— Купи половин фунт салам и чер хляб.

— А масло?

— Масло имаме. Но би могъл да вземеш малко холандско сирене.

Изведнъж се почувствувах много щастлив. Когато излязох от телефонната кабина, в магазина лудуваха три пудела. Познах Рене и неговия господар, рижия Джеспър. Джеспър ме поздрави с небрежната лекота, присъща на мнозина педераста.

— Как сте, непознати приятелю? Отдавна не сме се виждали.

Накарах да ми дадат салам, сирене и един шоколадов сладкиш в алуминиево фолио.

— Е? — продължи Джеспър. — Продукти за среднощна вечеря?

Изгледах го мълчаливо. За свой късмет не попита дали ще вечерям с приятелката си, иначе бих нахлупил фолиото със сладкиша

като корона върху рижите му къдрици.

Той не каза нито дума, ала ме последва до улицата.

— И вие ли на разходка? — попита Джеспър, като се изравни с мен. Озърнах се. На Второ авеню цареше оживление. Явно беше времето за вечерната разходка. Улицата буквално гъмжеше от педита със и без пудели. Срещаха се и дребни дакелчета, чиито господари ги носеха под мишница. Атмосферата бе празнична. Мъжете се поздравяваха, подвикваха си по някоя шега, пускаха кучетата да ходят по нужда на края на тротоара, оглеждаха се и си разменяха погледи. Забелязах, че предизвиквам внимание. Джеспър крачеше до мен, кимайки на познатите си с такава гордост, сякаш вече ме бе купил. Всички ме мислеха за най-новото му завоевание. Изгубих търпение и рязко се обърнах.

— Защо бързате толкова? — попита Джеспър.

— Всяка сутрин ходя в църквата да се причистявам. Трябва да се подготвя за утре. Довиждане!

За миг Джеспър загуби дар слово. После зад гърба ми се разнесе смехът му, смях, който неочаквано ми напомни за мисис Уимпър. Спрях до будката за вестници и купих „Джърнъл“ и „Нюз“.

— Тая вечер май е доста оживено, а? — забеляза Ник и се изплю.

— Винаги ли е тъй?

— Всяка вечер. Парад на звездите. Ако продължава така, раждаемостта в Америка ще се понижи.

Качих се с асансьора до жилището на Наташа. Откакто се бе преместила тук, нещо в нашата връзка се промени. Преди се виждахме от време-навреме, сега прекарвах при нея всяка вечер.

— Трябва да се изкъпя — казах аз. — Обожавам те, но трябва да се изкъпя. Имам чувството, че съм загънал в мръсотия.

— Разбира се! Грях е да попречиш някому да се измие! Искаш ли ароматизирана сол за ваната? Карамфил на фирмата „Мери Чес“.

— По-добре не. — Сетих се за Джеспър и за евентуалните последици, ако го срещнех в асансьора и му замиришех на карамфил.

— Как тъй се върна толкова рано?

— Изпратих мисис Уимпър до дома ѝ. Силвърс я бе поканил без мое знание.

— И тя те пусна да си тръгнеш така бързо? Браво!

Леко се повдигнах в горещата вана.

— Тя не искаше да ме пуска. Откъде знаеш, че не е много лесно да се отскубнеш от нея?

Наташа се засмя.

— Та всеки го знае.

— Кой е този всеки?

— Всеки, който я познава. Тя се чувства самотна, не се интересува от мъже на нейна възраст, обича да пие мартини и е напълно безобидна. Бедният Роберт! Да не си се изплашил?

Улових Наташа за шарените, изрисувани ръчно поли и се опитах да я дръпна във ваната. Тя изпищя:

— Пусни ме! Роклята не е моя! Модел е!

Пуснах я.

— А кое в същност е наше? Жилището, роклите, бижутата — всичко е чуждо...

— Не е ли чудесно? Никаква отговорност за нищо! Нали си мечтаеше за такъв живот?

— Днес имах лош ден — рекох аз. — Съжали ме!

Наташа стана.

— И ти искаш да ме упрекнеш за Елайза Уимпър. Ти с твоето прословуто предложение!

— Какво предложение?

— Да не си причиняваме болка един другиму, да заживеем в съюз, за да си помагаме взаимно и да забравим старите истории! Господи, как ми обясняваше всичко това! И треперейки като овце след буря, ние се приютихме под покрива на тази необвързваща любовна история, за да излекуваме раните, нанесени ни от други!

Тя сновеше из банята. Следях я с изненадан поглед. Откъде ѝ бяха дошли на ум тия полузабравени, безсмислени разговори, с които започва всяка връзка? Бях убеден, че не съм наприказвал всичките тези нелепости, не може да съм бил такъв глупак. Това бе по-скоро нейната реакция и вероятно причината, поради която бе започнала историята с мен. Мислите ми затекоха много бързо: знаех, че в думите ѝ има зрънце истина, макар и да не исках да го призная. Учудваше ме само, че тя осъзнава всичко много ясно.

— Дай ми още една водка — казах предпазливо аз и реших да премина в атака. Когато човек е гузен, това е най-лесната тактика.

— Какво ли не си наговорихме! Нали?

— Според мен всички го правят — рекох аз, зарадван, че съзирам някаква надежда.

— Не зная. Бързо ми минава. Винаги.

— Винаги ли? Толкова често ли ти се случва?

— И това не зная. Не съм сметачна машина. Ти може би си, но аз не съм.

— Аз се намирам във ваната, Наташа. В крайно неизгодна позиция съм. Хайде да сключим мир.

— Мир! — повтори язвително тя. — Кому е нужен този мир?

Посегнах към хавлиената кърпа и се изправих. Ако знаех как ще свърши този разговор, щях да избягам от ваната като от холера. Наташа бе започнала всичко полу на шега, полу на сериозно, но сега бе настроена войнствено — забелязах го по очите ѝ, резките движения и гласа ѝ, станал изведнъж по-звънък. Трябваше да внимавам. Преди всичко, защото бе права. Бях си въобразил, че се намирам в настъпление, използвайки мисис Уимпър, а сега усетих, че внезапно всичко се е обърнало наопаки.

— Каква прекрасна рокля! — подзех аз. — А исках да те натопя с нея във водата!

— Защо не го стори?

— Водата беше твърде гореща, а ваната тясна за двама.

— Защо се обличаш? — запита Наташа.

— Студено ми е.

— Можем да изключим инсталацията.

— Няма нужда. Ще ти стане горещо.

Тя ме изгледа подозрително.

— Искаш да избягаш ли? Страхливец!

— Ами! Нима мога да изоставя салама и холандското сирене?

Неочаквано Наташа се разяри.

— Върви по дяволите! — изкрещя тя. — Изчезвай в проклетата си дупка! Там ти е мястото!

Тя трепереше от гняв. Вдигнах ръка, за да уловя пепелника, ако ѝ хрумнеше да го запрати по мен. Бях сигурен, че ще ме улучи. Наташа изглеждаше великолепно. Яростта не изкривяваше чертите ѝ, а я правеше още по-красива. Тя трепереше не само от гняв: тя трепереше от жизненост. Пожелал я, но някакъв вътрешен глас ме предупреди: „Не бива!“ Това бе миг на просветление, в който разбрах, че минутната

близост няма да помогне. Щяхме да отложим проблемите, без да ги разрешим, и за в бъдеще щях да загубя един важен емоционален аргумент. Най-разумният изход беше бягството. И сега моментът бе най-благоприятен.

— Както желаяш — рекох аз, приближих се с бързи крачки до вратата и се измъкнах.

Докато чаках асансьора, се заслушах. Не чух никакъв звук. Може би тя очакваше, че ще се върна.

В магазинчето на братята Лоуи електрическите лампи осветяваха френски месингови полилеи с бели порцеланови цветя от началото на деветнадесети век. Спрях пред витрината и се загледах в изложените предмети. После продължих покрай безутешно светлите, пусти закусвални, където върху дългия тезгях се сервираха печени кюфтета и кренвирши с кока-кола или портокалов сок, нещо, с което не можех да свикна.

За щастие тази вечер дежуреше Меликов.

— Safard?^[1] — попита той.

Кимнах.

— Личи ли ми?

— От един километър. Искаш ли да пийнеш?

Поклатих глава.

— Още съм в първия стадий, когато алкохолът действа много по-зле.

— Кой е първият стадий?

— Когато човек смята, че се е държал лошо и глупаво, без капка чувство за хумор.

— Мислех, че си го минал.

— Явно не съм.

— А кога настъпва вторият стадий?

— Когато реша, че всичко е свършено. По моя вина.

— Може би ще изпиеш поне чаша бира? Седни на плюшеното кресло и престани да се измъчваш.

— Добре.

Докато Меликов разносяше по стаите бутилки с минерална вода, а по-късно и уиски, аз потънах в ексцесивен унес.

— Добър вечер! — поздрави нечий глас зад мен.
Лахман! Обзе ме желание да стана и да избягам.
— Само ти ми липсваше — казах аз.
Но Лахман ме накара да седна пак на креслото.
— Няма да ти се оплаквам — прошепна той заговорнически. —
Нещастията ми свършиха. Не зная къде да се дяна от радост!
— Свали ли я, разбойник такъв?
— Кого?
Вдигнах глава.
— Кого ли? Разтърси с любовните си вопли целия хотел така, че
лампите затрепераха, а сега имаш нахалството да питаш „кого“?
— Всичко свърши — заяви Лахман. — Аз бързо забравям.
Погледнах го заинтригуван.
— Ето какво било! Значи бързо забравяш. Затова ли хленчи
месеци наред?
— Разбира се. Забравяш бързо само в случай, че си се очистил
напълно.
— От какво? От нечистотиите ли?
— Не е важно как ще го наречеш. Аз нищо не постигнах.
Измамиха ме; мексиканецът и донята от Пуерто Рико.
— Никой не те е мамил. Ти просто не постигна онова, което
желаеше. Там е разликата.
— След десет часа вечерта не правя никакви разлики.
— Много си весел — забелязах аз не без завист. — Види се,
всичко ти минава бързо.
— Открих едно бижу — прошепна Лахман. — За сега не искам
да ти говоря много. Едно бижу без мексиканец.
Меликов ми махна е ръка.
— На телефона, Роберт.
— Кой е?
— Наташа.
Вдигнах слушалката.
— Къде се намираш? — попита Наташа.
— На приема у Силвърс.
— Глупости! Пиеш водка с Меликов.
— Коленичил съм пред едно плюшено кресло, моля те за
прошка, богиньо, и проклинам съдбата си. Аз съм сломен.

Тя се засмя.

— Върни се, Роберт.

— Въроръжен ли?

— Невъроръжен, глупчо! Не бива да ме оставяш сама, това е всичко.

Излязох на улицата. Тя блестеше на светлината от фенерите; мирна, пълна противоположност на всички тайфуни по света, и затаила дъх, се вслушваше във вятъра и своите мечти. Никога не бях харесвал тази улица, но сега тя ми се стори почти красива.

— Тази нощ ще остана тук — казах аз на Наташа. — Няма да се върна в хотела. Искам да спя до теб и да се събудя с теб. Ще ида да купя хляб, мляко и яйца от братята Щерн. За първи път ще се събудим заедно. Според мен всичките ни недоразумения идват оттам, че прекарваме твърде малко време двамата. И всеки път наново трябва да свикваме един с друг.

Наташа се протегна.

— Винаги съм мислила, че животът е прекалено дълъг, за да бъдем непрекъснато заедно.

Неволно се засмях.

— В тия думи има зрънце истина. Но никога не ми се е налагало да го изпитам на практика. Моят предишен живот винаги е бил на границата да се окаже твърде къс. Сега имам чувството, че летим с въздушен балон. Не със самолет, а с безшумен въздушен балон, балона на братя Монголфие в началото на деветнадесети век. Издигнали сме се толкова високо, че не чуваме нищо, ала все още виждаме всичко: улиците, колите, изглеждащи отгоре, като детски играчки, гирляндите от светлини. Бог да благослови непознатия благодетел, поставил тук това широко легло и закачил на отсрещната стена огледалото, което магически те удвоява, когато вървиш из стаята — виждам две близначки, едната от тях е няма.

— С нямата е по-лесно, нали?

— Не.

Наташа рязко се обърна.

— Това е верният отговор, нали?

— Ти си много красива — казах аз. — Обикновено първо поглеждам една жена в краката, след това в задника и накрая в лицето. С теб се получи обратното. Отначало видях лицето ти, после краката и чак като се влюбих, се замислих за задника. Ти си стройна и задникът ти можеше да бъде плосък, както на всички ония изтощени от глад, костеливи манекенки. Това ме разтревожи.

— Кога забеляза, че не е тъй?

— Навреме. Има прости начини, за да се стигне до тоя извод. Странното в случая бе, че едва след толкова време се заинтересувах от това.

— Не спирай, разказвай ми още.

Наташа се бе изтегнала лениво върху одеялото като голяма мъркаща котка и лакираше с малка четчица ноктите на краката си.

— Сега не можеш да ме изнасилиш — рече тя. — Лакът първо трябва да изсъхне, инак ще лепнем навсякъде. Продължавай да разказваш.

— Винаги съм смятал, че си падам по жени с хубав тен — продължих аз. — Същества, които през лятото по цял ден се плискат във водата и се пекаат на плажа. А ти си снежнобяла, сякаш никога не си виждала слънце. Имаш нещо лунно в себе си и в прозрачните си сиви очи. Разбира се, изключвам необуздания ти нрав. Ти си нимфа и аз рядко съм се заблуждавал в някого тъй, както по отношение на теб. Там, където си ти, излитат ракети, пламват фойерверки, гърмят залпове и най-странното е, че всичко това става безшумно.

— Разказвай ми още. Искаш ли нещо за пиене?

Поклатих глава.

— В живота си често съм наблюдавал чувствата си отстрани. Приемал съм ги в профил, не анфас. Те никога не са ме изпълвали всецяло, а са се плъзгали покрай мен. Не зная защо е било тъй. Може би от страх, може би от комплекси. С теб всичко е по-различно. С теб не се замислям за нищо. Всичко е волно като вятъра. Хубаво ми е да те любя, хубаво ми е да бъда с теб след това. Както сега. С много жени това е невъзможно, а не ти се и ще. А с теб не зная кое е по-хубаво: когато те любя ми се струва, че това е върхът на всичко. Когато лежа след това до теб в пълен покой, си мисля, че те обичам още по-силно.

— Ноктите ми почти изсъхнаха — каза Наташа. — Разказвай ми още.

Погледнах към полутъмния хол.

— Хубаво ми е да усещам твоята близост и да вярвам в безсмъртието — продължих аз. — В един миг започваш да вярваш, че то наистина съществува. Затова си шепнем несвързани слова, за да го почувствуваме още по-дълбоко, за да се приближим още повече до него; от устата ни се изтръгват груби, непристойни думи, та сливането ни да бъде още по-пълно и да преодолеем онова милиметрово разстояние, което все още ни разделя; думи от речника на шофьори или касапи; думи — камшици, изговорени от нас, за да проникнем още по-дълбоко един в друг.

Наташа протегна единия си крак и го огледа. След това се облегна на възглавницата.

— Да, мили мой, не може да се любиш с ръкавици.

Засмях се.

— Никой не знае това по-добре от нас, романтиците. Тия измамни слова, които се разсейват от най-лекия полъх на вятъра като перести облачета. Но с теб всичко е по-различно. Човек няма нужда от лъжи.

— Ти послъгваш, и то доста умело — каза тя със сънен глас. — Нали няма да офейкаш тази нощ?

— Ако офейкам, ще офейкам само с теб.

— Добре.

След няколко минути Наташа вече спеше. Тя заспиваше за секунди. Завих я. После дълго време лежах буден, вслушвах се в дишането ѝ и размишлявах за хиляди неща.

[1] Кофти ли ти е? (фр.). — Б.пр. ↑

XXI

Бети Щайн се бе върнала от болницата.

— Никой не ми казва истината — оплакваше се тя. — Нито приятелите, нито враговете ми.

— Вие нямате врагове, Бети.

— Истинско съкровище сте. Но защо не ми казват истината? Аз съм в състояние да я понеса. По-ужасно е да не зная какво ми има.

Погледнах към Грефенхайм, който седеше зад гърба ѝ.

— Ние ви казахме самата истина, Бети. Защо мислите че истината трябва непременно да е най-лошото? Винаги ли така драматизирате нещата?

Тя се усмихна някак по детски.

— Тогава ще се настроя другояче. Ако действително всичко е наред, ще продължа да живея по старому, познавам се добре. Ако обаче ми кажат, че всичко е въпрос на живот или смърт, ще се боря. Безумно ще се боря за времето, което ми остава. И ако наистина се боря, може би ще удължа определения ми срок. Инак ще изгубя скъпоценно време. Нима не ме разбирате? Трябва да ме разберете!

— Разбирам. Но щом доктор Грефенхайм ви казва, че всичко е наред, трябва да му вярвате. Защо да ви лъже?

— Защото така нравят винаги. Та кой лекар казва истината на своя пациент?

— Дори когато е негов стар приятел?

— Особено тогава.

Бети се бе върнала преди три дни от болницата и измъчваше себе си и приятелите си с тези въпроси. Огромните изразителни и неспокойни очи на добродушното ѝ лице, което въпреки възрастта бе запазило наивния си израз на младо момиче, шареха от един на друг. Отвреме-навреме някой успяваше да я успокои, макар и не за дълго, и тогава тя изразяваше благодарността си по детински начин, но няколко часа по-късно съмненията и въпросите започваха отново да я измъчват. Бети седеше с часове в едно старо кресло с висока облегалка, което

беше купила от братята Лоуи, защото ѝ напомняло за Европа, а край себе си бе накачила своите медни гравюри с изгледи от Берлин. Преместила ги бе от антрето в спалнята, а две малки гравюри с подставки слагаше винаги до себе си, разнасяйки ги от стая в стая. Само за кратко време се обезпокояваше от съобщенията във вестниците за почти ежедневни бомбардировки над Берлин. Те я вълнуваха само по няколко часа, но толкова дълбоко, че в болницата Гrefенхайм се принуждавал да не ѝ съобщава новините. Ала и това не помогнало. На другия ден я заварил просълзена пред радиоапарата. Бети бе човек на крайностите и постоянно се намираше в шоково състояние. При това нейната скръб по Берлин беше в противоречие с омразата ѝ към убийците, които бяха затрили голяма част от роднините ѝ. А на всичко отгоре тя не можеше и да показва открито своята скръб, а бе принудена да я крие от другите емигранти като нещо неприлично. И бездруго заради носталгията си по Круфюрстендам Бети често срещаше презрението на останалите, които я сравняваха със сантименталната Сара^[1], готова да целува нозете на своя убиец.

Сега обаче, когато нервите на изгнаниците, раздирани от противоречиви чувства — надежда, отвращение и страх, — бяха обтегнати до краен предел, защото всяка бомба, паднала над някогашната им родина, разрушаваше и тяхното имущество, и бомбардировките предизвикваха в едно и също време възторг и проклятия; сега надеждата и страхът не се намираха в равновесие и всеки бе длъжен сам да заеме някаква позиция; най-лесно щеше да бъде за ония, чиято омраза бе толкова силна, че заглушаваше всички останали гласове на състрадание към невинните, на милосърдие и човечност. Въпреки всичко преживяно мнозина не можеха да се съгласят с проклятието над един цял народ. За тях въпросът не се изчерпваше с твърдението, че немците сами са си навлекли това нещастие със своите ужасни злодеяния или най-малкото с равнодушието си, с неразрушимата вяра в своята чиста съвест и с чудовищния си деспотизъм, съпроводен от убеждението, че заповедта е закон и освобождава от отговорност. Без съмнение проявата на разбиране към другите бе едно от най-привлекателните качества на евреите, макар че това качество често ме бе довеждало до гняв и отчаяние. Там, откъдето се очакваше омраза и тя действително бе налице, не след дълго се появяваше прословутото разбиране. А след

него и първите плахи опити за оправдание. От ръцете на палачите все още капеше кръв, но вече се намираха свидетели в тяхна защита. Това бе нация на защитници, не на обвинители. Нация на страдалци, не на отмъстителни. Измежду тях рядко се срещаха макавеи.

Пламенната и сантиментална Бети се мятеше злощастна сред тоя хаос. Тя се оправдаваше, обвиняваше, пак се оправдаваше, а след това пред нея внезапно се изправяше най-безплътният от всички призраци — страхът от смъртта.

— А как се чувствувате вие, Рос? — попита тя.

— Добре, Бети. Много добре.

— Радвам се да го чуя!

Забелязах как дори само от думите ми в нея проблесна лъч надежда. Щом някой се чувствуваше добре, това вече бе достатъчно основание да се надява, че и тя ще бъде добре.

— Това ме радва — повтори тя. — Много добре ли казахте?

— Да, Бети. Много добре.

Бети кимна удовлетворена.

— Те бомбардираха Оливаер Плац в Берлин — прошепна тя. — Чухте ли?

— Те бомбардират целия Берлин, не само Оливаер Плац.

— Зная. Но това е Оливаер Плац! Ние живеехме там. — Тя се озърна плахо. — Другите се ядосват, щом заговорят за това. Нашият красив, стар Берлин!

— Той бе твърде грозен град — възразих предпазливо аз. — В сравнение с Париж или Рим. Имам пред вид архитектурата, Бети.

— Как мислите, ще доживея ли времето, когато ще мога да се върна там?

— Разбира се, защо не?

— Инак би било ужасно. Толкова дълго съм чакала.

— Берлин няма да бъде същият, както сме го запазили в спомените си — рекох аз.

Бети се замисли.

— Все пак нещо ще се е запазило. А и не всички немци бяха нацисти.

— Да — съгласих се аз и станах. Не можех да издържам дълго време подобни разговори. — По-късно пак ще поприказваме за това, Бети.

Отидох в другата стая. Там седеше Таненбаум, държеше някакъв лист в ръка и четеше на глас. Грефенхайм и Равик бяха също там. В този момент влезе Кан.

— Кървавият списък — обяви Таненбаум.

— Това пък какво е?

— Съставил съм списък на хората в Германия, които трябва да бъдат разстреляни — каза Таненбаум и си взе едно парче щрудел.

Кан погледна бегло списъка.

— Чудесно.

— Разбира се, той ще се допълва — увери го Таненбаум.

— И това е чудесно — отвърна Кан. — И от кого?

— Всеки може да прави предложения.

— А кой ще изпълни смъртните присъди?

— Нашият комитет. Трябва да го образуваме. Това е най-лесното.

— Вие ли ще бъдете негов председател?

Таненбаум преглътна бързо.

— Аз може да се поставя на негово разположение.

— Можем да постъпим и по-просто — каза Кан. — Да сключим договор. Вие ще разстреляте първия в списъка, а аз всички останали. Съгласен ли сте?

Таненбаум пак преглътна. Грефенхайм и Равик го погледнаха.

— Искам да кажа — продължи рязко Кан, — че вие ще разстреляте първия собственооръчно. И няма да се криете зад гърба на някакъв си комитет. Съгласен ли сте?

Таненбаум не отговори.

— Имате късмет, че мълчите — заключи Кан. — Ако бяхте отговорили: „Съгласен съм“, щях да ви зашлевя плесница. Не можете да си представите колко ми са омразни тия кръвожадни салонни брътвежи. По-добре си гледайте работата, — снимайте се във вашите филми. И без това от комитета няма да излезе нищо друго.

Кан отиде в спалнята при Бети.

— Обноси на нацист — промърмори Таненбаум подире му.

Тръгнах си с Грефенхайм. Той живееше вече в Ню Йорк, работеше като асистент в някаква болница без право да практикува самостоятелно, получаваше шестдесет долара на месец, квартира в болницата и безплатна храна.

— Отбийте се за малко при мен — предложи ми той.

Съгласих се. Вечерта бе шумна и не така задушна, както обикновено.

— Какво ѝ е на Бети? — запитах аз. — Или не бива да говорите за това?

— Попитайте Равик.

— Той ще ме посъветва да попитам вас.

Грефенхайм се поколеба някое време.

— Отвориха я и пак я зашиха, нали? — продължих аз.

Той не отговори.

— По-рано правили ли са ѝ операция?

— Да — отвърна той.

Не продължих да разпитвам.

— Бедната Бети — продумах след това. — Колко време може да продължи всичко?

— Не се знае. Понякога болестта се развива бързо, понякога бавно.

Стигнахме до болницата. Грефенхайм ме заведе в стаята си. Беше малка, много бедно обзаведена стаичка. Единствената скъпа вещ в нея бе голям аквариум с отоплявана вода.

— Екстравагантност, която си позволих, след като Кан ми донесе парите — рече той. — В Берлин цялата ми чакалня беше пълна с аквариуми. Развъждах декоративни рибки. — Грефенхайм ме погледна виновно с късогледите си очи. — Всеки си има хоби.

— Когато войната свърши — започнах аз, — искате ли да се върнете в Берлин?

— Жена ми е там.

— Имате ли новини от нея?

— Уговорихме се да не си пишем. Пощата се преглежда. Надявам се, че се е измъкнала от Берлин. Мислите ли, че са я арестували?

— Не. Защо да я арестуват?

— Нима вярвате, че ония там си задават такива въпроси?

— Някои да. Германците са бюрократи дори и когато вършат несправедливости. Смятат, че така се оневиняват.

— Тежко е да се чака толкова дълго — рече Грефенхайм. Той взе стъклен прибор, с който се чисти дъното на аквариума, без да се

размътва водата. — Смятате ли, че са я пуснали да замине за Берлин? В някой град в Средна Германия?

— Възможно е.

Изведнъж осъзнах иронията на ситуацията. Гrefенхайм лъжеше Бети, а аз трябваше да лъжа Гrefенхайм.

— Нищо не може да се направи! — заключи той.

— Да, така е, ние сме само зрители — казах аз. — Прокълнати от бога зрители, чието положение е едва ли не завидно, понеже не им разрешават да станат действащи лица. Ето кое прави нашето съществуване тук призрачно и почти неприлично. Хората се сражават, между другото и за нас, ала не искат ние да участвуваме в сраженията. А ако все пак на някого разрешат, то това е изключение, с хиляди предпазни мерки и далеч от фронта.

— Във Франция човек можеше да се запише в Чуждестранния легион — забеляза Гrefенхайм и остави настрана прибора.

— Вие записахте ли се?

— Не.

— Не искахте да стреляте в немци, нали така?

— Изобщо не исках да стрелям.

Вдигнах рамене.

— Понякога човек няма друг избор. Принуден е да стреля в някого.

— Само в себе си.

— Глупости! Но мнозина от нас не желяеха да стрелят в немци, защото знаеха, че тези, в които биха искали да стрелят, не са на фронта. На фронта се изпраца само безобидното и покорно пушечно месо.

Гrefенхайм кимна.

— Не ни се доверяват. Нямаат доверие на нашето негодувание и нашата омраза. Ние приличаме на Таненбаум — той съставя списъци, ала никога не ще вдигне оръжие. Горедолу е така. Или не?

— Приблизително. Не пожелаха да вземат дори Кан. Мисля, че са прави.

Тръгнах към изхода по белите коридори с белите лампи. Връщах се в своето призрачно съществуване — като че ли в страшния ураган се бях намерил на някакъв вълшебен остров, който имаше само две измерения. В Америка бе по-различно от Европа, където липсващото

трето измерение се заменяше от борбата срещу бюрокрацията, властите, жандармите, от борбата за разрешително за престой, за черна работа, от борбата с митническите служители и полицаи, от борбата за живот. А тук внезапно се бяхме озовали на тихо местенце, далеч от заглавията във вестниците, новините по радиото и една война, която се водеше на друг континент, отвъд океана. По време на тази война нито един вражески самолет не се появи в американско небе, не падна нито една бомба, не изляя нито една картучница. Аз вървах със съобщението в джоба, че престоят ми се удължава с още три месеца, един „Enemy Alien“ — чужденец-враг, който обаче не бе такъв голям враг, за да го затворят; крачех из тоя град, брулен от всички ветрове — една искрица живот, която не искаше да угасне, един пришелец, който дишаше дълбоко и си подсвиркуваше с уста, една частица плът, носеща чуждото име Рос.

— Жилище! — възкликнах аз. — Лампи! Мебели! Легло! Жена! Електрически грил за месо! Чаша водка! Нещастният живот, на който съм осъден, има и една светла страна. Човек не може да свикне с нищо и това е прекрасно. Наслаждаваш се на всичко, сякаш за първи път ти се случва! Наслаждаваш му се до мозъка на костите! Не повърхностно, а до мозъка на костите, до гръбначния стълб и всичко онова, което е затворено в черепа. Остави ме да те погледам, Наташа! Обожавам те дори само заради това, че си тук. Заради това, че живеем по едно и също време. И най-накрая за всичко останало. Аз съм Робинзон, който всеки път открива наново своя Петкан. Следи в пясъка, следи от стъпки. За мен ти си първият човек на тая земя. И при всяка среща усещам това все отново и отново. Ето коя е светлата страна на моя проклет живот.

— Колко си пил? — попита Наташа.

— Нито капка. Само кафе и тъга. Нищо друго.

— Тъжен ли си?

— В моето положение не се тъгува дълго. След това се обръщаш като спящ човек насън. Тогава тъгата се превръща във фон, на който животът изпква по-ясно. Тя потъва като камък, но жизненият тонус се покачва. Това, което ти казвам сега, не отговаря изцяло на истината. Аз

само искам да бъде тъй. И все пак в него има зрънце истина. Иначе се протъркваш като кадифено парцалче в кутия с бръсначи.

— Хубаво е, че не си тъжен — рече Наташа. — Причините не ме интересуват. Всичко, за което се намират причини, е подозрително.

— А това, че те обожавам, също ли е подозрително?

Тя се засмя.

— То е малко опасно. Човек, способен на толкова възвишени чувства, обикновено лъже и себе си, и другите.

Погледнах я изумен.

— Защо говориш така?

— Ей тъй.

— Наистина ли мислиш така?

— Защо не? Нима ти не си Робинзон, който постоянно трябва да се убеждава, че е видял следи в пясъка?

Не отговорих. Думите ѝ ме засегнаха по-дълбоко, отколкото очаквах. Бях си въобразил, че отново имам твърда почва под краката си, а се оказваше, че това е само сипей, който може да се свлече при първата ми крачка. Не идеализирах ли нашите отношения в желанието си сам да си повярвам?

— Не зная, Наташа — отговорих аз, опитвайки се да се избавя от мислите си. — Знам само едно: навикът е нещо, което досега ми е било забранено. Казват, че преодолените нещастия се превръщали в приключения. Не съм сигурен и в това. А и в кое ли в същност можем да бъдем сигурни?

— Да, кое е сигурно? — отвърна ми с въпрос тя.

Засмях се.

— Водката в тази чаша, пържолата на грила и ние двамата, надявам се. Все пак аз те обожавам, макар и да го смяташ за опасно. И като че ли човек все се оказва закъснял, когато и да започне да обожаванякого.

— Правилно. И няма нужда да си го доказваме. Най-важното е да го почувствуваме, нали?

— Така е. И все пак колкото по-рано, толкова по-добре.

— Откъде ще започнем?

— От тази стая! От тези лампи! От това легло! Въпреки че не ни принадлежат. Но кое ли в крайна сметка принадлежи някому? И за

колко време? Всичко е взето под наем, откраднато от живота и постоянно бива крадено.

Тя се извърна.

— Нима крадем и от самите себе си?

— Да. И от себе си.

— Защо тогава човек не изпада в безумно отчаяние и не се самоубива?

— За това никога не е късно. А има и много по-леки начини.

— Досещам се за какво говориш.

Тя заобиколи масата и се приближи към мен.

— Нямаме ли повод за празнуване?

— Какъв повод?

— Това, че ти разрешават да останеш още три месеца в Америка.

— Вярно.

— Какво щеше да направиш, ако ти бяха отказали?

— Щях да се опитам да получа разрешение за Мексико.

— Защо за Мексико?

— Защото правителството там е по-хуманно. То прие дори бежанците от Испания.

— Комунисти ли?

— Просто хора. По примера на Хитлер днес думата „комунист“ се употребява където трябва и където не трябва. За Хитлер всеки, който се бори срещу него, е комунист. Първата работа на диктатора е да опрости понятията.

— Хайде да оставим политиката. А от Мексико можеше ли да се върнеш в Америка?

— Само с редовни документи. И при условие, че не са ме изгонили вече веднъж оттук. Разпитът свърши ли?

— Още не. Защо ти дадох убежище в Щатите?

Засмях се.

— В същност цялата история е страшно заплетена. Ако Америка не беше във война с Германия, вероятно нямаше да ме приемат или пък щяха да ме изгонят. Излиза, че спечелих от една антитеза. Комичното върви винаги ръка за ръка с трагичното. Инак мнозина като мен вече нямаше да са между живите.

Наташа седна до мен.

— Теб трудно може да те разбере човек.

— За жалост.

— И ми се струва, че се гордееш с това.

Поклатих глава.

— Не, Наташа. Само си давам вид.

— И то много добре си даваш вид.

— Като Кан ли? Има активни и пасивни емигранти. Кан и аз предпочитаме да бъдем от активните. И бяхме на времето във Франция. Нямахме друг изход. Вместо да оплакваме съдбата си, при всеки сгоден случай се опитвахме да гледаме на нея като на приключение. Но това приключение бе доста невесело.

Късно вечерта излязохме да се разходим. Преди това бях поседял известно време край прозореца, потънал в размисъл за някои неща. Небето бе обсипано със звезди, вятърът се разхождаше под нас над ниските къщи на Петдесет и пета и Петдесет и шеста улица, сякаш се готвеше да атакува небостъргачите, които се извисяваха като кули на мълчанието над зелените и червени светлини на светофарите. Отворих прозореца и показах глава навън.

— Захладило се е, Наташа. За първи път от седмици насам. Най-сетне може да се диша!

Наташа се приближи до мен.

— Идва есен — каза тя.

— Слава богу!

— Слава богу ли? Не гони времето!

Засмях се.

— Говориш като осемдесетгодишна бабичка.

— Времето не бива да се гони! А ти го гониш. Сигурна съм.

— Няма вече — отвърнах аз, съзнавайки, че лъжа.

— За къде бързаш? Искаш да се върнеш, зная.

— Но, Наташа, та аз още тук не съм се установил. За какво връщане да мисля?

— Мислиш, мислиш. За нищо друго не мислиш.

Поклатих глава.

— Мислите ми стигат не по-далеч от утрешния ден. Ще дойде есен, после зима, след това лято и пак есен, а ние ще се смеем и винаги ще бъдем заедно.

Тя се притисна до мен.

— Не ме напускай! Не мога да живея сама. Не съм способна на героизъм. И нямам героичен характер.

— Срещал съм милиони жени с героичен характер сред тевтонците. Това е тяхна национална черта. Героизмът заменя чара им. Често дори и чувствеността. Чак да ти се повдигне от тях! А сега стига сме хленчили, хайде да излезем за малко навън в тая първа вечер от сиромашкото лято.

— Добре.

Слязохме с асансьора. Кабината беше празна. Часът на „парада на звездите“ бе минал. Часът на пуделите също. Вятърът душеше като хрътка край ъгъла около аптеката на Едуард.

— Свърши лятото — забеляза Ник от своята будка.

— Слава богу! — подхвърли Наташа.

— Не бързай да се радваш — казах аз. — То ще се върне пак.

— Нищо не се връща — заяви Ник. — Само бедите и оня мръсен пудел на име Рене, който опикава кориците на „Вог“ и „Ескуайър“, когато не внимавам. Искате ли „Нюз“?

— Ще вземем на връщане.

Тези простодушни приказки винаги ме вълнуваха. Това бе вълнението на човек, който не е принуден повече да се крие. Еснафското доволство от вечерната разходка ми се струваше като приключение, защото най-голямото приключение за мен бе сигурността. Почти бях станал човек, когото наистина само търпяха, ала вече не гонеха. Моето американско „аз“ бе достигнало около две трети от европейското ми „аз“. Говорех сравнително гладко един не много добър, беден английски. Притежавах словесното богатство на четиринадесетгодишен юноша, но умело го използвах. Мнозина американци си служеха със същото количество думи, само че не се запъваха като мен.

— Искаш ли да завършим дългата си разходка? — попитах аз.

Наташа кимна.

— Искам светлина! Всичката светлина, която може да блесне в този полутъмен град! Дните стават все по-къси.

Тръгнахме нагоре към Пето авеню, минахме край хотел „Шери Недърленд“ и стигнахме до Сентрал парк. Ревът на лъвовете в зоологическата градина се чуваше въпреки уличния шум. Спряхме при

Vieille Russie^[2] и разгледахме иконите и великденските яйца от оникс и злато, които Фаберж бе изработил за царското семейство. Руските емигранти, тези аристократи сред бежанците, продължаваха да търгуват с тях. Сякаш нямаха свършване, тъй както донските казаци, неостаряващи като героите от детските комикси, не спираха да изнасят своите концерти.

— Там започва есента — рече Наташа и посочи към Централ парк. — Да се върнем при „Ван Клееф и Арпълс“.

Разхождахме се бавно покрай витрините, на които бяха изложени есенни модели.

— За мен това е отдавна минало — каза Наташа. — Снимахме моделите през юни. Аз винаги живея с един сезон напред. Утре ще снимаме кожи. Може би затова ми се струва, че животът минава по-бързо. Докато другите все още се радват на лятото, в кръвта ми е вече есен.

Спрях се и я целунах.

— Как разговаряме! — възкликнах аз. — Като герои на Тургенев или Флобер. Деветнадесети век. В кръвта ти е вече зима: снежни виелици, кожи, камини. Ти си предвестница на сезоните.

— А ти? Какво имаш в кръвта си?

— Аз ли? Не зная. Може би спомени за разрушения и насилия. Не съм запознат с есента и зимата в Америка. Познавам тази страна само през пролетта и лятото. Нямам понятие как изглеждат небостъргачите в снежен ден.

Стигнахме до Четиридесет и втора улица, после се върнахме по Второ авеню.

— Тази нощ ще останеш ли при мен?

— Може ли?

— Тук имаш четка за зъби и бельо. Пижама не ти трябва. Да се избърснеш можеш и с моята самобърсначка. Тази нощ не искам да оставам сама. Вятърът ще се усили. А ако ме събуди, искам да си до мен и да ме успокоиш. Искан ми се да бъда безкрайно сантиментална, да ме успокояваш, да заспя отново с теб, да усетя настъпването на есента, да забравя за нея и после пак да я усетя.

— Ще остана при теб.

— Добре. Ще си легнем и ще се притиснем в обятията си. Ще виждаме лицата си в отсрещното огледало и ще се вслушваме във воя

на вятъра. Когато бурята се усилва, в очите ни ще трепва страх и те ще потъмняват. Тогава ти ще ме прегръщаш още по-силно и ще ми разказваш за Флоренция, Париж и Венеция, за всички онези градове, където никога няма да бъдем заедно.

— Аз никога не съм бил във Венеция и Флоренция.

— Няма значение, ще ми разказваш за тях, все едно че си бил там. Аз сигурно ще се разплача и ще изглеждам отвратително. Когато плача, никак не съм красива. Но ти ще ми простиш това и моята сантименталност.

— Да.

— Тогава ела при мен и ми кажи, че ще ме обичаш вечно и че никога няма да остареем.

[1] Главна героиня от пиесата „Мис Сара Сампсон“ от Г. Е. Лесинг. — Б.пр. ↑

[2] Стара Русия (фр.). — Б.пр. ↑

XXII

— Имам интересна новина за вас — каза Силвърс. — Скоро ще се отправим на далечен път и ще завладеем Холивуд. Какво ще кажете за това?

— Като актьори ли?

— Като търговци на картини. Получих оттам покани от различни места и реших да се занимая с района като специалист.

— Заедно с мен?

— С вас — великодушно потвърди Силвърс. — Вие навлязохте доста добре в работата и ще ми бъдете полезен.

— Кога заминаваме?

— След около две седмици. Имаме достатъчно време за подготовка.

— За колко дни?

— Засега за две седмици. Но може да останем и повече. Лос Анджелос е неразорана целина. Със златна настилка.

— Златна ли?

— Настилка от банкноти по хиляда долара. Не ми задавайте глупави въпроси. Всеки на ваше място би скачал от радост. Или не ви се тръгва? В такъв случай ще се наложи да си потърся друг помощник.

— А мен ще уволните?

Силвърс се ядоса.

— Какво ви става? Разбира се, че ще ви уволня. Как иначе? Но защо не искате да дойдете с мен? — Силвърс ме изгледа с любопитство. — Или смятате, че нямате достатъчно дрехи? Мога да ви дам аванс.

— За да си купя дрехи, които ще нося в служебно време ли? Нещо като униформа? И да ги платя от вашия аванс? Доста неизгодна сделка, господин Силвърс!

Той се разсмя. Отново плуваше в свои води.

— Така ли смятате?

Кимнах. Исках да спечеля време. Не ми бе напълно безразлично дали ще напусна Ню Йорк, или не. В Калифорния не познавах никого, а Силвърс като единствен събеседник ми се струваше твърде скучен. Вече познавах и кътните му зъби. Не беше никак трудно, защото той блестеше само с хитростта си. Няма нищо по-досадно от човек, който постоянно позира. Това не можеше да се търпи дълго. С ужас си представях безкрайните вечери в някакво хотелско фоайе, предаден в ръцете на Силвърс и лишен от личен живот.

— Къде ще живеем?

— Аз ще бъда в „Бевърли Хилс“, а вие в „Градината на аллах“.

Погледнах го с интерес.

— Хубаво име. Напомня ми за Рудолфо Валентино. Значи няма да живеем в един и същи хотел?

— Прекалено е скъпо. Чух, че „Градината на аллах“ бил много добър хотел. На две крачки е от „Бевърли Хилс.“

— А как ще уредим сметките? Разноските за хотела и храната?

— Ще си записвате какво сте похарчили.

— Искате да кажете, че трябва да се храня в хотела?

Силвърс махна с ръка.

— Вие сте труден човек. Можете да правите каквото си пожелаете. Други въпроси?

— Да — отговорих аз. — Трябва да ми повишите заплатата, за да си купя нов костюм.

— С колко?

— Със сто долара месечно.

Силвърс подскочи.

— Изключено! Да не искате да си поръчате костюм при „Кнайз“? А Америка се носи конфекция. Какво не ви харесва във вашия костюм? Напълно приличен е.

— Не е достатъчно хубав за човек, който служи при вас. Може би ще ми потрябва даже смокинг.

— Не заминаваме за Холивуд заради танците и баловете.

— Кой знае! Според мен идеята не е толкова лоша. В нощните клубове сърцата на милионерите омекват по-лесно. Нали ще ги улавяме с изпитания търговски трик, че ще станат светски хора, ако си купят картини.

Силвърс ме погледна ядосано.

— Това са търговски тайни! За тях не се говори на глас. И ми повярвайте: холивудските милионери преливат от самочувствие. Те се смятат за разпространители на култура. Е, добре, ще ви дам добавка от двадесет долара.

— Сто — казах аз.

— Не забравяйте, че работите нелегално. Заради вас рискувам много неща!

— Сега вече не!

Вдигнах поглед към една картина на Моне, която висеше срещу мен. Тя представляваше поляна с макове, в която се разхождаше облечена в бяло жена; платното датираше от 1889 година, ала от него се излъчваше такъв покой, сякаш бе създадено години преди това.

— Получих разрешително за пребиваване в Щатите. За още три месеца, но след това автоматически ще го удължат.

Силвърс прехапа устни.

— Е, и? — попита той.

— Следователно имам право да работя — отвърнах аз. Лъжех, но в дадения момент това не беше толкова важно.

— Искате да кажете, че имате намерение да си потърсите работа на друго място?

— Разбира се, че не. Защо да го правя? При Вилденщайн ще трябва вероятно да седя по цял ден в галерията. При вас ми харесва повече.

Погледнах към Силвърс и разбрах, че крои нещо. Сигурно изчисляваше каква стойност има онова, което зная за бизнеса му, за него и за Вилденщайн. Навярно в този миг съжеляваше, че ме е посветил в многобройните си номера.

— Вземете под внимание и факта, че през последните седмици заради вашия бизнес бях принуден да нарушавам неведнъж своите нравствени принципи. Завчера например се представих пред милионера от Тексас за експерт от Лувъра. А и познанията ми по чужди езици имат също някаква стойност.

Споразумяхме се за седемдесет и пет долара. Очаквах тридесет. Повече не споменах за смокинга, не смятах да си го купувам сега. Бих могъл да го използвам в Калифорния, за да измъкна още някоя сума от Силвърс, ако пак поискаше от мен да изиграя ролята на придружаващ го експерт от Лувъра.

Отидох у Фрислендер, за да му занеса първите сто долара, които ми бе заел.

— Седнете — покани ме той и пъкна небрежно парите в черния си портфейл от крокодилска кожа. — Вечеряли ли сте?

— Не — отвърнах аз, без да се замислям. Кухнята у Фрислендер бе превъзходна.

— Тогава останете — отсече той. — Ще дойдат още четири-пет души. Не зная кои. Попитайте жена ми. Искате ли един скоч?

Откакто бе получил американско гражданство, Фрислендер пиеше само уиски. Бях очаквал по-скоро обратното — първо да пие уиски, за да покаже доброто си желание да стане истински американец, а след това да се върне към барака и кюмела. Но Фрислендер беше голям особняк. Затова пък преди своята натурализация той бе пелтечил непрекъснато на английски с унгарски акцент и бе настоявал пред семейството си също да разговаря на английски. Злите езици твърдяха, че изисквал това даже и в леглото. Естествено никой не можеше да го докаже. Няколко дни след като получи американско поданство, в дома му отново се заговори на вавилонски: причудлива смесица от немски, английски, еврейски и унгарски.

— Жена ми е скрила барака — поясни Фрислендер. — Пазим го. Тук почти не се намира. И трябва да заключваме последните бутилки. Инак ще го излочи готвачката. В това се изразява нейната носталгия. Вие също ли тъгувате по родината?

— По коя родина?

— По Германия.

— Не. Та аз да не съм евреин.

Фрислендер се засмя.

— Има нещо вярно в тия думи.

— Повече, отколкото си мислите — рекох аз, сецдайки се за Бети Щайн. — Евреите бяха най-сентименталните патриоти.

— Знаете ли защо? Защото до 1933 година си живееха добре в Германия. Последният кайзер им даде благороднически титли. Даже ги приемаха в неговия двор. Кайзерът имаше приятели евреи, а престолонаследникът — любовница еврейка.

— По времето на негово величество може би щяхте да станете барон — подметнах аз.

Фрислендер прекара ръка по косите си.

— *Tempi passati!*^[1]

За миг мечтите му се пренесоха в миналото. Засрамах се за грубата си забележка, но Фрислендер дори не ѝ обърна внимание, той бе овладян от консерватизма на човек, притежавал вила на „Тиргартенщрасе“.

— Но тогава вие сте били още дете — рече той. — Да, драги мой млади приятелю. А сега идете при дамите.

„Дамите“ се оказаха Таненбаум и за мое учудване — хирургът Равик.

— Отидоха ли си вече близначките? — попитах Таненбаум. — Да не сте ощипали по погрешка другата сестра?

— Глупости! Да не си мислите, че си приличат не само по външност, но и по...

— Разбира се.

— Имате пред вид темперамента ли?

— По този въпрос съществуват две теории.

— По дяволите! Какво ще кажете вие, доктор Равик?

— Нищо.

— За такъв отговор не е необходимо човек да е лекар — отвърна засегнат Таненбаум.

— Именно — рече спокойно Равик.

Влезе госпожа Фрислендер в пищна рокля от епохата на Наполеон I, с колан под бюста — истинска снажна мадам дьо Стал. На ръката ѝ подрънкваше гривна с големи колкото орех сапфири.

— По един коктейл, господа?

Равик и аз взехме водка, Таненбаум — за наш ужас — жълт шартрьоз.

— Към херингите ли? — попита учудено Равик.

— Към близначките — отвърна Таненбаум, все още обиден. — Човек като не познава едно, няма право да говори за друго.

— Браво, Таненбаум! — възкликнах аз. — Не знаех, че сте сюрреалист.

Появи се Фрислендер заедно с близначките, Кармен и още неколцина други гости. Сестрите бяха подвижни като живак, Кармен,

цялата в черно, което подчертаваше трагичната ѝ красота, гризеше шоколад с орехи. Стана ми интересно дали ще си вземе херинги след шоколада. Тъкмо това направи. Стомахът ѝ бе толкова здрав, колкото и мозъкът ѝ.

— След две седмици заминавам за Холивуд — оповести високо Таненбаум, докато сипваха гулаша. Наперен като паун, той погледна към близначките.

— Като какъв? — попита Фрислендер.

— Като актьор, разбира се.

Наострих уши. Не вярвах на Таненбаум; прекалено често говореше за Холивуд. Наистина веднъж беше ходил там — бе изпълнявал малка роля на беглец в някакъв антифашистки филм.

— Какво ще играете? — попитах аз. — Бъфало Бил ли?

— Групенфюрер от СС.

— Какво?

— Въпреки че сте еврейин? — изненада се госпожа Фрислендер.

— Защо не?

— С името Таненбаум?

— Моят псевдоним е Гордън Т. Кроу. Буквата „Г“ е от Таненбаум.

Всички го погледнаха с известно съмнение. Действително нередко ролите на нацисти се изпълняваха от емигранти, в Холивуд и до днес господствуваше мнението, че европейците — независимо от това дали са приятели, или врагове — подхождат повече за такива роли от американците.

— Групенфюрер от СС? — повтори Фрислендер. — Според мен тук това е едва ли не генерал.

Таненбаум кимна.

— Да не би да играете щурмбанфюрер? — попитах аз.

— Групенфюрер! Защо не? В американската армия също има генерали-евреи. Не е изключено да повишат моя герой и той да стане нещо като обергенерал.

— Какво разбирате вие от чинове?

— Какво има толкова за разбиране? Аз си имам роля. Естествено героят е чудовище. Без съмнение бих отказал да играя някой симпатичен групенфюрер.

— Групенфюрер! — възкликна госпожа Фрислендер. — А аз си мислех, че такава птица би трябвало да се играе от самия Гари Купър.

— Американците отказват да играят роли на нацисти — поясни дребният Везел; съперник на Таненбаум. — Може да навреди на репутацията им. Те на всяка цена трябва да бъдат симпатични. Тези роли се дават на емигрантите. И те ги играят, защото иначе ще умрат от глад.

— Изкуството си е изкуство — високомерно възрази Таненбаум. — Нима вие не бихте изиграли Распутин, Чингис хан или Иван Грозни?

— Ролята главна ли е? — любопитствувах аз.

— Разбира се, че не — отговори бързо Везел. — Това е невъзможно. Главната роля се изпълнява от някой симпатичен американец, чиято партньорка е някоя добродетелна американка. Това е закон!

— Не се карайте — увещаваеше гостите Фрислендер. — По-добре си помагайте. Какво има за десерт?

— Сладкиш със сливи и торта „Зехер“.

И този път, както обикновено, за гостите бяха приготвени канчета с храна за в къщи. Равик се отказа от своята порция. Таненбаум и Везел помолиха за допълнително парче торта. Аз дадох на готвачката тайно два долара и тя ми изнесе удобно за носене калайдисано канче с дръжки и шарена картонена кутия със сладкиши. Близначките получиха канчета-близначи. Кармен отказа, мързеше я да носи.

Сбогувахме се с домакините като бедни роднини.

— Как да разделя тези близначки? — прошепна ми групенфюрерът Таненбаум. — Те се хранят заедно, живеят заедно и спят заедно.

— Според мен не е толкова сложно — отвърнах аз. — Виж, ако бяха сиамски близначки, би било действително труден проблем.

Тази вечер Наташа трябваше да ходи на снимки. Беше ми дала ключа от жилището, за да мога да я почакам. Качих се с гулаша и сладкишите. После още веднъж слязох до Второ авеню и купих бира.

Когато отключих вратата и влязох в празния апартамент, изпитах странно чувство. Не можех да си припомня дали ми се бе случвало подобно нещо. Винаги бях влизал или в хотелска стая, или в нечие

жилище като гост. А сега ми се струваше, че съм се върнал в собствения си дом. Когато отварях вратата, по ръцете ми пробягнаха леки тръпки. Когато че ли нещо ме зовеше от далечината, нещо, свързано с родния ми дом, нещо, за което дълго време не бях си спомнял. В апартамента беше прохладно, чух бръмченето на климатичната инсталация в прозореца и на хладилника в кухнята. Тия шумове сякаш бяха добри духове, пазители на домашното огнище. Запалих лампата, оставих бирата в хладилника, а гулаша сложих върху газовата печка на слаб огън, за да не изстива. После отново загасих лампата и отворих прозорците. Топлият въздух нахлу в стаята като огромна вълна, стремителна и алчна. Малкото синьо пламъче на печката пръскаше слаба, вълшебна светлина. Включих радиото и потърсих станцията, която предаваше класическа музика без реклами. Звучаха прелюдиите на Дебюси. Седнах в креслото до прозореца и зарях поглед в града. За първи път чаках Наташа в това жилище. В душата ми цареше мир и покой и аз им се наслаждавах. Още не бях казал на Наташа, че трябва да замина със Силвърс в Калифорния.

Тя си дойде след около час. Ключът щракна в ключалката. В първия миг помислих, че ненадейно се е върнал собственикът на апартамента, после чух нейните стъпки.

— Тук ли си, Роберт? Защо стоиш на тъмно?

Тя захвърли в стаята куфара с вещите си.

— Аз съм мръсна и ужасно гладна. От какво да започна?

— От ваната. А докато се къпеш, аз ще ти поднеса чиния гулаш по сегедски. Вече е горещ и чака върху печката. Освен това има и мариновани краставички, а за десерт — торта „Зехер“.

— Пак ли беше при знаменитата готвачка?

— Да. И домъкнах огромно количество храна — като някоя врана за малкото си. Няма нужда да пазаруваме два-три дена.

Наташа вече разсъбличаше дрехите си. От ваната се вдигаше пара, ухаеща на карамфил от „Мери Чес“. Донесох гулаша. И на земята за миг се възцари мир.

— И днес ли те снимаха като императрица Йожени с диадемата от „Ван Клееф и Арпълс“? — запитах аз, докато Наташа вдишваше миризмата на гулаша.

— Не. Днес бях Ана Каренина. Цялата в кожи, очакваща съдбата си на Петербургската или Московската гара в образа на Вронски. Даже

се изплаших, когато излязох на улицата и не видях сняг.

— Ти приличаш на Ана Каренина.

— Все още?

— Въобще.

Тя се засмя.

— Всеки си представя Ана Каренина по своему. Боя се, че тя е била значително по-пълна от днешните жени. Такива са били нравите тогава. В деветнадесети век на мода са били Рубенсовите форми, дългите корсети, бронирани с китов мустак, и роклите до земята. Този век почти не е познавал ваните. Какво прави, докато ме нямаше? Вестници ли четете?

— Тъкмо обратното. Опитвах се поне веднъж да не мисля за вестникарски заглавия и уводни статии.

— Защо?

— Защото нищо не мога да проумея.

— Малцина могат да проумеят нещо. Като изключим войниците.

— Да — потвърдих аз. — С изключение на войниците.

Наташа ми подаде празната чиния.

— А ти искаш ли да станеш войник?

— Не. И това нищо не би променило.

Тя ме наблюдава известно време. После запита:

— Роберт, много ли се измъчваш?

— Никога не бих направил подобно признание. А и какво означава това — да се измъчваш? Докато други хора загиват.

Наташа поклати глава.

— В същност към какво се стремиш, Роберт?

Погледнах я изненадан.

— Към какво се стремя ли? — повторих, за да спечеля време. — Какво имаш пред вид?

— Бъдещето. Какви са плановете ти за в бъдеще? За какво живееш?

— Ела — рекох аз. — Този разговор не е за банята. Излизай от водата.

Наташа се изправи.

— За какво живееш в действителност? — попита тя пак.

— Нима човек знае за какво живее? А ти знаеш ли?

— За мен не е необходимо да зная това. Аз съм само едно отражение. Но ти си друг!

— Ти — отражение?

— Не се отклонявай. Какви са стремежите ти? За какво живееш?

— Вече чувам край ушите си пляска на тежките криле на еснафското благополучие. Кой знае това в действителност? А ако го узнае, то вече се превръща в лъжа. Аз не искам да се обременявам с такъв товар. Това е всичко. Поне за сега.

— Ти просто не можеш да ми отговориш.

— Не мога — рекох аз. Не мога да ти отговоря тъй, както би ти отговорил един banker или един пастор. И никога няма да мога. — Целунах влажните ѝ рамене. — Пък и не съм свикнал на подобни въпроси. Дълго време моята единствена мисъл бе да оцелея и това беше толкова трудно, че няхах сили за нищо друго. Сега доволна ли си?

— Нито дума не отговаря на истината и ти сам знаеш това. Но не искаш да ми я кажеш. Може би не искаш да я признаеш и пред себе си. Чух те, като викаше.

— Какво?

Наташа кимна.

— Викаше насън.

— И какво виках?

— Вече не помня. Спях и се събудих от твоя вик.

Въздъгнах с облекчение.

— Всеки сънува понякога кошмари.

Тя не отговори, след това замислено каза:

— В същност аз не зная нищо за теб.

— Знаеш прекалено много. А това вреди на любовта. — Прегърнах я и я издърпах от банята. — По-добре ела да проверим какво има в пакета с продукти. Ти имаш най-красивите колене на света.

— Не ми отвличай вниманието.

— Защо да ти отвличам вниманието? Нали сключихме договор. Ти неотдавна ми напомни за него.

— Остави този договор! Това беше само предлог. И двамата искахме да забравим по нещо. Ти забрави ли?

Изведнъж ми се стори, че сърцето ме заболя от нахлулия в душата ми хлад. Наистина не толкова силно, както очаквах — просто в гърдите ми стана студено, сякаш невидима ръка бе стиснала сърцето ми. Болката ме прободеше само за миг, но усещането за хлад остана още известно време, след това започна бавно да изчезва.

— Аз нямах какво да забравя — рекох аз. — Тогава те излъгах.

— Не биваше да ти задавам такива глупави въпроси — упрекна се Наташа. — Не зная какво ме прихвана. Може би причината е, че цяла вечер бях Ана Каренина и имах чувството, че летя загърната в кожи, с руска тройка по снега, изпълнена със сантименталността и романтиката на една епоха, която никога не сме познавали. А може би за всичко е виновна есента, която ми е подействувала по-силно, отколкото на теб. През есента договорите се анулират и всеки от тях става недействителен. И хората искат... Да, какво ли искат в същност?

— Обич — промълвих аз и я погледнах.

Тя седеше на леглото, печална, изпълнена с нежност и лека жалост към себе си, в недоумение какво да прави със своите чувства.

— Да, обич. Само тя остава.

Кимнах.

— Любов край запалена камина, блясък на лампи под воя на нощния вятър и шумоленето на падащите листа. Любов, за която си уверен, че не е свързана с никакви загуби.

Наташа се протегна.

— Пак огладнях. Има ли още гулаш?

— Колкото искаш. Ти наистина ли ще ядеш гулаш след тортата?

— Тази вечер съм способна на всичко. Ще останеш ли да нощуваш тук?

— Да.

— Добре. Тогава няма да те измъчвам повече с несбъднати есенни мечти. Те и бездруго са избързали. Мисля, че нямаме повече бира.

— Има. Аз донесох.

— Какво ще кажеш да вечеряме в леглото?

— Разбира се. От гулаша не остават петна.

Тя се засмя.

— Ще внимавам. Какво би искал да правиш сега, ако имаше избор?

[1] Минали времена (итал.). — Б.пр. ↑

XXIII

Сънят ме споходи едва след повече от седмица. Бях го очаквал по-рано и вече бях повярвал, че няма да дойде никога. В мен даже се зароди плахата, слаба надежда, че всичко е свършило веднъж завинаги. Бях опитвал какво ли не, за да се избавя от него. Бях се убеждавал прибързано и трескаво, че това са само спомени от минали кошмари, когато внезапно настъпваха миговете, в които дъхът ми секваше и ме обземаше чувството, че всичко се руши, чувство, което навярно се появява при земетресение.

Бях се излъгал. Това бе същият онзи лепкав, натрапчив, тъмен сън от преди, даже по-страшен, и ми беше точно толкова трудно да се изтръгна от ноктите му, колкото и друг път. Едва след много време започнах да осъзнавам, че всичко е само сън.

Сънят започна с мазето на Брюкселския музей, с напластената отвеки мрачевина и с чувството, че каменните стени отгоре и отстрани се задвижват към мен, за да ме смажат. А после, когато започнах да се задушavam и скочих с вик, без да се събуждам, се появи лепкавото тресавище, а заедно с него и чувството, че ме гонят, защото съм се осмелил да премина границата. Намирах се в Шварцвалд, по петите ми бяха есесовци с полицейски хрътки, водени от човека, за чието безмилостно лице не можех да си спомня, без да потрепера целият. Те ме хванаха и аз пак се озовах в бункера, където бяха пещите на крематориума, сам, в ръцете на моите преследвачи, останал без въздух, тъй като тъкмо ме бяха свалили безпаметен от куката на стената, където окачваха жертвите си. И докато те изподраскваха зидовете с ръцете и завързаните си нозе, палачите склучваха облози кой ще издържи най-дълго. После отново чух гласа на оня ухаещ на парфюм веселяк, който ми обясняваше, че не сега, а след време, когато ще го моля коленопреклонно, ще ме изгори жив, и ми разказваше какво ще стане с очите ми. Накрая, както винаги, ми се присъни, че съм закопал някакъв човек в градината и вече съм го забравил, че полицията е

открила трупа в тресавището и аз не мога да проумея защо не съм го скрил на друго, по-сигурно място.

Мина много време, докато разбера, че съм в Америка и всичко това е било само сън.

Бях толкова изтощен, че дълго не бе по силите ми да се вдигна от кревата. Лежах, вперил поглед в нощната заря. Най-сетне станах и се облякох. Не исках да рискувам пак да заспя и да се окажа във властта на кошмарите. Това ми се бе случвало често и вторият сън бе винаги по-ужасен от първия. Тогава в едно цяло се сливаха не само сън и реалност, а и двата кошмара, при което първият ми се струваше като още по-страшна действителност и ме довеждаше по пълно отчаяние.

Слязох във фойето на хотела, където едва мъждееше само една лампа. В ъгъла хъркаше човекът, който три пъти в седмицата заместваше Меликов. Неговото набраздено от бръчки безизразно лице с отворената стенеща уста приличаше на лицето на изтезаваната жертва, току-що свалена в безсъзнание от куката.

Аз също принадлежа към тях, мислех си аз, към тая орда от убийци, такъв е моят народ; независимо от факта, че те са ме преследвали, гонили и лишили от гражданство, аз съм роден сред тях и е глупаво да се заблуждавам, че този верен, честен и невинен народ е бил нападнат и хипнотизиран от марсиански легиони. Легионите бяха израснали пред очите му, бяха преминали школата на ревящите си водачи по казармените плацове и на побеснелите демагози по митингите, беше ги обхванала древната, боготворена от гимназиалните учители *furor teutonicus*^[1], която бе разцъфнала сред безропотните слуги, идолите в униформа и носителите на животински инстинкти, с единствената забележка, че скотовете не са способни на такова скотство. Не, това не беше изключение! Седмичните кинопрегледы с десетките хиляди зейнали, крещящи гърла показваха не един потиснат и негодуващ народ, подчиняващ се на заповеди, а ликуващи варвари, които бяха пробили тънкия пласт на цивилизацията и сега се въргаляха в собствените си кървави изпражнения. *Furor teutonicus*! Свещените слова на моя очилат и брадат гимназиален учител! Как им се наслаждаваше! Как им се бе наслаждавал самият Томас Ман в началото на Първата световна война, когато написа своите „Мисли за войната“ и „Фридрих и голямата коалиция“. Томас Ман — вождът и опората на емигрантите. Колко дълбоки корени е имало варварството,

щом не е могъл да го изкорени докрай у себе си дори този хуманен човек и писател!

Излязох на улицата. Между стените на къщите все още спеше нощта. Запътих се към Бродуей, търсейки светлина. Няколко нощни барчета разливаха на улицата оскъдна светлина. Тук-там по високите столчета бяха насядали като прокълнати духове хора. В тая пустота светлината беше още по-призрачна и от мрака и изглеждаше безсмислена в нашето винаги дирещо някакъв дълбок смисъл битие; това сякаш бе лунна светлина, която струеше от вместени и забравени в сградите кратери.

Спях пред един гастроним. На витрината тъгуваха ловджийски салам и много сортове сирене. Собственикът, който явно бе напуснал Европа навреме, се казваше Ъруин Волф. Не откъсвах очи от това име. А аз не можех да се оправдая даже и с името си. Не можех да използвам дори и това условно разграничение. Не можех да кажа, че съм евреин, не можех да се позова на този факт, за да изтъкна, че нямам нищо общо с тевтонците, не можех да ги сразя със собствените им измислени оръжия. Аз принадлежах към тях, бях един от тях и ако в тоя сумрачен утринен час срещу мен внезапно се появи господин Ъруин Волф и ме подгонеше с нож в ръка, наричайки ме убиец на своите братя, това не би ме учудило.

Продължих по нощната Двадесета улица, изкачих се по Бродуей, после свих надясно към Трето авеню. Пресякох го, върнах се обратно и отново минах по Бродуей, чиито светлини бяха избледнели, след това тръгнах нагоре и стигнах до мълчаливото и почти безлюдно Пето авеню. Работеха само светофарите и по нечия безсмислена и бездушна воля цялата улица ставаше ту червена, ту зелена. Това ми напомни как цели народи се превключват ей тъй по чужда воля от мирния зелен цвят на червен, запалвайки на хиляди километри мрачните факли на войната. Но ето че небето над този зловец, безмълвен пейзаж взе бавно да се издига. Къщите също започнаха да растат, те изтласкваха тъмата все по-високо, от етаж към етаж, като жена, изхлузваща роклята си през главата, докато накрая видях най-горните корнизи на зданията — безформеният мрак се отделяше от тях с почти осезаемо усилие, плъзваше към висините, губейки очертанията си, и се топеше. А аз вървах ли, вървах, защото знаех, че единственото, което ми помага в такива случаи, е дългата разходка и дишането с пълни гърди.

После неволно спрях на широкото Пето авеню, където в дрезгавината на раждащия се ден осветените магазини линееха, сякаш отделените един от друг квадрати на витрините бяха клетки, поразени от рак. Останах на тази улица на евтината цивилизация и луксозни модни къщи, като че ли те ми вдъхваха сигурност и даже утеха. Крачех по нея и ми се струваше, че зад каменните зидове на авенюто на безполезните човешки прищевки се таи лепкав чер хаос, все още скрит под земята, но готов да избликне от каналите и да залее всичко наоколо.

Ноцта постепенно угасна, неуловимият час преди съмване разстилаше утринната омара по улиците, а след това над града внезапно се появи девствено нежната, сребристо-розова зора, съпроводена от орляк перести облачета, и първите слънчеви лъчи подобно на стрели се докоснаха до най-горните етажи на небостъргачите, оцветиха ги в светли, пастелни тонове и те сякаш заплуваха над тъмните вълни на улиците.

Времето на кошмарите мина, помислих аз и спрях пред витрината на „Сакс“, където куклите-манекени изглеждаха като омагьосани спящи красавици. С кожи около шиите, наметки, пелерини и яки от норки — зад стъклата бяха замрели цяла дузина Каренини на лов за бекаси в Русия.

Изведнъж усетих остър глад и влязох в първата вече отворена закувалня.

Бети Щайн беше вече сигурна, че има рак. Никой не ѝ го бе казал, всички я успокояваха, но с неотслабващата проникателност, присъща за недоверчивите болни, тя събираше троха по троха многобройните сведения, помнеше ги до едно и постепенно си създаде почти пълна картина на своята болест. По това време Бети приличаше на генерал, който свързва отделните донесения за дадена битка и ги нанася на голяма карта. Нищо не убягва от вниманието му, той сравнява, уточнява и регистрира фактите и пред очите му се разгръща цялостната картина на битката. Докато всички наоколо празнуват успеха и се опияняват от оптимизъм, той е разбрал, че сражението е загубено и докато край него крещат: „Победа!“, той вече събира войската си за последния щурм.

Бети бе съпоставяла отделни жестове, погледи, случайни забележки, прочетеното от книгите — всичко онова, за което може да се улови един човек, който се бори за своя живот. Времето, когато бе търсила успокоение, бе отстъпило място на недоверието и съмнението. Сега, напредила все сили и разум, тя изведнъж повярва в най-лошото. Ала вместо да се предаде и примири със съдбата си, Бети започна една наистина героична битка за всеки ден. Тя не искаше да умре. Смъртта, която като че ли дебнеше край нейното легло в най-дълбоките ѝ съмнения бе прогонена с нечувано усилие на волята. Смъртта може би все още чакаше там, но Бети не я забелязваше. Тя искаше да живее и да се върне в Берлин, не искаше да умре в Ню Йорк. Цялата ѝ душа се стремеше към Оливаер Плац. Беше дошла оттам и мечтаеше да се върне там.

Бети се нахвърли трескаво на всички вестници. Купи си карти на Германия и ги окачи на стената в спалнята си, за да следи настъплението на съюзниците. Всяка сутрин, след като прочетеше новините от фронта, тя придвижваше малко по-напред цветните топлийки върху картата. Нейната смърт и смъртта, покосяваща Германия; се надбягваха рамо до рамо. Бети бе изпълнена с желязна решимост да победи в това състезание. Всички я познаваха като човек с добра душа — сърцето ѝ се разтапяше като масло на слънце. За приятелите си тя остана такава. Не можеше спокойно да наблюдава сълзи, без да се опита да ги спре. Но сега затвори сърцето си за гибелта на един народ и я възприемаше не като човешка трагедия, а като трагедия на големите числа. Бети не можеше да проумее защо немците не капитулират. Кан твърдеше, че с течение на времето е започнала да приема този факт като лична обида. Това бе непонятно за мнозина емигранти, особено за онези, които все още вярваха, че някой е измамил Германия. Те също недоумяваха защо ония отатък не се предават. Те даже бяха готови да признаят невинността на обикновения човек, който не е могъл да постъпи другояче, защото е бил притиснат между подчинението и дълга. Но защо продължава да се сражава генералният щаб, макар че съзира безнадеждността на положението, никой не разбираше. Известно е, че генерален щаб, който не слага край на една изгубена война, от куп съмнителни герои се превръща в шайка убийци. Емигрантите бяха обърнали изпълнен с отвращение и ужас поглед към Германия, където малодушието, страхът

и лъжегероизмът позволяваха появата на тази метаморфоза. Атенатът срещу Хитлер само го потвърди — срещу малцина смелчаци се бе изправило мнозинството себелюбиви и престъпни генерали, които се спасяваха от своя позор с лозунга „Битка до последна капка кръв!“, лозунг, който с нищо не заплашваше тях самите.

За Бети Щайн всичко това стана личен проблем. Сега тя разглеждаше войната само от една страна — дали ще успее да стигне до Оливаер Плац или не. Мисълта за пролятата кръв бе засенчена от цифрите на настъплението. Бети крачеше заедно със съюзниците. Събуждайки се, тя размишляваше къде ли се намират в тоя момент американците. За нея Германия бе намалила своите размери и вече се състоеше само от Берлин. След дълго търсене тя бе намерила една карта на Берлин. И тук отново видя войната с цялото ѝ кръвопролитие и ужас. Бети страдаше, отбелязвайки районите на бомбардировките. Тя плачеше, възмущаваше се при мисълта, че в Берлин намъкват войнишки шинели дори и на децата и ги пращат на фронта. Като тъжна кукумявка тя вперваше в нас разширените си от ужас очи и не можеше да проумее защо нейният Берлин и нейните берлинчани не искат да капитулират и да изгонят паразитите, смучещи тяхната кръв.

— За колко време заминавате, Рос? — попита ме тя.

— Още не зная точно. За две седмици. Може би и повече.

— Ще ми липсвате.

— И вие на мен, Бети. Вие сте моят ангел-хранител.

— Ангел-хранител, чийто стомах се разяжда от рак.

— Вие нямате рак, Бети.

— Чувствувам го — прошепна тя. — Чувствувам как ме гризе нощем. Чувам го. Като копринена буба, която изгризва листа от черница. Трябва да се тъпча с храна, инак ще ме изяде твърде бързо. Ям по пет пъти на ден. Не бива да отслабвам. Трябва да напълнея малко. Как изглеждам?

— Блестящо, Бети. Имате здрав вид.

— Мислите ли, че ще успея?

— Какво, Бети? Да се върнете в Германия ли? Защо не?

Бети впи жадно в мен обградените си с тъмни кръгове очи.

— Дали ще ни пуснат?

— Немците ли?

Бети кимна.

— Това ми дойде на ум тази нощ. Може би на границата ще ни арестуват и ще ни тикнат в някой концлагер.

— Изключено. Нали тогава те ще бъдат победени и няма да могат да издават заповеди и да се разпореждат. Тогава там ще заповядват американците, англичаните и руснаците.

— Руснаците ли? Те нямат ли концлагери? Нали те тогава ще бъдат в Берлин?

Устните ѝ потрепераха.

— На ваше място сега не бих мислил за такива работи, Бети — казах аз. — Почакайте, докато свърши войната. След това ще видим как ще се развият събитията. Може би всичко ще бъде по-различно от онова, което си представяме днес.

— Какво? — попита боязливо Бети. — Вие смятате, че войната ще продължи, след като превземат Берлин? В Алпите? В Берхтесгаден?

Тя свързваше войната само със собствения си бързо отлитащ живот. Забелязах, че ме наблюдава и се овладях; болните са много по-проницателни от здравите.

— Вие сте на едно мнение с Кан — продума жално тя. — Другите емигранти се интересуват от победи и поражения, а аз мисля само за Оливаер Плац.

— А защо не, Бети? Преживели сте достатъчно изпитания. Сега спокойно можете да ограничите мислите си върху Оливаер Плац.

— Зная. Но...

— Не слушайте онези, които ви критикуват. Сега емигрантите са далеч от фронта и мнозина от тях изпадат в погрешната затворническа психоза. Колкото и грубо да звучи, техните разсъждения напомнят за разсъжденията на така наречените „кръчмарски политици“. Те са най-големите всезнайковци. Останете такава, каквато сте, Бети. Вече имаме един генерал Таненбаум с неговия кървав списък. Няма нужда от втори.

По прозорците плющеше дъжд. В стаята притъмня. Изведнъж Бети се изкиска.

— Този Таненбаум! Казва, че ако му дадат ролята на Хитлер, щял да го представи като жалък лъжежених — с неговия псевдонаполеонов кичур коса на челото и четчицата под носа. Съблазнител на стареещи дами!

Аз кимнах. Бях изморен от тези евтини емигрантски вицове. Не с вицове се ликвидира виновник за световна катастрофа.

— Таненбаум е неизчерпаем извор на хумор — казах аз. — Страшен шегаджия!

Изправих се.

— Довиждане, Бети! Ще се върна скоро. Дотогава ще сте забравили всички ужасни мисли, плод на богатата ви фантазия. И пак ще бъдете предишната Бети. Трябвало е да станете писателка. Бих искал да притежавам поне половината от вашата фантазия.

Бети прие думите ми така, както исках аз — като комплимент. Тъжните ѝ питащи очи се оживиха.

— Чудесна идея, Рос! Но за какво бих могла да пиша? Та аз не съм преживяла нищо особено.

— За вашия живот, Бети. За вашия живот, посветен на всички нас.

— Знаете ли какво, Рос? Може наистина да опитам някога.

— Направете го.

— Но кой ще го прочете? И кой ще го отпечата? Нали знаете какво се получи с Молер? Той изпадна в отчаяние, защото никой в Америка не искаше да отпечата нещо негово. Заради това се обеси.

— Не мисля, Бети. По-скоро смятам, че се самоуби, понеже не можеше да пише тук — изрекох бързо аз. — Това е нещо съвсем различно! Молер не можеше да пише тук, силите му се изчерпаха. През първата година, когато все още кипеше от възмущение и гняв, той пишеше. Но след това настъпи затишие. Опасността бе преминала, думите на възмущение се повтаряха, необогатени от нови лични впечатления, после се превърнаха в скучно роптание, а оттам в безсилно примирение. Бе спасил живота си, това не му стигаше, както на повечето от нас. Той искаше много повече и това го погуби.

Бети слушаше внимателно. Очите ѝ вече не бяха пълни с безпокойство.

— Също като Кан? — попита тя.

— Като Кан ли? Какво общо има Кан с това?

— Не зная. Хрумна ми просто ей така.

— Кан не е писател. Той е пълна противоположност на Молер — човек на действието.

— Именно — каза нерешително Бети. — Но може би греша.

— Сигурно грешите, Бети.

Но докато слизах по тъмното стълбище, вече не бях толкова сигурен в това. На, входа срещнах Гrefенхайм.

— Как е тя! — попита той.

— Зле — отговорих аз. — Давате ли й лекарства за успокояване на болката?

— За сега не. Ала скоро ще й потрябват.

Вървах по мократа от дъжда улица. Недалеч от магазина, където работеше Кан, свих. Отначало смятах да отида направо на Петдесет и седма улица, но след това реших да се отбия при него.

Той беше в магазина.

— Кога заминавате за Холивуд?

— След два дни.

— Може би там ще срещнете Кармен.

— Кармен ли?

Кан се засмя.

— Някакъв асистент-режисьор — дребна риба — й предложил да работи при него като дебютант. За три месеца. По сто долара на седмица. Но скоро пак ще се върне тук. Кармен е антиталант.

— С желание ли замина?

— Не. Прекалено е инертна. Наложил се да я увещавам.

— Защо?

— За да не си помисли, че е пропуснала нещо. Иначе може цял живот да ме упреква. А така след три месеца ще го разбере сама. Прав ли съм?

Не отговорих. Кан беше раздразнен.

— Не съм ли прав! — попита повторно той.

— Надявам се. Тя е много красива и аз не бих рискувал.

Той пак се засмя малко неестествено.

— Защо? В Холивуд има хиляди като нея. И много от тях са талантливи. Тя дори не знае английски! Погрижете се за нея, когато пристигне там.

— Разбира се, Кан. Доколкото човек може да се погрижи за едно хубаво момиче.

— С Кармен е лесно. Тя проспива повечето време.

— На драго сърце ще го сторя. Но самият аз не познавам никого в Холивуд. Може би само Таненбаум.

— Тогава я водете от време-навреме на ресторант. И я убедете да се върне в Ню Йорк, след като договорът изтече.

— Добре. А какво ще правите вие, докато я няма?

— Каквото съм правил винаги.

— Какво?

— Нищо. Ще продавам радиоапарати. Какво друго мога да правя? Ентусиазмът, предизвикан от факта, че си жив, е като шампанското. Щом отвориш бутилката, шампанското бързо изветрява. Добре че почти никой не се замисля за тия неща. Желая ви щастие, Рос! И не ставайте актьор! И без това сте вече такъв!

— Когато се върнеш, нашето кукувиче гнездо високо сред облаците ще стане пак гнездо на един меланхоличен педераст — каза Наташа. — Връща се след седмица. Тази вест пристигна днес сутринта с писмо на фина сива хартия, ухаещо на „Джоки Клъб“.

— Откъде е писмото?

— Защо изведнъж се интересува за това?

— Просто зададох този идиотски въпрос, за да скрия объркването си.

— От Мексико. Там също е настъпил краят на една голяма любов.

— Какво значи „там също“?

— И този въпрос ли е, за да скриеш объркването си?

— Не. Това е въпрос, предизвикан от интереса ми към развитието на човешките отношения изобщо.

Наташа подпря глава на ръката си и погледна в огледалото — очите ни се срещнаха.

— Защо проявяваме по-голям интерес към човешкото нещастие, отколкото към щастieto? Нима сме толкова завистливи същества?

— Положително. А освен това щастieto е скучно, нещастieto не е.

Тя се засмя.

— Има нещо вярно в думите ти. За щастieto можеш да говориш най-много пет минути. Няма какво да кажеш, освен че си щастлив. А за нещастieto може да се разказва по цели нощи. Така ли е?

— Това важи за по-малкото нещастие — изрекох колебливо аз. — Не за истинското.

Наташа не сваляше поглед от мен. Ивицата светлина от хола падаше косо в очите ѝ и те изглеждаха необикновено светли и прозрачни.

— Много ли си нещастен, Роберт? — попита тя, а очите ѝ не ми даваха покой.

— Не — отвърнах аз след кратко мълчание.

— Добре че не каза: много съм щастлив. Обикновено нямам нищо против лъжата. Самата аз измислям умели лъжи. Но понякога не мога да я понасям.

— Тъкмо мислех колко бих искал да бъда щастлив — казах аз.

— Ала не си. Ти не можеш да бъдеш щастлив като другите.

Все още се гледахме очи в очи. Струваше ми се по-лесно да отговарям на отражението ѝ в огледалото, отколкото като я гледах пред себе си.

— Неотдавна ти вече ме пита за това.

— Тогава ти излъга. Изплаши се да не вдигна скандал и искаше да го избегнеш. Аз нямах ни най-малко намерение да ти правя сцени.

— И тогава не съм те излъгал — възразих почти машинално аз и веднага съжалих. За жалост в годините на скитания бях развил някои способности, необходими, за да оцелея, но неподходящи за личния ми живот. Едно от тези правила гласеше: „Никога не признавай, че си излъгал!“ Това бе добър принцип в борбата с властите, но не и в отношенията с любимата жена, въпреки че и там имаше повече предимства, отколкото недостатъци.

— Не съм те излъгал — повторих аз. — Просто се изразих неумело. Ние сме възприели от романтичното столетие множество понятия, които сега са изменили своето значение. Към тях спада и понятието за щастие. Колко лесно е било да си щастлив на времето! И под щастие се е разбирало истинското щастие! Не говоря за писателите или за фалшификаторите на монети, които с майсторските си лъжи са съумявали да объркват цели епохи; даже и велики хора са се хипнотизирали от фалшивата позлата на блестящото нереално кълбо, наречено „щастие“, и са го считали за универсален лек. Онзи, който обичал, бил щастлив, а този, който бил щастлив, бил истински щастлив.

Наташа сне поглед от очите ми и се протегна.

— Да, професоре — промърмори тя, — сигурно това е много умно, но не смяташ ли, че едно време всичко е било по-просто?

— Навярно е било.

— Цялата работа е там как се възприема животът. Какво значи истина? Чувствата нямат нищо общо с истината.

Засмях се.

— Разбира се, че не.

— Вие обръщате всичко надолу с главата. Колко хубаво е било в древността, когато неистината не е била наричана лъжа, а фантазия и когато за чувствата се е съдело по тяхната сила, а не по абстрактни морални норми. Любопитна съм какъв ли ще се върнеш от това гнездо на измамата — Холивуд! Там ще проглушат ушите ти с благозвучни изтъркани фрази, все едно че животът е рай.

— Откъде знаеш? Била ли си там?

— Да — отговори Наташа. — За щастие се оказах нефотогенична.

— Ти — нефотогенична?

— Да. Както се казва в такива случаи.

— А в противен случай щеше ли да останеш там?

Тя ме целуна.

— Разбира се, мой немски Хамлет. Всяка жена, която твърди обратното, лъже. Мислиш, че моята професия е толкова възвишена, че не бих могла да се откажа от нея? Всичките тлъсти богаташки, които съм принудена да лъжа, че моделите за стройни фигури подходат и на тях! И кльощавите тъпачки, които не се решават да си намерят любовник, а и ония, които не могат и изливат злобата си върху беззащитните хора!

— Ако можеше да дойдеш с мен.

— Но не мога. Започва зимният сезон, а и пари нямаме.

— Ще ми изневеряваш ли?

— Естествено — рече тя.

— Това естествено ли е?

— Аз не ти изневерявам, когато си тук.

Погледнах я. Не бях сигурен дали наистина мисли онова, което казва.

— Когато някой го няма, започва да ти се струва, че той вече никога няма да се върне — каза Наташа. — Не веднага след заминаването му, ала много скоро.

— Колко скоро?

— Откъде да знам? Не ме оставяй сама и никога няма да ти се наложи да задаваш такива въпроси.

— Тъй е по-удобно — рекох аз.

— По-просто — поправи ме тя. — Щом до теб има някой, нямаш нужда от друг. А щом го няма, настъпва самотата. А и кой ли би могъл да понесе самотата? Аз не мога.

— Толкова бързо ли се стига дотам? — продължих да разпитвам аз, вече малко разтревожен. — Просто сменяш единия с друг?

Наташа се засмя.

— Не, разбира се. Не е така. Сменя се не един с друг, а самотата с несамотата. Може би мъжете могат да живеят сами, но жените не.

— И ти не можеш да бъдеш сама?

— Не се чувствавам добре, когато съм сама, Роберт. Аз съм като бръшляна. Щом остана сама, започвам да пълзя по пода и увяхвам.

— Дори за две седмици?

— Кой знае колко време няма да те има. Никога не съм вярвала на дати. Особено на дати за връщане.

— Няма що, чудесни перспективи!

Тя рязко се обърна и ме целуна.

— Нима предпочиташ някоя сълзлива глупачка, която заплашва да иде в манастир?

— Когато съм тук, не, но когато заминавам, бих предпочел такава глупачка.

— Човек не може да получи всичко от живота.

— Това е най-тъжната сентенция, която съществува на света.

— Не най-тъжната, а най-мъдрата.

Знаех, че играем на война, ала върховете на стрелите в тази игра не бяха тъпи. Думите се забиваха дълбоко под кожата.

— Ако можех, бих останал тук — рекох аз. — Да пътувам сега за Холивуд ми се струва нелепо. Но ако не замина, след седмица ще остана без пукнат грош, Силвърс ще наеме друг на мое място.

Ненавиждах се за тия си думи. Не трябваше да се впускам в обяснения, не исках да изпадам в положението на съпруг под чехъл.

Наташа е хитра, помислих с горчивина, тя бе избрала мястото на битката. И сега трябваше да се сражавам не на нейна, а на своя територия, което криеше опасности. Някога един бикоборец ми беше казал това.

— Няма как, ще трябва да се примиря със съдбата си — казах аз през смях.

Тези думи не ѝ харесаха, но не ми възрази.

— Вече е есен — промълви тя, сменяйки светкавично настроението си. Познавах тази нейна черта. — А през есента човек не бива да остава сам. И бездруго действа тягостно.

— За теб е вече зима, Наташа. Нали си винаги с един сезон напред. Помниш ли какво ми каза — че зимната мода и виелиците са в разгара си.

— Винаги ще намериш какво да отговориш — каза враждебно тя. — Винаги намираш изход.

— Само за едно нещо не мога да намеря изход — изрекох аз. — За теб!

Лицето ѝ се промени.

— Искане ми се това да е истина.

— Истина е. Действително не виждам изход. А и как да го видя?

— Ти винаги си пълен с планове за бъдещето. И не обичаш изненадите. А аз ги обичам. Защо си такъв?

— Изненадите в моя живот винаги са свършвали зле. Само ти правиш изключение. Ти си изненада, която никога няма да се превърне в навик.

— Ще останеш ли тази нощ тук?

— Ще остана дотогава, докато ми се наложи да тичам за гарата.

— Защо ще тичаш? Можеш да си вземеш такси.

Тази нощ спяхме малко. Събуждахме се и се любехме, после заспивахме, притиснати един в друг, отново се събуждахме, приказвахме си и пак се любехме или просто чувствувахме топлината на нашите тела и тайната на кожата, сближаваща и разделяща завинаги хората. Изнемогнахме от опитите си да разкрием тази тайна, викахме, тъй както се подвиква на конете, за да напрегнат все сили, но тия викове, изплували нейде от дълбините на подсъзнанието, бяха безполезни; ние се ненавиждахме и се обичахме, ругаехме се като каруцари, за да проникнем по-дълбоко един в друг, да освободим

мозъка си от всички изкуствено издигнати прегради, да се доближим до тайната на вятъра, морето и света на животните, обсипвахме се с жаргона на проститутки и нежните слова на влюбени, а после лежахме, изтощени и успокоени, в очакване на дълбоката кафяво-златна тишина на пълната забрава, когато дори и думите костват много усилия и когато няма нужда от думи — те са някъде далече, разхвърляни като камъни след проливен дъжд — ние чакахме тази тишина и тя идваше при нас, беше до нас и ние я чувствувахме: тази тишина, в която се превръщаш в дихание, но не бурно, а почти недоловимо, едва повдигащо гърдите. Чакахме тази тишина, потъвахме в нея и Наташа веднага се унасяше в сън. А аз я гледах и дълго не заспивах. Гледах я с тайното любопитство, което винаги съм изпитвал към всички спящи, сякаш тя знаеше нещо, което щеше да остане скрито за мен. Гледах спокойното ѝ лице с дългите ресници, което ми бе отнела призрачната магия на съня, което вече ме бе забравило и за което вече не съществуваха предишните клетви, викове и възторзи; за това лице аз вече не бях тук, можех да умра до него, без то да разбере. Гледах жадно и с лек страх тази чужда жена, която ми бе станала най-близка, и внезапно разбрах, че само мъртвите ни принадлежат изцяло, защото само те не могат да избягат. Всичко останало в нашия живот пулсира, сменя се и си отива, изчезва и появило се отново, вече не е същото. Само мъртвите оставаха верни. И в това бе тяхната сила.

Вслушвах се във вятъра, който на тая височина почти винаги бродеше между сградите. Страхувах се да заспя, пропъждах миналото и се вирах в лицето на Наташа — между веждите ѝ се бе появила лека бръчка. И както го разглеждах, за миг ми се стори, че още малко и ще открия нещо, което прилича на непозната и окъпана в мека светлина стая, за чието съществуване не съм и подозирал. Изведнъж ме обзе тихо, възторжено чувство, сякаш пред погледа ми се откриха далечни простори. Затаил дъх, аз предпазливо се приближавах към тях, ала в мига, когато направих последната крачка, всичко отново изчезна и аз заспах.

[1] Тевтонска ярост (лат.). — Б.пр. ↑

XXIV

В „Градината на аллах“ имаше плувен басейн и множество малки бунгала, които се даваха под наем. В тях живееха по един, по двама или по няколко души. Настаниха ме в едно, което вече се обитаваше от някакъв артист. Всеки от нас имаше самостоятелна стая, а банята беше обща. Хотелът приличаше на комфортен цигански табор. Всичко ми изглеждаше непривично, но се чувствавах добре. Първата вечер актьорът ме покани в стаята си. Имаше уиски и калифорнийско вино и постоянно прииждаха все нови и нови познати на съседа ми. Атмосферата бе много непринудена, всеки, който желаше да се изкъпе, скачаше в зеленикавосинята вода, за да се освежи. Аз играех познатата си роля на експерт от Лувъра. Тъй като не бях сигурен докъде се разпространяват клюките, счетох за най-правилно да остана верен на тази версия и в личния си живот; в края на краищата Силвърс ми плащаше именно заради това.

През първите дни нямах никаква работа. Картините, които Силвърс бе изпратил от Ню Йорк, още не бяха пристигнали. Шляех се из „Градината на аллах“, ходех с моя съсед Джон Скот на плаж и слушах неговите поучения за живота в Холивуд.

Още в Ню Йорк постоянно ме преследваше мисълта за нереалността на всичко край мен, тъй като тая огромна страна водеше война, но войната не се чувствуваше — между Америка и фронтите се простираше половината свят, обаче тук, в Холивуд, тя изглеждаше като литературна категория. И тук имаше тълпи полковници и капитани, които се перчеха със своите униформи, ала никой от тях нямаше и капка понятие от истинската война. Това бяха кинополковници, кинокапитани, кинорежисьори и кинопродуценти, получили един прекрасен ден чин полковник за нещо си, свързано по един или друг начин с военните филми; те не знаеха за военното дело повече от това, че фуражката не трябва да се сваля, когато се козирува. В Холивуд войната се бе преобразила в нещо като „Див Запад“ и човек имаше чувството, че статистите от военните филми носят униформите

си и вечер. Действителност и илюзия се сливаха в толкова съвършено единство, че се спояваха в нова субстанция — тъй както медта и цинкът се спояват с месинг, създаващ илюзия за злато. При това в Холивуд бе пълно с изтъкнати музиканти, поети и философи, но също така и с мечтатели, сектанти и мошеници. Той приемаше всички, ала онзи, който не съумяваше да се спаси навреме, губеше собственото си „аз“, независимо дали го съзнаваше, или не. Изтърканата фраза, че човек може да продаде душата си на дявола, получаваше в Холивуд реален смисъл. Наистина тук в месинг се превръщаха само медта и цинкът, затова тъй често се надаваха сърцераздирателни вопли.

Седяхме в пясъка на плажа в Санта Моника. Тихият океан диплеше пред нас своите сиво-зелени вълни. До нас крещяха деца. А зад нас в дървена будка варяха омари. По плажа с горд вид се разхождаха статисти с надеждата, че ще ги открие някой talentscout^[1] или бъдещ асистент-режисьор. Всички келнерки в заведенията чакаха големия си час: те изразходваха тонове грим и червило, ходеха с тесни панталони или къси поли. Като в игрална зала над всичко витаеше атмосферата на очакване на голямата награда — да получиш роля във филм.

— Таненбаум? — попитах аз с известно съмнение в гласа, вглеждайки се в един тип с карирано сако, който застана срещу слънцето и закри хоризонта.

— Лично той — с достойнство отвърна изпълнителят на роли на нацисти. — Отседнали сте в „Градината на аллах“, нали?

— Откъде знаете?

— Там е убежището на всички емигранти-актьори.

— По дяволите! Мислех, че най-сетне съм се отървал от тях. И вие ли живеете в хотела?

— Нанесох се днес по обед.

— Днес по обед! Значи преди два часа. И вече се разхождате по брега на Тихия океан без вратовръзка, с яркочервено копринено шалче, огненорижа коса и жълто спортно сако на карета? Моите почитания!

— Човек не бива да губи време. Виждам, че сте тук със Скот.

— Вие познавате и Скот?

— Разбира се. Вече два пъти съм бил тук. Веднъж като шарфюрер, втория път като щурмбанфюрер.

— Правите главозамайваща кариера. Сега какъв сте? Щурмбанфюрер?

— Групенфюрер.

— Започнаха ли снимките? — попита Скот.

— Още не. През идната седмица. Сега изпробваме костюмите.

Изпробваме костюмите, повторих на ум аз. Онова, за което не смеех да си помисля и което напразно исках да прогоня от сънищата си, тук се бе преобърнало в маскарад. Не свалях очи от Таненбаум и изведнъж ме обзе усещането за огромно облекчение. Гледах неспокойния сребристосив океан, вълните от живак и олово, напираси към хоризонта, и този смешен човек, за когото световната катастрофа се заключаваше само в проби на костюми, грим и някакъв сценарий. И ми се стори, че над главата ми се разкъса покров от тежки облаци. Може би, мислех си аз, може би съществува и такова състояние, когато вече не приемаш нещата сериозно! Дори и да не стигна до проби на костюми и филми, може би миналото ще престане да тегне над мен като огромен глетчер, който всеки миг може да ме погребее под снега!

— Кога напуснахте Германия, Таненбаум? — попитах аз.

— През тридесет и четвърта.

Имах намерение да му задам още няколко въпроса, но после размислих. Исках да разбера дали е загубил някого — близки, които не са успели да се измъкнат от Германия или са били убити. Допусках, че е тъй, но не можех да го питам. А и ми се щеше да го чуя само за да установя дали е превъзмогнал миналото си дотолкова, та да изпълнява без душевни сътресения ролите на хората, които са били убийци на неговите близки. Ала всякакви въпроси бяха излишни. Фактът, че играеше нацист, бе достатъчен отговор.

— Радвам се, че се видяхме, Таненбаум — рекох аз.

Той ме стрелна с подозрителен поглед.

— Отношенията ни не са такива, че да си правим комплименти — каза той.

— Наистина се радвам — повторих аз.

Силвърс разгърна някаква тайнствена дейност, която не доведе до никакъв резултат. След няколко дни той смени тактиката и премина към директно настъпление. Въртеше телефони на продуценти и режисьори, с които се бе запознавал преди време чрез други клиенти, и ги канеше да разгледат картините. Ала се случи обичайното: хора, които в Ню Йорк едва ли не със сълзи на очи го бяха молили да ги посети, сега в Лос Анджелос си спомняха с големи усилия за него, а когато ги канеше да разгледат платната, се оказваше, че нямат време.

— Дявол да ги вземе тия варвари — ръмжеше Силвърс още след първата седмица. — Ако нещата не се променят, ще се върнем в Ню Йорк. Що за хора живеят в „Градината на аллах?“

— Не са клиенти за вас — отвърнах аз. — Най-много да купят някоя малка картина или литография.

— Като няма риба, рак. Нали донесохме две малки картини на Дега и две рисунки с въглен на Пикасо? Вземете ги и ги окачете в стаята си. И организирайте едно коктейл-парти.

— За моя или за ваша сметка?

— Разбира се, че за моя. Не носите ли в тая глава нещо друго освен пари?

— Нямам ги в джобовете, затова ги държа в главата си.

Силвърс махна с ръка. Не му беше до шеги.

— Направете опит в хотела. Може би ще уловите някоя дребна рибка, щом като не можем да хванем щука.

Поканих Скот, Таненбаум и неколцина техни познати. „Градината на аллах“ се славеше със своите партита. Скот ми каза, че понякога продължавали до зори. Отчасти от предвидливост, отчасти на шега поканих и Силвърс. Той си придаде учуден вид и надменно отказа. Такива увеселения били за дребни хорица и под достойнството му.

Партито започна многообещаващо. Пристигнаха десетина души повече от поканените, а в десет часа неканените гости станаха към двадесет. Моят алкохол привърши и се преместихме в едно от бунгалата. Някакъв белокос, червендалест мъж, когото всички наричаха Еди, поръча сандвичи, кюфтета и планини от кренвирши. В единадесет часа дотолкова се бях сприятелил е дузина непознати хора, че започнахме да се наричаме по име. В същност това стана доста късно, на парти обикновено хората се сближават много по-рано. Около

полунощ няколко души цопнаха в басейна, а други бяха блъснати вътре, което се считаше за много изискана шега. В осветената зеленикаво-синя вода плуваха момичета по сутиени и гащи. Те бяха много млади и красиви, ето защо всичко изглеждаше като невинно забавление. Над целия този шум тегнеше някаква странна стерилност. В тоя час, когато в Европа отдавна вече спяха, тук компанията бе обкръжила рояла и пееше сантиментални каубойски песнички.

Постепенно изгубих контрол над себе си. Светът около мен се залюля и аз го оставих да се върти. Не исках да бъда трезвен. Ненавиждах нощите, когато се събуждах сам и не знаех къде се намирам; те бяха твърде близо до кошмарите, от които не можех да се отърся. Бавно потъвах в тежко, ала не и неприятно опиянение, пред очите ми проблясваха кафяви и златисти светлини.

На другата сутрин нямах представа как съм се прибрал в стаята си. Скот ме осведоми за всичко.

— Вие продадохте двете картини, които висяха тук, Роберт — каза той. — Ваши ли бяха?

Огледах се. Главата ми бучеше. Двете картини на Дега ги нямаше.

— На кого ги продадох? — попитах аз.

— Мисля, че на Холт. На режисьора, който снима филма с Таненбаум.

— Холт? Нямам и понятие. Господи, трябва да съм бил ужасно пиян.

— Всички бяхме пили повечко. Прекрасно парти! А и вие бяхте чудесен, Роберт!

Вдигнах недоверчив поглед.

— Не се ли държах като последен глупак?

— Не, това беше Джими. Той винаги плаче, когато се напие. Вие бяхте на ниво. Нима сте били пиян, когато продадохте картините? Не ви личеше.

— Трябва да съм бил. Нищо не си спомням.

— И за чека ли не помните?

— Какъв чек?

— Но Холт ви даде веднага чек.

Изправих се и затърсих из джобовете си. Действително намерих сгънатия чек. Вперих очи в хартията.

— Холт беше направо поразен. Вие говорихте изумително за изкуството. Той беше така очарован, че веднага взе картините със себе си.

Доближих чека до светлината. След това се засмях. Бях продал картините с петстотин долара по-скъпо, отколкото ги бе оценил Силвърс.

— Я виж ти! — обърнах се към Скот. — Продам съм ги на безценица.

— Наистина ли? Ама че работа! Не вярвам Холт да ви ги върне.

— Няма нищо — казах аз. — Така ми се пада.

— Ще имате ли неприятности?

— Не много. Заслужавам си го. А рисунките на Пикасо? И тях ли продадох?

— Какво?

— Другите две картини.

— Това не знам. Какво ще кажете да се изкъпем в басейна? Чудесно средство срещу махмурлук.

— Нямам бански костюм.

Скот ми донесе четири костюма.

— Изберете си. Ще закусите ли или направо ще обядвате? Часът е един.

Станах. Навън ме посрещна мирна картина. Водата блестеше, в басейна плуваха няколко момичета, мъже в удобни дрехи бяха насядали в шезлонги, четяха вестници, пиеха портокалов сок или уиски и лениво разговаряха. Познах беловласия мъж, у когото бяхме вечерта. Той ми махна. Други трима мъже, за които не можех да си спомня, също ме поздравиха. Неочаквано се сдобих е цял куп добри приятели, без да ги познавам. Алкохолът се оказа по-ефикасно средство за сближаване от интелекта и животът изведнъж ми се стори без проблеми — небето беше безоблачно, а това кътче, далеч от сложните взаимоотношения и черната бурна Европа, бе истински рай. Така изглеждаше само на пръв поглед. Без съмнение тук също господстваха змиите, а не пеперудите. Но даже тази илюзия ми се струваше толкова невероятна, сякаш ме бяха пренесли сред южноморската идилия на остров Таити, където не ми оставаше нищо друго, освен да забравя миналото и собственото си, сраснало с мен, убийствено „аз“ и да открия пътя към моето някогашно „аз“, намиращо

се отвъд горчивия опит и цялата мръсотия на изминалите години. Може би тоя път наистина ще се избавя от всичко, помислих си аз, скачайки в синьо-зелената вода, и ще започна нов живот, ще отхвърля от себе си плановете за отмъщение, които ми тежат като войнишка раница, натъпкана с олово.

Гневът на Силвърс се изпари, щом му връчих чека.

— Трябваше да поискате хиляда долара повече — заяви той.

— Поисках с петстотин долара повече, отколкото ми бяхте поръчали. Ако желаете, мога да върна чека и да ви донеса картините.

— Това не е в стила на един Силвърс. Продаденото си е продадено! Дори и когато губя.

Той се бе изтегнал на един светлосин кожен диван край прозореца, от който се виждаше басейнът на хотела.

— Имам клиенти за рисунките на Пикасо — подхвърлих аз, — но, както виждам, е по-добре да си ги продадете сам. Не искам да ви разорявам само защото погрешно тълкувам определените от вас цени.

Силвърс неочаквано се усмихна.

— Вие нямате чувство за хумор, драги Рос. Продавайте колкото си щете! Не виждате ли, че изпитвам професионална ревност. Вие вече продадохте две картини, а аз още нито една.

Огледах го. Беше облечен още по-холивудски от Таненбаум и това сигурно имаше своето значение. Сакото на Силвърс бе английско, докато Таненбаум носеше конфекция. Затова пък обувките на Силвърс бяха крещящо жълти, а коприненото му шалче в цвят циновър — твърде фрапантно. Разбрах накъде клони разговорът — Силвърс не искаше да ми плати комисионна. Аз и не бях очаквал. Затова не се изненадах, когато ми поръча да му представя в най-скоро време сметката за коктейла.

Следобед пристигна Таненбаум.

— Обещахте на Холт да дойдете днес в студиото — съобщих ми той.

— Така ли? — учудих се аз. — Какво ли съм ви наприказвал?

— Бяхте в блестящо настроение. И продадохте на Холт две картини. Днес щяхте да го посъветвате какви рамки да вземе.

— Но картините са с рамки!

— Вие казахте, че това са стандартни рамки. Вместо тях трябвало да купи старинни рамки от осемнадесети век, тогава платната щели да станат три пъти по-ценни. Елате с мен. Да видите поне веднъж в живота си едно филмово студио.

— Добре.

В главата ми все още цареше пълен хаос. Тръгнах с него, без много да му мисля. Таненбаум караше стар шевролет.

— Къде сте се научили да шофирате? — попитах аз.

— В Калифорния. Тук човек има нужда от кола. Разстоянията са твърде големи. За няколко долара можете да си купите автомобил.

— Искате да кажете: няколкостотин, нали?

Таненбаум кимна. Минахме през някаква порта в испански стил, пред която стояха полицаи.

— Тук затворът ли е? — попитах аз, когато колата спря.

— Глупости! Това е полицията на студиото. Грижи се ателиетата да не се задръстят от зяпачи и кандидати да опитат късмета си в киното.

Минахме край селище на златотърсачи, после край улица с кръчми като в Дивия Запад. След тях видяхме танцова зала. Цялата тая бутафория под открито небе правеше странно впечатление. Повечето къщи се състояха само от фасади, сякаш Много акуратно и методично са били разрушавани от снаряди и бомби.

— Това са терените за снимки на открито — поясни Таненбаум. — Тук се заснемат стотици каубойски филми, уестърни с почти еднакви сюжети. Понякога дори не сменят и актьорите. Но кой ще го забележи.

Спяхме пред огромен павилион. По стените му на няколко места бе изписано с червена боя „Студио 5“. Над вратата светеше червена лампа.

— Ще трябва малко да почакаме — каза Таненбаум. — В момента се снима. Как ви харесва тук?

— Много ми харесва — отвърнах аз. — Напомня ми до известна степен на цирк или цигански табор.

Пред Студио 4 видях каубои и неколцина души с дрехи от пуританската епоха: жените с дълги рокли и широкополи шапки, мъжете с бради и рединготи. Почти всички бяха гримирани, което на

слънчевата светлина изглеждаше някак неестествено. Освен тях видях и коне и един шериф, който пиеше кока-кола.

Червената лампа над Студио 5 угасна и ние влязохме вътре. След ярката дневна светлина в първия миг нищо не можах да различа. После изведнъж се вцепених. Отсреща се зададоха двадесетина есесовци. Неволно се обърнах, за да побягна, и се блъснах в Таненбаум, който вървеше подир мен.

— Кино — рече той. — Почти като наяве, а?

— Какво?

— Казвам, че добре са го направили.

— Да — отвърнах с усилие аз и за секунда се подвоумих дали да не го ударя през лицето.

На заден план над главите на есесовците се виждаше наблюдателна кула, а пред нея — ограда от бодлива тел. Забелязах, че дишам тежко и гърдите ми издават хрипове.

— Какво ви е? — попита Таненбаум. — Изплашихте ли се? Нали знаете, че участвувам в антифашистки филм?

Кимнах и се постарях да се успокоя.

— Бях забравил — промълвих аз. — След снощната вечер главата ми все още не е съвсем бистра. В такъв момент всичко забравяш.

— Е, да, разбира се! Трябваше да ви напомня.

— Защо? — изрекох аз, все още запъвайки се. — Нали сме в Калифорния. Изплаших се само в първия миг.

— Ясно, ясно. И аз бих реагирал тъй. Даже ми се е случвало вече — първия път. Но след това естествено се свиква.

— Какво?

— Казвам, че се свиква — повтори Таненбаум.

— Наистина ли?

— О, да!

Обърнах се и пак погледнах ненавистните ми униформи. Насмалко не повърнах. Обзе ме безразсъдна ярост, но напусто — наоколо нямаше никого, върху когото да я излея. Сега схванах, че тукашните есесовци говорят на английски. Въпреки това не можех да се успокоя. Гневът се уталожил, огромният страх изчезнал, ала в мен остана усещането, сякаш бях получил силен гърч. Всички мускули ме боляха.

— Ето го и Холт! — възкликна Таненбаум.

— Да — продумах аз, без да откъзвам очи от телената мрежа на концлагера.

— Хелоу, Роберт!

Холт беше с тиролска шапка и гамаша. Не бих се учудил, ако видех на гърдите му пречупен кръст. Или жълта еврейска звезда.

— Не знаех, че вече сте започнали снимките — каза Таненбаум.

— Само отпреди два часа. От обед. Привършихме за днес. Какво ще кажете за един скоч, Роберт?

Вдигнах ръка.

— Още не смея след снощното пиянство.

— Именно затова. Клин клин избива. Това е най-доброто лекарство.

— Тъй ли? — рекох разсеяно аз.

— Стара рецепта! — Холт ме потупа по рамото.

— Може би — съгласих се аз. — Сигурно сте прав.

— Ето, така ми харесвате!

Излязохме навън, минавайки край група разговарящи есесовци. Преоблечени артисти, повтарях си мислено аз, но все още разумът ми не можеше да го побере. Напрегнах всички сили.

— Фуражката на онзи мъж — казах, посочвайки един шарфюрер — не е като на истинските есесовци.

— Наистина ли? — с тревога в гласа запита Холт. — Сигурен ли сте?

— Да. За жалост.

— Трябва веднага да проверим това. — Холт се обърна към някакъв младеж със зелени очила. — Къде е консултантът по костюмите?

— Ще го потърся.

Консултант по костюмите, мислех аз. Отвъд океана те все още убиват, а тук ролите им се изпълняват от статисти. Но нима всичко, което се бе случило през последните единадесет-дванадесет кървави години, не бе само бунт на статисти, които искаха да се представят за герои, а останаха банда вулгарни палачи?

— Кой е ваш консултант? — попитах аз. — Истински нацист?

— Не зная със сигурност — отвърна Холт. — Във всеки случай е специалист. По дяволите, ако заради някаква въшлива шапка ще трябва

да заснедем цялата сцена още веднъж!

Влязохме в столовата. Холт поръча уиски със сода. Вече не се учудвах, че келнерките са много красиви и с грижливо поддържана външност. Вероятно всички те дебнеха случая, когато ще ги открият за киното.

— Искях да ви попитам нещо за картините на Дега — започна след кратко мълчание Холт. — Оригинални са, нали? Не ми се сърдете, но ме предупредиха, че имало цял куп фалшиви.

— Нямам причини да ви се сърдя, Джо. Имате право да се интересувате. Картините не носят саморъчния подпис на Дега, а само червен печат с името му. Предполагам, че това ви смущава?

Холт кимна.

— Това е печатът на неговото ателие. Картините са намерени и подпечатани след смъртта на Дега. За това има специални книги с репродукции. Господин Силвърс, който пристигна в Холивуд с мен, ги взе със себе си и с удоволствие ще ви ги покаже. Защо да не го посетите? Свършихте ли работата си тук?

— Свършвам след час. Но аз ви вярвам, Роберт.

— Често пъти самият аз не си вярвам, Джо. Хайде да се срещнем в шест часа пред хотел „Бевърли Хилс“! Тогава ще се уверите със собствените си очи. Освен това Силвърс ще ви даде удостоверение за покупката и паспортите на картините. Такъв е редът.

— Добре.

Силвърс ни прие, седнал на светлосиния си диван. Като го гледаше, човек не можеше да предположи, че идването му в Холивуд досега му носеше загуба. Държеше се много самоуверено, накара ме да изготвя документа, потвърждаващ покупката, и прибави към него паспортите и снимки на двете картини.

— Получили сте двете картини почти даром — заяви надменно той. — Господин Рос, моят сътрудник от Лувъра, в същност не се занимава с продажба. Бях му казал цените, на които аз самият съм купил платната. Станала е грешка. Той не е знаел, че това не са продажните цени, и ви ги е дал на цените отпреди една година. Ако ги бях купил сега, трябваше да платя най-малко петдесет процента повече.

— Искате да анулирате покупката ли? — попита Холт.

Силвърс махна с ръка.

— Продаденото си е продадено. Просто исках да ви поздравя. Сключихте много изгодна сделка.

Силвърс стана по-любезен и поръча кафе с коняк.

— Правя ви едно предложение — каза той. — Ако сте съгласен, ще откупя от вас двете картини с двадесет процента надбавка. Веднага. — Той бръкна в джоба си, като че ли се готвеше да извади чековата си книжка.

С любопитство чаках как ще реагира на тоя мошенически номер Холт. Той реагира правилно. Поясни, че е купил картините, защото са му харесали, и желае да ги задържи. Още повече — даже искал да се възползува от правото на предимство, което съм му дал снощи за двете рисунки на Пикасо и да купи и тях.

Погледнах го изумено; не си спомнях да съм му обещавал такова право, ала ми се стори, че в очите на Холт се появи алчен блясък. Явно беше схватлив.

— Оптация? — попита ме Силвърс. — Нима сте му дали оптация?

Аз също схващах бързо. Не бяхме споменавали за оптация. Вероятно Холт лъжеше. Дано не помнеше точните цени.

— Така е — казах аз. — Оптация до тази вечер.

— Цената?

— Шест хиляди долара.

— За едната? — попита Силвърс.

— За двете — отговори Холт.

— Вярно ли е? — попита рязко Силвърс.

Наведох глава. Сумата бе с две хиляди долара повече от цената, която бе определил Силвърс.

— Вярно е — потвърдих аз.

— Вие ме разорявате, господин Рос — омекна неочаквано Силвърс.

— Препихме — оправдах се аз. — Не съм свикнал да пия толкова.

Холт се засмя.

— Веднъж така загубих на трик-трак двадесет хиляди долара — каза той. — Добър урок получих.

При думите „двадесет хиляди долара“ в очите на Силвърс за миг проблесна същото пламъче, което бях забелязал преди това в погледа на Холт.

— Нека това да ви бъде за урок, Рос — заяви той. — Вие сте експерт, а не търговец. Вашето царство са музеите!

При тия думи трепнах.

— Възможно е — рекох след това и обърнах поглед към необятната синева на вечерта, из която притичваха белите фигури на последните тенисисти. Басейнът беше празен, затова пък край малките кръгли масички бяха насядали много хора на чаша освежително питие, а от съседния бар долиташе приглушена музика. Внезапно изпитах унищожителна тъга по Наташа, по моето детство, по отдавна забравените младежки мечти, по моя погубен живот — в тоя момент повярвах, че няма да мога да понеса всичко това. С отчаяние разбрах, че никога не ще се избавя от миналото и подчинявайки се на мрачните закони на безсмислието, ще продължа да съсипвам печалния остатък от своя живот. Нямах спасение, чувствавах аз, и всичко, на което можех да се надявам, бе този оазис, този миг на затишие в света, свличащ се като сипей малко по малко в пропастта. Оставаше ми само едно — да се радвам до болка на този дар, да го чувствавам с всичките си сетива, защото тази тишина бе мимолетна и по някаква зла ирония на съдбата щеше да свърши за мен, щом светът отново си поемеше дъх и се заловеше с приготовленията за победния пир. Тогава щеше да започне моят самотен поход срещу врага, поход, който щеше да ме доведе до гибел, но от който не можех да се откажа.

— Е, добре, господин Холт — каза Силвърс и небрежно пхна в джоба си втория чек. — Позволете ми още веднъж да ви поздравя! Положихте добро начало на една прекрасна колекция. Четири произведения на двама велики майстори! При удобен случай ще ви покажа няколко пастела на Пикасо. Сега нямам време. Канен съм на вечеря. Слухът за моето пристигане вече се разнесе. А ако не се видим тук, може да се срещнем по-късно в Ню Йорк.

Мислено му изръкоплясках, макар и да не помръднах. Знаех, че не е канен никъде на вечеря. Но знаех и друго — Холт очакваше, че Силвърс ще се опита да му пробута някоя по-скъпа картина. А Силвърс бе отгатнал неговите мисли и затова смени тактиката. Това повторно

убеди Холт, че е сключил изгодна сделка. Според израза на Силвърс, той беше вече узрял.

— Горе главата, Роберт — ме утешаваше Джо. — Ще дойда да прибера картините утре вечер.

— Добре, Джо.

[1] Търсач на таланти (англ.). — Б.пр. ↑

XXV

След седмица при мен дойде Таненбаум.

— Проверихме консултанта, когото бяхме ангажирали за нашия филм, Роберт. Не може да му се вярва. Запознат е с някои неща, но Холт вече не му се доверява. Вече няма доверие и на сценариста, защото онзи никога не е бил в Германия. Дяволска работа! И всичко стана заради вас — вайкаше се Таненбаум. — Вие объркахте всичко! Вие с вашата забележка за фуражката на шарфюрера! Ако не бяхте вие, у Холт нямаше да се породят никакви съмнения!

— Добре. Забравете думите ми.

— Как така? Вече изхвърлиха консултанта.

— Ангажирайте друг.

— Точно затова съм дошъл! Изпраща ме Холт. Искан да разговаря с вас.

— Глупости! Аз не подхождам за консултант на антинацистки филм.

— Не е вярно! Кой, ако не вие? Нима тук има някой, който да е бил в концлагер?

Вдигнах рамене.

— Какво искате да кажете?

— Не повече от онова, което знае всеки. Искан да кажа — всеки в Ню Йорк. По-точно в нашите кръгове. И за да бъда още по-точен — вашите познати.

— Е, и?

— Роберт, Холт се нуждае от помощ. Искан вие да му станете консултант.

Засмях се.

— Вие сте полудели, Таненбаум!

— Холт плаща прилично. И в края на краищата прави антифашистки филм. Тъй че това не бива да ви е безразлично.

Видях, че Таненбаум би ме разбрал донякъде само ако му разкажех нещо за себе си. Ала не изпитвах ни най-малко желание за

това. Той нямаше да го проумее, защото имаше друг начин на мислене. Той чакаше мира, за да може отново да заживее мирно и тихо в Германия или в Америка, а аз очаквах мира, за да си отмъстя на виновните.

— Не желая да се занимавам с филми за нацисти — казах грубо аз. — Не смятам, че те са хора, за които трябва да се пишат сценарии. Смятам, че те трябва да се унищожават. А сега ме оставете на мира. Виждали ли сте Кармен?

— Кармен? За приятелката на Кан ли говорите?

— Говоря за Кармен.

— Какво ме интересува тя! Аз се безпокоя за нашия филм! Няма ли поне веднъж да се срещнете с Холт?

— Не — отрязах аз.

Вечерта получих писмо от Кан.

„Драги Роберт“ — пишеше той. — „Първо скръбната вест: Грефенхайм вече не е между живите. Голяма доза сънотворни таблетки. Съобщиха му от Швейцария, че жена му загинала при американска бомбардировка в Берлин. Това го сломи. Факта, че бомбардировката е била извършена от американски самолети, той не може да приеме като съдбоносна случайност, а като убийствена ирония на съдбата. Отиде си от живота смирено и тихо. Може би си спомняте последния ни разговор за доброволната смърт. Грефенхайм твърдеше, че животните не познават самоубийството, понеже не са способни да изпитат безнадеждно отчаяние. Той бе на мнение, че доброволната смърт е един от най-великите дарове, тъй като е в състояние да сложи край на ада, това християнско оръдие за мъчения. Грефенхайм извърши това. Нямам какво да добавя. За него всичко е минало. А ние сме още живи и то все още ни предстои — без значение дали ще го наречем старост, смърт или самоубийство.

Нямам никакви новини от Кармен. Тя е твърде ленива, за да ми пише. Изпращам ви нейния адрес. Обяснете й, че е най-добре да се върне.

Adieu, Роберт.

Връщайте се по-скоро. Нашето трудно време тепърва започва! То ще настъпи, когато погледнем в небитието и рухнат дори илюзиите за мъст. Гответе се постепенно за този миг, та ударът да не бъде прекалено силен. Вече не сме тъй издръжливи. Особено на удари, идващи от неочаквана посока. Не само щастието има измерения, смъртта — също. Понякога се сецам за Таненбаум, групенфюрера от екрана. Може би това магаре е най-мъдрият измежду нас.

Салют, Роберт.“

Отидох на адреса, който ми бе дал Кан. Намерих малко и мизерно бунгало в Уестууд. Пред вратата растяха няколко портокалови дръвчета, а в градината зад къщата кудкудякаха кокошки. Кармен спеше на един шезлонг. Бе облечена с бикини, плътно прилепнали по тялото, и аз недоумявах защо Кан смята, че тя няма да има успех в Холивуд. Това беше най-красивото момиче, което бях виждал някога. Не някаква безцветна блондинка, а трагично видение, което кара дъха ти да секва.

— Я виж ти, Роберт — изрече тя без следа от изненада, след като внимателно я събудих. — Какво правите тук?

— Продавам картини. А вие?

— Някакъв идиот сключи договор с мен. Нищо не върша. Пръста си не помръдвам.

Предложих й да обядваме заедно. Тя отказа; твърдеше, че хазайката й готвела добре. Със съмнение огледах не дотам спретнатата рижа хазайка. Напомняше ми с нещо за кюфтета, кренвирши и консервирани зеленчуци.

— Яйцата се пресни — поясни Кармен и посочи кокошките. — Стават чудесни омлети!

Успях да я склоня да дойде с мен в „Браун Дерби“.

— Казват, че там гъмжало от кинозвезди — подхвърлих аз, за да събудя интереса ѝ.

— И те са като всички хора.

Почаках, докато Кармен се облече. Походката ѝ беше такава, сякаш цял живот е носила кошници върху главата си — библейска и невъзмутима. Не разбирах Кан, не проумявах защо не се е оженил за нея и не е заминал като търговски пътник при ескимосите заедно с нея. Бях чел, че ескимосите харесвали друг тип жени.

Когато таксито спря пред „Браун Дерби“, получих угризения на съвестта. Забелязах, че при вида на Кармен мъжете, облечени в костюми от соа-екрю, застиваха.

— Един момент — казах ѝ аз. — Ще проверя дали има свободни места.

Кармен остана навън. В „Браун Дерби“ бе пълно със съблазнители, но имаше още няколко свободни маси.

— За съжаление всичко е заето — рекох аз, излизайки отново на улицата. — Ще имате ли нещо против, ако потърсим някой по-малък ресторант?

— Ни най-малко. Още по-добре.

Влязохме в един неголям, тъмен и празен ресторант.

— Как ви се струва Холивуд, Кармен? — запитах аз. — Тук не е ли много по-сुकно, отколкото в Ню Йорк?

Тя вдигна към мен прекрасните си очи.

— Не съм се замисляла още за това.

— Намирам, че тук е отвратително и скучно — излъгах аз. — Радвам се, че скоро ще замина.

— Всичко зависи от това как се чувствуваш. В Ню Йорк няха истински приятели. А тук имам своята хазяйка. Разбираме се чудесно. Приказваме си за всичко. Освен това обичам и кокошки. Те не са толкова глупави, както смятат повечето хора. В Ню Йорк никога не бях виждала жива кокошка. Тук вече знаех техните имена и те идват при мен, когато ги повикам. А портокалите! Не е ли прекрасно, че можеш да ги откъснеш направо от дървото и да ядеш до насита?

Изведнъж проумях кое у Кармен покоряваше Кан. Той, изтънченият интелектуалец, у когото енергичността и умът — това толкова рядко съчетание — бяха в неразривно единство, бе пленен не само от наивността и очарованието на неподправената ѝ глупост. Привличаха го, макар и да не съзнаваше това, първичната чистота и първичният покой на нейната невинна душа, която едва ли бе толкова невинна, тъй като бе трудно да се предположи, че в това съблазнително тяло може да се крие такава душа. Човек би могъл да си представи обрасла с парички и иглики идилична полянка в подножието на угаснал вулкан, но не и чисти помисли у издигащ високопарни лозунги саксонец в някое селце край Кьоцшенброда.

— Как открихте адреса ми? — попита Кармен, докато гризеше едно пилешко бутче.

— Получих писмо от Кан. А на вас не се ли е обаждал?

— Обади ми се — отговори с пълна уста тя. — Просто не зная какво да му пиша. Той е толкова сложен.

— Пишете му за вашите кокошки.

— Няма да го разбере.

— А аз бих опитал. Или му пишете каквото и да е. Сигурно ще се зарадва, ако получи писмо от вас.

Тя поклати глава.

— С хазяйката ми е много по-лесно. Кан има такъв труден характер. Никога не мога да го разбера.

— А как ви потръгна с киното, Кармен?

— Прекрасно. Получавам заплата и нищо не върша. Сто долара седмично! Къде другаде ще ми дадат толкова? При Фрислендер получавах шестдесет и трябваше да работя по цял ден. Освен това тоя неврастеник постоянно ми крещеше, щом забравех нещо. Госпожа Фрислендер също ме мразеше. Не, тук ми харесва повече.

— А Кан? — попитах аз, след като се позамислих малко, макар и да ми беше вече ясно, че разговорът ни е излишен.

— Кан ли? Той няма нужда от мен.

— А ако все пак сте му нужна?

— За какво? Да ядем сладолед и да зяпаме улицата? Никога не съм знаела за какво да говоря с него.

— Въпреки всичко може би сте му необходима, Кармен. Няма ли да се върнете?

Тя ме погледна със своите печални очи.

— Да се върна при Фрислендер? Той и бездруго вече си има нова секретарка, която да тормози. Това би било лудост! Не, не, ще остана тук, докато в студиото има глупаци, които ми плащат за нищо.

Погледнах я и предпазливо попитах.

— Как се казва вашият режисьор?

— А, той ли? Силвио Колеман. Виждала съм го само веднъж, и то за пет минути. Смешно, нали?

— Чух, че това е доста често срещано явление — казах успокоен аз. — Дори се е превърнало в правило.

Мислех върху писмото на Кан. То ме развълнува. Спах зле, защото очаквах някой от ужасните кошмари. Бях очаквал съня още в нощта, след като бях видял есесовците от филма, но за мое учудване той не се яви и спях спокойно. Сега си блъсках ума дали причината не бе, че силният първоначален шок от костюмите на есесовците бе преминал и бе останал само срамът от истеричната ми реакция. Мислех върху думите на Кан за съдбоносния удар. Тази нощ не биваше да реагирам тъй бурно, трябваше да запазя силите си за после, когато над мен щеше да надвисне ураганът на жестоката действителност. Може би животът в Холивуд щеше да ми помогне да свикна с тази мисъл. Да свикна дотолкова, че дребните, измамливи удари, които съдбата щеше да ми нанесе, да предизвикат у мен обратна реакция, защото всичко тук бе бутафория. Трябваше да внимавам да не се превърна в неврастеник, който се разтреперва още при вида на униформа. В ранната утрин, когато се разхождах по пижама под шумолящите палми и високото чуждо небе, тая мисъл ми се стори като странен и неочакван, ала може би единствено правилен изход.

Таненбаум дойде по обед.

— Какво почувствахте, когато за пръв път се снимахте във филм за нацисти? — попитах го аз.

— Нощем не можех да спя. Но после свикнах. Това е най-лесният начин.

— Да — казах аз. — Така е.

— По-друго щеше да е, ако играех в пронацистки филм, което, разбира се, е изключено. Мисля, че подобни филми няма да се появят никога повече. Особено след като славата на тия свини се разнесе. — Таненбаум оправи носната си кърпичка с червен кант, която се подаваше от джобчето на спортното му сако. — Холт разговаря тази сутрин със Силвърс. Той няма нищо против да работите предиобед при нас като консултант. Казва, че сте му необходим главно следобед и вечер.

— Холт да не ме е купил вече от него? — попитах аз. — Говори се, че подобни сделки ставали с холивудските звезди.

— Не, разбира се. Той се осведоми само защото спешно сте му необходим. Вие сте единственият човек, който е бил в концлагер.

Трепнах.

— Може би за това разрешение Силвърс му е пласирал някоя картина с маслени бои?

— Това не зная. Холт разгледа вчера платната на Силвърс. Харесаха му много.

Видях Холт да се разхожда в пладнешкия зной около басейна, облечен в зелени панталони и шарена хавайска риза. Забелязвайки ме, режисьорът размаха и двете си лапи.

— Хелоу, Роберт.

— Хелоу, мистър Холт.

Холт ме потупа по рамото — жест, който ненавиждах.

— Още ли ми се сърдите за картините? Ще оправим тая работа.

Слушах мълчаливо. Най-накрая той стигна до същината на въпроса. Искаше да прегледам сценария за евентуални грешки и да стана един вид консултант по костюмите и режисурата, за да се избегнат неточности.

— Това са две различни задачи — рекох аз. — Какво ще стане, ако сценарият се окаже невъзможен за филмиране?

— Ще го преработим. Но първо го разгледайте. — Холт беше леко запотен. — Само че това трябва да стане бързо. Утре искаме да започнем с най-важните кадри. Бихте ли могли да хвърлите един поглед на сценария още днес?

Не отговорих. Холт извади от чантата си някакъв пакет.

— Сто и тридесет страници — каза той. — Работа за два-три часа.

Погледнах към жълтата папка. Наистина не можех да се реша, ала след това се овладях.

— Петстотин долара — заяви Холт. — За мнение от няколко страници.

— Почтено предложение! — потвърди Таненбаум.

— Две хиляди — отсякох аз. Ако ще се продавам, то поне да платя дълговете си и да сложа някой и друг долар настрана.

Холт едва не се разплака.

— Изключено — заяви той.

— Отлично — казах аз. — За мен така е още по-добре. Повярвайте ми, ужасно неприятно ми е да си спомням за онова време.

— Хиляда — отстъпи Холт. — Само заради вас.

— Две хиляди. Смешна сума за човек, който колекционира картини на импресионисти!

— Това не е почтено — рече Холт. — Парите плащам не аз, а студиото.

— Толкова по-добре.

— Хиляда и петстотин — процеди през зъби Холт. — И триста долара седмично като консултант.

— Добре — съгласих се аз. — И кола, докато работя като консултант. И още едно условие — да бъда свободен следобед.

— Какъв договор! — възкликна Таненбаум. — Като на кинозвезда.

Холт не обърна внимание на думите ми. Знаеше, че вече имам известна представа за хонорара на звездите.

— Добре, Роберт — заяви делово той. — Оставям ви сценария. Започвайте веднага, работата не търпи отлагане.

— Само след като получа аванс от хиляда долара, Джо — отговорих му сърдечно аз.

— Щом ще бъдете на мое разположение само половин ден, аз, разбира се, съм принуден да намаля заплатата ви — забеляза Силвърс. — Да кажем, наполовина. Това е почтено, не намирате ли?

— Днес вече няколко пъти чух думата „почтено“ — отвърнах аз. — И все не на място.

Силвърс протегна краката си на светлосиния диван.

— Считам предложението си не само за почтено, но и за великодушно. Давам ви възможност да спечелите добри пари в друг бизнес. Вместо да ви уволня, се съгласявам да работите при мен само половин ден. Би трябвало да сте ми благодарен.

— За съжаление не съм! — заявих аз. — По-добре ме уволнете. Ако желаете, можем да сключим следния компромисен договор: пониска заплата, но затова пък дял от печалбата.

Силвърс ме разглеждаше като някакво рядко насекомо.

— Вие нямате понятие от търговия! — заяви презрително той. — От комисионните ще умрете от глад.

Той се нервираше всеки път, когато някой не му вярваше, че продажбата на картини изисква едва ли не божествена гениалност.

— Аз се застъпвам за вас, настоявам да ви дадат някаква работа в киното, а вие...

— Господин Силвърс — спокойно го прекъснах аз, — хайде да оставим това. Нали искате да продавате картини не на мен, а на моя клиент Холт. Нямам нищо против да представите пред него цялата работа като огромна услуга от ваша страна и съм сигурен, че той с благодарност ще продължи да купува от вас. Но не бих желал да изисквате от мен признателност за нещо, за което по-скоро би трябвало да ми благодарите вие. Чудесно е, че ме научихте на едно: целта на всеки добър търговец е не само да одере кожата на клиента, но и да го накара да му бъде признателен за това. Вие сте голям майстор в бизнеса си, но мен оставете на мира.

Лицето на Силвърс изведнъж се сбръчка. Като че ли за няколко секунди той остаря с двадесет години.

— Така — промълви той. — Да ви оставя на мира. А какво получавам аз от живота? Вие си организирате партита на моя сметка. Вие сте с двадесет и пет години по-млад от мен, а аз кисна тук, в този хотел, и дебна клиентите като стар паяк. Отнасям се към вас като към свой син, а вие се ядосвате, когато точа о вас притъпените си нокти. Излиза, че даже не мога да се пошегувам!

Погледнах го проникателно. Беше ми познат неговият номер със смъртта, болестите и това, че никой не може да вземе със себе си на оня свят даже и най-малката картинка. Затова е по-добре да ги продаваме на симпатични клиенти тук, на земята, та дори и на загуба, докато все още имаме дни — а те са броени. Нали самият аз бях

подредил шишенцата с лекарства, когато Силвърс, изтощен и блед — върната му жена бе гримирала внимателно лицето му в землист цвят, — легна в своята синя пижама на кревата, за да продаде „на загуба“ една отвратителна цапаница, изобразяваща огромен мъртъв жокей и неговия кон, на някакъв петролен магнат в Тексас. На мен ми бе хрумнало да сменя обичайната червена пижама на Силвърс със синя, понеже синият цвят подчертаваше още по-ярко болезнената му бледност. Аз бях прекъснал на два пъти деловите разговори, за да му донеса лекарството, което в същност беше водка — пак моя идея, вместо заплануваното от Силвърс уиски — водката не мирише, а истинският тексасец би подушил уискито от двадесет метра. Най-накрая Силвърс с умиращ глас ми продиктува условията на договора, от който спечели двадесет хиляди долара. Чувайки сумата, аз разтворих, както обикновено, широко очи в знак на безмълвен протест, но след това покорно кимнах. Познавах нескончаемите номера на Силвърс, наричани от него „художествено пускане прах в очите“, ала тази горчива нотка в неговия глас и истинските следи от изтощение върху лицето му бяха нови за мен.

— Да не би да не ви понася климатът? — попитах аз.

— Какъв ти климат! Загивам от скука. Представете си — започна той, — поканвам от скука едно момиченце, с което се запознах на басейна — едно такова русичко, хубавко, глупавичко създание на деветнадесет години, тук човек трябва да внимава с възрастта — тия пиленца уверяват, че са вече пълнолетни, а майката дебне зад вратата, за да те изнуди — и тъй, аз я каня на обед и тя идва. Поръчваме шампанско, скариди със сос, бифтек — всичко се сервира горе в апартамента. Идва весело настроение, аз забравям за свря безрадостен живот, отиваме в спалнята и какво мислите?

— Тя се разкрещява от прозореца, че я изнасилват: „Полиция! Полиция!“

Силвърс се замисли за миг.

— И това ли се случва?

— Моят съсед Скот ми каза, че това е един от най-евтините номера за печелене на пари.

— Я виж ти! Не, не беше така. За жалост. Случи се нещо много по-лошо.

— Сигурно е поискала пари. Това винаги потиска хората, свикнали да ги обичат заради самите тях — подметнах ехидно аз.

— Още по-лошо.

— Хиляда. Това е вече безсрамие.

Силвърс махна с ръка.

— Тя наистина поиска нещо, но не беше това. — Той се повдигна от своя светлосин диван, изкриви уста и заговори с настръхнала брада и тъничко детско гласче: „Какво ще ми подариш, ако дойда при теб в креватчето...“ А след това от него се изтръгна като бомбен взрив: „Daddy“^[1].

С възхищение слушах неговия разказ, имитацията му на детския гласец беше просто великолепна.

— Daddy! — възкликнах аз. — Както ние в Европа казваме „папа“. Тежък удар, когато си над петдесет. Но тук в тази дума не влагат нищо оскърбително. В Америка казват на тридесетгодишни мъже ласкаво „daddy“, тъй както наричат деветдесетгодишни старци „darling“ или „girl“^[2]. Америка е млада страна и боготвори младостта.

Силвърс ме изслуша с вид на човек, ранен в корема и измъчван от жажда. После поклати глава.

— За съжаление всичко беше иначе. Искаше ми се да се зашлевя, че не си държах езика зад зъбите, но може ли един търговец да мълчи! В своето смущение я попитах какво има пред вид. Разбирате ли, аз наистина бях готов да платя, и то напълно прилично, известен съм с това. Разстрои ме само думата „daddy“, тя прозвуча за мен като „дядо“. Но момичето реши, че съм скъперник, и ми заяви с тенекиения си кукленски гласец, че щом ще спинка с такъв старец — точно така се изрази: „да спинка с такъв старец“, — то поне трябва да измъкне нещо от него. При „Бълъкс Уилшир“ видяла едно палто от истинска камилска вълна и би било...

Гласът на Силвърс секна.

— И как постъпихте вие? — полюбопитствувах аз.

— Като всеки джентълмен! Платих и я изхвърлих.

— Пълната такса?

— Дадох ѝ всичко, което имах под ръка.

— Не е много приятно, но ви разбирам.

— Вие изобщо не ме разбирате! — извика раздражено Силвърс. — Това не е финансов, а психологически шок. Помислете: някаква си

малка уличница да те нарече дърт козел! А и как ли бихте могли да ме разберете? Вие сте едно от най-безчувствените същества, които съм виждал.

— Така е. Освен това има неща, които могат да разберат само хора от едно и също поколение — например разликата във възрастта. И колкото повече остарява човек, толкова по-голямо значение придобива разликата. Осемдесетгодишните старци смятат седемдесет и осем годишните за хлапаци. Странно явление!

— Странно явление! Това ли е всичко, което можете да кажете?

— Разбира се — отговорих аз предпазливо. — Нима очаквате от мен да приема сериозно тази глупава случка, господин Силвърс?

Той бе готов да избухне, но в очите му на антиквар внезапно проблесна искрица надежда, сякаш професор Макс Фрислендер бе провъзгласил за оригинал притежаваната от него съмнителна картина на Питер де Хоох.

— Това звучи смешно, когато става въпрос за човек като вас — продължих аз.

Силвърс се замисли.

— Но какво ще стане, ако тази история се повтори? Естествената последица е импотентност. Още този път имах чувството, че някой ми е излял кофа ледена вода... — Той се запъна.

— ... върху главата — добавих аз.

— Върху члена — завърши срамежливо той. — Какво да правя с този страх?

— Има два начина — казах аз след кратък размисъл. — Единият е да се напиете и след това — в атака като хусар. Недостатъкът на този начин е, че мнозина мъже стават импотентни, когато са пияни, следователно съществува двоен риск. Вторият е старата тактика на автомобилен състезател след катастрофа — веднага да се качи на друга кола и да продължи състезанието. Така не му остава време за шок.

— Но аз преживях шок!

— Само си внушавате, господин Силвърс. Мисълта за евентуален шок е плод на вашата фантазия, това е всичко.

В очите му се появи нещо като благодарност.

— Смятате ли?

— Сигурен съм.

Силвърс започна видимо да се успокоява.

— Странно — изрече той след известно време — как неочаквано всичко може да изгуби смисъл — успехът, положението, парите — само от една глупава дума на някаква си хлапачка! Сякаш всички по света тайно са станали комунисти.

— Какво?

— Искам да кажа, че в крайна сметка всички хора са равни пред съдбата и никой не може да избяга от нея.

— А, това ли! — казах аз. — Значи смятате, че самото време е комунистическо, не се интересува от пари и положение в обществото, а просто събира ден по ден, година по година, без да пита дали си светец, или подлец. Хубава мисъл, господин Силвърс, макар и да не е съвсем нова.

— За един антиквар е недопустимо да изказва съвсем нови мисли — захили се Силвърс. Явно се беше оправил от удара. — На никого не му се ще да вярва, че остарява. Разбира го, но не му се вярва.

— А вие? Сега повярвахте ли? Как стои въпросът с моето уволнение?

— Да оставим всичко да си върви по старому. Достатъчно е да бъдете на мое разположение вечер.

— С допълнително заплащане след седем часа.

— Ще получавате предишната си заплата. И никакви надбавки! В момента печелите повече и от мен!

— Господин Силвърс, вие преодоляхте шока! Напълно!

[1] Татенце (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Момиче (англ.). — Б.пр. ↑

XXVI

Занимавах се със сценария в продължение на няколко часа. Една трета от материала беше направо за изхвърляне, от останалото можеше да се използва само половината. Поправях ръкописа до един часа през нощта. Част от сцените положително бе скалъпена по изпитания шаблон на най-пошлите и жестоки каубойски филми. Но сравнено с бълващите огън оръдия и педантично извършваните в Германия убийства, всичко изглеждаше като безобиден сладникав фойерверк. Традиционните ситуации от уестърните, в които двамата противници са задължени да посегнат едновременно към пистолетите си и тогава да стрелят, в сценария бяха осъвременени и подчинени на някакъв гангстерски морал. Разбрах, че дори опитните автори на филми на ужасите не притежават достатъчно богата фантазия, за да си представят действителните събития в Третия райх. Странно, ала не се почувствувах толкова потиснат, колкото бях очаквал, примитивизмът на сценариста даже предизвика у мен горчива усмивка.

За щастие Скот бе организиран едно от безкрайните си коктейл-партита. Слязох при басейна, където празненството току-що започваше.

— Привършихте ли, Роберт? — попита ме Скот.

— За днес да. Сега имам нужда от нещо освежаващо.

— Имаме оригинална руска водка и всякакъв вид уиски.

— Уиски — казах аз. — Не ми се ще да се напивам, но и не ми се ляга още.

Изтегнах се в един шезлонг и оставих чашата на земята до себе си. Притворих очи и се заслушах в музиката, долитаща от малкото радио, което някой бе донесъл. Мелодията беше много хубава, казваше се „Sunrise Serenade“^[1]. После отново отворих очи и вдигнах взор към калифорнийското небе. За миг ми се стори, че плувам в някакво прозрачно море, което гальовно ме обгръща, без хоризонт, без начало и без край. След това чух до себе си гласа на Холт.

— Нима е вече осем часът? — попитах аз.

— Още не. Просто отскочих да видя какво правите — отговори той.

— Пия уиски. Други въпроси? Договорът влиза в сила от утре.

— Прочетохте ли сценария?

Извърнах се и се вгледах в угриженото му сбръчкано лице. Нямах желание да говоря за ръкописа, исках да забравя прочетеното.

— Утре — казах аз. — Утре ще получите всичко. С моите забележки.

— А защо не сега? Така ще мога да се подготвя за утре. Ще спестим половин ден. Работата не търпи отлагане, Роберт.

Разбрах, че няма да мога да се отърва от него. А и защо да не поговорим сега, помислих си аз. Защо не тук — край водата, водката и момичетата, под безбурното нощно небе на тоя побъркан свят? Защо да не му кажа колко струва неговият сценарий, вместо да потискам спомените си с шепа сънотворни забележки.

— Добре, Джо. Да седнем някъде по-настрана.

Един час по-късно вече бях обяснил на Холт грешките в сценария.

— Дреболиите, като погрешно изработени фуражки, ботуши, униформи и знаци за чиновете, лесно ще се отстранят — казах аз. — По-същественото е самата атмосфера. Тя не бива да е мелодраматична като в някой уестърн, инак ще изглежда като безобиден скеч в сравнение с немската действителност.

Холт се колебаеше.

— Филмът трябва да бъде касов — рече той най-накрая.

— Какво?

— Студиото инвестира в него почти един милион долара. Това означава, че трябва да съберем над два милиона, за да спечелим първия си долар. Хората трябва да гледат филма.

— Е, и?

— На това, за което говорите, никой няма да повярва. Наистина ли е така, Роберт?

— По-лошо. Много по-лошо.

Холт се изплю във водата.

— Никой няма да ни повярва.

Изправих се. Главата ми се пръскаше. Сега вече наистина ми бе дошло до гуша.

— Тогава го оставете така, Джо. Нима това проклето издевателство няма най-сетне да свърши? Америка води война с Германия, а вие ме убеждавате, че никой няма да повярва в злодействата на немците.

Холт кършеше ръце.

— Но аз ви вярвам, Роберт. Студиото и публиката няма да повярват. Никой няма да иде да гледа филма, който предлагате вие. Темата и без това крие достатъчно рискове. А аз искам да направя този филм, Роберт. Ала трябва да убедя и шефовете на студиото. Бих предпочел да заснема документален филм, но ще се провали. Студиото държи на тази мелодрама.

— С отвлечени момичета, изтезавани кинозвезди и хепиенд със сватба?

— Не точно това. Но, разбира се, с бягство, бой и напрежение.

Към нас се приближи Скот.

— Вие май нямате достатъчно за пиене.

Той постави на ръба на басейна бутилка уиски, бутилка вода и две чаши.

— Компанията се мести в моята бърлога. Ако огладнеете, елате. Има сандвичи и студено пиле.

Холт ме хвана за ръкава на сакото.

— Още десет минути, Роберт. Само десет минути за някои технически въпроси. Останалото ще обсъдим утре.

Десетте минути се проточиха един час. Холт беше типичен представител на Холивуд: човек, който иска да направи нещо истинско, но е готов да се задоволи и с посредственото и счита това за труден художествен проблем, а не за жалък компромис.

— Трябва да ми помогнете, Роберт — каза той. — Трябва да претворяваме идеите си в живота крачка по крачка, а не с един удар. *Petit à petit*^[2].

Този неверен френски израз ме довърши. Сбогувах се набързо с Холт и се прибрах в стаята си. Полежах известно време на кревата, проклинайки сам себе си. След това реших на другия ден да позвъня на Кан — нали сега имах пари. Реших да се обадя и на Наташа, досега ѝ бях написал само две кратки писъмца, а и те ме бяха затруднили.

Наташа не беше от хората, на които се пишат дълги писма. Тъй ми се струваше. Тя бе от жените, на които се звъни по телефона или се изпращат телеграми. Когато се намираше далеч от мен, нямаше какво да ѝ кажа. Чувството ми към нея се запазваше, ала не намирах подходящи слова. Щом беше до мен, всичко бе наред, всичко бе истински значимо и вълнуващо; когато я нямаше, струваше ми се далечна и недостъпна като северното сияние. Най-силно въздействуваше нейното присъствие. Това ми беше направило впечатление още в Ню Йорк и странно защо, ме бе успокоило. Щом се появеше на вратата или само чуех гласа ѝ, всичко беше вече наред.

Докато размишлявах за Наташа, ми хрумна, че мога да ѝ се обадя веднага. Разликата във времето беше само три часа. Поръчах разговора и неволно усетих, че целият тръпна в очакване.

Тя вдигна слушалката. Гласът ѝ беше много далечен.

— Наташа — промълвих аз, — тук е Роберт.

— Кой?

— Роберт.

— Роберт? Къде си? В Ню Йорк ли?

— Не, в Холивуд.

— В Холивуд?

— Да, Наташа. Ти какво, забрави ли? Какво става с теб?

— Спях.

— Спеше ли? Толкова рано?

— Но сега е полунощ. Ти ме събуди. Какво има? Връщаш ли се?

По дяволите, изругах на ум. Старата ми грешка! Бях объркал разликата във времето.

— Лека нощ, Наташа. Утре ще ти се обадя пак.

— Добре. Връщаш ли се?

— Още не. Утре ще ти обясня всичко. Сега спи.

— Добре.

Днес имах лош ден, упреквах се аз, не биваше да ѝ се обаждам. Не биваше да върша много неща. Ядосвах се на себе см. В какво се бях забъркал? Какво ме засягаше Холт? И за какво ми беше всичко това? Полежах малко, след това телефонирах на Кан. Този път не сгреших. Кан спеше леко и се обади веднага.

— Какво има, Роберт? Защо звъните?

Ние, емигрантите, още не бяхме свикнали да използваме телефона като американците, за нас един разговор на далечно разстояние означаваше някаква безизходица или нещастие.

— Да не е станало нещо с Кармен? — попита той.

— Не. Видях се с нея. Изглежда, че иска да остане тук.

Той помълча малко.

— Може би ще размисли. Та тя е отскоро в Холивуд. Има ли си някого?

— Не вярвам. Най-много хазяйката, у която живее. Струва ми се, че няма други познати.

Кан се засмя.

— А вие? Кога се връщате?

— Сигурно ще поостана по-дълго.

Разказах му историята с Холт, след това попитах:

— Какво ще кажете?

— Защо не? Нали нямате скрупули? Би било смешно. Или страдате от патриотизъм?

— Не. — Изведнъж си зададох въпроса защо в същност му се бях обадил. — Мислих за вашето писмо.

— Най-важното е да се издържи — каза той. — Как ще го постигнете, си е вече ваша работа. Според мен е хубаво, че ви занимава въпросът с комплекса — сега все още „на чернова“ и в безопасност. Но някога той ще се изправи пред нас с цялата си сериозност. Ето това е голямата опасност, която ни предстои. Възприемайте действията си в Холивуд като репетиция. Нали можете винаги да се откажете, ако ви дойде до гуша. Тук това е възможно, но по-късно, в Германия, вече няма да бъде. Гледайте на всичко като на един вид бойно кръщение, ако щете. Прав ли съм?

— Точно това исках да чуя.

— Добре. — Кан се засмя. — Не се оставяйте Холивуд да ви размъти главата, Роберт. В Ню Йорк не бихте ми задавали подобни въпроси. Там щеше да ви е ясно как да постъпите. А Холивуд си измисля глупави нравствени норми, защото сам е в ръцете на корупцията. Гледайте да не станете жертва на тази система. Даже и в Ню Йорк е трудно да се запази трезвият поглед върху нещата. Видяхте какво стана с Грефенхайм. Самоубийството му беше безсмислено,

просто проява на слабост. Той и бездруго нямаше никога да може да заживее отново с жена си.

— Как е Бети?

— Бети се бори. Иска да дочака края на войната. Нито един лекар не би могъл да ѝ предпише по-добро лекарство. Да не сте станали милионер, та водите трансконтинентални разговори?

— Още не.

Поседях още малко в стаята си. Вратата беше отворена и аз виждах късче от нощта, част от осветения басейн и върха на една палма, която шумолеше от лекия повей на вятъра и си бърбеше нещо. Мислех за Наташа и Кан, за думите на Кан: най-трудният час от нашия катунарски живот ще удари едва когато осъзнаем, че в същност никому не сме нужни. За сега като магнитно поле с един полюс все още ни привличаше илюзията, че след края на войната всичко ще се промени. Ала когато краят ѝ действително дойдеше, всичко щеше да рухне и едва тогава щеше да настъпи времето на истинското скиталчество.

Това беше забележителна нощ. В стаята влезе Скот и пожела да види рисунката с креда на Реноар, която бях взел от Силвърс. Само по упорството му можеше да се разбере, че е много пиан.

— Никога не ми е минавало и през ум, че бих могъл да притежавам картина на Реноар — призна ми той. — Допреди две години имах твърде малко пари. А сега тая мисъл ми се върти като муха в главата. Мой собствен Реноар! Трябва да го имам! Още тази нощ!

Свалих картината от стената и му я подадох.

— Ето, Скот, вземете.

Той я пое благоговейно, после рече:

— Това го е нарисувал той. Със собствената си ръка. А сега го притежавам аз — дрипавото момче от Айова Сити, от бедняшкия квартал. Трябва да полеем случая, Роберт. В моята стая. С картината на стената. Ще я окача веднага.

Стаята му имаше вид на бойно поле: навсякъде чаши, бутилки и чинии с изсъхнали сандвичи и издути резени шунка върху тях. Скот свали от стената една снимка на Рудолфо Валентино в ролята на шейх.

— Как ще изглежда тук картината на Реноар? Като реклама на уиски?

— Във всеки случай по-добре, отколкото у някой милионер. За тях това е само реклама на собствения им снобизъм.

Останах при Скот цял час и слушах разказа за житейския му път, докато му се приспа. Той смяташе, че е прекарал ужасно юношество, понеже е бил много беден и е бил принуден да продава вестници, да мие чинии и да понася дребни унижения. Следях историята му без ирония, ала и без да се опитвам да сравнявам неговия живот с моя. Накрая сънят го обори и той ми написа чека.

— Не съм и помислял, че някога ще мога да подписвам чек за картина на Реноар! — промърмори Скот. — Чак тръпки ме побиват!

Върнах се в стаята си. Около електрическата крушка кръжеше някакво насекомо с прозрачни зеленикави крилца. Наблюдавах го известно време. Сякаш майсторски ръце го бяха изработили от филигран — необяснимо произведение на изкуството, пълно с изящество и пърхащ живот, решено безогледно да изгори в огъня като индийска вдовица. Улових насекомото и го пуснах в хладната нощ, за да го спася. След минута то пак бе в стаята. Разбрах, че трябва или да заспя, или да прекъсна тънката нишка на неговия живот. Направих безуспешен опит да заспя. Когато отново отворих очи, съзрях на вратата някаква фигура. Посегнах към лампата, за да се защитя с нея в случай на нужда. На прага стоеше младо момиче с леко измачкана рокля.

— О, извинете — рече тя с твърд акцент. — Мога ли да вляза? Момичето пристъпи напред.

— Сигурна ли сте, че не грешите стаята? — попитах аз.

Тя се усмихна.

— По това време вече няма значение, нали? Заспала съм вън. Бях много изморена.

— На партито у Скот ли бяхте?

— Не му зная името. Някой ме доведе тук. А сега всички са се разотишли. Трябва да изчакам, докато съмне. Видях, че при вас свети. Ще ми позволите ли да поседя тук на някой стол? Навън е влажно от росата.

— Вие не сте американка, нали? — попитах глупаво аз.

— Мексиканка. От Гуадалахара. Ще ми разрешите ли да остана при вас, докато тръгне автобусът?

— Ще ви дам една моя пижама — казах аз. — И одеяло. Диванът е достатъчно широк. Там е банята. Можете да се преоблечете в нея. Роклята ви е мокра. Закачете я на един стол да изсъхне.

Тя ме стрелна е поглед.

— Изглежда, че добре познавате жените.

— Не. Просто съм практичен. Можете да вземете гореща вана, ако ви е хладно. Тук няма да пречите никому.

— Много ви благодаря. Няма да вдигам шум.

Момичето прекоси стаята. Беше много нежно, с черни коси, тесни ходила и неволно ми напомни за насекомото с прозрачните крилца. Огледах дали не се е върнало, ала не го открих. Затова пък при мен бе долетяло друго създание — без много думи, сякаш това бе най-естественото нещо на света. А може би наистина бе тъй. Слушах плискането на водата в банята с непонятно умиление. Всичко обичайно ми създаваше такова чувство. Бях дотолкова свикнал с необичайното, че покоят на обикновените неща ми се струваше като приключение. Независимо от това или точно заради това скрих между две книги чека на Скот, който трябваше да предам следобед на Силвърс. Човек не бива да предизвиква прекалено много съдбата.

Събудих се късно. Момичето го нямаше. Върху една салфетка открих следи от червило. Сигурно ми ги бе оставила като ням поздрав. Потърсих чека. Беше на мястото си. Не липсваше нищо. Дори не знаех дали бях спал с нея. Спомних си само, че по едно време тя бе застанала до моето легло и ми се струваше, че бях почувствувал голото ѝ хладно и гладко тяло, но не бях сигурен дали бяхме стигнали до нещо повече.

Отидох в студиото. Беше десет часът, но аз реших, че вечерта вече бях прекарал два часа с Холт и можех да си ги приспадна. Холт веднага поведе разговор за кадъра, който снимаше в момента. Още отвън бях чул песента „Хорст Весел“. Холт искаше да знае дали песента трябва да се изпълнява на английски, или на немски. Посъветвах го на немски. Той възрази, че следващият текст на английски нямало да звучи добре. Пробвахме и двата варианта. Стигнах до извода, че говорещите английски есесовци правят странно впечатление и разсейват вълнението, надигащо се у мен. Всичко ми изглеждаше не като имитация на действителността, а като театър, и то на чужд език.

Следобед занесох на Силвърс чека.

— А втората картина? Не я ли продадохте? — попита той.

— Нали виждате — отвърнах раздражено. — Тогава сумата върху чека щеше да бъде двойно по-голяма.

— По-добре да бяхте продали другата картина. Рисунката с креда беше по-ценна. По-изгодно беше да се продадат двете заедно.

Не отговорих. Гледах го и се питах дали може поне веднъж да говори направо, без каквито и да са номера. Сигурно и пред смъртта си щеше да направи някой номер, дори и да знаеше, че нищо няма да му помогне.

— Тая вечер сме канени на прием — каза той в заключение. — Около десет часа.

— На вечеря ли?

— Не. Отказах вечерята. Отиваме във вилата на Уилър?

— В качеството си на какъв ще дойда аз? Като експерт от Лувъра или като белгийски изкуствовед?

— Като експерт. Преди това трябва да занесете там картината на Гоген. Най-добре веднага. Закачете я, ако успеете. Ще има по-силно въздействие. Разчитам на вас. Окачените на стена картини се продават два пъти по-лесно, отколкото ако са на пода или на стол. Можете да вземете такси.

— Няма нужда — заявих високомерно аз. — Имам кола.

— Какво?

— От студиото. — Премълчах, че става въпрос за форд — стар модел.

Този факт ми осигуряваше за известно време превъзходство над Силвърс. Но в девет и половина той предложи да използваме моята кола, за да идем във вилата на Уилър, и когато я видя, отскочи назад от изненада и поиска да поръча кадилак. Аз го убедих да пътуваме с форда: за първи контакт така ще бъде по-добре — изглежда по-внушително. И бездруго в Холивуд гъмжи от кадилаци и ролс-ройсове. Всяка дребна кинозвезда притежава такава кола; в тая страна, където всеки си придава важност, един форд може да предизвика истинска сензация в положителния смисъл на думата.

— Точно така ще постъпя — заяви Силвърс, който като всички несигурни в себе си хора винаги искаше да бъде прав. — Смятах да

взема под наем много стар, употребяван кадилак, но един форд в края на краищата е почти същото.

Попаднахме на частна филмова прожекция. В Холивуд бе прието след вечерята да се показват филми на продуцента, у когото беше приемът. Забавлявах се със Силвърс, който беше въплъщение на самата любезност и нетърпение. Той бе с копринен смокинг и официални обувки тип пантофки, аз — със синия си костюм. Тук имаше повече сини костюми, отколкото смокинги. Силвърс се чувствуваше неловко и на драго сърце би се върнал да се преоблече. Естествено той обвини мен, че не съм го предупредил, въпреки че следобед бях видял във вилата само един лакей и възрастната майка на Уилър.

Минаха почти два часа, преди да запалят отново лампите. За моя изненада сред гостите открих Холт и Таненбаум.

— Как така се събрахме всички на приема? — попитах аз. — В Холивуд винаги ли е тъй?

— Но, Роберт! — упрекна ме Холт. — Та Уилър е нашият шеф! Неговото студио финансира филма. Нима не знаехте?

— Не. Откъде да знам?

— Щастливец! Веднага ще му съобщя, че сте тук. Положително ще поиска да поговори с вас!

— Аз съм тук със Силвърс. По друга работа.

— Мога да си представя! Вече забелязах тази натруфена маймуна. Защо не дойдохте за вечерята? Имаше пълнена пуйка. Истински деликатес. Тук пуйка се яде обикновено през късна есен. Нещо като коледната гъска в Европа.

— Шефът ми беше зает и не можеше да дойде по-рано.

— Вашият шеф не беше поканен на вечеря. Ако Уилър знаеше, че и вие ще пристигнете с него, сигурно щеше да ви покани. Той знае кой сте. Аз му разказах.

За миг се насладих на мисълта, че Силвърс е тук заради мен, и се попитах как ли би го усуквал въпреки всичко, за да ми покаже своето превъзходство. После забравих за това и плъзнах поглед по гостите. Веднага ми направиха впечатление множеството млади хора с хубава външност. Видях половин дузина филмови герои, които познавах от уестърните и приключенските филми.

— Зная какъв въпрос, ви се върти на езика — рече Холт. — Защо не са на война? Някои от тях не са здрави, получили са травми от

футбол или тенис, други по време на снимки, трети считат, че са незаменими тук. Но мнозина са на фронта — и такива, за които никой не е допускал. Канехте се да зададете тоя въпрос, нали?

— Не. Искан да попитам дали не е организирана среща на полковници. Тук гъмжи от полковници!

Холт се засмя.

— Това са нашите холивудски полковници. Всички до един са станали майори, старши лейтенанти, полковници, капитани и вицеадмиралите, без да служат. Капитанът, когото виждате там, никога не е плувал по-далеч от Санта Моника, адмиралът притежава прекрасно тапицирано кресло във Вашингтон. Полковниците са продуценти, режисьори и филмови агенти, командировани към отдел „Кино“ на армията. По-нисък чин от майор тук няма.

— Вие също ли сте майор?

— Аз имам сърдечен порок и снимам антинацистки филми. Смешно, нали?

— Защо? Навсякъде по света е тъй. Мисля, че дори и в Германия. Войниците не се виждат. Виждат се тиловите герои и кръшкачите. Това не се отнася за вас, Холт. Колко много красиви хора има тук! Така би трябвало да изглежда всеки прием.

Той се засмя.

— Намирате се в Холивуд. Къде другаде ще срещнете такива красавци? Тук, където всеки може все още да продаде своята външност. А ето и нашия шеф Уилър!

Към нас се приближи дребен човечец с униформа на полковник. Той имаше бръчки, появили се от чести усмивки, и изобщо нямаше вид на военен. Когато чу, че работя с Холт, Уилър веднага ме дръпна настрана. Силвърс облеци очи от изненада. Той седеше самотен в едно кресло, от което се виждаше картината на Гоген, към която за сега никой не проявяваше интерес. Платното на големия художник сияеше като късче южно слънце над рояла, около който, както се опасявах, скоро щяха да се съберат любители на хоровото пеене.

Едва успях да се измъкна от наобиколилата ме тълпа. Неочаквано се бях превърнал в нещо, подобно на салонен лъв от царството на ужасите. Уилър с горда усмивка ме представи като бивш концлагерист и неколцина филмови герои и момичета с тен на узряла праскова се заинтересуваха от мен. От притеснение се обливах в пот и

пронизвах с гневни погледи Холт, макар че той, общо взето, не бе виновен за създалата се ситуация. След известно време ме спаси Таненбаум. Той се въртеше през цялата вечер около мен като котка край чиния с гулаш и се възползува от първия удобен случай, за да ми предложи да пийнем по чаша уиски, тъй като искал да ми довери някаква тайна.

— Близначките пристигнаха — прошепна Таненбаум.

Знаех, че бе издействувал на сестрите две епизодични роли във филма на Холт.

— Слава богу! — възкликнах аз. — Сега страданията ви са гарантирани.

Той поклати глава.

— Напротив, пълен успех!

— Какво? И с двете ли? Моите поздравления.

— Не, това е невъзможно. Те са католички. Само с едната.

— Браво! Никога не бих допуснал. При вашата изтънчена и сложна душевност!

— И аз! — възкликна щастливо Таненбаум. — Благодарение на филма!

— Разбирам. Заради ролите, които им осигурихте.

— Не, не е заради това. Застъпвал съм се и друг път за тях. Близначки могат винаги да се използват за второстепенни роли. Но по-рано нищо не се получаваше. А сега се получи!

— Още веднъж ви поздравявам.

— Нали играя групенфюрер. Както може би знаете, аз съм привърженик на Станиславски. За да изпълня добре ролята си, трябва изцяло да се вживея в нея. Ако играя убиец, трябва да се чувствавам като истински убиец. Е, а ако ролята е на групенфюрер...

— Разбирам ви. Но близначките са неразделни. В това е силата им.

Таненбаум се усмихна.

— За един Таненбаум е невъзможно, но не и за един групенфюрер! Когато двете пристигнаха в бунгалото, аз бях в униформа и така ги нахоках, че душата им слезе в петите. Изпратих едната, трепереща от страх, в гардеробната да пробва костюмите, а на другата заповядах да остане, заключих вратата и я повалих на дивана, без да свалям униформата си — досущ като истински групенфюрер. И

представете си: вместо да ми издере лицето, тя беше тиха като мишка. Такава е силата на униформата. Никога не бих повярвал. А вие?

Сетих се за първия си следобед в студиото.

— Напротив — отвърнах аз. — Но какво ще стане, когато се появите пред нея не с униформа, а с възбуждащото си спортно сако?

— Вече опитах — каза Таненбаум. — Въздействието беше същото. Може би защото вече се е случило веднъж. С една дума: въздействието е същото.

Поклоних се на групенфюрера в син костюм.

— Една малка компенсация за едно голямо нещастие — произнесох аз. — Все пак нещо. Разказват, че след последното страшно изригване на Везувий хората печели яйца в горещата пепел.

— Такъв е животът — заяви Таненбаум. — Ала едно нещо ме измъчва. Не зная дали съм попаднал на онази близначка, която трябва.

— Как така? Нали двете по нищо не се различават?

— Различават се. В леглото. Везел ми каза, че едната била като вулкан. А моята е по-скоро спокойна.

— Може би това се дължи на вашето излъчване?

Лицето на Таненбаум се проясни.

— Възможно е. Не бях се сетил за това. Но какво да сторя?

— Почакайте до следващия си филм. Може би в него ще играете пират или шейх.

— Шейх — каза Таненбаум. — Шейх с харем. По метода на Станиславски.

Когато се върнах в „Градината на аллах“, нощта бе необикновено тиха. Още не беше много късно, ала всичко, изглежда, спеше. Седнах на ръба на басейна и внезапно върху ми легна сянката на безпричинна тъга. Седях и чаках появата на образи, на видения от миналото, за да мога да разбера откъде дойде тази депресия, която, както веднага почувствувах, се отличаваше от предишните. Тя не ме потискаше, не ме измъчваше. Познавах страха от смъртта, който също бе по-различен от другите стракове и далеч не най-ужасният. Моето странно състояние приличаше на този страх, но беше много по-спокойно. То бе неопикуемо спокойно, безболезнено, само някаква смъртна тъга — светла и почти прозрачна, ала внушаваща несигурност. Разбрах, че

пророческите думи за явлението на бог не в бурята, а в тишината, са приложими и за смъртта и че животът на човек завършва с безволево, кротко угасване, безименно и без страх. Останах там, докато усетих, че в мен неусетно се връща животът като живителен прилив след беззвучен отлив. Накрая станах, върнах се в стаята си и се изтегнах на леглото. Чувах само лекото шумолене на палмовите листа и ми се струваше, че е настанал час, който бе в рязък контраст е моите сънища, и че този час е направил своеобразна метафизическа равносметка на целия ми живот; разбрах, че това е временно състояние и не може да събуди у мен никакви надежди, ала въпреки това почувствувах странно облекчение. И не се учудих, когато отново съзрях край лампата си прозрачното насекомо със зелените крилца.

[1] Серенада на изгряващото слънце (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Малко по малко (фр.). — Б.пр. ↑

XXVII

След две седмици Силвърс се върна в Ню Йорк. Колкото и чудно да бе, тук, където според мен беше мястото му, той успя да продаде значително по-малко платна, отколкото в Ню Йорк. В Холивуд никой не смяташе картините за символ на благополучие, тук даже и парите не винаги бяха всевластни. Те бяха нещо напълно естествено, както и онова, което наричаха слава — едното беше просто немислимо без другото. Тук популярността се съчетаваше с пари, докато в Ню Йорк известността на даден милионер не прехвърляше границите на неговия кръг и той трябваше да извърши нещо наистина необикновено, за да стане популярен извън този кръг. И Силвърс с номерата си и особено с уверението, че в същност той не е търговец, а по-скоро колекционер, предизвикваше до известна степен смешен интерес от страна на акулите, които в желанието си да станат прочути колекционери му вярваха повече, отколкото искаха да признаят.

В края на краищата Силвърс с мъка продаде на Уилър картината на Гоген, но за това, макар и скърцайки със зъби, се бе принудил да прибегне до моята помощ. За Уилър аз бях много по-важна личност от него. Той имаше нужда от мен за новия си филм, докато Силвърс не му бе необходим. Силвърс си замина обиден за Ню Йорк — самолюбието му беше по-силно от алчността.

— Останете тук като един вид „форпост“ на фирмата — каза ми той. — Вие повече подходате на тукашните лустросани варвари.

Силвърс направи опит да включи комисионните за продадените картини в заплатата ми. Аз не се съгласих; можех да преживявам и само от хонорара от Уилър. Едва в деня на своето заминаване той отстъпи. Получих неголям процент от продажбите, затова пък намали заплатата ми наполовина.

— Отнасям се към вас като към собствен син — фучеше той. — На друго място биха ви накарали да платите за всичко, което научихте от мен! При мен минахте цял университет по търговия! А мислите само за едно — пари, пари, пари! Какво поколение!

Сутринта отидох в студиото при Холт. Работата ми беше много проста. Трезво, без излишна екзалтация, шизофрения или изкълчена фантазия аз трябваше да превода всичко онова, което авторът на сценария бе облякъл в цветистия жаргон на гангстери и каубои, на езика на примитивната бюрокрация, управляваща машината за убийства на двадесети век. На езика на дребните еснафи с чиста съвест. А Холт продължаваше да твърди:

— Никой няма да ни повярва! Това е психологически необосновано!

Той имаше старата романтична представа за убийци и палачи и се опитваше да я въплъти на екрана, за да превърне деянията в достоверни. Романтиката му се състоеше в това, че чудовищните постъпки трябвало непременно да се съчетаят с чудовищен характер. Той бе готов да признае, че не е задължително отрицателните герои да притежават отблъскваща външност, но спонтанната им чудовищност трябвало да се проявява непрекъснато, иначе образите щели да загубят своята психологическа убедителност. Холт беше гърмян заек в областта на киното и всеки контраст го привличаше: той бе готов да припише на коменданта на концлагер нежна любов към животните — например към белите ангорски зайчета, които никога не би позволил да заколят — и всичко това, за да подчертае неговата жестокост. Холт считаше този метод за реалистичен и се разсърди, когато аз го нарекох романтичен. Не можех да го накарам да проумее, че най-страшното — това са еснафите, вършещи съзнателно, усърдно и с чиста съвест своето кърваво дело, сякаш режат дърва или правят детски играчки. Тук той се бунтуваше, истината не му изглеждаше достатъчно ефективна и не отговаряше на онова, което бе научил от петнадесет филми на ужасите и убийствата. Холт не ми вярваше, че тези, които убиват най-старателно евреи, са напълно нормални хора и при други обстоятелства биха били точно толкова старателни счетоводители, че след свършването на войната те отново ще станат болногледачи, собственици на ресторанти, чиновници в министерства — без следа от разкаяние или съзнание за извършена несправедливост — и че ще се постараят да бъдат добри болногледачи или собственици на ресторанти, сякаш цялото минало никога не е съществувало и напълно се изкупва с вълшебните слова „дълг“ и „заповед“. Това бяха първите автомати от века на автоматиката, преобърнали законите на

психологията, които досега бяха били тясно свързани със законите на етиката. В техния свят се убиваше без вина и угризения на съвестта, без чувство за отговорност, а убийците бяха почитани граждани — те получаваха допълнителни дажби ракия, салам и допълнителни кръстове за храброст не за това, че бяха убийци, а защото работата им беше по-напрегната от тази на редовните войници. Единственото човешко качество, което притежаваха и което ги превръщаше в живи хора, бе, че се ползуваха от привилегиите си без сянка от смушение — тъй като никой от тях не искаше да отиде на фронта, а по време на бомбардировките, когато дори в провинциалните градчета ставаше опасно, отдалечените концлагери бяха най-сигурното скривалище по две причини: първо, защото се намираха във от населените места, и второ, защото врагът в желанието си да не унищожава враговете на режима бе принуден да щади и неговите палачи.

Отговорът на измъчения Холт бе винаги един и същ: „Никой няма да ни повярва, никой! Трябва да имаме хуманен подход! Дори нечовешкото трябва да има човешко обяснение!“

Аз се опитах да вмъкна една сцена, доказателство за абсолютната безчовечност на нацистите: лагер за робите на немските индустриалци. Холт не знаеше нищо за тези лагери. Той упорито се придържаше към старата си концепция, че палачът е винаги лош човек. Обяснявах му за стотен път, че събитията в Германия са подготвени и извършени не от хора, дошли от Луната и овладели насилствено страната, а от порядъчни германци, които положително считат себе си за достойни представители на немската нация. Втълпявах му колко смешно е да се приеме, че всички германски генерали са били толкова слепи и слабоумни, та да не знаят нищо за ежедневните мъчения и убийства. Обяснявах му също, че най-големите промишлени концерни в страната са сключвали договори с концлагерите, принуждаващи робите да работят до пълно изтощение срещу нищожно заплащане, прибирано от управата на лагерите, за да ги изгорят след това в пещите на крематориума.

Холт побледня.

— Това не е истина!

— Истина е. Множество големи предприятия печелят от нещастните, измъчени роби. Те даже построиха близо до концлагерите филиали на своите заводи, за да правят икономии дори и от

транспорта. Справедливо е онова, което е от полза за немския народ — ето техния принцип!

— Не можем да покажем това! — каза отчаяно Холт. — Никой няма да ни повярва!

— Въпреки че вашата страна е във война с Германия?

— Да. Такава е човешката психика — не признава никакви граници. Подобен филм би бил оценен като най-жестоката и пошла лъжа. През 1914 година все още можеха да се правят филми за зверските издевателства на германците над жени и деца в Белгия. Сега вече не.

— През 1914 година това не беше истина, но се снимаха филми. Сега е истина, но не може да се заснеме на филм, защото никой няма да повярва. Така ли?

— Точно така, Роберт.

Кимнах и се признах за победен.

За четири седмици продадох четири рисунки и, едно платно с маслени бои от Дега. Картината на Дега — „Балетна репетиция“, взе Уилър. Силвърс веднага заяви, че съм я продал на един от неговите клиенти, и намали комисионната.

Успях да продам и един пастел на Реноар. Холт взе картината от мен и след седмица я препродаде с хиляда долара печалба. Това го окуражи. Той купи още една неголяма картина и пак спечели от нея — този път две хиляди долара.

— Какво ще кажете, ако се заемем заедно с продажба на картини? — попита ме Холт.

— За такова нещо трябва много пари. Картините са скъпи.

— Да започнем на дребно. Аз имам влог в банката.

Поклатих глава. Не изпитвах особена привързаност към Силвърс, ала не желяех да остана в Калифорния. Независимо от всички вълнения животът тук приличаше на съществуване в някакъв необикновен вакуум. Сякаш висях във въздуха някъде между Япония и Европа и колкото повече се убеждавах, че не мога да остана в Америка, толкова по-силно ме влечеше към Ню Йорк. В тези седмици дори открих у себе си някаква трескава любов към големия град, която очевидно се обясняваше с факта, че с всеки изминат ден разбирах все

по-ясно: животът ми в Ню Йорк е краткотраен отдих по пътя ми към неизвестността. Полагах огромни усилия да спечеля повече пари, знаех, че ще ми потрябват и не исках да проваля плановете си от безпаричие. Ето защо останах в Холивуд и след завършването на снимките.

Това беше период, в който бях независим. Нямах да върша нищо друго, освен да чакам някоя риба да клъвне. През последните седмици забелязах, че Холт и Уилър се обръщат към мен само за незначителни дреболии, но не ме допускат до сценария. Вече ми нямаха доверие и бяха убедени, че ще се справят по-добре сами. Най-чудното бе, че за разлика от мен и двамата бяха евреи, въпреки че в края на краищата това нямаше никакво значение. Те ми вярваха само до определен момент — след това започнаха да се съмняват, тъй като ме сметнаха за арийски предател, който, обзет от чувство за мъст искаше да се оправдае и затова преувеличаваше и си измисляше.

„В Ню Йорк вали сняг — пишеше Кан. — Кога ще се върнете? Срегнах Наташа. Почти нищо не можа да ми каже за вас, не вярва, че ще се върнете в Ню Йорк. Наташа отиваше на театър с някакъв мъж, който има ролс-ройс. Какво прави Кармен? Нямам никакви новини от нея.“

Когато получих писмото, седях край басейна. Земята трябва да е кръгла, макар и само заради това, че хоризонтът постоянно се измества. Преди години моята родина беше Германия, след нея Австрия, Франция, после Европа, след това Африка и всеки път тази или онази страна се превръщаше в моя родина едва след като я напуснех, а не докато живеех в нея. Тогава тя се появяваше на хоризонта като моя нова родина. И сега на хоризонта неочаквано изплува Ню Йорк, а може би щом се върнех там, моя нова родина щеше да се окаже Калифорния. Беше почти като в Шубертовата песен за странника: „Щастието е там, където ти не си.“

Отидох при Кармен. Тя все още живееше в бунгалото, където се срещнахме първия път. Нищо не се беше променило.

— След две седмици се връщам в Ню Йорк — казах аз. — Искате ли да дойдете е мен?

— Но, Роберт! Договорът ми изтича след повече от месец. Трябва да остана тук.

— Възложиха ли ви нещо през това време?

— Пробвах костюми. А в следващия филм ще получа и малка роля.

— Винаги говорят така. Вие смятате ли се за артистка, Кармен?

Тя се засмя.

— Разбира се, че не. Но кой ли може да твърди такова нещо за себе си? — Кармен внимателно ме огледа. — Вие сте се променили, Роберт.

— Купих си нов костюм.

— Не е от костюма. Отслабнали ли сте? Или тъй ми се струва, защото сте почернели?

— Нямам представа. Искате ли да обядваме заедно? Разполагам с пари и мога да ви заведа в „Романов“.

— Добре — съгласи се за мое учудване тя.

Филмовите артисти, намиращи се в ресторант „Романов“, явно не я интересуваха. Тя дори не се беше преоблякла. Беше обед. Кармен носеше тесни бели панталони. Така за първи път я разгледах отзад. Това беше вече прекалено: заради печалното ѝ лице човек можеше да се примири даже с наличието на къси крака, а изведнъж се оказа, че притежава и висок, прекрасен задник.

— Имате ли новини от Кан? — попитах аз.

— Напоследък ми се обаждат понякога по телефона. Но вие сте чули нещо за него, нали? Иначе не бихте дошли.

— Не — излъгах аз. — Дойдох, защото скоро си заминавам.

— Защо? Не ви ли харесва тук?

— Не.

Кармен дълго ме разглежда като някаква много млада лейди Макбет.

— Заради вашата приятелка, нали? А има толкова много жени. Особено тук. В края на краищата всички жени си приличат.

— Но, Кармен! — възкликнах аз. — Що за глупости!

— Само мъжете смятат това за глупости.

Взрях се в нея. Нещо в Кармен се бе променило.

— И мъжете ли са еднакви? — попитах аз. — Жените във всеки случай не бива да мислят тъй.

— Мъжете са различни. Например Кан. Той е чудовище.

— Какво?

— Чудовище — отговори спокойно и с усмивка Кармен. — Отначало иска да замина за Холивуд, а сега иска да се върна. Няма да се върна. Тук е топло. А в Ню Йорк има сняг.

— Само затова ли?

— Не е ли достатъчно?

— Бог да ви благослови, Кармен. А може би все пак ще дойдете с мен?

Тя поклати глава.

— Кан ме нервира. Аз съм обикновено момиче, Роберт. Главата ме заболява от неговите приказки.

— Той не само приказва, Кармен. Кан е истински герой.

— От това не може да се живее. Героите трябва да умират. Ако оживеят, се превръщат в най-скучните хора на света.

— Какво? Кой ви е казал това?

— Нима някой непременно трябва да ми го е казал? Вие ме смятате за кръгла глупачка, нали? Също като Кан.

— Напротив! И Кан не ви смята за глупава. Той ви обожава.

— Така ме обожава, че получавам главоболие. Просто да се пукнеш от скука. Защо всички сте толкова неестествени?

— Какво?

— Защо не сте като другите? Като моята хазяйка например. При вас всичко е толкова сложно.

Келнерът донесе плодове по македонски.

— Също като този десерт — каза Кармен. — Какво помпозно име са му измислили! А в действителност нищо и никакви плодове с ликьор.

Изпратих Кармен до дома ѝ — при кокошките и червенокосата хазяйка-идеал.

— А, вие имате вече и кола! — рече Кармен с трагично-мечтателно изражение на лицето. — Напредвате, Роберт.

— Кан също има кола — излъгах аз. — По-хубава от моята. Таненбаум ми каза. Шевролет.

— Шевролет с главоболие — отговори Кармен и обърна към мен прекрасния си задник. — Какво прави вашата приятелка? — попита тя през рамо.

— Не зная. Напоследък не съм чувал нищо за нея.

— Не си ли пишете?

— И двамата страдаме от хронично схващане на дясната ръка, а и не можем да пишем на машина.

Кармен се засмя.

— Както често се случва, а? Далеч от очите, далеч от сърцето. Впрочем така е най-разумно.

— Рядко можеш да чуеш по-мъдра мисъл. Да предам ли нещо на Кан?

Тя се замисли.

— За какво?

От градината изскочиха няколко кокошки, шумно пляскайки с крила. Кармен мигом се оживи.

— Господи, белите ми панталони! Току-що ги изгладих! — Тя отпъди с усилие птиците. — Къш, Патрик! Къш, Емилия! Ето, вече ме изцапах!

— Хубаво е, когато можем да назовем причината за нещастieto си по име, нали? — забелязах аз. — Тогава всичко е много по-просто.

Запътих се към своя форд, ала внезапно спрях. Какво казах? За секунда ми се стори, че някой ме прободe отзад. Извърнах се.

— Не е толкова страшно! — чух гласа на Кармен от градината. — Петното може да се изчисти.

Да, помислих си аз. Но дали всичко може да се изчисти?

Сбогувах се със Скот.

— Искане ми се да прибавя още една картина към моята рисунка е креда — рече той. — Обичам над дивана ми да виси нещо. Кой знае кога ще дойдете пак! Имате ли някаква подобна картина?

— Имам една рисунка с въглен. Много красива, също на Реноар.

— Добре. Тогава ще имам две картини на Реноар. Кой би могъл да предположи?

Извадих картината от куфара и му я подадох.

— Давам ви я с най-голямо удоволствие, Скот.

— Защо? Та аз не разбирам нищо от изкуство.

— Вие почитате живописата, а това дори е по-важно. Бъдете здрав, Скот! Имам чувството, че се познаваме от години.

Често бях усещал тази спонтанна сърдечност, която се оказваше по-жизнеспособна от моята европейска сдържаност. След няколко часа вече наричаш някого по име в знак на може би повърхностна, но все пак искрена дружба. Приятелството в Америка бе най-лесното и просто нещо на света, в Европа — най-бавното и трудното. Единият континент бе млад, другият — стар. Може би причината се криеше точно там. Живей така, сякаш се сбогуваш завинаги, помислих си аз.

Таненбаум получи друга епизодична роля. Беше много доволен и поиска да купи моя форд. Обясних му, че трябва да го върна на студиото.

— Като какъв ще играете в новия филм?

— Английски готвач на някакъв кораб, който бива торпилиран от немска подводница.

— Той загива ли? — попитах аз с надежда в гласа.

— Не. Моят герой е комичният образ, когото спасяват. След това започва да готви на немския екипаж.

— Отравя ли ги?

— Не. Приготвя им пудинг от сливи за Коледа. Всички се побратимяват в открито море и запяват английски и немски коледни песни. Освен това откриват, че двата химна — старият немски „Heil dir im Siegeranz“ и английският „God save the King“ — имат еднаква мелодия. Откриват го под малка коледна елхичка, украсена с електрически лампички, и решават никога повече да не воюват един срещу друг. Обикновените хора намират много общи неща помежду си.

— Виждам бъдещето ви в черни краски. Но може би вашата личност все пак ще превъзмогне опасностите.

Качих се във влак, обслужван от кондуктори-негри, с широки удобни легла от пореста гума и вградени самостоятелни тоалетни. Таненбаум и близначките ми махаха от перона. За първи път от доста години насам бях изплатил всичките си дългове, в джоба ми имаше пари и разрешително за пребиваване за още три месеца. Освен това ме очакваше тридневен пътване през Америка — до широкия прозорец, на петдесет крачки от вагон-ресторанта.

XXVIII

— Роберт! — възкликна Меликов. — Вече си мислех, че ще останеш в Холивуд.

— Изглежда, всички са мислили така.

Меликов кимна. Лицето му имаше землист цвят.

— Болен ли си? — попитах аз.

— Защо? — Той се засмя. — А, да, ти идваш от Калифорния. Сега ще ти се струва, че всички нюйоркчани току-що са излезли от болница. Защо се върна?

— Аз съм мазохист.

— Наташа също смяташе, че няма да се върнеш.

— А какво смяташе?

— Че киното ще те погуби.

Не продължих да разпитвам. Посрещането ми не беше весело. Старата съборетина изглеждаше още по-прашна и мизерна отпреди. В един момент аз самият недоумявах защо се бях върнал. Улиците бяха мръсни, валеше дъжд.

— Трябва да си купя палто — рекох аз.

— Пак ли ще живееш тук? — попита Меликов.

— Да. Сега мога да наема някоя по-голяма стая. Имаш ли свободна стая?

— Стаята на Раул се освободи. Той напусна окончателно след вчерашния грандиозен скандал. Не зная дали познаваш последния му приятел.

— Нямах ли друга стая?

— Да, на Лиза Теруел. Помина се преди седмица. Голяма доза сънотворни таблетки. Други свободни стаи няма, Роберт. Трябваше да ми пишеш. През зимата всички хотели са пълни.

— Не е толкова лесно да направиш избора си между един побъркан педераст и една кротка самоубийца. Е, добре, ще взема стаята на Лиза Теруел.

— Така си и помислих.

— Защо?

Меликов се разсмя.

— Не зная защо. През лятото сигурно би предпочел стаята на Раул.

— Мислиш, че сега се боя по-малко от смъртта ли?

Меликов пак се засмя.

— Не от смъртта, а от призраци. Кой в днешно време се бои от смъртта? Човешкият разум не може да осъзнае смъртта. Страхът от последния час — това е нещо друго. Е, Лиза имаше лека смърт. Когато я намерихме, изглеждаше с тридесет години по-млада.

— Колко годишна бе тя?

— Четиридесет и две. Ела, ще ти покажа стаята. По-чиста е от всички останали. Наложил се да я опушим със сярата. Освен това е слънчева. А през зимата изложението не е за пренебрегване. Дупката на Раул е мрачна.

Качихме се горе. Стаята беше на първия етаж. Човек можеше незабелязано да стигне до нея. Разопаковах куфара си. Сложих на различни места няколко раковини, които бях купил от един магазин в Лос Анджелос. Изгубили романтичния блясък на морските глъбини, тук те изглеждаха много самотни.

— Стаята е много по-уютна, когато не вали — забеляза Меликов.
— Ще пийнем ли водка за ободряване?

— Дори и това не ми се иска. Ще поспя няколко часа.

— И аз. Остаряваме. Миналата нощ бях дежурен. С идването на зимата ревматизмът взе да се обажда. До вечерта ще се оправя, Роберт.

Следобед отидох при Силвърс. Той ме посрещна по-любезно, отколкото очаквах.

— Е, успяхте ли да свършите нещо? — попита той.

— Продадох една рисунка с въглен. За пет хиляди долара. Малката картина на Реноар.

Силвърс кимна.

— Добре — каза той за моя изненада.

— Какво става с вас? — заинтересувах се аз. — Обикновено като продаваме някоя картина, ми заявяват, че едва ли не се разделяте с живота си.

— Това е така. Най-добре е да запазиш всичко за себе си. Но войната върви към своя край, Рос.

— Още не.

— Така е. Един месец по-рано или по-късно — няма никакво значение. С Германия е свършено. А това, че нацистите хвърлят в боя и последния ненацист, е понятно — те се борят за своя живот. Както е обяснимо и друго — че германският генерален щаб ще се бие до последния войник заради своята кариера. Въпреки това с Германия е свършено. След няколко месеца всичко ще приключи. Разбирате какво значи това.

— Да — отговорих аз след кратко мълчание.

— Това означава, че скоро пак ще можем да ходим в Европа — продължи Силвърс. — А Европа сега е бедна. Ще могат да се купуват картини на безценица, ако се плаща в долари. Сега ясно ли ви е?

— Да — отговорих аз, този път учудено.

— Ще бъде по-разумно да се купува не тук, а в Европа. Затова е целесъобразно да намалим нашите запаси. Трябва да внимаваме, в такива случаи се печели, но може и да се загуби.

— За това се досещам даже и аз.

— След Първата световна война положението беше подобно. Ала тогава не знаех нищо и допуснах много грешки. Не бива да ги повтарям. Тъй че, ако не сте сключили дадена сделка, защото не сте се споразумели за цената, трябва да отстъпите. Мотивирайте се с това, че клиентите, които плащат в брой, получават отстъпка. Казвайте, че искаме да купим някаква голяма колекция и ни трябва налични пари.

Изведнъж се развеселих. Чистата проба деловитост, непомрачена от празни приказки за морал, понякога ми влияеше благотворно, особено когато Силвърс хладнокръвно превръщаше световни катастрофи в дебит и кредит. Сякаш някакви храбри джуджета командуваха самия бог.

— Ще се наложи естествено да намалим и вашите комисионни.

Тъкмо това бях очаквал. То бе като последната най-необходима подправка към дадено ястие, нещо като чесъна към овнешкото рагу.

— Естествено — отвърнах весело аз.

Не се решавах да се обадя на Наташа и все го отлагах. През последните седмици нашата връзка се заключаваше в абстрактни, едва ли не въображаеми отношения. Всичко се ограничи с няколко поздравителни и обикновени картички, но даже и в тях се долавяше неискреност. Когато не бяхме заедно, просто нямаше какво да си кажем и тъй бе навярно и с двама ни. Не знаех какво ще стане, ако ѝ позвъня по телефона. Бях толкова несигурен, че дори не ѝ съобщих за пристигането си. Смятах да го направя, ала после се отказах. Седмиците и месеците в Холивуд се бяха изнизали като странен сън и бе започнало да ми се струва, че нашата връзка бе възникнала случайно и бе приключила безболезнено.

Отидох при Бети и се изплаших, когато я видях. Беше отслабнала с десетина килограма. Големите ѝ очи горяха на сбръчканото лице. Единствено от тях все още лъхаше живот. Спаружената кожа висеше, костите на скулите стърчаха, от което лицето ѝ изглеждаше огромно.

— Имате здрав вид, Бети.

— Много съм отслабнала, нали?

— Сега са на мода слабите жени.

— Бети ще надживее всички ни — каза Равик, който влезе от тъмната гостна.

— Но не и Рос — промълви Бети с призрачна усмивка. — Какъв цветущ вид има. Почернял и просто пращи от здраве.

— След две седмици от слънчевия загар няма да остане и следа, Бети. В Ню Йорк е зима.

— Аз също бих искала да ида в Калифорния — рече тя. — Сега, през зимата, климатът там трябва да се отразява добре на здравето. Но Калифорния е толкова далече от Европа!

Огледах се наоколо. Стори ми се, че от гънките на завесите се разнася миризма на смърт. Наистина тя не бе тъй силна, както вонята от купищата трупове в крематориумите. Там всичко бе по-иначе: кръвта беше вече съсирена и към сладникавата миризма, съпътстваща разложението, се примесваше и острият, слабо отровен дъх на останалия в белите дробове въздух. А тук миризмата бе топла, блудкава, но и сладникава; да се отървеш от нея бе възможно само за няколко минути, ако се отвореха прозорците и се напръскаше с лавандулова вода — след това тя отново се появяваше. Тази миризма ми беше добре позната. Смъртта не дебнеше вън под прозорците, а

беше проникнала в стаята — наистина се спотайваше все още из ъглите, но вече чакаше.

— Тук се мръква толкова рано — каза Бети. — И нощите са безкрайно дълги.

— Тогава не гасете лампата нощем — рече Равик. — Когато не работи, човек може и да не обръща внимание кога е ден и кога нощ.

— Така и правя. Боя се от тъмнината. В Берлин никога не съм изпитвала подобен страх.

— Било е отдавна, Бети. Човек се променя. Беше време, когато и аз се страхувах да се събудя на тъмно.

Тя впи в мен блестящите си огромни очи.

— Още ли се страхувате?

— Тук, в Ню Йорк — да. В Калифорния се боях по-малко.

— Защо? Какво правехте там? Сигурно не сте оставали нощем сам?

— Не, сам бях. Просто забравих за този страх, Бети.

— Така е най-добре — каза Равик.

Бети ми се закани е костеливия си пръст и се усмихна. В усмивката и имаше нещо злоецо, защото увисналата кожа се разтягаше, сякаш под нея се движеха невидими юмруци.

— Само като го погледнеш — възкликна тя и се взря в мен с трескавите си кръгли очи — и виждаш, че е щастлив.

— Кой ли би могъл да бъде щастлив днес, Бети — рекох аз.

— Аз открих — щастлив е този, който е здрав. Само че човек не го забелязва, докато не се разболее. И пак го забравя, щом оздравее. Само когато умираш, можеш да го осъзнаеш напълно.

Бети се изправи. Гърдите ѝ висяха като празни торби под широката шарена нощница от изкуствена коприна.

— Всичко останало е безсмислица — рече тя, задъхвайки се, е дрезгавия си глас.

— Не мога да повярвам, Бети — казах аз. — Та вие имате толкова хубави спомени. На колко хора сте помогнали. А имате и толкова приятели!

Бети се замисли за миг. След това ми направи знак да се приближа. Аз пристъпих неохотно, защото от нея се носеше мирис на ментови таблетки и смърт.

— Все ми е едно — прошепна тя. — Идва момент, в който всичко ти става безразлично. Повярвайте ми!

От сивата всекидневна се появи нюйоркската близначка.

— Днес Бети не е в настроение — каза Равик и стана. — Safard. С всекиго се случва. При мен понякога продължава със седмици. Довечера ще намина пак. Ще направим една безболезнена инжекция.

— Safard — измърмори Бети. — Лицемерие. Всеки път, когато произнасяме тази дума, ни се струва, че сме във Франция. Колко е ужасно дори да си го представиш! Изглежда, че човек може да бъде по-нешастен, отколкото си мисли. Не е ли така, Равик?

— Да, Бети. И с щастието е така. Тук не ви следи гестапо.

— Следи ме. Един.

Равик се усмихна.

— Той следи всички нас, но е много муден и често ни губи от погледа си.

Равик си тръгна. Близначката разпръсна няколко снимки върху одеялото на Бети.

— Оливаер Плац, Бети. Преди нацистите!

Болната изведнъж се оживи.

— Наистина ли? Откъде ги имаш? Очилата ми! Само като си помисля! И моята къща ли се вижда?

Близначката ѝ донесе очилата.

— Моята къща я няма тук — разочарова се Бети. — Снимката е правена от другата страна. Ето дома на доктор Шлезингер. Може да се прочете даже името му. Разбира се, че снимките са правени преди нацистите. Инак табелката нямаше да я има.

Сега беше най-подходящият момент да си тръгна.

— Довиждане, Бети — каза аз. — Трябва да си вървя.

— Няма ли да останете още малко?

— Пристигнах днес и още не съм разопаковал багажа си.

— Как е сестра ми? — попита близначката. — Остана сама в Холивуд. А аз веднага се върнах.

— Мисля, че е добре.

— Тя обича да послъгва — каза близначката. — Веднъж вече ми скрои този номер. Всичко беше лъжа. Наложих да заемем пари от Фрислендер, за да се върнем.

— Защо не поработите още като секретарка при Фрислендер, докато сестра ви изпрати пари за път?

— Има да чакам, докато цъфнат налъмите! А междуременно и на мен би могло да ми се усмихне щастието.

Бети следеше нашия разговор с нескрит страх.

— Ти няма да заминеш никъде, Лизи, нали? — проплака тя. — Аз не мога да остана сама! Какво ще правя тогава?

— Никъде няма да замина.

Близначката, която, както за първи път чух, се казваше Лизи, ме изпрати до коридора.

— Голямо тегло е с нея — прошепна тя. — Не умира и това си е. А пък отказва да постъпи в болница. И аз ще се разболея покрай нея. Равик иска да я изпрати в болница, но тя казва, че предпочита да умре, отколкото да иде там. Ала не умира.

Помислих дали да не отида при Кан. Не му носех радостна вест, а не исках и да го лъжа. Странно защо се опитвах да отложам телефонния разговор с Наташа. В Калифорния почти не бях мислил за този момент. Там имах чувството, че нашата връзка е такава, каквато бе изглеждала и на двамата ни в началото: безболезнена и лишена от всякаква сантименталност. Ето защо би трябвало да ми бъде много лесно да се обадя на Наташа и да изясня какви са отношенията ни сега. Никой от нас нямаше право да упреква другия, ние не бяхме обвързани с никакви задължения. И въпреки това решението ми да ѝ се обадя тегнеше като мрачен облак, облак, който все повече натезаваше. Струваше ми се, че съм загубил нещо невъзвратимо, че съм сторил нещо непоправимо заради собственото си безразсъдство и нехайство, нещо, което нямаше да се върне никога повече. Внуших си, че Наташа едва ли не е умряла, и с приближаването на вечерта смътният страх се усилваше. Съзнавах, че на тая необоснована мисъл ме бе навело посещениято у Бети, ала не можех да се избавя от нея.

Най-накрая набрах номера толкова решително, сякаш беше въпрос на живот или на смърт. Чух сигнала и вече знаех, че там няма никого. Започнах да звъня през десет минути. Опитвах се да си втълпя, че Наташа може би просто е излязла или е отишла на снимки. Но това не ме успокояваше, въпреки че, откакто бях превъзмогнал себе си и се

бях обадил, паническият ми страх бе започнал да изчезва. Мислех за Кан и Кармен, за Силвърс и неговото злополучно приключение, мислех за Бети и за това, че всичките ни гръмки фрази за щастие бледнеят пред думата „болест“. Помъчих се да си спомня за малката мексиканка в Холивуд, за това, че има безброй жени, много по-красиви от Наташа. Ала всичките тези мисли ми помагаха само за едно — да събера кураж за следващото обаждане. След това започнах старата игра — още две обаждания и край, но не издържах и позвъних още три-четири пъти.

И изведнъж чух нейния глас. Вече дори не вдигах слушалката до ухото си, а я държах на коленете си.

— Роберт — промълви тя. — Откъде се обаждаш?

— От Ню Йорк. Пристигнах днес.

Наташа помълча, след това попита:

— Това ли е всичко?

— Не, Наташа. Кога мога да те видя? Обаждах се вече двадесетина пъти и се отчаях. Телефонът ти звъни някак особено безнадеждно, когато не си в къщи.

Тя се засмя тихо.

— Току-що се прибрах.

— Хайде да вечеряме заедно — казах аз. — Мога да те заведа в „Павилиона“. Не казвай „не“. Можем да хапнем и сандвичи в някоя закусвалня. Както ти пожелаеш.

Със страх зачаках нейния отговор, боях се от дълги, досадни обяснения защо не сме се обаждали един на друг, от ненужни, но напълно понятни упреци, от целия гръм и трясък, който можеше да провали нашата среща.

— Добре — каза тя. — Ела да ме вземеш след един час.

— Боготворя те, Наташа! Това са най-прекрасните думи, които съм чувал, откакто заминах от Ню Йорк.

Почаках на телефона. В мига, в който произнесох тези думи, вече знаех какво ще отговори тя. Всеки удар би ме заварил незащитен. Но Наташа замълча. Чух тракването на телефонната слушалка. Наташа не реагира. Почувствавах облекчение и разочарование. В този миг може би предпочитах скандал с викове и оскърбления. Спокойствието ѝ ми се стори подозрително.

Намирах се в стаята на Лиза Теруел и се обличах. Вечер тук миришеше по-силно на сира и лизол. Помислих си дали да не сменя още веднъж стаята. В атмосферата, оставена от Раул, щеше да ми бъде по-леко да се подготвя за борбата, която навярно ми предстоеше. Сега се нуждаех от невъзмутимо спокойствие и то в никакъв случай не биваше да изглежда изкуствено, инак бях загубен. Раул с отвращението си към жените беше по-надеждна опора от Лиза, за която смятах, че е умряла от някакво разочарование. За миг през главата ми дори мина мисълта да спя преди срещата с някоя жена, за да не се разтреперя, щом видя Наташа. В Париж имах един познат; той винаги ходеше в публичен дом, преди да се срещне с жената, с която искаше да се раздели, но след това отново изгубваше ума си по нея. Тукатси отхвърлих тази мисъл, освен това не знаех нито един публичен дом в Ню Йорк.

— Да не отиваш на погребение? — попита ме Меликов. — Ще пийнеш ли една чаша водка?

— Даже и водка не ми се ще — отвърнах аз. — Работата е толкова сериозна. В същност не чак толкова. Просто не бива да допускам грешки. Как изглежда Наташа?

— По-добре от когато и да е! Жал ми е за теб, но е така.

— Ти ли си дежурен тази вечер?

— Цяла нощ, до седем часа сутринта.

— Слава богу! Adieu, Владимир, не можеш да си представиш що за идиот съм. Защо не ѝ се обаждах и не ѝ пишех по-често? А даже се гордеех е това!

Излязох в студената нощ, изпълнен със страх, надежда, добри намерения, разкаяние, лъжи и стратегически планове, облякъл новото си палто.

Припламна светлина, чух звука на асансьора.

— Наташа — казах бързо аз. — Дойдох тук изпълнен със смущение, разкаяние, надежда, лъжи и стратегически планове. Ала в мига, в който се появи на вратата, забравих всичко. Остана само едно: Не мога да разбера как съм могъл да се разделя с теб.

Прегърнах я и я целунах. Усетих, че се отдръпна, и я притиснах още по-силно. Тя се остави в ръцете ми, но в момента, в който я пуснах, се освободи от прегръдката и рече:

— Изглеждаш много смутен и отслабнал.

— Хранех се само с треволяци и диетични храни. Отвреме-навреме в неделя или в празник си позволявах по една голяма порция салата.

— А мен ме канеха на гала вечери в „Туенти уан“ и „Павилиона“. Напълняла ли съм?

— Бих искал да е тъй. Тогава щях да имам повече от теб. Ала за жалост не си.

Нарочно не обърнах внимание на изречението за гала вечерите, което очевидно бе насочено срещу мен. Аз наистина се смутих от шеметната радост и пламенност, от внезапния трепет, когато я притиснах в обятията си. Тя не обличаше почти нищо под роклята си и винаги, щом я докоснех, чувствувах гладкото ѝ, топло и възбуждащо тяло. Отдавна не бях мислил за това, но сега само тази мисъл ми се въртеше в главата.

— Не ти ли е студено? — попитах глупаво аз.

— Имам топло палто. Къде ще отидем?

Съзнателно не споменах „Туенти уан“ и „Павилиона“. Нямах желание да чуя още веднъж, че е била там всеки ден и вече не ѝ се ходи в тези заведения.

— Може би ще идем в „Бистрото“?

„Бистрото“ беше, малко френско ресторантче на Трето авеню. Там бе двойно по-евтино, отколкото другаде.

— „Бистрото“ не работи — каза Наташа. — Собственикът му го продаде и замина за Европа, за да присъствува на тържественото влизане на де Гол в Париж.

— Така ли? Успя ли да замине?

— Изглежда е заминал. Френските емигранти са обзети от треска да си заминават. Боят се, че ще закъснеят и ще ги сметнат за дезертьори. Да отидем в „Кок д’ор“. Той прилича на „Бистрото“.

— Добре. Надявам се, че собственикът му е все още там. Нали и той е французин.

Ресторантът беше уютен.

— Ако желаете вино, имаме превъзходно анжу розе — предложи собственикът.

— Добре.

Изгледах го със завист. Той беше емигрант от друг тип, не като нас. Той можеше да се върне. Неговата родина беше окупирана и щеше

да бъде освободена. А моята не.

— Почернял си — забеляза Наташа. — Какво прави там? Нищо или и това е много?

Тя знаеше, че съм работил при Холт, но нищо повече. Обясних ѝ с какво се бях занимавал, за да избегна поне за четвърт час ненужните въпроси.

— Трябва ли пак да се върнеш там? — попита тя.

— Не, Наташа.

— Ненавиждам зимата в Ню Йорк.

— Аз я ненавиждам навсякъде с изключение в Швейцария.

— Бил си там на планина?

— Не, в затвора, защото нямах документи. Но в затвора беше топло. Прекарах там няколко хубави седмици. Гледах снега, обаче не ме принуждаваха да го газя. Това е единственият отоплен затвор, в който съм бил.

Наташа изведнъж избухна в смях.

— Никога не съм сигурна дали лъжеш, или не.

— Само така може да се разказва за неща, които и досега считах за ужасна несправедливост. Всъщност това е много старомодно понятие. Няма несправедливости, а само малшанс.

— Вярваш ли в малшанса?

— Не, Наташа. Не, когато съм близо до теб.

— С много жени ли спа в Калифорния?

— С нито една.

— Разбира се, че не. Бедният Роберт!

Погледнах я. Мразех да ме нарича така. Разговорът потръпна в съвсем нежелана насока. Трябваше колкото може по-скоро да спя с нея. Всичко останало бяха празни приказки. Трябваше да се срещна с нея в хотела и веднага да я замъкна в стаята на Лиза Теруел. Тук беше опасно дори да се спомене за такова нещо. Ние преливахме от остроумие и любезност, които бяха като бомби със закъснител. Бях сигурен, че и тя чака да ѝ задам същия въпрос.

— Климатът в Холивуд не предразполага към подобни развлечения — казах аз. — Кара те да се чувствуваш изморен и безразличен.

— Затова ли ми се обаждаше толкова рядко? — попита тя.

— Не, не затова. Аз не мога да пиша писма. Животът ми се е подреждал винаги така, че никога не съм знаел на кого да пиша. Всички имахме временни адреси, които постоянно се сменяха. Винаги съм живял само с настоящето — миг за миг. Никога не съм имал бъдеще и не съм могъл да си го представя. Мислех, че и ти си такава.

— Откъде знаеш, че не съм?

Замълчах.

— Хората се срещат отново и всичко си е както преди — забелязах аз.

— Та нали ние самите искаме така.

Попадах все по-дълбоко в капана. Трябваше незабавно да се измъкна от него.

— Не — възразих. — Аз не искам.

Тя ме стрелна с бърз поглед.

— Не искаш ли? Нали току-що сам го каза.

— Това е друго. По-рано не съм го знаел. А сега зная.

— Кое е друго?

Това беше вече разпит. Не можех да събера мислите си, обърквах се. Сетих се за мъжа, който ходеше в публичен дом преди срещата с любимата си. Трябваше и аз да го направя, тогава много неща щяха да бъдат по-ясни. Бях забравил или никога не се бях замислял за чара на Наташа. В началото на нашата връзка бе било иначе и странно защо в Холивуд си спомнях най-често именно за това начало. Ала в мига, в който видях отново Наташа, моето чувство избликна с нова сила. Сега се стараех да не я гледам от страх да не се издам. При това даже не знаех какво бих могъл да издам. Просто ми се струваше, че ще ѝ остана завинаги подвластен, ако ме разгадае. Наташа далеч не беше използвала всичките си козове. Тя чакаше удобен момент да ми съобщи, че има връзка с друг или най-малкото че е спала с някого. Аз исках да предотвратя тия признания. Изведнъж почувствувах, че е свръх силите ми да ги изслушам, макар и да се бях въоръжил с контрадовод: щом някой признава нещо, значи не го е извършил.

— Всичко се е изменило, Наташа. Как да ти го обясня? Важните неща, които идват неочаквано, не могат да се обяснят толкова лесно. Щастлив съм, че сме пак заедно. Времето, в което бяхме разделени, изчезна като дим.

— Така ли мислиш?

— Да.

Тя се засмя.

— Така е по-удобно, нали? Сега трябва да се прибера. Капнала съм от умора. Подготвяме пролетната колекция.

— Зная. Ти винаги си с един сезон напред.

Пролет, помислих си аз. Какво ли ще ми се случи тогава? Погледнах собственика с черните мустаци. Дали в Париж ще го привлекат под отговорност за дезертъорство? А какво ще стане с мен? Нещо заплашително се затягаше като обръч край мен. Още малко — и щях да се задуша. Това, което бях чакал толкова време, внезапно ми се стори само като отсрочка преди екзекуция. Вдигнах очи към Наташа. В този миг тя слагаше с хладен и невъзмутим вид ръкавиците си. Видя ми се безкрайно далеч. Исках да кажа една дума, която да разсее всички недоразумения, но не ми идваше нищо на ум. Мълчаливо крачех до нея. Беше много студено, вятърът вдигаше снежни вихри. Намерих такси. По пътя не проронихме нито дума.

— Лека нощ, Роберт — рече тя.

— Лека нощ, Наташа.

Бях радостен, че тази нощ на смяна е Меликов. Имах нужда не от водка, а от някого, който да не ме разпитва за нищо, а просто да е до мен.

XXIX

Постоях известно време пред витрината на Лоуи. Масата от началото на XVII век беше все още там. Почувствувах умиление при вида на реставрираните ѝ крака. Около масата имаше няколко стари, но наново боядисани кресла, малки египетски статуетки от бронз, сред тях една сравнително хубава котка и една фигура на богинята Нейт^[1] — изящна, автентична и с добра патина.

Видях Лоуи старши, който тъкмо се измъкваше от избата. Той приличаше на Лазар, излизащ от гроба си сред скалите. Стори ми се остарял, но такова впечатление ми бяха направили всички познати, с които отново се срещнах — с изключение на Наташа. Тя не беше остаряла, просто се беше изменила. Бе станала по-независима и пожелана отпреди. Не исках да мисля за Наташа. Дори и самата мисъл за нея ми причиняваше болка, все едно че в миг на заслепение бях купил и подарил някому прекрасна статуетка от епохата Чжоу, считайки я за фалшификат.

Съзирайки ме до витрината, Лоуи се сепна. Той не ме позна веднага, очевидно великолепието на зимното ми палто и загарът променяха вида ми. Освен това сигурно имах същата кисела физиономия като него.

Разигра се бърза пантомима. Лоуи ми махна с ръка, аз му отвърнах. Той дотърча до вратата.

— Хайде влизайте, господин Рос, какво стоите на студа! Тук е топло.

Влязох вътре. Миришеше на вехтории, прах и лак.

— Напредваме, значи, я виж ти — каза Лоуи. — Работата върви добре, а? Били сте във Флорида? Моите поздравления!

Обясних му с какво се бях занимавал, без да споменавам за работата си при Холт. В същност нямаше какво да крия. Просто тази сутрин не ми се щеше да се впускам в ненужни подробности. Достатъчно си бях навредил с обясненията си с Наташа.

— А как върви вашата работа? — заинтересувах се аз.

Лоуи махна с двете си ръце.
— Свърши се — изрече глухо той.
— Кое?
— Той се ожени за християнката!
Погледнах го.
— Това все още нищо не значи — отвърнах аз, за да го успокоя.
— Днес е лесно да се разведеш.
— И аз мислех така! Но представете си — оная е католичка.
— И брат ви стана католик? — попитах аз.
— Още не, но може да стане. Тя го обработва ден и нощ.
— Откъде знаете?
— То се вижда. Той вече говори за религия. Онази му набива в главата, че ще бъде прокълнат да гори вечно в пъкъла, ако не стане католик. Неприятно, нали?
— Безспорно. Те по католически обичай ли се венчаха?
— Разбира се! Тя се наложи. Венчаха ги в църква и брат ми беше с фрак, взет назаем естествено, защото за какво му е на брат ми фрак, като има толкова къси крака.
— Какъв удар по рода Иудейски!
Лоуи ме прониза е остър поглед.
— Правилно! Вие не сте от нашата вяра и имате други схващания! Протестант ли сте?
— Просто атеист. А по рождение съм католик.
— Какво? Как е възможно?
— Отказах се от католическата църква, когато тя подписа конкордата с Хитлер. Безсмъртната ми душа не издържа.
За миг Лоуи се откъсна от своите мисли.
— Тук имате право — каза той спокойно. — Това и дяволът не може да го разбере. Църквата с нейната божа заповед „обичай ближния си както себе си“ и изведнъж — ръка за ръка с тези убийци. А конкордатът и досега ли е в сила?
— Доколкото зная, да. Не вярвам да са го отменили.
Лоуи се съвзе.
— А моят брат? — изсумтя той. — Третият в съюза!
— Е, господин Лоуи! Съвсем не е така! Вашият брат няма нищо общо с тая работа. Той е невинна жертва на любовта.

— Жертва ли? Вижте тук! — Лоуи посочи с театрален жест наоколо. — Само погледнете, господин Рос! Виждали ли сте някога подобни неща в нашия антикварен магазин?

— Кое по-точно?

— Кое ли? Тези фигури на светци! Епископи! Статуетките с Богородицата! Не ги ли забелязвате? По-рано няхахме нито един от тези брадати и изписани идоли! А сега не остана свободно място от тях.

Огледах се. По ъглите бяха закътани няколко хубави църковни статуетки.

— Защо сте ги наредили така, че почти не се виждат? Те са хубави. На две от тях са се запазили дори старата шарка и позлатата. Те са най-доброто, което имате сега в магазина, господин Лоуи! Защо хленчите? Изкуството си е изкуство!

— Но не и при тези обстоятелства.

— Господин Лоуи, изкуството е неизбродна област. Ако не съществуваше религиозното изкуство, три четвърти от евреите-антиквари щяха да се разорят. Трябва да проявявате по-голяма търпимост.

— Не мога. Дори и да печеля от тях, сърцето ми се къса. Моят непрокопан брат мъкне тук всичките тези вехтории. Предметите са хубави, не споря. Но така върви от зле на по-зле. Ако боите бяха нови, позлатата от бронзов прах, ако само един от краката на масата беше автентичен, а останалото — проядена от червеите дървесина, щеше да бъде по-добре. Тогавя можех с право да викам и да крещя! А сега съм принуден да си държа езика зад зъбите, докато вътрешно кипя. Не мога и да ям. Кълцаният пилешки чер дроб, този деликатес, сега предизвиква у мен само отвращение. Да не говорим за гъши бут със сос и грах! Топя се с всеки изминат ден! Най-ужасното е, че тая особа има и някакво понятие от търговия. Грубо ме прекъсва, когато оплаквам съдбата си като изгнаник край водите вавилонски, и ме нарича антихрист. Това според нея било нещо като антисемит. А смехът й! По цял ден така се кикоти, че всичките й осемдесет кила се тресат. Не се издържа! — Лоуи вдигна ръка. — Господин Рос, върнете се при нас! С вас ще ми бъде по-леко! Върнете се в нашия магазин, ще ви повиша и заплатата.

— Аз все още работя при Силвърс. Не става. Много ви благодаря.

На лицето му се изписа разочарование.

— Дори и ако започнем търговия с бронзови статуетки? Има и светци от бронз.

— Но много малко. Не мога, господин Лоуи. Сега съм независим човек и при Силвърс печеля доста добре.

— Разбира се! Той няма нашите разходи. Даже и да иде да пикае, пак ще е за сметка на данъците!

— Довиждане, господин Лоуи, никога няма да забравя, че вие пръв ми предложихте работа.

— Какво става с вас? Говорите, сякаш се каните да се сбогувате с мен. Да не заминавате за Европа?

— Как ви хрумна?

— Приказвате някак странно. Не правете това, господин Рос! Там нищо не се е променило, независимо дали печелят, или губят войната. Повярвайте на Раул Лоуи!

— Вие Раул ли се казвате?

— Да. Добрата ми майка обичаше да чете романи. Раул! Глупаво име, нали?

— Не. На мен ми харесва. Сам не зная защо. Навярно защото имам един познат, който също се казва Раул. Впрочем неговите проблеми са по-различни от вашите.

— Раул — измърмори Лоуи мрачно. — Може би заради това не съм се оженил досега. С такова име се чувствуваш някак неуверен.

— Не е късно да наваксате пропуснатото. Мъж като вас!

— Къде?

— Тук, в Ню Йорк. Нали тук има повече предани на вярата евреи, отколкото където и да е другаде.

Очите на Раул се оживиха.

— В същност идеята никак не е лоша! Никога не ми е идвало на ум. Но сега — с тоя брат-вероотстъпник... — Лоуи потъна в размисъл.

После внезапно се изхили.

— Смея се за пръв път от седмици насам — рече той. — Идеята е добра. Даже блестяща. Дори и да не го сторя. Все едно да подадеш тояга на невъоръжен човек. — Лоуи се обърна разпалено към мен. —

Мога ли да направя нещо за вас, господин Рос? Искате ли статуетката на някой светец на по-ниска цена? Да кажем — Себастиан Рейнски?

— Не. Колко струва котката?

— Котката ли? Тя е един от най-редките и прекрасни...

— Господин Лоуи — прекъснах го аз. — Нали съм ваш ученик.

Няма нужда от тези надуты приказки. Колко струва котката?

— Лично за вас или за продан?

За секунда се поколебах. Обзе ме един от пристъпите на суеверие: ако кажа истината, бог ще ме възнагради и Наташа ще ми се обади.

— За продан — отговорих аз.

— Bravo! Вие сте честен човек. Ако бяхте рекли, че е за вас, нямаше да ви повярвам. И така — петстотин долара. Кълна се, за толкова съм я купил.

— Триста и петдесет. Клиентът ми няма да даде повече.

Споразумяхме се за четиристотин двадесет и пет.

— Щом съм започнал да харча, поне докрай — казах аз. — Колко струва малката фигурка на Нейт? Шестдесет долара? Искам я за подарък.

— Сто и двадесет. И то само защото я вземате за подарък.

Получих я за деветдесет. Раул опакова изящната богиня.

Написах отгоре адреса на Наташа. Той обеща да я достави следобед лично. Котката взех със себе си. Познавах един човек в Холивуд, луд за такива животни. Можех да му я продам за шестстотин и петдесет долара. Тогава статуетката на Наташа щеше да ми излезе без пари и да ми останат долари за нова шапка, чифт зимни обувца и шал, за да я заслепя със своята елегантност и да я поканя в някой скъп ресторант.

Наташа се обади вечерта.

— Ти ли ми изпрати статуетката? — попита тя. — Как се казва богинята?

— Египтянка е, казва се Нейт и е на повече от две хиляди години.

— Почтена възраст! Носи ли щастие?

— Как да ти кажа, с египетските богини е малко сложно. Намразят ли някого, му носят само нещастие. Но тази прилича на теб и сигурно ще ти донесе щастие.

— Ще я нося навсякъде със себе си като талисман. Може да се сложи в чантата. Прекрасна е, трогната съм. Много ти благодаря, Роберт. Как се чувствуваш в Ню Йорк?

— Купувам си зимни дрехи. Казват, че се очаквали снежни бури.

— Да, понякога има виелици. Искаш ли утре да вечеряме заедно? Мога да те взема от хотела.

Мислех трескаво. Чудно наистина какъв рояк мисли може да ти премине светкавично през главата. Бях разочарован, че тя ще дойде едва утре.

— Това е чудесно, Наташа — казах аз. — След седем часа ще бъда в хотела. Ела, когато ти е удобно.

— Съжалявам, че днес нямам свободно време. Но не знаех, че ще се върнеш и си уговорих няколко срещи. Не е приятно вечер да си сам.

— Така е — потвърдих аз. — И аз получих покана. От хората, където се готви толкова вкусен гулаш. Мога и да не ида. Там винаги е пълно с гости, тъй че един повече или по-малко — това няма значение.

— Добре, Роберт. Ще дойда утре към осем.

Оставих слушалката и се замислих дали моето суеверие ми бе помогнало, или не. Реших, че ми бе донесло щастие, макар и да бях разочарован, че няма да видя Наташа тази вечер. Нощта лежеше пред мен като тъмна бездънна яма. Седмици наред бях живял без Наташа и почти не се бях замислял за това. А сега една единствена нощ ми се струваше безкрайна. Не времето беше между нас, а нощта. Тя беше като смъртта, която разделяше един ден от друг.

Не излъгах, госпожа Фрислендер наистина ме беше поканила. Реших да ида у тях. За първи път щях да се появя там като свободен човек, в блясъка на новия си костюм и зимното си палто, не като длъжник. Бях върнал парите на Фрислендер и даже се бях разплатил е адвокатата с кукувичката. Сега можех да ям гулаш, без да се чувствавам като беден роднина. За да си придам повече тежест, а и за да изразя благодарността си за заема, занесох на госпожа Фрислендер букет от тъмночервени гладиоли, които купих на по-ниска цена от италианеца на ъгъла, тъй като пъпките бяха вече доста разцъфнали.

— Разкажете ни за Холивуд — помоли госпожа Фрислендер.

Тъкмо това исках да избегна.

— Там човек се чувства така, сякаш на главата му са надянали прозрачна найлонова торба — казах аз. — Виждаш всичко, не

разбираш нищо, не вярваш на нищо, чуваш само приглушени шумове, живееш като в безвъздушно пространство и се събуждаш изведнъж остарял.

— Това ли е всичко?

— Почти.

Появи се близначката Лизи. Сетих се за Таненбаум и неговите съмнения.

— Как е Бети? — запитах аз. — По-добре ли е?

— Болките не са много силни. За тава се грижи Равик. Слага й инжекции. Сега Бети спи по цял ден. Събужда се само вечер, въпреки инжекциите. Тогава започва борбата за следващия ден.

— Има ли някой при нея?

— Равик. Той буквално ме изгони да изляза за малко. — Тя приглади пъстрата си рокля. — Не зная какво става с мен. Умът ми не може да го побере, че Бети умира, а тук плюскат гулаш. И вие ли приемате всичко така?

Тя се взря в мен с красивите си, малко празни очи, в които според Таненбаум се криеше вулканичен темперамент.

— Не — отговорих аз. — Това е напълно естествено. Смъртта е нещо неразгадаемо за човека и затова е безпредметно да се мисли за нея. Въпреки всичко трябва да хапнете нещо. У Бети има само диетични храни.

— Не мога.

— Може би малко гулаш по сегедски? Със зеле.

— Не мога. Преди обед помагах в кухнята, докато го сготвят.

— Тава е друго нещо. Тогава пийнете чашка ракия с кимион или една бира.

— Понякога ми иде да се обеса — рече Лизи. — Или да ида в манастир. А друг път изпитвам желание да чупя и да буйствувам. Сигурно съм луда, а?

— Това е нормално, Лизи. Вие сте здрава и напълно в ред. Имате ли си приятел?

— За какво ми е? За да родя някое извънбрачно дете? Тогава ще рухнат и последните ми надежди — рече отчаяно Лизи.

Без съмнение Таненбаум е направил правилен избор, помислих аз. А Везел сигурно го е излъгал и не е имал нищо общо нито с едната, нито с другата близначка.

В стаята влезе Фрислендер.

— А, ето го и нашия новоизлюпен капиталист! Опитайте ли от бадемовата торта, Лизи? Не? А трябва. Инак ще отслабнете много! — Той ощипа Лизи по задника. Това, изглежда, ѝ беше познато, защото дори не реагира. В същност ощипването не бе проява на страст, а по-скоро един вид бащинска проверка на работодателя, който иска да се увери, че там всичко е наред.

— Драги ми Рос — продължи Фрислендер, обръщайки се бащински към мен. — Ако имате желание да натрупате пари, скоро ще ви се удаде чудесен случай да ги вложите. След края на войната курсът на немските акции ще падне почти до нула и марката напълно ще се обезцени. Това ще бъде последната възможност да се включите в борсовите операции и да закупите ценни книжа. Германският народ няма да остане дълго време на дъното. Той ще се съвземе и ще се залови за работа. И отново ще се издигне. И знаете ли кой ще му помогне? Ние — американците. Сметката е много проста. Германия ни е необходима срещу Русия. Нашият съюз с Русия прилича на опитите на двама педераста да направят дете, а това е противоестественно. Научих го от едно високопоставено лице в правителството. Щом си разчистят сметките с нацистите, ние ще подкрепим Германия. — Той ме потупа по рамото. — Не разправяйте никому за това! Тук мирише на милиони, Рос! Казвам ви го, защото сте от малцината, които ми се издължиха.

Никого не съм насилвал да си връща дълга. Но знаете ли, това, че си емигрант, още не означава, че си ангел, нали?

— Благодаря за съвета, ала нямам достатъчно пари за такова начинание.

Фрислендер ме погледна благосклонно.

— Имате още време да спестите известен капитал. Чувам, че от вас е излязъл кадърен продавач. Ако някога пожелаете да откриете собствен магазин, елате при мен. Аз ще финансирам, вие ще продавате, а печалбата ще делим по равно.

— Това не е толкова просто. Нали ще трябва да купувам картините от други търговци. А те ще ми искат продажните цени.

Фрислендер се засмя.

— Още сте новак, Рос. Все пак опитайте — не забравяйте, че има и проценти. Иначе световният пазар отдавна би рухнал. Търговците

едни от други купуват и едни от други печелят. Обадете се, ако вземете някакво решение.

Той стана, аз също. За миг се изплаших, че пак така бащински и по навик може да ощипе и мен по задника, ала той само ме потупа по рамото и отмина.

Към мен се приближи, любезно усмихната и отрупана със злато, госпожа Фрислендер.

— Готвачката пита от кой гулаш предпочитате да вземете за в къщи — по сегедеки или обикновен.

Поисках да отговоря, че не желая нищо, но отказът ми нямаше да промени окаяното ми положение, а само щеше да обиди госпожа Фрислендер и нейната готвачка.

— Сегедски — казах аз. — Беше чудесен. Много съм ви благодарен.

— Аз трябва да ви благодаря — за цветята — рече с усмивка госпожа Фрислендер. — Мъжът ми — този борсов йога, както го наричат неговите приятели — никога не ми подарява цветя. Той се занимава е йогизъм. Когато е зает със самовгълбяване, не позволява никой да го безпокои — освен, разбира се, ако позвънят от борсата. Тя стои над всичко останало.

Фрислендер се сбогува е гостите.

— Трябва да проведе няколко телефонни разговора — каза той. — Не забравяйте моя съвет.

Погледнах борсовия йога.

— Изглежда, вътрешният ми глас се противи на вашето предложение — отвърнах аз.

— Защо? — В гърлото му нещо заклокочи, той едва се сдържаше да не се засмее. — Да не страдате от морално-етични скрупули? Но, драги Рос! Нима искате нацистите да сложат в джоба си огромни суми? Та парите просто ще се търкалят по улицата. Струва ми се, че се полагат по-скоро на нас, ограбените! Човек трябва да мисли логично и прагматично. Все някой ще прибере тези пари. Важното е да не са онези чудовища.

Той ме потупа за последен път по рамото, ощипа още веднъж бащински близначката Лизи и излезе да се самовгълбява или да води телефонни разговори.

Изпратих Лизи по ветровитите улици до дома ѝ, и бездруго трябваше да взема такси заради гулаша.

— Сигурно постоянно имате синини. Ръцете му са като клещи — подметнах аз. — Не ви ли досажда, когато пишете на машина?

— Никога. Щипе ме само пред други хора. Иска да се покаже. Той е импотентен.

Лизи, застанала между високите сгради, изглеждаше дребна, безпомощна и премръзнала.

— Ще се качите ли? — попита тя.

— Нищо няма да се получи, Лизи.

— Не, разбира се — отвърна печално тя.

— Аз съм болен — казах аз, без да зная защо, после добавих: — Холивуд.

— Не искам да спя с вас. Просто не ми се ще да се прибера сама в празната стая.

Платих на шофьора и се качих с нея. Лизи живееше в мрачна стаичка, сред няколко кукли и едно плюшено мече. На стената висяха снимки на киноартистки.

— Ще пийнете ли кафе? — попита тя.

— С удоволствие, Лизи.

Тя се оживи. Водата завря, пихме кафе, Лизи ми разказа някои случки от своя живот, които аз веднага забравих.

— Лека нощ, Лизи — казах аз и станах. — И не правете глупости. Вие сте много красива и бъдещето е пред вас.

На следващия ден заваля сняг. До вечерта улиците побеляха и небостъргачите заприличаха на огромни светещи пчелни кошери. Уличният шум се чуваше по-приглушено, а снегът продължаваше да трупа. Когато Наташа влезе, аз играех шах с Меликов. Косите и качулката ѝ бяха посипани със сняг.

— С ролс-ройса ли пристигна? — подхвърлих аз.

Тя замълча за миг, после отговори:

— Дойдох с такси. Това успокоява ли те?

— Напълно. Къде ще ходим? — попитах предпазливо и въпросът ми прозвуча глупаво.

— Където желаш.

Така не можеше да продължава. Отидох до входа на хотела.

— Вали на големи парцали — рекох аз. — Коженото ти палто ще се намокри, докато търсим такси. Ще трябва да почакаме в хотела, може би ще спре.

— Няма нужда да си търсиш повод да останем тук — сръза ме саркастично тя. — Но трябва да имаш поне нещо за ядене.

Изведнъж се сетих за гулаша от Фрислендерови. Бях забравил за него. Отношенията ни бяха толкова обтегнати, че и през ум не ми минаваше да мисля за ядене.

— Гулашът! — възкликнах аз. — Със зеле. Сигурен съм, че има и кисели краставички. Проблемът е решен. Ще вечеряме в къщи.

— Може ли? В леговището на гангстера? Няма ли да ни изхвърли оттук с полиция? Или ти държиш апартамент с хол и спалня?

— Не е необходимо. Стаята ми е такава, че никой няма да ни види на излизане. Почти самостоятелна. Ела!

Лиза Теруел имаше красиви абажури, които свършиха добра работа. Сега в стаята бе по-уютно вечер, отколкото през деня. Котката на Лоуи стоеше на масата. Готвачката на Фрислендерови бе сипала гулаша в емайлирана тенджерата, тъй че можех да го стопля. Имах електрически котлон, няколко чинии, ножове, вилици и лъжици. Извадих краставичките от тенджерата и взех хляб от шкафа.

— Всичко е готово — обявих аз и постлах масата с кърпа за лице. — Трябва само да почакаме, докато гулашът се стопли.

Наташа се облегна на стената до вратата.

— Подай ми палтото си — казах аз. — Тук не е много просторно, но затова пък имаме цяло легло.

— Така ли?

Бях решил да внимавам. Още не бях сигурен в себе си. Чувствувах се както първата вечер — достатъчно бе да я докосна и да усетя, че е почти гола под роклята си, и забравях за добрите си намерения. Не казах нищо. Наташа също мълчеше. Отдавна не бях спал с жена и разбрах, че човек е готов на всичко — на скандал, дори и на престъпление, когато частицата негова индивидуалност бъдеше изтласкана от едно второ, по-властно „аз“, което се състоеше само от ръце, пламнала плът и вдървяващ се, нарастващ член. Жадувах да проникна в нея, в горещия мрак, в оросените с кръв криле на белите й дробове, които щяха да ме обгърнат като криле на кукумявка, да стигна

до трепкащото ѝ сърце, по-навътре и по-нагоре, до очите, които бяха спокойни и не питаха, и се притваряха, по-дълбоко и по-дълбоко, и зад тях, докато от нашите „аз“ останеха само пулсиращата кръв и учестеното дишане, което сякаш вече не ни принадлежеше.

Лежахме на кревата изнемощели и внезапно обладани от сънен полуунес, сякаш в несвяст някаква. Съзнанието ни се връщаше и отново се потапяше в блаженство — тъй непосредно до всевишния, до онзи мимолетен миг, в който съществуваше само усещането за собственото „аз“, ала липсваше самото „аз“; до състоянието, напомнящо за неродения плод в майчината утроба, който вече се събуждаше за своя живот и бе вкопчен за последен път в животинското си съществуване, на границата на съзнателния живот, близо до небитието, към което се връщаме след сетния си дъх.

Чувствах Наташа до себе си, нейното дихание, косите, слабото повдигане на гърдите ѝ и туптенето на нейното сърце. Това все още не беше тя, а една жена без име, може би само нечие дихание, биещо сърце и нечия кожа. Съзнанието ми постепенно се възвръщаше, получаваше име и се превръщаше в дълбока нежност, в ленива, морна ръка, търсеца, нечие рамо, и в устни, които се опитват да изговорят безсмислени слова.

Бавно преоткривах себе си и другия до себе си, връщах се в състоянието на безмълвна немощ, когато не знаеш кое усещане е по-силно — мълчанието или безсъзнанието преди него — и в това състояние ми се стори, че подушвам лека миризма на изгоряло. За миг си помислих, че е халюцинация, но след това съзрях врящата емайлирана тенджерата на котлона.

— По дяволите, гулашът! — скочих аз.

Наташа полуотвори очи.

— Хвърли го през прозореца.

— Опазил ме бог! Мисля, че ще успеем да го спасим.

Изключих котлона и разбърках гулаша. После внимателно го изсипах в чиниите, а тенджерата с изгорелите остатъци сложих върху перваза на прозореца отвън.

— След минута миризмата ще изчезне — казах аз. — На гулаша нищо му няма.

— На гулаша нищо му няма — повтори Наташа, без да се помръдне. — И какво смяташ да правиш сега със спасения гулаш,

проклет еснаф? Искаш да стана от леглото ли?

— Просто искам да ти предложи цигара и чаша водка. Можеш и да не ги приемаш.

— Ще ги приема — отвърна Наташа след кратко мълчание. — Откъде имаш тия абажури? От Холивуд ли ги донесе?

— Бяха тук.

— Абажурите са били собственост на някоя жена. Мексикански са.

— Възможно е. Жената се казваше Лиза Теруел. Тя си замина.

— Една жена никога няма да замине и да остави такива красиви абажури — обясни с все още сънен глас Наташа.

— Понякога човек оставя и други, по-ценни неща, Наташа.

— Да. Ако го гони полицията. — Тя се изправи. — Не зная защо, но изведнъж страшно огладнях.

— Така си и мислех. Аз също.

— Странно! Не обичам, когато нещо предварително ти е известно.

Напълних чинията й.

— Знаеш ли, Роберт — рече Наташа, — когато ми каза, че ще ходиш при онова семейство с гулаша, отначало не ти повярвах. Ала ти действително си бил там.

— Старая се да лъжа колкото може по-малко. По-удобно е.

— Така е. Аз например никога не бих могла да твърдя, че не съм те мамила.

— Мамила! Каква удивителна дума!

— Защо?

— Защото допуска наличието на два лъжливи факта. Как ли е запазила значението си досега? Все едно че се намираш между две огледала.

— Нима?

— Разбира се. Получава се тъй, че и двете огледала лъжат. Кой в същност има право да употребява тази дума? Ако спиш е друг, мамиш себе си, а не мен.

Наташа спря да дъвче.

— И всичко е много просто, нали?

— Да. Ако е било наистина измама, тогава не би могла да ме измамиш сега. Първата лъжа автоматически изключва втората. Една

ключалка не може да се отвори с два ключа едновременно.

Наташа запрати по мен една краставица със залепнал по нея копър. Аз я улових.

— В тая страна копърът не се среща под път и над път — забелязах аз. — Не бива да се замеряме е него.

— Но не бива и да отваряш ключалки с него!

— Големи глупаци сме. Как смяташ?

— Не зная. Непременно ли всичко трябва да има име, екстерниран германецо!

Засмях се.

— Имам ужасното чувство, че те обичам, Наташа. А положихме толкова усилия, за да се предпазим.

— Така ли? — Изведнъж тя ме погледна някак странно. — Това нищо не променя, Роберт. Аз наистина ти изневерих.

— И това нищо не променя, Наташа — отвърнах аз. — Боя се, че те обичам въпреки всичко. А и каква връзка има между едното и другото? То е като вятъра и вълните — те зависят един от друг, но всеки си остава самостоятелен.

— Не те разбирам.

— Аз също. Ала нима трябва винаги да разбираме всичко, неекстернирана гражданко на много страни?

Аз все пак не повярвах на думите ѝ. Дори и да съдържаха капка истина, в този миг това ми беше безразлично. Тя бе пак тук, до мен, а всичко останало имаше значение само за хора с осигурено бъдеще.

[1] Богиня воин, изобразявана в изкуството с коренната на Долен Египет, държаща лък и стрели. Гърците я отъждествявали с Атина. — Б.пр. ↑

XXX

Египетската котка продадох на един холандец. В деня, в който получих чека, поканих Кан в ресторант „Буазен“.

— Нима имате толкова пари? — попита той.

— Просто се опитвам да следвам античните образци — отвърнах аз. — В древността хората са изливали на земята малко вино, преди да пият от него, принасяйки дар на боговете. Поради същата причина и аз ходя в скъпи ресторанти. И тъй като вече споменахме за вино — ще изпием бутилка „Шевал блан“. Във „Буазен“ все още се намира от него. Съгласен ли сте?

— Разбира се. А последната глътка ще излеем на чиниите си, за да не разгневим боговете.

Ресторантът беше пълен. Във война заведенията често са претъпкани с посетители. Всеки иска да вземе нещо от живота, дори и когато е извън опасност. Парите се харчат по-лесно, сякаш в мирно време бъдещето на всички хора е осигурено.

Кан поклати глава.

— Днес не съм на себе си, Рос. Получих писмо от Кармен. Най-после! Смята, че е по-добре да се разделим. Като приятели. Не сме се разбирали. Забранява ми да ѝ пиша. Има ли си някого там?

— Погледнах го озадачено. Изглежда, тази история го бе засегнала дълбоко.

— Не забелязах нищо такова — отговорих аз. — Тя живее доста скромно със своята хазайка в Уестууд, сред кокошки и кучета. Видях я няколко пъти. Беше доволна от живота си, нищо не можах да направя. Не мисля, че си има приятел.

— Как бихте постъпили вие? Щяхте ли да заминете за Калифорния? Щяхте ли да я върнете? А тя би ли се съгласила да замине оттам?

— Не вярвам.

— И аз. Какво да направя?

— Да чакате. И да не ѝ пишете. Може би ще се върне сама.

— Смятате ли?

— Не — казах аз. — Толкова ли държите на нея?

Той помълча известно време.

— Не би трябвало. Отначало не държах на нея, беше само леко увлечение, но изведнъж всичко се промени. Знаете ли защо?

— Защото иска да се разделите. За какво иначе?

На лицето му се появи меланхолична усмивка.

— Просто, нали? И въпреки това не сме в състояние да го разберем, когато се случи.

Спомних си за Наташа. Нима не ми се бе случило същото е нея? А не продължаваше ли и в момента? Отхвърлих натрапчивата мисъл, чудех се какво да кажа на Кан. Цялата тая история никак не му подходеше. Нито Кармен, нито създалата се ситуация, нито неговата меланхолия. Всичко беше смешно, несвойствено за него и затова криеше опасност. Ако същото се бе случило с някой надарен с фантазия поет, щеше да изглежда смешно, ала понятно. А за Кан бе непонятно. Изглежда, в началото бе подирил спасение в едно същество, което с контраста между трагичната си красота и флегматична душа бе представлявало една забавна интелектуална игра за него. Фактът, че изведнъж бе започнал да възприема станалото като нещо сериозно, беше съдбоносен знак за собственото му крушение.

Кан вдигна чашата си.

— Колко малко можем да кажем за жените, когато сме щастливи, нали? И колко много, когато не е тъй.

— Прав сте. Мислите ли, че ще бъдете щастлив с Кармен?

— Смятате, че не си подходяме? Правилно. Ала хората, които са родени един за друг, по-лесно могат да се разделят. Също като тенджерата и похлупака, направени по мярка — те се отделят без трудност. Но ако капакът не отговаря на тенджерата и трябва да се набие с чук в нея, то при опит да ги отделиш много лесно нещо може да се счупи.

— Думи, думи — казах аз. — Колко са относителни. Една мъдрост винаги може да се изтълкува и така, и иначе.

Кан се овладя.

— Както и всичко в живота. Да забравим за Кармен. Изглежда, просто съм преуморен. Краят на войната приближава, Роберт.

— Затова ли сте изморен?

— Не. Но как ще бъде занапред? Замисляли ли сте се какво ще правите в бъдеще?

— Та кой ли би могъл да знае? Трудно ми е да си представя, че войната може да свърши. И с какво ще се занимавам след нея.

— Тук ли смятате да останете?

— Днес не ми се говори за това.

— Виждате ли? А мен постоянно ме измъчва тая мисъл. След войната емигрантите ще изтрезнеят. Последната им опора беше извършената спрямо тях несправедливост. И изведнъж тази опора вече няма да я има. Те ще могат да се върнат. За какво? Къде? И кому са нужни? Не, връщане назад няма.

— Мнозина ще останат тук.

Кан махна с ръка в знак на несъгласие.

— Имам пред вид чувствителните, а не търгащите.

— А аз имам пред вид всички — възразих аз. — И търгащите.

Кан се усмихна.

— Наздраве, Роберт. Днес приказвам само глупости. Хубаво е, че сте тук. Радиоапаратите са добри оратори, ала лоши слушатели. Можете ли да допуснете, че ще завърши дните си като търговски представител на фирма за радиоапарати?

— Защо не? — казах аз. — Но защо като представител? Станете собственик на фабриката.

Той ме измери с поглед.

— Мислите ли, че е възможно?

— В същност не съм сигурен.

— Ето, виждате ли.

Кан се засмя.

— Виното свърши — забелязах аз. — Забравихме да принесем последната капка в дар на боговете. Може би там се крие причината за никому ненужната меланхолия. Какво ще кажете за порция сладолед? Нали много го обичате!

Той поклати глава.

— Всичко е измама, Роберт. Илюзия за лек живот. Самоизмама. Отказах се да се преструвам пред себе си на шут, гастроном и мошеник. Скоро ще стана просто стар еврейин.

— Стар? На тридесет и пет години?

— Евреите са винаги стари. Те са стари по рождение. Всеки от тях е белязан е печата на двехилядолетни гонения — от деня на рождението си.

— Искате ли да вземем една бутилка водка и да я изпием в приказки за живота?

— Уви, евреите не са пияници. По-добре да се прибера в своята стая над магазина, а утре ще се присмивам сам на себе си. Лека нощ, Роберт.

— Ще ви изпратя — казах аз, разтревожен не на шега.

След приятната топлина в ресторанта навън ни посрещна пронизващ студ. В тая ветровита нощ дрогериите и закусвалните се вираха в нас с безжалостните си неоновичи очи.

— В някои ситуации героичната самота изглежда нелепа — казах аз. — Вашата студена стаичка...

— Там е даже прекалено топло — прекъсна ме Кан. — Както навсякъде в Ню Йорк.

— Ню Йорк е топъл и студен — както тази проклета неонична светлина, особено когато се скиташ сам из улиците и зъбите ти тракат от студ. Защо не дойдете в плюшеното фоайе на хотел „Рубън“? Сред хомосексуалисти, сутеньори, самоубийци и лунатици човек се чувствува по-сигурно от където и да е другаде. Бъдете разумен и елате с мен.

— Утре — рече Кан. — Днес имам среща.

— Глупости.

— Истина е. С Лизи Колер. Сега вярвате ли ми?

С едната от близначките, помислих аз. Защо не? Странно, струваше ми се, че тя е още по-неподходяща от Кармен. Лизи беше красива, къщовница, имаше нужда от ласки, както заблудила се котка, и бе много по-умна от Кармен, ала внезапно, в тая леденостудена нощ ме осени мисълта защо Кан не може без Кармен — със своята абсолютна безсмисленост връзката с нея сякаш изключваше безсмислеността на емигрантското съществуване.

Кан плъзна поглед по улицата, изпълнена с червените стопове на колите, които като разхвърляни въглици напразно се опитваха да стоплят мрака.

— Тази призрачна война с невидими ранени и невидими убити, с беззвучни бомби и неми гробища от другата страна на земята се

приближава към своя завършек. Какво ще остане в крайна сметка? Сенки, сенки... Самите ние сме само сенки.

Стигнахме до магазина за радиоприемници. Апаратите блестяха на лунната светлина като войници-автомати от някаква бъдеща война. Вдигнах глава. Прозорецът на Кан светеше.

— Не се оглеждайте като разтревожена квачка — каза той. — Виждате, че съм оставил лампата да гори. Не мога да влизам в тъмна стая.

Сетих се за близначката, която също изпитваше страх от стаята си. Може би наистина бе горе и решише косите си. Но аз знаех, че не е така, и тава само усили у мен усещането за пълна безнадеждност.

— Нима в Ню Йорк ще стане още по-студено? — попитах аз.

— Много по-студено — отговори Кан.

Наташа носеше обеци с големи рубини, огърлица от рубини и диаманти и великолепен пръстен.

— Пръстенът е четиридесет и два карата — ми прошепна фотографът Хорст. — В същност ни трябваше голям звездообразен рубин, но такива не могат да се намерят. Няма ги дори при „Ван Клеef и Арпълс“. Искаме да заснемем и ръцете ѝ. Цветно. А рубинът може да се ретушира допълнително и да се направи дори по-красив, отколкото е в действителност — добави той със задоволство. — В днешно време всичко е чист монтаж.

— Така ли? — попитах аз и погледнах към Наташа. Озарена от сиянието на рубините, облечена в бяла сатенена рокля, тя седеше спокойно под ярката светлина на прожекторите. Нищо не напомняше за онази Наташа, която бе лежала предната нощ до мен и извита като лък, бе крещяла дрезгаво: „Още, още! Разкъсай ме на парчета! Още...“

— Разбира се — продължи Хорст. — Жените, както и политиците, все по-често прибегват към монтажа. Фалшиви бюстове, гумени подплънки за задниците, грим, изкуствени мигли, перуки, изкуствени зъби — всичко това е измама. Като прибавим и мекото нагласяне на фокус, неконтрастните лещи, умелите светлинни ефекти — и годините се стопяват като захар в кафе. Voilà. А политиците? Болшинството от тях почти не могат да четат и пишат. За тази цел си имат дребни, умни евреи, които им пишат речите, референти, които им

подхвърлят по някоя и друга духовитост, автори за книгите си, съветници зад гърба, артисти, които ги учат на добри маниери, и понякога грамофони, говорещи вместо тях. — Хорст се изправи и с един скок се върна при апарата си. — Така е добре, Наташа. Задръж за миг!

Наташа слезе от подиума и от светлия си ореол и се превърна от кралица в окичена с бляскави бижута съпруга на търговец на оръжие.

— Ей-сега ще се преоблека — каза тя. — Остана ли нещо от гулаша?

Поклатих глава.

— Ядохме три дни от него. Вчера вечерта изстъргахме и последните остатъци от тенджерата. Трябва ли да вземеш накити със себе си?

— Не. Русият младеж отсреща е от „Ван Клееф“. Той ще ги занесе във фирмата.

— Добре. В такъв случай можем да идем където пожелаем.

— Трябва да ми направят още една снимка. С пролетен костюм. Господи, колко съм гладна!

Бръкнах в джоба си. Нейните внезапни пристъпи на глад ми бяха познати. Наташа страдаше от болест, обратна на диабета, с ужасното име „хипогликемия“. При тази болест съдържанието на захар в кръвта намаляваше по-рязко от нормалното, в резултат на което Наташа внезапно можеше да изпита остър глад. Когато живеехме на Петдесет и седма улица, често се събуждах с предчувствието, че в апартамента са се вмъкнали крадци, и я заварвах пред хладилника: гола, чародейно озарена от лампичката на хладилника, тя дъвчеше в захлас студен котлет, с парче сирене в другата си ръка.

Извадих от джоба си пакетче, увито в пергамент.

— Ето ти малко тартар-бифтек — казах аз. — Колкото да ти залъже глада.

— С лук ли?

— С лук и чер хляб.

— Ти си ангел! — възкликна Наташа, премести малко огърлицата си да не ѝ пречи и се зае с бифтека. Бях свикнал да нося такива пакетчета винаги със себе си, когато ходехме на места, където за няколко часа — особено в обичайното време за хранене — не можеше да се намери нищо за ядене, например на кино или театър. Те

ми спестяваха доста неприятности. Щом я обземеше пристъп на остър глад и нямаше под ръка поне залък хляб, Наташа ставаше много раздражителна. Тя не бе в състояние да се овладее, това беше като пристъп на лудост. Просто усещаше глада по-силно от другите хора, сякаш през целия ден бе постила. Най-често в джоба на самото си носех и малко шишенце, побиращо две големи глътки водка. С хапка тартар-бифтек се получаваше почти царски пир, макар че водката естествено не беше студена. Този урок по предвидливост ми преподаде човекът, от когото бях получил паспорта. „Телесният комфорт е по-важен от душевния — ми беше пояснил той. — Достатъчно е малко старание и човекът до теб е вече щастлив.“

Чаках да видя как Наташа отново ще изпревари годишните времена с един сезон. В ателието почти не се виждаха кожени палта, а само няколко жакета от астраган, които вече се опаковаха от стажантите. При Хорст беше май. Вълнени костюми в светли тонове: кобалтово синьо, цветът на водата в Нил, царевично жълто, пясъчен цвят и разни други примамливи имена. Май, мислех аз. През май войната трябва да свърши. А после? — беше попитал Кан. А после? — питах се аз и гледах Наташа, която излезе иззад паравана, облечена в къс костюм — тайор с развяващ се шифонов шал, слаба и пристъпваща някак неуверено, сякаш краката ѝ бяха прекалено дълги. Къде ли ще бъде през май? Времето отново се разпиля, като че ли бях изпуснал кесия с домати, и пред очите ми пак се завъртя абсурдният калейдоскоп. „Ние сме непригодни за нормален живот! — бе казал Кан. — Можете ли да си представите мен като агент на фирма за радиоапарати, със семейство, което гласува за демократите, заделящ пари за черни дни и мечтаещ да стане църковен настоятел на своята епархия? Ние не сме годни за нищо, а и мнозина от нас пострадаха от съдбата, сякаш станаха жертва на експлозия. Една част се отърва с леки рани, други даже извлякоха облаги, трети се превърнаха в инвалиди, а ранените, за които най-вече става въпрос, няма никога да могат да стъпят на краката си и в края на краищата ще загинат.“ Май четиридесет и пета година! А може би юни или юли! Времето, което през всичките тези години се бе влачило тъй мъчително, като че ли изведнъж полетя с бясна скорост.

Взирах се в Наташа, която стоеше върху подиума, окъпана цялата в светлина — леко приведена напред, обърната в профил към

мен, навярно леко понамирисваща на лук, тя беше като фигура на богиня върху носа на невидим кораб, който се носеше в морето от светлина в надпревара с времето.

Внезапно всички прожектори угаснаха. Разсеяната и слаба светлина на обикновените лампи в ателието едва си пробиваше път през измамливата мъгла.

— Край! — извика Хорст. — Прибираме! Стига за днес!

Наташа се приближи до мен, съпроводена от шумоленето на разпръснатата по пода копринена хартия и картонени кутии. Беше с наетото от фирмата кожено палто и рубинените обеци.

— Не можех иначе — рече тя. — Задържах ги за тази вечер. Утре ще ги върна. Често съм го правила. Русият младеж знае. Прекрасни са.

— А ако ги изгубиш?

Наташа ме изгледа така, сякаш си бях позволил някаква цинична забележка.

— Всичко е застраховано — отвърна тя. — „Ван Клееф и Арпълс“ са застраховали всички вещи, които ни заемат.

— Чудесно — побързах да кажа аз, за да не ме упрекне в еснафщина, както често в подобни случаи. — Това решава въпроса за тази вечер. Ще вечеряме в „Павилиона“.

— Но само нещо леко, Роберт! Нали вече ядох тартар-бифтек.

— Ще си поръчаме вечеря, достойна за мошеници и фалшификатори — каквато не са сънували даже и царете на еснафския свят!

Запътихме се към вратата.

— Господи! — възкликна Наташа. — Ролсът ме чака, съвсем го забравих.

Спрях като закован.

— И Фрейзър ли е там? — попитах недоверчиво.

— Не, разбира се. Той замина днес. Каза ми, че ще изпрати колата, защото мислеше, че ще свършим късно. А аз забравих.

— Отпрати го.

— Но, Роберт, той така или иначе е вече тук. Нали и преди се возехме често в колата. Няма нищо лошо в това!

— В мен закипя еснафската ми кръв — отвърнах аз. — Преди беше друго. Сега те обичам, станах дребен капиталист и съм в състояние да платя едно такси.

— А на мошениците и фалшификаторите не подхожда ли повече ролс-ройс?

— Идеята е много примамлива и не мога да реша веднага. И все пак да вземем такси, за да не се разкайваме после. Вечерта е приятна, сякаш подрънкват ледени звънчета. Кажи на шофьора, че искаме да се разходим в гората или просто да повървим пеш.

— Както желаяш — рече колебливо тя и направи една крачка.

— Стой! — извиках аз. — Размислих. Прости ми, Наташа. Онова, което ти доставя удоволствие, е по-важно от пропития със солната киселина на ревността морал. Да тръгваме!

Наташа седеше до мен като някаква чудновата птица.

— Не свалих грима си — поясни тя. — Щеше да ми отнеме много време, пък и щях да умра от глад. Освен това в студиото човек не може да се разгримира спокойно. Размазваш всичко, след това го избърсваш с колдкрем и изглеждаш като проскубана кокошка.

— Не изглеждаш като проскубана кокошка — възразих аз, — а като гладна райска птица, долетяла тук незнайно откъде. Или като нагиздена за жертвоприношение девойка от неизвестно племе в Тимбукту или Хаити. Една жена колкото повече променя външността си, толкова по-добре. Аз съм старомоден поклонник на жената и гледам на нея като на някакво екзотично същество, появило се при нас от джунглата и девствените лесове. И съм враг на жената, равноправна другарка или търговски партньор.

— Значи си варварин!

— По-скоро безнадежден романтик.

— А аз? Изглеждам ли достатъчно варварски? Изкуствени мигли, театрален грим, чужди скъпоценности, нова прическа и наето за една вечер палто — това достатъчно ли е за твоята фалшификаторска същност?

Засмях се. Тя не знаеше, че живея под чуждо име и с чужд паспорт и смяташе всичко за шега.

— Хорст ми изнесе цяла лекция, която разшири моя кръгзор. За жените и политиците. Оказва се, че имало даже изкуствени бюстове, зъби, коси и задници.

— И при политиците ли?

— Политиците използват дори фалшиви убеждения. Фалшиви бюстове, на които се проливат крокодилски сълзи. И това далеч не е

всичко. Почакай, докато дойде денят да се разплащаме с фалшиви пари!

— Нима не го вършим постоянно?

Улових ръката ѝ.

— Може би. Но търговските хитрини трябва винаги да се ценят високо. В древността лъжата не е била считана за порок, а е била отъждествявана с ума. Спомни си за хитреца Одисей. Колко е хубаво да седя с теб тук, под многобройните светлини, в обкръжението на келнери с плоски ходила и да те наблюдавам как поглъщаш този стек. Обожавам те, Наташа, заради много неща. Едно от тях е, че се храниш с апетит във века, когато диетата е най-важното нещо на този огромен сит остров, намиращ се между двата океана и гладуващия свят. Жените тук изпитват страх дори от листо салата, хранят се като зайците, докато в същото време цели континенти гладуват. А ти имаш смелостта да се нахвърлиш с остър нож върху този порядъчно голям „шатобриян“. Удоволствие е да те гледам как се храниш. А с другите жени човек напразно плаща куп пари — те само разчоплят яденето с вилицата и оставят всичко в чинията си. Просто ти иде да ги удушиш от яд в някоя тъмна алея. А ти...

— Кои други жени? — прекъсна ме Наташа.

— Няма значение кои. Огледай се наоколо! Този прекрасен ресторант е пълен с такива. Те ядат салата, пият кафе и правят сцени на мъжете си само защото просто обезумяват от глад. Това е единственото изстъпление, на което са способни. В леглото са толкова студени, сякаш сърцата им са от лед. Докато ти...

Тя се засмя.

— Престани!

— Нямах намерение да се впускам в подробности, Наташа. Просто исках да възпея твоя отличен апетит.

— Зная, Роберт. И съм поласкана. Но прекрасно зная и още нещо — ти обичаш да съчиняваш оди и химни, когато мислиш за друго.

— Какво? — изненадах се аз.

— Да — рече тя. — Ах ти, фалшификатор, двуличник и измамник такъв! Аз не те питам какво ти тежи и какво искаш да забравиш, но го зная. — Наташа нежно ме погали по ръката. — Живеем в безумно време, нали? За да оцелеем, сме принудени да преувеличаваме или подценяваме някои неща. Не е ли тъй?

— Може би — отвърнах предпазливо аз. — Но на нас дори не ни се налага да вършим всичко това сами, проклетото време го прави заради нас.

Тя се засмя.

— Не мислиш ли, че го вършим, за да запазим у себе си макар и една частица индивидуалност, която времето иначе би заличило?

— Ти ме плашиш! Докъде стигнахме в разговора! Ти изведнъж се превърна в сфинкс или говорещ папагал от бреговете на Амазонка. Като прибавим искрящите ти накити и изрисуваното ти като на индиански воин лице, ми приличаш на делфийски оракул в девствените гори на Суматра. О, Наташа!

— О, Роберт! Ти, любителю на многословието! Не ти вярвам, обаче ми е приятно да те слушам. Не знаеш ли колко безполезна са тези фрази? Жените обичат безпомощни мъже. Това е тяхната съкровена тайна.

— Капан, с който правят мъжете безпомощни.

Тя замълча. Странно, колко чужда ми се струваше с този грим, макар да знаех, че тъкмо той я променя. Най-лесно е да те излъжат и най-лесно — да повярваш, помислих аз, погледнах я и в миг пожелах да бъдем сами.

— Аз съм многословен, понеже не разбирам от жени — казах в заключение аз. — Ала с тебе съм щастлив. Може да крия нещо и сред цялата тая нищета, от която не мога да избягам, въпреки че чувам само нейното призрачно ехо, да искам да запазя само няколко трохички щастие за себе си, единствено за себе си. Та аз не отнемам нищо от никого, не стрелям по никого и не крада от никого. Всичко това може да е тъй, Наташа, но все пак чувствата ми нямат нищо общо с действителността, защото не са неин плод, а са един отделен свят; както скъпоценните камъни на твоите уши са изгубили всякаква връзка е недрата на черната и тежка земя, която ги е създала. Те просто съществуват и аз съм щастлив с теб. Обяснението беше прекалено дълго, ала трябва да ми простиш, тъй като все пак съм журналист, макар и бивш, човек на фразите, който дори е припечелвал от тях. Това не се забравя много лесно.

— А няма сега си друг?

— Изгубих дар слово. Английски знам точно толкова, че да мога да разговарям, френски — дотолкова, че да мога да пиша, от немските

вестници съм прокуден. Нищо чудно, че фантазията ми избуява като бурен и разцъфва с романтични цветове. При обикновени условия не бих станал такъв анахроничен псевдоромантик.

— Така ли мислиш?

— Не съвсем. И все пак има нещо вярно в това.

— Псевдоромантици няма, Роберт — промълви Наташа.

— Има. В политиката. И те причиняват чудовищни злини. Един такъв сега седи в бункера си край Берлин.

Изпратих Наташа до дома ѝ. За щастие ролс-ройса го нямаше, тя го беше освободила. Не бих се изненадал, ако беше задържала колата.

— Не се ли учудваш, че ролсът не е тук? — попита тя.

— Не — отговорих аз.

— Очакваше да го видиш, нали?

— Също не.

— А какво очакваше?

— Че ще дойдеш с мен в хотел „Рубън“.

Стояхме във входа на къщата, в която живееше Наташа. Беше тъмно и студено.

— Жалко, че вече не разполагаме с апартамента, нали?

— Да — отвърнах аз и се загледах в чуждото лице с изкуствени мигли.

— Ела с мен горе — прошепна тя. — Но ще трябва да се любим мълчаливо.

— Не — отказах аз. — Ела с мен в хотела. Там няма да е необходимо да пазим тишина.

— Защо не ме заведе в хотела направо от „Павилиона“?

— Не зная.

— Не ме ли искаше?

— Не зная. И да, и не.

— Защо?

— Може би защото беше толкова чужда. Не зная. А сега те искам именно защото си чужда.

— Само затова ли?

— Не.

— Потърси такси. Аз ще те чакам тук.

Забързах към ъгъла на улицата. Беше много студено. Мисълта, че Наташа ме чака в тъмния вход, ме вълнуваше. Усещах, че всяка фибра

в гърдите ми трепери. Дотичах до следващия ъгъл, намерих такси и се върнах с него пред къщата. Наташа бързо излезе от входа. Не си казахме нито дума. Почувствувах, че и тя трепери. Уловихме се за ръце и ги притиснахме силно една в друга, но те продължаваха да треперят. Слязохме от таксито, залитайки. Не ни видя никой. Сякаш за първи път бяхме заедно.

XXXI

Бети Щайн умря през януари. Последното настъпление на немските войски я довърши. Тя следеше жадно напредването на съюзниците, стаята ѝ беше пълна с вестници. Ала когато започна неочакваното немско контранастъпление, отчаяното ѝ мъжество я напусна. Даже и провалът на офанзивата не я ободри. Бети изпадна в някакво особено състояние, струваше ѝ се, че сега войната ще се проточи още няколко години. Нейната голяма надежда, че немският народ ще се освободи от нацистите, рухна.

— Те ще защитават всеки град — уморено обясняваше тя. — Това ще продължи години. Немците и нацистите са едно. Няма да ги оставят в беда.

Бети чезнеше. Една сутрин Лизи я намери мъртва. Изведнъж се бе смалила и олекнала и ония, които не я бяха виждали от седмица, с усилие я познаха, толкова се беше променила през последните си дни.

Бети не искаше да я изгорят. Твърдеше, че тази „чиста смърт“ е станала неприемлива за нея заради стотиците крематориуми в Германия, които горяха ден и нощ и бълваха дим като комините на някакъв гигантски чугунолеярнен завод в ада. Тя дори отказваше да взема немските лекарства, които все още се намираха тук-там в Америка. Непокътното бе останало само абстрактното ѝ желание да види отново Берлин. В нейното съзнание изплуваше представата за един вече несъществуващ Берлин и нито едно съобщение във вестника не бе в състояние да я накара да се откаже от него. Това бе един отдавна забравен Берлин на спомените, който живееше само в паметта на мнозина емигранти и си оставаше неразрушим за тях.

Погребението на Бети се състоя в ден, когато улиците бяха затрупани от сняг. Предишния ден се бе извила снежна буря и сега изриваха града изпод преспите. Стотици камиони изхвърляха снега в Хъдсън и Ийст Ривър. Небето беше наситено-синьо, а слънцето светеше с леден блясък.

Параклисът на погребалното бюро не можа да побере всички, дошли за погребението. Бети бе помагала на мнозина и някои отдавна я бяха забравили. Сега обаче те изпълваха тая псевдоцърква, където имаше орган — в същност това не беше орган, а грамофон, на който пускаха плочи с гласовете на някогашни певци и певици — останки от добрата стара Германия, която вече не съществуваше. Рихард Таубер, евреин с един от най-лиричните гласове в света, изгонен от варварите и починал от белодробен рак в Англия, изпълняваше немски народни песни. Той пееше: „Не, не е възможно да те напусна аз, теб, която любя от все сърце, теб и само теб.“ Бе непоносимо да го слушаш в тази обстановка, ала такава беше волята на Бети. Тя не искаше да си иде от живота по английски маниер. Зад гърба си чух хлипове. Обърнах се и видях Таненбаум. Имаше нездрав вид, очите му бяха хлътнали в орбитите, бе посърнал и небръснат. Сигурно беше пристигнал от Калифорния и не се бе наспал. Таненбаум дължеше кариерата си на неуморната Бети.

Събрахме се още веднъж в жилището на Бети. Това беше пак по нейно желание. Беше ни наредила да бъдем весели. На масата имаше няколко бутилки вино. Лизи и Везел се бяха погрижили за чаши и сладкиши от унгарската фурна.

Но не ни беше весело. Стояхме около масата и ни се струваше, че с Бети са си отишли и много други приятели.

— Какво ще стане с жилището? — интересува се Майер втори.
— Кой ще го получи?

— Жилището е завещано на Лизи — каза Равик. — Жилището и цялата покъщнина.

Майер втори се обърна към Лизи.

— Вие сигурно ще пожелаете да се отървете от него. Апартаментът е твърде голям за сам човек, а ние търсим спешно жилище за трима.

— Наемът е платен до края на месеца — изрече Лизи с подути от плач очи и му подаде една чаша.

Майер втори отпи.

— Но вие ще го отстъпите, нали? На приятели на Бети, не на чужди хора!

— Господин Майер! — възмути се Таненбаум. — Точно сега ли трябва да говорим за това?

— А защо не? В днешно време квартири трудно се намират, особено стари и с нисък наем. Налага се бързо да се действа. Чакаме отдавна!

— Тогава изчакайте още няколко дни.

— Защо? — недоумяваше Майер втори. — Утре пак заминавам и ще се върна в Ню Йорк чак идната седмица.

— Значи ще почакате до идната седмица. Трябва да се уважава паметта на мъртвите.

— Нали и аз това казвам — рече Майер. — По-добре да отстъпи жилището на някого от познатите на Бети, преди да го е заел чужд човек.

Таненбаум кипеше от гняв. Заради другата близначка той се считаше за закрилник на Лизи.

— Естествено искате да получите апартамента безплатно, нали?

— Безплатно? Откъде накъде безплатно? Бих могъл да поема част от разходите по преместването или да купя някои мебели. Надявам се, че нямате намерение да печелите от такова печално събитие.

— Напротив, имам — заяви почервенелият от яд Таненбаум. — Лизи се грижи месеци наред безплатно за болната и Бети й завеща в знак на благодарност своето жилище. А сега да го подари на някакъв си скитник!

— Принуден съм настоятелно да ви помоля пред лицето на смъртта...

— Успокойте се, господин Майер — рече Равик.

— Какво?

— Успокойте се. Направете писмено предложение на госпожа Колер и се дръжете прилично.

— Писмено предложение? Да не сме нацисти? Смятам, че моята дума...

— Какъв мародер — каза Таненбаум горчиво. — Нито веднъж не дойде да види Бети, а сега иска да отнеме апартамента на бедната Лизи, преди дори да е узнала каква е цената му.

— Тук ли ще останете? — попитах аз. — Или имате още работа в Холивуд?

— Трябва да се върна. Дадох ми малка роля в един каубойски филм. Много интересна е. Знаете ли, че Кармен се омъжи?

— Какво?

— Преди седмица. За някакъв градинар в долината Сан Фернандо. Тя нямаше ли връзка с Кан?

— Не зная. Мисля, че не беше сериозна връзка. Със сигурност ли знаете, че се е омъжила?

— Бях на сватбата. Като неин свидетел. Мъжът ѝ е едър, безобиден и посредствен. Говорят, че преди години бил добър бейзболист. Отглеждат марули и цветя и имат ферма за кокошки.

— А, кокошки ли! — възкликнах аз. — Тогава всичко е ясно.

— Мъжът и е брат на хазяйката, при която живее Кармен.

Учудих се, че Кан не е дошъл на траурното тържество. Сега разбрах защо го няма. Искал е да избегне всякакви идиотски въпроси. Реших да се отбия при него.

Беше обед и по това време той имаше почивка.

Заварих го с Холцер и Франк. Холцер беше актьор, а Франк — известен в Германия писател.

— Как мина? — попита ме Кан. — Ненавиждам погребенията в Америка. Розенбаум ли произнесе надгробното слово?

— Той е неудържим. Говори на немски и на английски — естествено със саксонски акцент. На английски за щастие — съвсем кратко. Липсваха му думи.

— Тоя човек е емигрантската Немезида^[1] — обърна се Кан към Франк. — Преди е бил адвокат, но тук не му позволяват да практикува и затова държи речи навсякъде, където има възможност. Най-големи предпочитания има към събранията. Нито един емигрант не влиза в крематориума без душеспасителните слова на Розенбаум. Навира се навсякъде неканен. През ум не му минава, че могат и без него. Мечтая си да умра в открито море, за да избегна неговата реч, ала се боя, че Розенбаум ще се появи на кораба като пътник без билет или ще произнесе надгробната си проповед от някой хеликоптер. Никой не може да избяга от него.

Погледнах Кан. Беше много спокоен.

— На моя гроб може да ораторствува колкото си ще — рече мрачно Холцер. — Във Виена, след освобождението. На гроба на един неудачник — поостарял, плешив любовник с младо сърце.

— За това има перуки — намесих се аз.

През 1932 година Холцер бе онова, което наричат „идол на утринните спектакли“. Естествен, свеж, талантлив и млад герой-любовник, който притежаваше рядко срещаното съчетание на талант с блестяща външност. Сега беше напълнял с десетина килограма, оплешивял, не му разрешаваха да играе в английските театри и тези неуспехи го бяха превърнали в мрачен мизантроп.

— Вече не мога да се покажа пред моята публика — каза той.

— Вашата публика също е остаряла с дванадесет години — възразих аз.

Холцер не обърна внимание на думите ми.

— Но тя не ме е гледала как остарявам, не е остарявала заедно с мен. Тя помни Холцер от 1932 година.

— Ставате смешен, Холцер — рече Франк. — Това не е никакъв проблем. Ще си изберете ново амплоа и готово.

— Не ставам за никакво амплоа. Аз съм си типичен герой-любовник и нищо друго.

— Е, добре — отвърна нетърпеливо Франк. — Тогава станете просто герой или както се казва там на вашия театрален жаргон. Герой на улегнала възраст. И Цезар е бил плешив. Играйте крал Лир!

— За него не съм достатъчно стар, господин Франк.

— Човече! — възкликна Франк. — Та това е нищо. Аз бях на шестдесет и четири години и в пълния разцвет на творческите си сили, когато през тридесет и трета изгориха книгите ми. Скоро ще навърша седемдесет и седем. Вече съм старец, който не може повече да работи. Цялото ми състояние възлиза на осемдесет и седем долара. Какво да кажа аз тогава!

Франк беше немец до мозъка на костите си и чуждите издателства, публикували веднъж преводи на негови книги, не рискуваха втори път — произведенията му се залежаваха по рафтовете на книжарниците. Франк не можа да научи и английски, пак заради немската си природа. Той преживяваше мизерно от случайни аванси и дарения.

— След войната вашите книги пак ще се издават — казах аз.

Той ме изгледа със съмнение.

— В Германия ли? След като дванадесет години са били възпитавани в националсоциалистически дух?

— Тъкмо затова — рекох аз, сам не вярвайки на думите си.

Франк поклати глава.

— Аз съм забравен — възрази той. — Онези там имат нужда от други писатели. Ние вече не сме им необходими.

— Точно вие сте им необходим!

— Аз? През 1933 година бях изпълнен с творчески планове — промълви тихо Франк. — Сега вече нямам такива. Сега съм твърде стар. Това е ужасно. Човек не вярва в старостта, докато тя не дойде. Сега зная какво нещо е тя. Знаете ли откога? Откакто за първи път разбрах, че нацистите ще изгубят войната и че ще можем да се върнем.

Никой не му отговори. Погледнах през прозореца. Навън сияеше зимното небе, всичко в стаята леко се тресеше от грохота на камионите. След това чух, че Франк и Холцер се сбогуваха и си тръгнаха.

— Каква сутрин! — обърнах се аз към Кан. — Какъв прекрасен ден!

Той кимна.

— Естествено вече сте чули, че Кармен се е омъжила?

— Да, от Таненбаум. Но в Америка е лесно да се разведеш.

Кан се изсмя.

— Драги ми Роберт! С какво още ще ме утешите?

— С нищо — отговорих аз. — С почти нищо, както и Холцер.

— И както Франк ли?

— Дявол да го вземе, та разликата е огромна! Вие не сте на седемдесет и седем години!

— Чухте ли какво каза Франк?

— Да. Неговата е свършена. И не знае какво да прави. Неусетно е остарял. А ние още не сме.

Направиха ми впечатление вгълбеният и в същото време разсеян вид на Кан. Свързах го с Бети и Кармен. Не след дълго положително щеше да му мине.

— Радвайте се, че не дойдохте на погребението на Бети — казах аз. — Беше ужасно.

— Тя е щастливка — произнесе замислено той. — Умря навреме.

— Така ли мислите?

— Да. Представете си, че се беше върнала. Щеше да свърши от разочарование. А сега издъхна в очакване. Зная, че накрая се беше

отчаяла, но сигурно в нея е мъждукала някаква искрица вяра. Вярата е много жилава.

— Като надеждата.

— Надеждата е по-уязвима. Както когато сърцето все още тупти, а мозъкът е вече мъртъв.

— Не усложнявате ли живота си повече, отколкото трябва?

Кан се засмя.

— Все някога дори и автоматите излизат от строя. Те не експлодират, а просто спират.

Разбрах, че е безсмислено да го убеждавам. Той се въртеше в кръг като куче, страдащо от запек. Със своя напрегнат и буден ум усещаше всяка почти неуловима следа от съчувствие и я отхвърляше още преди да бъде изречена. Трябваше да го оставя сам. Аз също се почувствувах изморен. Нищо не изтощава повече от безсмисленото тичане в кръг, особено ако при това следваш друг човек.

— До утре, Кан — рекох аз. — Трябва да намина край магазина за картини. За какъв дявол ви бяха притрябвали точно Холцер и Франк? Нали не сте мазохист?

— Двамата бяха на погребението на Бети. Не ги ли видяхте?

— Не. Беше пълно с народ.

— Присъствували са на траурната церемония и дойдоха тук, за да се разведрят. Боя се, че нямаха особена полза от мен.

Тръгнах си. Почувствувах едва ли не облекчение, потапяйки се в чисто деловата, макар и до известна степен необичайна атмосфера у Силвърс.

— Твоят познат от Петдесет и седма улица няма ли да ходи на зимен курорт? — попитах Наташа. — Във Флорида, Майами или Палм Бийч? Може би има болни бели дробове, болно сърце, астма или някакво друго заболяване, за което климатът в Ню Йорк е прекалено суров?

— Той не понася само горещината. Задушното като в пещ лято.

— Това не ни устройва в момента. Колко е трудно за бедняка в Америка да се отдаде на любов! Без собствен апартамент е почти невъзможно. Страната трябва да е пълна с отчаяни онанисти. Проститутки в тези стерилни географски ширини също не съм виждал.

Полицайте-гиганти, освободени от военна служба именно заради огромния си ръст, ловят на улицата тези хилави зачатъци на еротиката, тъй както кучкарите бездомните псета и ги доставят на безмилостните съдии, които им друсват по някоя висока глоба. И къде се прави любов?

— В колите.

— А ако нямаш кола? — попитах аз, отхвърляйки мисълта за просторния ролс-ройс с вградения бар. Може би Фрейзър не можеше да кара кола и шофьорът беше моят ангел-хранител. — Какво правят всичките тия здрави младежи, щом няма бордеи? В Европа проститутките от най-разнообразни категории кръжат по улиците като прелетни птички. Тук не съм видял нито една. Дори няма и обществени клозети. Мислиш ли, че е случайно? В Париж писоари има на всяка крачка, те се издигат като укрепления от тенекия и се използват много усърдно. Красавиците на нощта излитат от своите гнезда още в единадесет сутринта и Франция няма нужда от психиатри и почти не страда от нервни разстройства. А тук едва ли не всеки си има психиатър, затова пък няма обществени клозети, а проститутки се намират само с помощта на тайни телефонни номера, и то само за заможните хора. Как се справят бедняците с всичките тия полицейски забрани, свирепи хазяйки, благочестиви презвитерианци и жандарми, какво правят те през зимата без кола — това последно убежище на сгърчената върху задната седалка любов?

— Вземат си кола под наем.

Седях на едно разклатено плюшено кресло със същия цвят като мебелите във фойето. Изглежда, тайнственият собственик на хотела преди тридесетина години бе ограбил цял вагон с плюш, в който е имало и контрабандно уиски, понеже по друг начин едва ли можеше да се обясни защо целият „Рубън“ е тапициран от горе до долу с този отвратителен плюш и е осеян с петна от уиски.

Наташа лежеше на кревата. Върху масата пред нас все още стояха остатъците от вечерята, взета от утехата за всички хора без семейства и кухня — американския магазин за деликатеси, това великолепно заведение, в което можеха да се купят горещи пилета на грил, шоколадови сладкиши, нарязан салам, всевъзможни консерви, луксозна тоалетна хартия, мариновани краставички, червен хайвер, хляб, масло и лейкопласт — накратко всичко освен презервативи.

Презервативи имаше в другото американско заведение, един вид комбинация между аптека и ресторант — дрогерията, където със заговорнически вид ви ги връчваше облеченият в бяло собственик, приличащ на отлъчен от църквата католически свещеник, който току-що е извършил символично убийство на дете.

— Искаш ли парче шоколадов сладкиш към кафето? — попитах аз.

— Искам едно голямо парче сладкиш. И то преди кафето. Зимата възбужда апетита. Когато навън има сняг, шоколадовият сладкиш действа като лекарство.

Станах, извадих електрическия котлон от скривалището му в куфара и сложих алуминиевия чайник с вода. Веднага запалих пура „Уайт оул“, за да не проникне ароматът на кафето в коридора. Нямах никаква опасност, въпреки че бе забранено да се готви в стаите, тъй като никой не следеше за това. Но когато Наташа беше при мен, аз проявявах предпазливост. Може би невидимият собственик на хотела се промъкваше крадешком по коридорите. Никой не го бе виждал досега, ала точно това ме караше да бъда нащрек. В моя живот често бяха ставали неща, които уж никога не можеха да се случат; такъв беше един от неписаните закони на емигрантите.

Тъкмо наливах кафето, когато на вратата се почука — тихо, но настойчиво.

— Скрый се под моето палто — прошепнах аз. — Завий главата и краката си. Ще видя какво става.

Превъртях ключа и открях вратата. В коридора стоеше пуерториканката. Тя сложи пръст на устните си и прошепна:

— Полиция.

— Какво?

— Долу. Трима мъже. Може би ще се качат тук. Обиск. Внимавайте!

— Но какво се е случило?

— Сам ли сте? Няма тук жена?

— Не — отговорих аз. — Затова ли е дошла полицията?

— Не зная. Мисля заради Меликов. Но не се знае. Може би обиск. Жена отведат, ако намерят.

В банята, светкавично ми мина през ума. Но ако полицията направеше хайка и откриеше Наташа в банята, това щеше да утежни

положението. Тя не можеше да слезе във фойето, щом ченгетата са вече там. По дяволите, мислех трескаво аз, какво да сторя?

Внезапно до мен застана Наташа. Бе направо чудо как бе успяла да се облече толкова бързо. Даже малката баретка беше вече на главата ѝ. Имаше хладнокръвен и спокоен вид.

— Меликов — каза тя. — Пипнали са го.

Пуерториканката ѝ направи знак с ръка.

— Бързо! Вие моя стая. Педро тук. Разбирате?

— Да.

Наташа се огледа за секунда.

— До скоро виждане. — И последва жената. От тъмния коридор изникна Педро, мексиканецът. Той закопчаваше тирантите и завързваше връзката си.

— Buenas Tardes, Señor!^[2] Така е по-добре.

Проумях всичко. Ако се появеше полицията, Педро беше мой гост, а Наташа — гостенка на пуерториканката. Много по-просто разрешение, отколкото драматичното бягство по англосаксонски маниер през прозореца на клозета по заледените покриви. Едно типично латинско решение на въпроса.

— Седнете, Педро — поканих го аз. — Една пура?

— Благодаря. По-добре цигара Много ви благодаря, сеньор Роберто. Аз си имам.

Педро нервничеше.

— Документи — прошепна той. — Лоша работа. Дано да не дойдат.

— Нямате ли документи? Ще кажете, че сте ги забравили.

— Лоша работа. Вашите в ред ли са?

— Да. Напълно. Но кой обича да се среща с полицията? — Аз също бях много нервен. — Искате ли водка, Педро?

— Твърде силно питие в такъв момент. По-добре трезв ум. Но чаша кафе с удоволствие, сеньор!

Налях му кафе. Педро го изпи на няколко глътки.

— Какво се е случило с Меликов? — попитах аз. — Знаете ли нещо?

Педро енергично поклати глава. След това я наклони настрани, затвори едното си око, вдигна ръка и допря дланта до носа си, сякаш всмръкна нещо. Разбрах.

— Вярвате ли, че е така?

Той вдигна рамене и разтвори ръце. Спомних си за намеците на Наташа. Какво можех да сторя?

— Нищо — отговори Педро, който ме следеше с очи. — Да затваряте устата, инак за Меликов още по-лошо.

Прибрах котлона в куфара и се огледах дали Наташа не е оставила някакви следи. Пепелника с двата изцапани с червило фаса изпразних през безшумно отворения прозорец. След това се промъкнах към вратата, отворих я и се ослушах.

В хотела беше тихо като в гроб. От фойето долових неясни гласове. След това се чу тропотът на качващи се по стълбата хора. Веднага разбрах, че е полицията. Този шум ми беше добре познат, доста често го бях чувал в Германия, Белгия, Франция. Бързо затворих вратата.

— Идват.

Педро изпусна цигарата си.

— Качват се нагоре — казах аз.

Той вдигна цигарата от пода.

— Към стаята на Меликов ли?

— Ще видим. Защо смятате, че полицията ще прави обиск?

— За да намери нещо.

— Без заповед за обиск?

Педро отново вдигна рамене.

— Заповед? За бедняци?

— Разбира се.

Той беше прав. Защо в Ню Йорк да е по-различно от където и да било по света? А и би трябвало да ми е известно. Моите документи бяха в ред, макар и не напълно. Документите на Педро вероятно също. И за пуерториканката не бях сигурен. Сигурен бях само за Наташа. Щяха да я пуснат веднага. Нас можеха да ни задържат и по-дълго. Отрязах си голямо парче от нашия шоколадов сладкиш и се натъпках с него. Храната във всички полицейски участъци по света е еднакво отвратителна.

Надникнах през прозореца. Някои от отсрещните прозорци светеха.

— Къде е стаята на вашата приятелка? — попитах Педро. — Може ли да се види оттук?

Той се приближи. Къдравите му коси миришеха на някакъв сладникав брилянтин. На врата си имаше белег от цирей. Той погледна нагоре.

— Над нас. Един етаж по-горе. Оттук не може да се види.

Наложи се да чакаме доста дълго. Отвреме-навреме се заслушвахме. Не се чуваше нищо. Явно всички в хотела знаеха, че се е случило нещо. Никой не слизаше във фойето. Най-сетне отгоре затропаха тежки, енергични крачки. Долу затихнаха. Отворих вратата.

— Мисля, че полицията си отива. Няма да има обиск.

Педро се оживи.

— Защо не оставят хората на мира? Какво им пречи някакво си прахче, щом прави хората щастливи? През войната разкъсват милиони с гранати. А тук преследват белия прах, като че ли е динамит.

Внимателно го наблюдавах — влажните му очи със синкави белтъци — и си помислих, че може би и той смърка.

— Отдавна ли познавате Меликов? — попитах аз.

— Не. Отскоро.

Замълчах. Какво ме засягаше всичко това? Блъсках си главата дали е възможно да се помогне на Меликов. Не можех да направя нищо, още повече че бях чужденец със съмнителни документи.

Вратата се отвори. Беше Наташа.

— Отидоха си — рече тя. — Меликов.

Педро стана. Влезе пуерториканката.

— Хайде, Педро.

— Много ви благодаря — обърнах се аз към нея. — Благодаря, че ни предупредихте.

Тя се усмихна.

— Бедни хора помагат си на драго сърце.

— Не винаги.

Наташа я целуна по бузата.

— Благодаря ти много, Радел, за адреса.

— Какъв адрес? — попитах аз, щом останахме сами.

— На един магазин за чорапи. Най-дългите, които съм виждала. Намират се трудно. Повечето са все къси. Радел ми показа нейните. Великолепни са!

Не можех да не се засмея.

— Педро беше по-мълчалив.

— Естествено. Беше изплашен. Той също смърка. И сега си има проблем — ще трябва да търси друг доставчик.

— Меликов доставчик ли беше?

— Дребен, доколкото разбирам. Гангстерът, който е собственик на този хотел, го принуди. Иначе щяха да го изхвърлят оттук. Не би могъл да си намери друга работа — твърде стар е.

— Може ли да се направи нещо за него?

— Не. Само гангстерът може. Навярно ще успее да го измъкне. Има много ловък адвокат. Ще се принуди да му помогне, за да не го избличи.

— Откъде знаеш всичко това?

— От Ракул.

Наташа се огледа.

— А къде е сладкишът?

— Ето го. Изядох едно парче.

Тя се засмя.

— Глад, породен от страха, а?

— Не. Глад, породен от предвидливостта. Кафето изпи Педро. Ти искаш ли кафе?

— Мисля, че ще бъде по-добре да си тръгвам. Не бива да предизвикваме съдбата за втори път. Не се знае дали полицията няма да се върне още веднъж.

— Добре. Ще те изпратя.

— Не, остани тук. Не е изключено да са оставили долу някое ченге. Ако слеза сама, ще мога да кажа, че съм била при Ракул. Истинско приключение, нали?

— За мен даже повече от истинско. Мразя приключенията.

Наташа се засмя.

— А аз не.

Изпратих я до стълбите. Изведнъж в очите ѝ се появиха сълзи.

— Бедният Владимир — прошепна тя, — бедна, осакатена душа.

Тя се спусна бързо и много изправена по стълбите. Аз се върнах в стаята и огледах безпорядъка вътре. После разтребих масата — това винаги ме настройваше меланхолично. Може би защото нищо в живота не бе вечно, дори и проклетият шоколадов сладкиш. В пристъп на внезапна ярост разтворих прозореца и изхвърлих остатъка от сладкиша на двора. Нека настъпи празник за котките, щом моят вече е минал. Без

Меликов хотелът като че ли изведнъж опустя. Слязох във фойето. Нямаше никого. Тук хората бягаха като от чума от всички места, където бе минала полицията. Почаках малко, даже се залових да чета един стар брой на „Тайм“, оставен от някого, ала ме ядоса всезнайството на списанието, което бе осведомено по-добре от самия бог и поднасяше всичките си новини в готови малки пакетчета под доста претенциозни заглавия. Промъкнах се през внезапно осиротялото фойе и си мислех, че оценяваме другите едва тогава, когато вече ги няма — една дяволски тривиална и затова особено потискаща истина. Мислех за Наташа и че занапред ще ми е още по-трудно да я вкарвам тайно в стаята си. Меланхолията ме обземаше все повече и се изпълвах със самосъжаление като бъчва с вода в проливен дъжд. Денят беше мрачен, аз бях овладян от спомени за минали раздели, мислех за бъдещите и всичко това дълбоко ме разстрои, понеже не виждах никакъв изход. Испитвах страх от нощта и моето легло, от това, че лепкавите сънища могат и да ме погубят. Взех палтото си и заскитах из пукация от студ побелял град, за да се изморя от ходене. Търсех улиците, изкачих се по потъналото в мъртва тишина Пето авеню и стигнах до Сентрал парк. Прозорците вляво и вдясно от мен светеха като стъклени ковчези, сякаш пред витрините бе замръкнал поток от леден дъжд. Изведнъж чух собствените си крачки и се сетих за полицията в хотела, после за Меликов, който беше в кафеза, след това се почувствувах капнал от умора и тръгнах обратно. Вървах все по-бързо, понеже знаех, че бързият ход понякога намалява тъгата, но вече бях твърде изтощен, за да установя дали това е така, или не.

[1] Гръцка богиня на отмъщението. — Б.пр. ↑

[2] Добър вечер, господине! (исп.). — Б.пр. ↑

XXXII

Изведнъж всичко се завъртя стремително. Седмиците се топяха като снега по улиците. Известно време не чух нищо за Меликов. Ала една сутрин той се появи отново.

— Ти си на свобода! — зарадвах се аз. — Значи всичко мина?

Меликов поклати глава.

— Освободиха ме под гаранция. Делото ще се гледа по-късно.

— Има ли улики срещу теб?

— По-добре да не говорим за това. И по-добре да не разпитваш, Роберт. В Ню Йорк е най-сигурно, когато не знаеш нищо и не задаваш излишни въпроси.

— Добре, Владимир. Отслабнал си. Защо не те пуснаха по-рано?

— Нека това бъде последният ти въпрос. Повярвай ми, Роберт, така е по-добре. И ме избягвай.

— Не — възпротивих се аз.

— Да. А сега да пийнем водка. Мина цяла вечност, откакто съм пил за последен път водка.

— Не изглеждаш добре. Отслабнал и тъжен. Дано скоро всичко се промени.

— В затвора навърших седемдесет години. А и проклетото ми кръвно много се е покачило.

— Има лекарства.

— Роберт — изрече полугласно Меликов, — за тревогите лек няма. Не искам да свърша в затвора.

Замълчах. Отвън се чуваше капчукът.

— Не би ли могъл... — казах тихо аз. — Не можеш ли да направиш онова, което сторих аз в минута на опасност? Америка е огромна и регистрацията в полицията не е задължителна. Освен това всеки щат е самостоятелен и има собствени закони. Това не е предложение, просто мисля на глас.

— Не искам да ме преследват и издирват. Не, Роберт, трябва да опитам късмета си и да разчитам на помощта на хората, които ме

измъкнаха сега. Да забравим всичко останало. — Лицето му се сгърчи в усмивка. — Да прием водка и да се надяваме на инфаркт, докато все още сме на свобода.

През март дъщерята на Фрислендер се сгоди за американец. А през април се омъжи за него. Фрислендер реши да даде два приема — единия като американец, другия като бивш емигрант. Той беше наистина твърдо решен все повече да се американизира и гледаше на брака на дъщеря си с чистокръвен, кореняк американец като значителна крачка в тази насока, но заедно с това искаше да покаже на нас — безотечествениците, че не се отрича от своя произход, въпреки че го премълчава. Поради тази причина бе организирано истинско сватбено тържество с роднините на мъжа, чистокръвни американци, и някои отбрани емигранти, които вече имаха поданство или бяха професори, и после още едно празненство за простосмъртните изгнаници и простолюдието. Нямах желание да ида на приема, обаче Наташа, водена от сляпата си страст към гулаша по сегедски, пригответен от готвачката на Фрислендер, настояваше да отида, надявайки се, че пак ще донеса в къщи пълна тенджера.

По думите на Фрислендер това бе нещо като прощална вечер и същевременно начало на нов живот.

— Скитничеството из пустинята се приближава към края си — заяви той.

— А къде е обетованата земя? — Подхвърли иронично Кан.

— Тук! — отвърна учудено Фрислендер. — Къде другаде?

— Значи това е празник на победата, така ли?

— Евреите не празнуват победи, господин Кан. Евреите празнуват своето избавление — поясни Фрислендер.

— Ще присъствуват ли младоженците? — попитах аз госпожа Фрислендер.

— Не. Те заминаха след сватбата за Флорида.

— За Майами?

— За Палм Бийч. В Майами не е толкова изискано.

Помислих си за техния зет; той беше banker, неговите прадеди бяха пристигнали преди столетия от Англия с легендарното корабче „Мейфлауър“, този Ноев ковчег на американската аристокрация, който

трябва да е бил десетина пъти по-голям от „Куин Мери“, за да побере всичките онези каторжници и пирати, чиито правнуци впоследствие твърдяха, че техните предци са дошли с него.

Огледах се. От самото начало почувствувах, че настроението е по-различно от друг път. Фрислендер организираше на всеки няколко месеца своите вечери за бежанци. Отначало го правеше с цел разпръснатата тълпа емигранти да има нещо като свой център. Покъсно се оказа, че асимилацията протича нормално, както при всички малцинства — извършваше се едва във второто поколение. В първото хората все още държаха един за друг, а второто се разпиляваше на всички страни. Причините се криеха в недостатъчното владение на езика, вкоренените навици и трудното приспособяване на възрастните хора към новия начин на живот. Децата, посещаващи американски училища, усвояваха без усилие обичаите на страната. Родителите — не. При цялата си благодарност към своята нова родина те се чувствуваха като в приятен затвор без стени, но никой не осъзнаваше, че сам си е издигнал всичките тия бариери. А Америка беше най-гостоприемната страна в света.

— Аз оставам тук — заяви Таненбаум, който отново се бе завърнал от Холивуд, за да играе ролята на есесовец в някакъв театър. — Това е единственото място, където не гледат на нас като на окупатори и натрапници. Във всички други държави беше тъй. Аз оставам тук.

Везел се вторачи в него.

— А ако не можете да си намерите повече работа? Вие имате силен акцент и след края на войната няма да има роли за вас.

— Напротив, едва тогава ще се разгърна истински.

— Да не сте велемъдър бог! — отрязва го Везел.

— Вие също, Везел. За сега нали имам работа.

— Господа, моля ви — възкликна госпожа Фрислендер, — не се карайте! Сега, когато всички несгоди са зад нас!

— Така ли смятате? — попита Кан.

— Няма да е така, ако се върнете — каза Таненбаум. — Според вас как изглежда сега в Германия?

— Родината си е родина — рече Везел.

— И лайното си е лайно.

— Аз трябва да се върна — тъжно произнесе Франк. — Какво друго ми остава?

Това беше основният мотив на тази унила вечер, на която всички бяха дошли, изпълнени с мисли за бъдещето. Неочаквано се случи онова, което бе предсказал Кан. Решенията да останат се измъчваха от неясното чувство, че са загубили нещо именно защото скоро щяха да имат възможност да се върнат. Перспективата да останат в Америка вече не им изглеждаше така блестяща както по-рано, въпреки че в същност нищо не се беше променило. А онези, които искаха да се върнат и през цялото време бяха виждали пред очите си Европа — родния стар континент, изведнъж усетиха, че ги очаква един опустошен континент с много проблеми, а не някакъв рай. Всичко беше като във влагомер — щом напред излезеше едната фигура, другата се връщаше. Трогателните илюзии, с които бяха живели, се спускаха като сапунен мехур. И едните, и другите се чувствуваха като дезертьори. Това беше последната им илюзия. Този път те дезертираха от самите себе си.

— Лизи иска да се върне — каза Кан. — Люси, другата близначка, иска да остане. Почти никога не са били разделени. Всяка смята другата за егоистка и приемат всичко много трагично.

Погледнах го. Не знаех какви са отношенията му с Лизи.

— Няма ли да склоните Лизи да остане? — попитах аз.

— Не. Великото преселение на народите започна — рече той със сарказъм. — И великото отрезняване.

— И за вас ли?

— За мен? — усмихна се Кан. — Аз ще се спускам като балон. Моето място не е нито тук, нито там. А вие?

— Аз ли? Не зная. Има достатъчно време за размисъл.

— Но нали откакто сте тук, мислите все за това, Роберт.

— Понякога колкото повече мислиш, толкова повече се объркваш. Ето защо не бива да си блъскаш излишно главата. Това само разваля и усложнява живота. Важните решения се вземат отведнъж.

— Да — повтори той. — Важните решения се вземат отведнъж. Вие сте прав.

Фрислендер ме дръпна настрана.

— Не забравяйте какво ви казах за немските акции. След примирието те ще се купуват на безценица. А после курсът им

постоянно ще се покачва. Може да ненавиждате страната в политическо отношение, ала имайте доверие в нейната икономика. Това е нация на шизофреници. Кадърни индустриалци, учени и масови убийци.

— Да — потвърдих с горчивина аз. — И често всичките тия качества са събрани в една личност.

— Нали ви казах: шизофреници. Бъдете и вие шизофреник — натрупайте състояние и презирайте нацистите.

— Не звучи ли твърде прагматично?

— Наричайте го както желаете. Но защо да позволим на концерните, измъчили до смърт работниците-роби, да спечелят луди пари?

— Те тъй или иначе ще ги спечелят — казах аз. — И пари, и всякакви почести, ордени, пенсии и милиони. Не напразно съм роден там. Нали видяхме какво стана след Първата световна война. А вие ще се върнете ли, господин Фрислендер?

— За нищо на света! Сделките си мога да уреждам и по телефона. Ако ви трябват пари, на драго сърце ще ви заема хиляда долара. С тях отвъд океана можете да започнете всичко, каквото си пожелаете.

— Благодаря. Може би ще приема предложението.

За миг ми се стори, че за хилядна от секундата в салона стана късо съединение, ала светлината сякаш не угасна, а само примигна и веднага след това отново пламна ярко и спокойно. В този миг едно тревожно и смътно желание, примесено със страх и неосъществимост, внезапно се превърна в реалност. Нямах намерение да върша гешефти с парите, предложени ми от Фрислендер. Това беше шанс да се върна — средствата, които ми бяха необходими, даже повече от необходимите, достатъчни, за да стигна до страната, която в сънищата ми бе пропълзвявала като буреносен облак към мен. Стоях под полилея и гледах втренчено пред себе си като слепец, невиждащ нищо друго освен някакво неясно, размазано светло петно.

Беше ми нужно време, за да се съвзема. Струваше ми се, че над главата ми се е развихрил смерч. Всичко край мен се завъртя, светлини и сенки, а отнякъде долиташе гласът на Кан:

— Готвачката ви приготвя гулаша. Вземете го от кухнята и да бягаме оттук. Искате ли?

— Какво? Да бягаме ли? Кога?

— Когато пожелаете. Ако искате, веднага.

— А, така ли! — Сега вече разбрах за какво говори Кан. — Не мога веднага. Трябва да уредя още някои неща. Налага се да остана, Кан.

Исках да събера мислите си и щях да го сторя най-добре сред общата бъркотия. А и не бях в състояние да разговарям с Кан, точно в тоя момент не можех. Всичко беше толкова смътно, ново и с призрачна големина.

— Добре — рече Кан. — Аз тръгвам. Не издържам повече в тази каша от вълнение, сантименталност и неизвестност. Стотици заслепени птици започват отведнъж да се блъскат в пръчките на своя кафез и внезапно откриват, че те вече не са от стомана, а от варени спагети. И птиците не знаят дали да запеят от радост, или от мъка. Някои вече зачуруликаха — добави мрачно той. — Скоро ще разберат, че няма за какво да се радват и че са лишени от последната си илюзия: романтичната носталгия и романтичната омраза. Разрушеното не може да се мрази. Лека нощ, Роберт.

Кан беше страшно пребледнял.

— Може би ще намина по-късно край вас — казах аз, изплашен от вида му.

— Не го правете. Ще си легна. С две хапчета за сън. Не се страхувайте — додаде той, забелязвайки изражението ми. — Няма да правя глупости. Приятно прекарваме на този провален празник на победата. Лека нощ, Роберт.

— Лека нощ, Кан. Утре ще ви се обадя.

— Добре.

Имах лошо предчувствие и исках да го последвам, ала бях твърде объркан от цялото това безсмислено, печално тържество и от последните думи на Кан. Останах и равнодушно слушах Лахман, който ми обясняваше, че сигурно оздравявал, както сам се изрази, защото от един месец имал връзка с някаква вдовица — наистина една не твърде сериозна, но затова пък напълно нормална връзка.

— Всичко ще мине като лош сън — говореше ми той, тъй опулил очи, че се виждаше белтъкът им.

— А католическата професия? — попитах аз. — Търговията с молитвени броеници и фигурки на светци?

— Има време. За сега не бързам. Аз съм най-добрият търговски пътник на фирмата. Чуждата вяра дава по-голяма свобода за действие. А това помага извънредно много в бизнеса. Хората ми вярват повече, защото не съм католик.

— Значи няма да се върнеш, така ли?

— След няколко години може би. На гости. Има време, много време.

Изгледах го със завист.

— С какво си се занимавал по-рано? — заинтересувах се аз. — Преди нацистите.

— Бях студент и син на заможни родители. Но не се научих на нищо.

Не можех да го питам какво е станало с родителите му, ала много ми се искаше да разбере какви мисли го занимаваха. Кан ми беше споменал веднъж, че евреите не са отмъстителен народ, може би в думите му имаше зрънце истина. Били неврастеници и тяхната омраза бързо се превръщала в смирение, дори и в разбиране на врага, само и само да запазят добрия тон. Както всяко крайно и обобщаващо твърдение, и това беше вярно само до известна степен. И все пак бях го запомнил. Евреите не са отмъстителен народ, понеже са твърде културни и възвишени. А аз не съм такъв, мислех аз. Аз бях самотен и се чувствах като пещерен човек. Обаче в мен имаше нещо, което не можех да превъзможна, което ме бе завладяло тъй силно, че при всеки опит да го заобиколя или избегна ме обливаха вълни — внезапни, неспокойни, непоносимо горещи. Като че ли чувах непонятния зов на кръвта си и разбирах, че той ще ме доведе до гибел. Борех се срещу него, опитвах се да избягам от него и понякога ми се струваше, че почти успявам. Но тогава наново се появяваше някакъв спомен, някой кошмар или както сега — възможността да се доближа до тази безмълвно чакаща съдба и всички илюзии за опасение изчезваха като омазан от градушка рояк пеперуди. Отново ми стана ясно, че това чувство е вътре в мен и че съм длъжен да му се подчиня. То бе в кръвта ми и жадуваше за кръв. На светло можех да се шегувам с него и да му се надсмивам, ала то оставаше в душата ми и нощем мълчаливо си наваксваше онова, което вярвах, че съм пропъдил през деня.

— Бъдете малко по-весел, господин Роберт — обърна се към мен госпожа Фрислендер. — Та това е последната ни емигрантска среща.

— Последната?

— Скоро всички ще се пръснем. И ще престанем да бъдем ахасфери.

Вдигнах изумен поглед към тая славна дебела жена. От кого ли бе чула това? И внезапно, без причина се развеселих. Забравих Кан и собствените си мисли, взирах се в руменото лице — олицетворение на чиста и добродушна глупост — и изведнъж прозрях колко нелеп бе този празник на скръбта и радостта с неговото наивно великолепие и трогателно вълнение.

— Имате право, госпожо Фрислендер — казах аз. — Нека да се порадваме още малко един на друг, преди да се разпилеем на всички страни. Нашата обща съдба е като съдбата на войниците след войната. Скоро те пак ще бъдат приятели, но не и фронтови другари, и всеки ще поеме своя път както преди. Ето защо преди раздялата да се порадваме още веднъж на онова, което сме били и не сме били един за друг.

— Това исках да кажа! Тъкмо това! Рози вече приготви вашия последен гулаш. Със сълзи на очи. Цяла тенджерата.

— Прекрасно! Ще ми липсва много.

Все повече се развеселявах. Може би в моето ведро настроение имаше и частица отчаяние, ала кога ли не ме бе съпътствувало отчаянието. Струва ми се, че вече не може да се случи нищо лошо, също и с Кан. Всичко досега бе било толкова очевидно — толкова много трудности, сътресения и недоизказани мисли, че в тоя момент и най-малкото нещастие ми се струваше просто невъзможно.

Взех тенджерата с гулаша и си тръгнах е чувството, което изпитва всеки човек, смъкнал от плещите си планина от олово. Внезапно усетих прилив на живителни сили, отвъд всичко онова, което можеше да се случи и навярно щеше да се случи.

XXXIII

Намерих Кан на другия ден. Беше се застрелял. Лежеше не на кревата си, а на пода до стола, от който се бе свлякъл. Беше много ясен ден, слънцето почти заслепяваше очите. Завесите не бяха дръпнати. Светлината заливаше стаята, а Кан лежеше, свлечен до стола. В първия миг тази картина ми се стори толкова нереална, че не можах да повярвам на очите си. После чух радиото, което продължаваше да работи, и съзрях пробитата глава на Кан. Когато надникнах от вратата, лицето му ми се бе видяло здраво. Едва след като се приближих, забелязах раната. Кан лежеше на страната, в която бе стрелял.

Не знаех какво да сторя. Бях чувал, че в подобни случаи се вика полиция и че до нейното идване не бива да се пипа нищо. Известно време гледах неподвижно онова, което бе останало от Кан, със смътното усещане, че всичко това не е истина. Свлеченото на пода тяло имаше толкова малко общо с Кан, колкото восъчните музейни копия с техните прототипи. Самият аз се чувствавах като някаква все още дишаща восъчна фигура. Но после изведнъж дойдох на себе си и сърцето ми се сви от раздираща болка и разкаяние. Бях твърдо убеден, и тази мисъл бе непоносима, че виновникът за смъртта на Кан съм аз. Предната вечер той така ужасяващо ясно ми бе подсказал намеренията си и всичко бе прозвучало толкова мелодраматично и чуждо за неговия характер, че аз нямах право да се самоуспокоявам.

И ми стана чудовищно ясно колко самотен е бил Кан и колко голяма нужда е имал от мен в мига, в който аз не забелязвах нищо, защото не желяех да забелязвам нищо.

Не виждах за първи път мъртвец и не за пръв път мъртъв приятел, бях виждал и много по-ужасни смърти, ала този път бе по-различно. За мен и мнозина други емигранти Кан беше нещо като паметник, за нас той бе направен от по-твърд материал, той бе кондотиер^[1] и Дон Кихот, Робин Худ и легендарен спасител, отмъстител и галеник на съдбата, въжеиграч от стомана, страшен и елегантен, приличен на някакъв остроумен свети Георги Победоносец,

надхитрил драконите на времето и изтръгнал от ноктите им техните жертви.

Внезапно чух отново радиото и го изключих. Подирих с очи писмо или нещо друго, оставено от Кан, но в същия миг ми стана ясно, че няма да намеря нищо. Той си бе отишъл от живота така самотно, както и бе живял. Разбрах и друго — защо търся някаква бележка от него. Исках да облекча съвестта си, да открия някакво извинение, поне една дума, една единствена думичка, която да ме оправдае в собствените ми очи. Не намерих нищо. Затова пък се взирах в простреляната му глава в цялата ѝ ужасяваща реалност и въпреки това ми се струваше, че я виждам много далеч, като през дебело стъкло. Чудех се защо се е застрелял, мина ми дори мисълта, че това не е смърт, характерна за евреин, но се сетих, че Кан с присъщия му сарказъм би заявил, че това не е вярно и затова съжалих, че съм си го помислил. Отново ме налегна мъчителна болка и най-страшното от всички чувства: един живот бе угаснал завинаги, все едно че никога не е съществувал, и виновно за това бе може би и моето нехайство.

Най-сетне се опомних. Трябваше да направя нещо. Не ми хрумна нищо друго, освен да се обадя на Равик. Той беше единственият лекар, когото познавах. Вдигнах внимателно телефонната слушалка, като че ли и тя бе мъртва и не биваше да се използва. Равик се оказа в кабинета си. Беше обед.

— Намерих Кан мъртъв — казах аз. — Застрелял се е. Не зная какво да направя. Можете ли да дойдете?

Равик замълча за миг.

— Сигурен ли сте, че е мъртъв?

— Да. Черепът му е раздробен.

Бях близко до истерия, тъй като ми се стори, че Равик премисля дали да не дойде след почивката, или следобед: в такъв момент през главата на човек светкавично минават рой неща.

— Не правете нищо — рече Равик. — Оставете всичко както си е. И не пипайте нищо. Идвам веднага.

Поставих обратно слушалката. Хрумна ми, че трябва да я избърша, за да няма отпечатъци от пръсти, но в същия миг отхвърлих тази мисъл: нали все някой е трябвало да намери Кан и да повика лекар. Доколко е покварило начина ни на мислене киното, помислих си аз и тутакси се намразих, задето съм си помислил това. Седнах на един

стол до вратата и зачаках. След това ми се стори малодушие да седя толкова далеч от Кан и се преместих до масата в стаята. Навсякъде откривах следи, оставени от Кан в последните мигове от живота му — един поместен стол, затворена книга върху масата. Разгърнах я, надявайки се да намеря някакво обяснение за станалото, но това не беше нито антология на немската поезия, нито томче на Франц Верфел, а някакъв посредствен американски роман.

Тишината, която не бе пълна, понеже се нарушаваше от приглушения шум от улицата, ставаше все по-мъчителна. Сякаш се бе отдръпнала в тесния тъмен ъгъл под масата до мъртвия и се спотайваше там, в очакване кога най-после живият шум ще замлъкне и ще даде възможност на покойника да се протегне и освободи от неудобната си поза, за да умре наистина и да престане да лежи като покосена от внезапна смърт кървава жертва. Дори жълтата светлина като че ли бе замряла, парализирана и задържана в полета си от някаква невидима и по-могъща от нея сила, тъй както пълната тишина е по-силна и от най-бурния живот. За миг дори ми се стори, че чувам как на пода капят капки кръв, но нямаше защо да се убеждавам, че това е невъзможно. Кан беше мъртъв и неговата смърт изглеждаше толкова непонятна, както непонятна изглежда смъртта за едно дете.

Равик влезе тихо, но аз се стреснах, сякаш беше парен валяк. Той отиде направо до Кан и го огледа. Не се наведе към трупа и не го докосна.

— Трябва да съобщим на полицията — рече Равик. — Искате ли да присъствувате?

— Не съм ли длъжен?

— Мога да кажа, че съм го намерил аз. Когато идва полиция, изникват маса въпроси. Не желаете ли да ги избегнете?

— Сега вече ми е все едно — отговорих аз.

— Документите ви в ред ли са?

— Вече няма значение.

— Напротив, има — възрази Равик. — И вашето присъствие няма да помогне с нищо на Кан.

— Ще остана — отвърнах аз. — Безразлично ми е дали полицаите ще помислят, че съм го убил аз.

Равик ме изгледа.

— А вие не мислите ли така?

Втренчих се в него.

— Откъде ви хрумна?

— Не е трудно да се сетя. Не се измъчвайте, Рос. Ако във всички случайности виждаме пръста на съдбата, не бихме могли да направим нито крачка.

Той погледна неподвижното лице, което беше станало неузнаваемо.

— Винаги ми се е струвало, че той не знаеше къде да се дене в мирно време.

— А вие знаете ли?

— За един лекар е просто. Ще кърпи пак хора, за да ги убият в следващата война.

Равик вдигна слушалката и позвъни в полицията. Трябваше да повтори няколко пъти номера на телефона и адреса.

— Да, той е мъртъв — рече Равик. — Да, добре. Кога? Добре. — После постави слушалката. — Ще дойдат веднага, щом се освободят. Имали много работа, каза сержантът. Първо убийствата. Това не бил единственият случай на самоубийство в Ню Йорк.

Седяхме и чакахме. Пак ми се струваше, че времето тегне мъртво между нас. Върху радиоапарата на Кан видях електрически часовник. Колко странно бе да произнасям мислено: радиото на Кан, часовникът на Кан. Това бе вече анахронизъм и не ми изглеждаше в реда на нещата. Притежанието е свързано с живота. Тези предмети вече не му принадлежаха, защото и Кан не им принадлежеше. Той ги бе върнал на великата неизвестност. Те бяха останали без стопанин и витаеха безименни във вселената, като предмети в безтегловно състояние.

— Ще останете ли в Америка? — попитах Равик.

Той кимна.

— На два пъти трябваше да положи изпитите си — в Париж и тук. Ако се върна, не бих се учудил, ако още веднъж ме накарат да държа изпити.

— Но това е невъзможно.

Равик ми хвърли ироничен поглед.

— Мислите ли? — Той посочи трупата, сякаш Кан бе на по-малко от двадесет години. — Той нямаше никакви илюзии. Там сигурно ще ни мразят, както и преди! Нима все още вярвате на приказката за бедните насилени германци? Разгърнете вестниците! Те отбраняват

всеки дом, въпреки че вече десет пъти са загубили войната. Те защитават своите нацисти с по-голяма ярост, отколкото майката своите деца, и даже умират за тях. — Той поклати гневно и печално глава. — Кан е знаел какво върши. И не отчаянието го е тласнало към тази крачка, той просто бе по-прозорлив от нас. — Равик се овладя. — Мъчно ми е. Скърбя за Кан. Той ме спаси през 1940 година. Аз бях в лагер. Във френски лагер за интернирани. Задържан в периода на всеобщ страх. Дойдоха немците. Комендантът не ни пусна да избягаме. Знаех, че ме търсят. Ако ме пипнеха, щяха да ме обесят. Кан откри къде се намирам. Появи се в лагера в есесовска униформа с двама придружители, разкрещя се на френския комендант и заповяда да ме предадат.

— Успя ли?

— Не напълно — отговори сухо Равик. — Комендантът изведнъж си спомни за проклетата си воинска чест. Заяви, че не съм в лагера, че вече са ме пуснали. Той нямаше да има нищо против да ни предаде в ръцете на немците вкупом, ала за отделния човек се застъпваше. Кан преобърна лагера с главата надолу, докато ме открие. Беше истинска комедия от грешки. Аз се бях скрил, тъй като действително мислех, че са дошли гестаповци. Извън лагера Кан ми даде да пийна глътка коняк и ми обясни случилото се. Беше така преобразен, че отначало не го познах — с мустачки като фюрера и с боядисана коса. По-хубав коняк от неговия никога не бях пил. Беше го плячкосал отнякъде седмица преди това.

Равик вдигна глава.

— В тежки ситуации Кан бе най-лекомисленият човек на света. А тук ставаше все по-мъчен. Беше невъзможно да се спаси. Разбирате ли защо ви разказвам всичко това?

— Да.

— Аз имам повече основание от вас да се обвинявам. Но не се самообвинявам. Докъде бихме стигнали инак? — каза бавно Равик.

След това по стълбите отекнаха тежки крачки.

— Тропотът на полицейските ботуши — рече Равик. — Това също не може да се забрави.

— Къде ще го закарат? — попитах бързо аз.

— В моргата за аутопсия. А може би не. Причината за смъртта е ясна.

Вратата се разтвори с трясък. Грубият и примитивен живот нахлу в стаята. Помещението се изпълни с шумни, пращящи от здраве хора, с техните глупави професионални въпроси, изгризани моливи, докараната носилка. Отведоха ни в полицията. Трябваше да дадем адресите си и в края на краищата ни пуснаха. А Кан остана.

— Собственикът на погребалното бюро вече ни поздравява като стари познати — изрече с горчивина в гласа Лизи Колер.

Погледнах я. Беше по-спокойна, отколкото очаквах. Странно, Кан не оставяше дълбоки следи в душите на жените. Равик уведоми Таненбаум, а той бе съобщил на Кармен. Тя отговорила, че не се изненадва и отново се заела със своите кокошки. Връзката с Лизи беше още по-краткотрайна и повърхностна, но и близкостта бе по-малко разстроена, отколкото на погребението на Бети. Лицето ѝ беше румено и свежо, сякаш всичките ѝ душевни сътресения отдавна бяха преодоляни. Сигурно си е намерила любовник, помислих аз. Някой безобиден и себелюбив човечец, когото да разбира. Кан и нея не бе познавал добре, той никога не проявяваше интерес към жени, които биха го разбрали.

Бе ветровит ден, с бели планини от облаци. От стрехите капеше топящият се сняг. Заплаших Розенбаум, че ще го изхвърля от параклиса, ако си науми да произнесе реч над ковчега на Кан, и той обеща да мълчи. В последния момент успях да възпра собственика на „дома на скръбта“ да пусне плочи с немски народни песни. Той страшно се обиди и ми заяви, че другите клиенти не възразявали, даже напротив — песента „Ах, как е възможно...“ много им харесвала.

— Откъде знаете?

— Хората плачеха повече от обикновено.

Зависи кой как приема това, помислих аз. Човекът бе запазил плочите от погребението на Бети и беше направил бизнес от тях. След смъртта на Молер той бе станал специалист по погребения на емигранти.

— Малко музика е необходима все пак — каза той. — Иначе е прекалено сухо.

Таксата за погребение с музика се повишаваше с пет долара. Вече бях накарал да махнат саксиите с лаврови дръвчета на входа и

собственикът ме гледаше така, сякаш изтръгнах последното парче хляб от пълната му със златни зъби уста. Прегледах плочите и избрах „Ave verum“ от Моцарт.

— Пуснете тази — рекох аз. — Можете да оставите и лавровите дръвчета.

Параклисът не беше много пълен. Бяха дошли някакъв нощен пазач, трима келнери, двама масажисти, една масажистка, която имаше само девет пръста, и някаква непозната плачеща старица. Старицата, единия келнер, който бе притежавал магазин за корсети в Мюнхен, и единия от масажистите, занимавал се преди с търговия на въглища в Ротенбург на Таубер, Кан бе измъкнал от гестапо във Франция. Те не можеха да проумеят, че е мъртъв. Освен тях имаше и неколцина други, които познавах бегло.

Изведнъж забелязах Розенбаум. Той бе изпъзлял подобно на някаква черна жаба иззад жалкия малък ковчег. Като истински „погребален лъв“ Розенбаум носеше сако от плат „маренго“ и раирани панталони. В този старовремски тъй наречен „костюм за гости“ той беше единственият облечен подходящо за случая посетител. Розенбаум застана пред ковчега с широко разкрасени нозе, погледна ме крадешком и отвори уста.

Равик ме побутна. Беше забелязал трепването ми. Аз кимнах. Розенбаум ме бе надвил; той знаеше, че няма да го набия пред ковчега на Кан. Понечих да изляза, но Равик отново ме побутна.

— Не мислите ли, че Кан би се изсмял? — прошепна той.

— Не. Той дори казваше, че предпочита да се удави, отколкото да позволи на Розенбаум да ораторствува на погребението му.

— Именно затова — рече Равик. — Кан знаеше, че човек не може да избяга от съдбата си. А тоя тук е нашата съдба.

Не се наложи да вземам никакво решение. Всичко се подреждаше, тъй както се слагат лист по лист, и ето ти — изведнъж излиза готова книга. Един след друг се бяха изнизали месеците на нерешителност, надежда, примирение, недоволство, тежки сънища и без да се намесвам, те ми бяха вдъхнали увереност. Сега бях сигурен, че ще замина. В моето решение нямаше нищо мелодраматично, то бе почти като сбор от счетоводна ведомост. Не можех да постъпя

другояче. Не се връщах и за да отмъщавам. Дори и това желание беше преминало. Всичко бе много по-просто. Връщах се, за да внеса яснота в собствения си живот. Докато не сторех това, нямаше никъде да намеря покой. Мисълта за самоубийство, отвращението от моето малодушие и ужасното разкаяние щяха да ме съпътствуват непрестанно в бъдещото ми жалко съществуване. Аз трябваше да замина. Все още не знаех какво щях да правя, но бях сигурен, че няма да се занимавам със съдилища, процеси и да искам възмездие за виновниците. Познавах съдилищата и съдиите в страната, в която смятах да се върна. Те винаги са били послушни оръдия на властта и не можех да си представя, че у тях изведнъж ще се пробуди съвест, различна от опортюнистическата възможност да се обърнат на страната на онези, които в момента са на власт. Можех да разчитам само на себе си.

Когато съобщиха за капитулацията на Германия, отидох при Фрислендер. Той ме поздрави, сияещ от радост.

— Най-сетне тази свинщина свърши! Сега може да се започне възстановяването.

— Възстановяване ли?

— Разбира се. Ние, американците, ще вложим милиарди.

— Странно. Нима нещо се разрушава, за да се възстановява след това? Или разсъждавам неправилно?

— Правилно, но не обективно. Ние разрушихме системата, а сега ще възстановим страната. Тук се крият огромни възможности. Вземете например строителството.

Беше ми приятно да срещна делови човек.

— Смятате ли, че системата е разрушена? — попитах аз.

— Естествено! След такъв разгром.

— През 1918 година Германия пак се намираще на ръба на катастрофата. Въпреки това райхспрезидент стана Хинденбург, който също носеше отговорност за войната.

— Хитлер е мъртъв — заяви Фрислендер с младежки жар. — Съюзниците ще обесят или хвърлят в затвора съмишлениците му. Сега трябва да се върви в крак с времето. — Той ми намигна. — Нали затова сте дошли при мен, а?

— Да.

— Не съм забравил обещанието си.

— Може би ще се забавя с връщането на заема — казах аз и усетих как в мен затрептя плаха надежда. Ако Фрислендер ми откажеше, трябваше да чакам, докато събере достатъчно пари за пътуването. А това бе макар и кратка отсрочка да остана още малко в една страна, която сега, преди заминаването ми, отново сияеше като някакъв чужд рай.

— Аз държа на думата си — каза Фрислендер. — Как предпочитате да получите парите? В брой или да ви дам чек?

— В брой — отговорих аз.

— Така си мислех. Нямам у себе си толкова пари. Елате утре да ги вземете. Смятате да ги вложите в нещо, нали?

— Да — потвърдих аз след известно колебание.

— Добре. Ще ми платите, да кажем, шест процента лихва. Почтено предложение, нали?

— Много почтено.

„Почтено“ бе една от любимите му думи, макар че той наистина беше такъв. Обикновено хората само се крият зад любимите си изрази. Изправих се полуоблекчен, полуотчаян.

— Много ви благодаря, господин Фрислендер.

За миг го погледнах, разяждан от завист. Той стоеше пред мен — процъфтяващ бизнесмен, заобиколен от семейство, стълб на един ясен свят. След това се сетих за думите на Лизи, че е импотентен. Реших да ѝ повярвам, за да превъзмогна чувството си на завист.

— Вие твърдо ли сте решили да останете в Америка? — попитах аз.

Той кимна.

— Работите си мога да уреждам по телефона и телеграфа. А вие?

— Аз ще замина с първия параход.

— Това ще стане скоро. Войната в Япония няма дълго да продължи. Само остава да въведем там порядък. Съобщителните връзки с Европа няма да пострадат. Документите ви сега в ред ли са?

— Разрешителното ми за престой е продължено за няколко месеца.

— Сигурно ще можете да пътувате с него. Предполагам и за Европа.

Знаех, че не е толкова просто. Но Фрислендер бе човек на големите мащаби. Детайлите не го интересуваха.

— Обадете ми се, преди да заминете — говореше той, сякаш на земята вече бе настъпил траен мир.

— Непременно! И много ви благодаря.

[1] Главатар на наемни войски в Италия в XIV–XV в. — Б.р. ↑

XXXIV

Не беше толкова просто, както мислеше Фрислендер. Минаха повече от два месеца, докато всичко се уреди. Въпреки трудностите това беше най-лекият период в живота ми от години насам. Онова, което ме бе измъчвало през цялото това време, не бе изчезнало, дори ме терзаеше с нова сила, но беше поносимо, защото сега имах цел и вече не се чувствавах безпомощен. Бях взел решение и с всеки изминат ден ми ставаше все по-ясно, че друг път за мен няма. Не се и опитвах да мисля за бъдещето. Аз трябваше да се върна, а всичко останало щеше да се разреши там. Кошмарите продължаваха да ме преследват. Те се появяваха даже по-често от преди и бяха все по-страшни. Сънувах, че се намирам в Брюксел и пълзя в някаква шахта, която ставаше все по-тясна и по-тясна, докато се събуждах с вик. Виждах пред себе си лицето на човека, който ме бе скрил и когото отведоха в лагер заради това. Години наред това лице се явяваше в сънищата ми мъгливо и като че ли забулено с някакъв воал, сякаш ужасният страх ми пречеше да разгледам чертите му. Сега изведнъж го видях ясно — изморените очи, сбръчканото чело и меките ръце. Събуждах се потресен, ала не така объркан и с мисълта за самоубийство, както по-рано. Събуждах се, изпълнен с горест и жажда за отмъщение, но не вече пребит и смазан, а приведен сякаш за скок и съсредоточен, обзет от огромно нетърпение и смътното съзнание, че съм още жив и мога сам да се разпореждам със съдбата си. Това вече не бе усещането за безнадежден край, не, това бе усещане за безнадеждно начало. Безнадеждно, защото никой и нищо не можеше да се върне. Онези, които бяха измъчвани, убивани и изгаряни, си бяха отишли безвъзвратно и никой не бе в състояние да поправи или измени стореното. В същност все още можеше да се измени нещо, но тук не ставаше въпрос за мъст, макар че това чувство приличаше на мъст и имаше същите примитивни корени като нея. Това бе чувство, присъщо само на човека: че едно престъпление не бива да остане ненаказано,

защото иначе всички морални устои биха рухнали и на земята би се възцарил пълен хаос.

Бе странно, но тези последни месеци въпреки всичко бяха някак безтегловни. Цялата призрачност и нереалност, с която беше свързан престоят ми в Америка, внезапно отстъпи място на една спокойна, вълшебна картина. Като че ли мъглата се разсея, цветовете заблестяха отново — една идилия в златистото сияние на залязващото слънце, спокоен мираж на шумния град. Навярно съзнанието за близката раздяла преобразяваше и идеализираше всичко. Раздялата е съществувала винаги, мислех си аз, и животът, пълен с разлъки, за миг ми се стори сходен с мечтата за вечен живот, само дето заменяше живота на простосмъртния със съществуване, пълно с блажени мъртъвци. Всяка вечер в Америка бе за мен последна.

Реших да кажа едва в последния момент на Наташа, че заминавам. Чувствувах, че се досеща, но не казваше нито дума, а аз предпочитях да ме обвинят в дезертърство и предателство, отколкото да се измъчвам от една безкрайна раздяла с упреци, обиди, одобрявания и други усложнения. Аз просто не бях в състояние да го направя. Всичките ми сили бяха подчинени на една цел и не можех да се лиша от тях, да ги прахосам в безплодна скръб, спорове и обяснения.

Това бяха светли дни, изпълнени с любов, както кошер с пити мед. Май преминаваше в лято, до нас стигнаха първите съобщения от Европа. Сякаш се отвори от дълго време зазидана гробница. Ако по-рано често бях избягвал новините или ги бях регистрирал само с повърхностния слой на своето съзнание, за да не ме извадят от равновесие, то сега жадно ги поглъщах. Те бяха свързани с целта, която непрекъснато ме гризеше: да замина. За всичко друго оставах сляп и глух.

— Кога заминаваш? — попита ме ненадейно Наташа.

Замълчах за секунда.

— В началото на юли — промълвих след това. — Откъде знаеш?

— Не от теб. Защо не ми каза?

— Разбрах го едва вчера.

— Лъжеш.

— Да — отговорих аз. — Лъжа. Не исках да ти казвам.

— Можеше спокойно да ми кажеш. Защо не?

Не отговорих веднага.

— Трудно ми е — продължих след малко.

Тя се разсмя.

— Защо? Ние бяхме известно време заедно, ала не сме си създавали никакви илюзии. Просто всеки използваше другия. А сега ще се разделим. Е, и какво от това?

— Аз не съм те използвал.

— А аз — да. И ти също. Не лъжи! Не е нужно.

— Зная.

— Не е зле да престанеш да лъжеш. Поне накрая.

— Ще се опитам.

Наташа мигом впери очи в мен.

— Значи си признаваш?

— Не мога нито да призная, нито да отрека. Мисли си каквото си искаш.

— Тъй е по-лесно, нали?

— Не е толкова лесно. Аз заминавам, това е истина. Дори не съм в състояние да ти обясня защо. Единственото, което мога да ти кажа, е, че все едно съм длъжен да замина на фронта.

— Длъжен?

Мълчах измъчен. Трябваше да издържа до края.

— Нямам какво да добавя — рекох аз. — Ти си права, ако изобщо може да се говори за право. Аз съм всичко онова, което изреди — лъжец, мошеник, егоист. А, от друга страна, не съм такъв. Кой би могъл да определи тия неща в ситуация, в която истината граничи с лъжата?

— И кое е по-важно за теб?

— Това, че те обичам — изрекох с усилие аз. — Ала сега не е време да ти го казвам.

— Не — промълви тя неочаквано нежно. — Сега не е време, Роберт.

— Защо? — възразих аз. — За това винаги е време.

Виждах, че Наташа страда и това ми причиняваше болка, сякаш бях порязал ръката си с остър нож. Така ми се искаше всичко да бъде иначе, но разбирах, че в мен говори само жалкият ми егоизъм.

— Все едно — каза тя. — Означавали сме един за друг по-малко, отколкото ни се е струвало. И двамата сме лъгали.

— Да — отвърнах покорно.

— През това време аз бях и с други. Ти не беше единственият.

— Зная, Наташа.

— Знаеш ли?

— Не — отрекох бързо. — Не знаех. Никога не бих повярвал.

— Можеш да вярваш. Истина е.

Разбрах, че това е отчаян изход за нейната гордост. Дори и в този миг не и вярвах.

— Вярвам ти — казах аз.

Тя вирна брадичката си още по-високо. Обичах я много, когато беше такава. И аз бях отчаян, но нейната мъка бе по-силна. Онзи, който остава, винаги се чувства по-зле, даже и ако му отстъпваш оръжието, за да нанесе той удара.

— Обичам те, Наташа. Бих искал да го разбереш. Не заради мен. Заради теб.

— А защо не заради теб?

Отново бях допуснал грешка.

— Нищо не мога да направя — казах аз. — Нима не виждаш?

— Ние ще се разделим като чужди хора, които случайно са извървели заедно част от своя път, но никога не са се разбирали. А и как бихме могли да се разберем?

Очаквах, че Наташа пак ще ме нападне за моя немски характер, ала тя се досещаше, че чакам това. Не знаеше само едно — че аз нямаше да ѝ възразя. И се отказа.

— Добре че стана така — рече тя. — И бездруго смятах да те напусна. Не знаех как да ти кажа.

Разбрах какво трябва да отговоря. Но не можех.

— Искала си да ме оставиш? — попитах все пак.

— Да. Отдавна. Твърде дълго бяхме заедно. Връзки като нашата трябва да бъдат кратки.

— Да — съгласих се аз — Благодаря ти, че бе търпелива. Инак щях да загина.

Наташа се обърна.

— Защо пак лъжеш?

— Не лъжа.

— Думи, думи. Винаги си говорил много! И все на място.

— Но не и сега.

— Но не и сега ли?

— Не, Наташа. Сега не намирам думи. Тъжно ми е и се чувствам безпомощен.

— Пак думи.

Тя стана и посегна към роклята си.

— Обърни се — каза тя. — Не искам да ме гледаш повече така.

Наташа обу чорапите и обувките си. Аз гледах навън. Прозорците бяха отворени, на улицата беше топло. Някой разучаваше на цигулка „La Paloma“, правеше една и съща грешка и неуморно повтаряше първите осем такта. Чувствах се отвратително и в главата ми беше пълен хаос. Само едно ми бе ясно — дори и да останех, това щеше да бъде краят на нашата връзка. Чух как Наташа облича зад мен полата си.

Обърнах се, когато изскърца вратата, и станах.

— Не ме изпращай — каза тя. — Остани тук. Искам да си тръгна сама. И не идвай повече. Никога. Никога повече!

Останах в стаята. Взирах се в бледото ѝ, безизразно лице, очите, втренчени някъде над мен, устните и ръцете ѝ. Тя дори не ми кимна, вратата още не беше затворена, а нея вече я нямаше.

Не се втурнах след нея. Не знаех какво да сторя. Стоях и гледах в една точка.

Все още можех да я догоня, ако вземех такси. Вече бях до вратата, когато размислих и се върнах. Разбрах, че е безполезно. Постоях още малко прав, не ми се сядаше. Накрая слязох във фойето. Меликов беше там.

— Не изпрати ли Наташа? — учуди се той.

— Не. Пожела да си иде сама.

Той ме изгледа.

— Всичко ще се оправи. До утре ще забрави.

Обзе ме някаква безумна надежда.

— Мислиш ли?

— Разбира се. Ще си лягаш ли? Или ще пийнем още по една водка?

Надеждата не ме напускаше. Нали до заминаването ми имаше още две седмици. И изведнъж тъгата ми се превърна в необяснима

радост. Имах чувството, че ако сега пия с Меликов, утре Наташа ще ми се обади или ще дойде при мен. Просто не беше възможно да се разделим така.

— Добре — съгласих се аз. — Да пийнем. Какво става с твоя процес?

— След една седмица започва. Остава ми да живея още една седмица.

— Защо?

— Ако ме тикнат за дълго в затвора, няма да го преживея. Аз съм на седемдесет години и съм прекарал два инфаркта.

— Познавах един, който оздравя в затвора — додадох предпазливо аз. — Никакъв алкохол, лек физически труд на чист въздух, редовен живот. И сън нощем, а не през деня.

Меликов поклати глава.

— Всичко това е отрова за мен. Ще видим. Не си струва да се измъчваме с ненужни мисли.

— Да — съгласих се аз. — Не си струва. Ех, да можеше така човек!

Не пихме много. И двамата имахме чувството, че имаме да си кажем много неща, и се настанихме по-удобно, сякаш разговорът щеше да продължи до късно през нощта. Ала после се оказа, че няма за какво да си говорим, и се умълчахме. Всеки бе потънал в собствените си мисли. Не бива да питам Меликов за процеса, мислех аз, но в същност причината не бе там. Най-после станах.

— Неспокоен съм, Владимир. Ще ида да се разходя из града, докато се изморя.

Той се прозина.

— А аз ще си легна, въпреки че не след дълго сигурно ще имам достатъчно време да се наспя.

— Смяташ ли, че ще те осъдят?

— Всеки може да бъде осъден.

— Без доказателства?

— За всичко могат да се намерят доказателства. Лека нощ, Роберт. Трябва да се пазим от спомените. Ти знаеш това, нали?

— Да, зная. Даже съм го изпитал на гърба си. Инак отдавна нямаше да съм жив.

— Спомените са дяволски тежък товар. Особено ако си в затвора.

— И това ми е известно, Владимир. На тебе също нали?

Той вдигна рамене.

— Така мисля. Но когато човек остарява, често забравя всичко. Или забраненото ненадейно изплува в съзнанието. Спомням си неща, за които не съм се сещал от четиридесет години. Странна работа!

— Приятни ли са?

— Отчасти. Тъкмо това е странното. Приятните спомени стават неприятни, защото са минало, а лошите са хубави, защото също няма да се върнат. Според теб може ли да се живее в затвора с този товар?

— Да — отговорих аз. — Спомените помагат да се убие времето. Ако мислиш за тях така, както сега.

Скитах из града, докато капнах от умора. Минах край къщата на Наташа, спрях пред няколко телефонни кабинки, ала не ѝ се обадох. Имам още две седмици, успокоявах се аз.

Винаги е най-трудно да се преживее първата нощ, понеже в подобни ситуации тя изглежда близко до смъртта. Но какво исках в същност? Една еснафска трогателна раздяла с целувки на стълбата на мръсния параход? Обещания да си пишем? Не бе ли по-добре така? Как го каза Меликов? Не бива да мъкнем спомените със себе си. Те са тежък багаж, ако не си толкова стар и те не са единственото, което ти остава. Не живеи със спомените, а ги дръж по-далеч от себе си, за да не те удушат като лиани в девствен лес. Наташа постъпи правилно. Защо не направех и аз като нея? Защо блуждаех като сантиментален ученик, облечен в дрипите на сълзлив копнеж и малодушие, и не можех да взема най-сетне някакво решение? Усещах меката нощ, чувствувах диханието на огромния град, обаче вместо да крача безпътно из живота и да се оставя на течението, аз се лутах като в лабиринт от огледала, търсех изход и постоянно се озовавах пред собствения си образ. Минах покрай витрините на „Ван Клееф“, не исках да ги гледам, но се насилих да спра пред тях. Взирах се в скъпоценностите на мъртвата императрица и си представях как изглеждаше Наташа с тях — взети под наем бижута на взета под наем жена в свят, където царуват фалшът и измамата. По-рано се наслаждавах с ирония на фалшивото си благополучие. Сега гледах блестящите предмети и не проумявах дали не се готвех да допусна голяма грешка и да разменя трохите на отлитащото щастие срещу няколко овехтели, смешни предразсъдъци, които нямаше да доведат до

нищо друго, освен до донкихотовски бой с вече несъществуващи вятърни мелници. Гледах втрещено скъпоценностите и не знаех какво да правя. Бях убеден само в едно: трябва някак си да се изплъзна от ноктите на тази нощ. Вкопчих се като в спасителен пояс в мисълта, че имам още две седмици време в Ню Йорк, че съществува утре и вдругиден. Трябваше да изкарам само тази нощ. Но как, след като точно нея нощ можех да намеря Наташа. След като тя чакаше да ѝ се обадя. Стоях шепнех: „Не, не!“, повтарях тази дума безкрайно, действително я шепнех, изричах я на глас тъй, че да я чувам добре. Беше ми се случвало и друг път и понякога ми бе помагало — да си говоря сам, сякаш убеждавам дете, твърдо и настойчиво: „Не, не, не!“ и „Утре, утре, утре!“ Повтарях го монотонно, като че ли се заклевах или хипнотизирах някого: „Не, не! Утре, утре!“, докато не усетих, че вълнението ми се притъпи и съм в състояние да продължа пътя си — отначало бавно, след това почти тичешком. Задъхвайки се, стигнах до хотела.

Повече не видях Наташа. Може би и двамата очаквахме, че другият ще се обади. Неведнъж ми се искаше да я потърся, ала всеки път си внушавах, че е безполезно. Не можех да прескоча сянката, която ме съпровождаше навсякъде, и непрекъснато си повтарях, че е по-добре да погребеш нещо, както си е било, отколкото да се ровиш в рани със съзнанието, че това няма да доведе до нищо. Понякога ми се струваше, че Наташа ме е обичала по-силно, отколкото е искала да признае. Тогава дъхът ми секваше и ме овладяваше безпокойство, но тези чувства потъваха в общото вълнение, което нарастваше с всеки изминат ден. Когато вървях по улицата, неволно я дирех с очи, но нито веднъж не я срещнах. Успокоявах се с най-глупави мисли, в това число и с идеята да се върна в Америка. Осъдиха Меликов на една година затвор. Последните си дни в Ню Йорк прекарах сам. Силвърс ми даде петстотин долара премия.

— Може би ще се видим в Париж — каза той — През есента смятам да отида там, искам да купя някои неща. Пишете ми.

Улових се за тези думи и обещах да му се обадя. Утешавах се с факта, че той ще дойде в Европа и то по такъв приятен повод. Сега Европа не ми се струваше така зловеща, както преди.

Когато се върнах в Европа, се сблъсках с чужд за мен свят. Намерих музея в Брюксел, обаче никой не можа да ми каже какво се бе случило през тези години. Все още помнеха името на моя спасител, но нито един човек не знаеше какво е станало с него. Търсих го в продължение на няколко години. Търсих го и в Германия. Директор убийците и баща си. Често се сещах с болка за думите на Кан, той се оказа прав. Най-тежкото разочарование настъпи след връщането, това беше връщане в чужда страна, където ни посрещнаха равнодушие, скрита омраза и малодушие. Никой не си спомняше за своето членство в партията на варварите. Никой не поемаше отговорност за онова, което беше вършил. Аз не бях единственият под чуждо име. Появиха се хиляди, сменили навреме своите паспорти — емиграцията на убийците. Окупационните власти проявяваха добра воля, ала бяха безсилни. Те бяха длъжни да се обръщат за справки към немските си сътрудници, които сигурно се страхуваха от възмездие или мислеха за своя кодекс на честта, стараяйки се да не „измърсят собственото си гнездо“. Не можах да открия човека от крематориума, никой не се сещаше за неговото име, никой не си спомняше за делата му, а мнозина дори бяха забравили за съществуването на концлагери. През цялото това време се натъквах на стени от мълчание, страх и отрицание. Опитвах се да го обяснят с факта, че народът бил преуморен, че самият той бил дал много жертви през войната. Всеки бе преживял достатъчно страдания, за да се занимава с чуждите. Немците не са нация на революционери. Те бяха нация, изпълняваща заповеди. Заповедта заместваше тяхната съвест. Тя стана най-обичаното извинение. Онзи, който действуваше по заповед, се освобождаваше от всяка отговорност.

Трудно ми е да опиша всичко, с което се занимавах през тия години. А и не съм имал намерение да разказвам за него в своите бележки. Странното бе, че с течение на времето започнах все по-често да си спомням за Наташа. В мислите ми нямаше нито съжаление, нито разкаяние, ала едва в този миг осъзнах какво е представлявала тя за мен. Тогава не го бях съзнавал, но сега, когато всичко или се отрече от мен, или се сля в поток от огорчения, рухнали илюзии и лутания, ми ставаше все по-ясно каква роля бе изиграла тя в моя живот. Като че ли от златоносната руда бе изтръгнат чистият метал. Тези мисли не ми помогнаха да преодолея разочарованието, ала затова пък започнах да

виждам нещата по-отчетливо и да се дистанцирам от тях. Колкото повече онова време се отдалечаваше от мен, толкова по-силно ставаше убеждението, че Наташа е била най-важното явление в моя живот, а аз не съм знаел това. Не изпитвах нито сантименталност, нито съжаление, че съм го проумял твърде късно. Дори ми се струваше, че ако го бях осъзнал още тогава, Наташа сигурно щеше да ме напусне. Тъкмо тая моя независимост, извоювана благодарение на несериозното ми отношение към нея, я бе задържала толкова дълго при мен. Понякога си мислех, че можех да остана в Америка, ако предварително знаех какво ме очаква в Европа. Но това бяха мисли, които идваха и отлитаха като вятъра, те не пораждаха нито сълзи, нито отчаяние — знаех, че едното бе невъзможно без другото и животът ми в Америка нямаше да бъде същият. Връщане назад няма, нищо не стои на едно място — нито ти, нито другият до теб. Онова, което остана, бяха редките вечери, изпълнени с тъга, тъгата на всеки човек, съзнаващ, че всичко е преходно, а той е единственото живо същество, което го знае, както знае и друго — че това е неговата утеха, макар и да не разбира защо.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.